

MÚZEUMI KURÍR

MŰZEUMI KURÍR

Címlapképünk Izsó Miklós: Arany János mellszobra. 1862. — Közlésével Arany János halálának 100. évfordulójára is emlékezünk.

40.

(IV. kötet, 10. szám)

MŰZEUMI KURÍR

ISSN 0133—9257

A Hajdú-Bihar megyei Múzeumbarátok Köre körlevele

Megjelenik évente három számban

Tíz szám alkot egy kötetet, a köteteken belül a számozás folyamatos. Minden kötethez, azaz tizedik számhoz magyar és angol nyelvű tartalomjegyzék, valamint mutatók járulnak.

Szerkesztő: Dankó Imre

Szerkesztőség: 4001 Debrecen. Pf.: 61., Déri Múzeum, Déri tér 1.

The Museum Courier

Bulletin of the Friendly Society of the Museum Organisation in Hajdú-Bihar County (Hungary)

The Bulletin is published three times annually

One volume is composed of ten numbers; within each volume numbering is continuous.

A table of contents and indices in English and Hungarian are attached to each volume (i. e. every tenth number)

Editorial office: 4001 Debrecen, P. O. B. 61. Déri Múzeum, Déri tér 1.

Debrecen, 1982.

TAKÁCS GÁBORNÉ CSERÉS JULIANNÁ EMLÉKIRATA (TISZALADÁNY, 1979)

DANKÓ ÉVA

A paraszti önéletrajzi írások jelentős forrásai a népi életmód megismerésének. A néprajzi kutatás is felfigyelt rájuk és az utóbbi időben a különféle néprajzi-népryelvi pályázatoknál ösztönözte is a pályázókat életrajzok, önéletrajzok írására. Napjainkban a legújabb kor történetének kutatása és megismerése is nagymértékben támaszkodott önéletrajzokra vagy életrajzszerű írásokra, emlékezésekre, feljegyzésekre. A különböző pályázati és gyűjtőmozgalmak ilyenek készítését és összegyűjtését is szorgalmazták. A néprajzi és a legújabbkor-történeti önéletrajzik, emlékezések közt lényeges különbség nincsen, a legtöbb esetben szerencsésen kiegészítik egymást. Ezt bizonyítják az első kiadott paraszti, sőt parasztasszonyi életrajzok is, amelyek a a munkásmozgalom oldaláról közelítették meg a kérdést és így váltak jelentős néprajzi forrásokká. Közülük elsők a verseyi *Marton Pálné* 1965-ben megjelentetett önéletrajzára kell gondolnunk.¹ De még inkább arra a két csongrádi szegényparaszt — ahogy öntudatosan állították magukról: földmunkás — asszony önéletrajzára, ami 1967-ben került ki a nyomdából.² Különbözik ezeknek az írásoknak a gyökerei visszanyúlnak a népi írók mozgalmának jelentkezéséig. A népi írók legjelesebbjei közül is többen — *Veres Péter, Szabó Pál, Darvas József stb.* — önéletrajzzal hívták fel magukra és mozgalmukra a figyelmet. Műveik egyrészt nagy hatást kiváltó művészi alkotások, másrészt a történettudomány, közelebbről a néprajz értékes forrásaivá váltak.

Az első néprajzi érdekű paraszti életrajzgyűjtemény *Hoppál Mihály, Küllös Imola és Manga János* szerkesztésében jelent meg 1974-ben.³ Ez a tíz paraszti önéletrajzot tartalmazó kötet nagy sikert aratott. De még inkább fokozta az érdeklődést a következő évben, 1975-ben, Bukarestben, a *Nagy Olga* gondozásában megjelent *Győri Klára-féle* önéletrajz.⁴ Ennek az életrajznak különös jelentőséget ad az, hogy a szerző egy, a néprajzi szakirodalomból már korábban ismert jeles mesemondó. De az sem közömbös, hogy *Győri Klára* székely, azaz egy, népeletéről, hagyományápolásáról híres erdélyi faluból származik, ott él.

Egészen más jellegű *Vankóné Dudás Juli* „önéletírása”, ami *Sándor Idikó* gondozásában Galgamácsa néprajzi monográfiájává formálódott.⁵ *Vankóné Dudás Juli* voltaképpen nem önéletrajzot írt, hanem galgamácsai környezetét írta le és azt a kultúrát mutatta be aprólékos gondal, amibe beleszületett, amibe idővel belenőtt és amelynek élő, alkotó tagjává fejlődött. Munkájának lényeges szempontja a továbbadás igénye. Ennél az igénynél kapcsolódik *Takács Gáborné Cserés Julianna* írása az érintett előzményekhez, de leginkább *Vankóné Dudás Juli* munkájához. Nem annyira saját élete történetét írja le, mint inkább bemutatja Tiszaladány hagyományos népi kultúráját és az ott megismert tényezőket, költődeséket tovább kívánja adni a jövő nemzedékeinek. Írása ezért viseli magán az emlékirat meghatározást és szót kimondottan az utókorhoz. Leírja Ti-

szaladányt, az ottani századfordulói élet főbb mozzanatait (a belterület viszonyait, határhasználat kérdéseit, a falusi igazgatás szervezetét, a tanulás és tanítás folyamatát, a hagyományokba való belemélyedését, a nagy munkálatait, mint például az aratás, leírását, a nagy közösségi alkalmak, bálók, ünnepek ismertetését stb.). Az ő esetében is érdekes, az ország közvéleménye által, több más falunál jobban ismert faluról, Tiszaladányról van szó. Tiszaladány, ez a taktakózi kis község szorosan kapcsolódik Tokajhoz: *Győri Elek, Somogyi Imre* faluja, ahová eljutnak a népi írók is és ahol ma is élő népi kultúráról beszélhetünk. Különböző Tiszaladányról elmondhatjuk, hogy ősrégi, talán első megüledés magyar falu, amelyben mély nyomokat hagyott a polgárosodást, öntudatosulást hozó reformáció. Rákóczi-birtok volt, de a II. Rákóczi Ferenc-féle szabadságharc leverése után elkobozták és kincstári birtok lett. A református kuruc hagyományokat nagyban konzerválta az, hogy hosszú ideig a jobbajlakók nem viselték a köztűki lakó, a közvetlen földesúri viszony megannyi terhet. Bár a XVIII. század végére itt is kialakult néhány nagybirtok, a jobbágyok soha sem volt annyira rögöz költözött itt, mint másutt. Nemesek jó, s a kezdeményezéstől nem óvakodó gazdálkodók, hanem ügyes fuvarosok, vásárosok és piacológok is voltak. Meglehetősen zárt közösségek egy sajátos *ladányi öntudatot* fejlesztett ki bennük.⁶

Erről a Tiszaladányról, ezekről a tiszaladányiakról szól *Takács Gáborné Cserés Julianna* emlékirata, megannyi önéletrajzi vonatkozással átszőtt helységismertetése. Az emlékirat olvasása közben érdekes kép bontakozik ki bennünk *Takács Gáborné Cserés Juliannáról*. A helyi viszonyokat jól ismerő, az életben nyitott szemmel járó, sajátos parasztműveltséggel rendelkező, olvasgató, tájékozott, magát kifejezni jól tudó, öntudatos asszony képe válik érzékelhetővé számunkra. De lássuk rövidre fogott életrajzát, hogy aztán az abból megtudottakkal is felvértezve, annál élvezetesebben, annál több ismeretet nyújtóbban olvashassuk, az alábbiakban szósz szerint közölt emlékiratát.

Cserés Julianna 1903. szeptember 23-án született Tiszaladányban. Apja *Cserés Gábor*, anyja *Bényei Zsófia* volt. A szülőknek mindössze 600 fő földjük volt s ezért felesmunkát, napiamat kellett vállalnia az apának. Juliska az elemi iskola hat osztályát helyben járta ki, tanítója a falu nevezetes embere, *Sipos József* volt. Az iskola elvégzése után neki is dolgozni kellett mennie, mint a többi ladányi szegényparasztyeknek. Nagynomokosi uradalomba járt dolgozni, szőlőmunkára pedig a tokaji hegyre. Az olvasást iskolahagyottan sem hagyta abba, mindent elolvasott, ami elébe került. Különösen kedvelte az újságokat. 1922-ben férjhez ment *Takács Gáborhoz*. Jó házasság volt. *Takács Gábor* is érdeklődő, jó munkás, gyarapító ember volt s valamit hozott is a házhoz. Úgy, hogy amikor 1961. január 3-án az elsősk között léptek be a tiszaladányi *Magyar Róna Termelőszövetkezetbe*, 10 magyar holddal mentek a közösbe. Két gyerekük született, *Piroska* 1923-ban, *Antal* pedig 1925-ben. A tsz-ben *Takács Gáborné* igazi otthonára lett. Sok hasznát vette olvasottságának, tájékozottságának. Tekintélye volt, szívesen hallgattak a szavára. Híre-neve túlszárnyalt a tsz-en, Tiszaladányon is. A falu-, tsz-szociológiával foglalkozó fiatal kutatók „felfedezték”, elhíresítették.⁷ 1962 májusától tsz-járadékos. Férje pedig 1971 novemberétől tsz-nyugdíjas volt; 1976. október 31-én halt meg. Juliska néni azóta gyerekei, unokái, dédunokái körében, de önállóan, magányosan él — és olvas, ír.

1. Marton Pálné Homok Erzsébet: *Versegi hetiköznapok*. Tiszántúli Irodalmi Kiskönyvtár. Szerk.: Mocsár Gábor. Budapest 1965.
2. Turiné Cseh Viktória és Keskeny Kovács Veron: *Csongrádi szegényasszonyok*. Tiszántúli Irodalmi Kiskönyvtár. Szerk.: Mocsár Gábor, Szeged 1967.
3. Emléklap hagyományokról, dédunokáinkról, dédunokáinkról, lassák, hogyan élünk, s hogy az ő életük sebb legyen... Szerk.: Hoppál Mihály, Kullos Imola és Manga János, Budapest 1974.
4. Győri Klára: Kiszáradt az én örömem fája. A kötetet gondozta Nagy Olga. Kritérium. Bukarest 1975.
5. Vankóné Dudás Juli: *Falun Galgajmésa*. A kötetet gondozta I. Sándor Ildikó. Studia Comitatus 4. Budapest 1976. V.6.: Nagy Ilona: *Parasztagasszonyok az őskorban*. Tiszántúli Irodalmi Kiskönyvtár. Szerk.: Mocsár Gábor, Szeged 1967.
6. Tiszaladány történetével, néprajzával foglalkoztak. Adatait megismerendő három forrást említünk: 1. „Tisza-Ladány magyar falu. Szabolcs megyében, a Taktaközben: 9 kth., 547 ref., 8 zsidó lakossal, ref. anyatemplommal, 12 első osztálybeli egész telekkel. Földesura a kamara. Utolsó postája Tokaj.” *Fényes Elek: Magyarország Geographiai Szótára*. III. kötet. Pest, 1851. 6. — 2. „Tisza-Ladány Kisközség, közigazgatási székhely. Mintegy két és fél kilométer fekszik a Tiszától. Postája, táviroja és vasúti állomása Tokaj. E falu a Kállay család levéltárának egy 1446-ból származó oklevelén van megemlítve. A község hajdan Rákóczi-birtok volt és később a kincstáré lett. Most dr. Győrffy Róznak van itt nagyobb birtoka. Házainak száma 120, a lakosoké 1142, akik mind reformátusok. Ev. ref. temploma nagyon régi. Építési ideje ismeretlen. Az egyház birtokában egy 1664-ből származó volt ezüst kanocsa van, mely Tunyogi Miklós prédikátor adománya. Dáló nevei érdekesek és régiek. Így Ladány, Ively, Uri rét, Dicsé, Hávid homok, Hajdú domb, Pozsoros, Rekeskés, Arany-kert, Egéto-halom, Karakó-dálmok, Karahaj.” *Borovszky Sámuel* (szerk.): *Szabolcs vármegye*, Budapest, év n. 70. — 3. „Tiszaladány lakosainak száma: 1593. A község főjegyzője: Szikszay Gyula. Lelkés: Czike Ferenc. Ref. templom. Iskola: közt. ref. és állami. A templom nagyon régi, építési ideje ismeretlen. Egy volt ezüst kanocsa őrizték benne, amelyet Tunyogi Miklós prédikátor ajándékozott. A község neve egy XV. századbeli Kállay-okmányban már szerepel. Földbirtokos gr. Szirmay Ottó. A község határa 3213 hold, ebből 2400 szántó, 424 legelő, 19 erdő, 63 víz, 307 használatatlan terület. 105 halottainak száma: 44.” *Hunek Emil* (szerk.): *Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei*, Budapest, 1931. 353. — 4. „A három idezőjel között, egyrészt azt láthatjuk, hogy ősi vételek, adatok átöröklődnek anélkül, hogy újabb adatokkal kibővítenék őket, másrészt, hogy a három különböző időpontból származó leírás szerint mutatja azonos jellegű gazdasági, társadalmi és kulturális változásokat, amiken Tiszaladány is átment az utóbbi másfélszáz év alatt. Azonban ezek az adatok sem elégségesek ahhoz, hogy arról a Tiszaladányról megbízható képet adjanak, amelynek gazdag, hagyományörző népeletéről *Takács Gáborné Cserés Julianna* oly finom, oly sokoldalú, a falu egyéni fejlődését jól indokoló emlékiratát írt. — Tiszaladányval kapcsolatban meg kell említenünk *Hegedűs T. András*: *Tiszaladány c. történeti szociológiáját*, ami az 1930-as évekre tekint vissza (Folyamatos jelen. *Fatal szociográfusok antológiája*, Bp., 1981. 155–172. Illetve más kiadást: *Vadasság*, 1973. 5. sz.) Azonkívül egy másik paraszti visszaemlékezést, mégpedig a vejét, *M. Csikla Miklósról*, amelyből részletek meg is jelentek (Életünk — történelem, Bp., 1978. 354–358.). Nagyon érdekes az a cikk is, ami a népi írók és Tiszaladány kapcsolatáról szól: *M. Pásztor József: Az élő hagyomány*. Magyar írók Tiszaladányban. *Napjaink*, 1979. 8. sz. 6–9.
7. *Fekete Gyula: Az utolsó Julica = Fekete Gyula: Történelem hangszalagon*. Bp. 1977. *Kozmosz Könyvek*, 115–147.

Kedves tiszaladányi utódnak. Emléklő írásba fektettem községünk és benne élők éledeink élettörténetét. Tartalmazza jó- és balsorsainkat, örömeinket, bánatainkat. Határaink, földjeink dűlőinek elnevezéseit és miért kapta nevét. A török-, tatárudlástól az utolsó háborúig. Ez több mint 200 esztendő alatt élő emberek történelme a nehéz jobbágyság, a nincstelenség, a nép szokásai, lakodalmak, keresztelők, vásárjárás, szolgasor, két világháború szenvedése, két forradalom, egy ellenforradalom eseményei, az átalakulás, megtalálható benne az emberi jogok elérése, az életszínvonal felemelkedése az 1980. évig.

E község létezésének pontos idejét nem hagyta meg a legenda. Régi nevét kétféleképpen tudjuk. Így is hagyták, hogy Dicseladány, hogy Dicselhán lett volna előbb építve, azonban ezt, többit hallatszott, hogy amikor jöttek őseink, itt, ahol Tiszaladány van, a Tisza-kanyarban fogtak egy nagy ludat, azt mondták „ludán”: ebből lett Tiszaladány. A későbbiek so-

rán, mivel több Ladány van, élébe tették, hogy Tiszaladány. Nagyon kis falu volt régen, néhány házból, néhány családból állott. Amikor a járványos kolera pusztított, alig maradt néhány lélek. Úgy, hogy egy nagy szobát képező házban elértek mindnyájan. Nem mentek a templomba, abba az egy szobába jártak énekelni, imádkozni. Seperte a kolera kicsit, nagyot, gyermekeket, öreget, fiatal, még reggel semmi bajuk nem volt, kimentek aratni az emberek a határbá, már 10 órákor hozták a szekéren meghalva haza. Sok emléke, nevezetes helyisége van. Sokat szenvedett a tártól, töröktől, mert amíg kisebb volt a község, a falu körül volt kertfölddel. Ma már ki van vele bővítve lakóházakkal beépítve számos család lakja és a Tokaj felőli részén úgy hívják, illetve úgy nevezték el azt a kertet, hogy Tatárkert.

A tatárok ott tanyáztak a lovaikkal, poggýaszaikkal, amikor megszállták, pusztították a falut. A török háborúskodásról meg is maradt egy emléke a falunak. Egy Kelemen Judit nevű lányt elraboltak a törökök, odaadták a szultánnak, sokan voltak ott rabnők és mindennap elvittek egyet belőlük és soha oda vissza nem ment egy sem. Már csak maga maradt a Kelemen Judit a szultán öreg anyjával, Kelemen Judit bátorságot vett, s magához vette a szultán poharát. Betette a kebelébe és megszökött. Gyalog, éjszaka mert utazni, nappal bujkált. Addig gyalogolt, egyszerűsággal megismerte a Tiszát. Gondolta addig mindig megy a Tisza jobb partján, míg el nem éri Ladányt. És haza tudott jönni, a poharat azonnal odaadta a Református Egyháznak, azzal szolgálták az Úrvacsorát. Alig egypár évtizede, hogy nincs használatban. Azt mondta Kelemen Judit, ha az Isten haza segít, az egyháznak adja, ami máig is az egyház birtokában van. Határunkban több ilyen elnevezés van: hadjárati elnevezés. A falu közelében a legelőn van egy híd, Sásashíd a neve. Onnan ered a legelőn keresztűl a Pozsáros. Egy lapály rész, csak nyáron, mikor szárazság van, akkor nincs benne víz, és terem sok sás benne, mivel az a híd a Pozsáros hídja, arról lett elnevezve Sásashídunk. Mellette még kicsit látható egy kis emelkedés, Hajdú-domb a neve. A hajdúság ott harcolt és abba a sírba lett eltemetve. A legenda szerint akkor egy ember sem maradt élve. Sokáig a kerek sírdomb közepén volt egy fejfa. Már alig látható a közepén a fejfa helye. Egy kis gödör, ahonnan kikorhadt a fa. Aztán a falutól távolabb Tokaj fele egy dűlő föld van, Táborhely a neve. Ott is az ellenség táborozott. Arrébb a hegy fele a szántóföldek között egy szegletes jó nagy terület, annak Fegyveres a neve. Ott rakták le a fegyvert, mert a legelő a Dicsévi fejeződik be, azt a földet dicsének nevezték el. Ott győzték le az ellenséget, dicsőhely volt az. A falu emberei is akkor mind ott harcoltak a regimenttel, azért nevezték el dicsének azt a helyet. A fentebb említett Fegyveres ehhez a dicséhez egy jó hajintásnyira van, Tokaj fele és ott már le is rakták a fegyvert. A csobajai határral mezsgyés a Hítség, ott valóságos volt. Hítfogadalom, erről lett elnevezve az a tábla föld Hítségnek.

Tiszaladány szántóföld területének ismertetése és elnevezése

A legjobb termőföld az Égetőhalom. A falutól Tardosig tart egy dűlő. Elnevezték Égetőhalomnak, mert homokos, dombos terület és ott égették a téglát. Az előbbieken szóban forgó tatárjárástól nagyon sokat szenvedett a község népe. Elhurcolták, némelyiket kivégezték, megölték. Félelmükben elbujáltak, vannak a szántóföldeken lapos részek, nádasok, vizes mocsarasok és azokba bujtak. A tatár nem mert utánuk menni, mert

olyan süppedős volt, és nem is látták őket, mert nagy gaz, nád, víz, tők volt benne. A fejükre nagy zöld tőklevelet tettek, hogy ne ismerjék fel őket. És akiket már elfogtak, meg voltak kötözve, rákényszerítették, hogy kiabálják nevén szólítva az elbujtatottakat: „Jöjjetek már ki! Már nem kell félni, már elmentek a kutyafejű tatároktól!” Voltak, akik nem gondolták, hogy nem igaz, hogy kényszerből kiabálták őket, kijöttek a mocsárból, sokat agyonverték belőlük, sokat elvittek, voltak azért, akik nem mentek ki. Ezek a nádasok megvannak a határban még ma is, gazt és nádat teremnek. Vannak neveik: az Ively, Taktá, Ontova. A Tardos felé vezető dűlő a bal oldalon tart a tardosi határig. Tyúkoshalomnak nevezték. Komesztálás előtt kincstári föld volt. Ott tenyésztették a sok baromfit. A Tisza felé eső része a Tiszáig Erdőföld volt. Ami már régen szántó terület. A Hullámterén Karakó nevet kapott, mert egy Karakó nevű ember volt. A falu alatt a Tokaj felé vezető kövesút mellett húzódik egész a Holt-Tisza torkolatáig a nagyon jó termőföld, Erdőföld a neve. Azért kapta azt a nevet, mivel ott is erdőszéle volt. A Holt-Tisza torkolatánál, ahol az Erdőföld húzódik a másik oldalon van a Sebesköz, ezt a nevet kapta, mert a nagy Tisza ott folyt, ahol van a Holt-Tisza, és a kanyarnál a sebesköz közepénél volt a Tiszának a legnagyobb sebje. Ott öntött ki a leghamarabb, még Szerencsre is ladikon jártak a régiek, mikor árvíz volt. Aztán a Táborhely után a kövesút mentén Tokaj felé van a Tormás. Jelenleg szántó föld. Régen legelő volt. Vannak benne lapos részek, ott termett a sok torma. Ezért kapta a Tormás nevet. Aztán Zemplén megyét érte el a határunk. Volt ott egy nagy kő, az volt Szabolcs és Zemplén határt jelző kőve. Azt a szántóföldet kőhatárnak nevezték el. Ezek belső részén terülő szántóföldet Virágosnak nevezték. Ez messzebb esett a falutól és nem trágyázták, csak kevésbé, meg a talaj is ritkább és silányabb és a legtöbb pipacs és búzavirág meg konkoly termett benne. A Virágos mellett van az Urbális, megint szántóföld. Azt a területet valamikor régen a kincstár ellenőrző dolgozták a néppel, a saját részükre, ezért lett Urbális, mert az uraké lett a termés. A legelő széli út mellett van a Pótolék. Szántóföld, ezt pótlékba kapta a nép, ezért kapta a Pótolék nevet. A Pótolék túlsó oldalán nyúlik a Porcella. Ezt a nevet azért kapta, mert rossz termő, rossz munkájú vizenyős föld. És nem akartak benne dolgozni, mert nem kerestek vele. A megmunkálás is nagyon nehéz. Kiporcellázták, amennyi jutott egy családra, ezért Porcella. Utána folyik az Ively, a legelőről a vizet az Ivelybe, a Hörsög-eren vezetik. Azért kapta ezt a nevet, mert sok hörsög volt benne. Az Ively körülveszi a Remész. A Remész nagy akácska erdő közepén, magas helyen van. Magas homokdombok vannak ott. Az egyik oldalon a földet Homokdűlőnek nevezték el. A másik oldalon Remészlaponak. Ez alatt az akácsás Remész alatt valami csatateri temető van. Az a bizonyította, hogy mikor az uradalom kitermelte a nagy fákat, a tövék kiásták a szegény emberek felébe tűzelének. Mélyre kellett ásni a gyökereket végett és sok ló és ember csontvázat találtak. Az ember csontváza volt vas, meg lónc a nyakába, rajta kereszt és fél literes bádog csupor. Az uraság kerülője bevitte a kastélyba, átadta az uraságnak valamennyit. A Homokdomb végébe van a Muszály dűlő. Azért kapta a Muszály nevet, mert muszály volt bekapálni a szegény népnek, ha nem akarták is. Van a Dicséhat dűlő, ez is régen Dicséhat volt. Valamit nyertek, szereztek, ezért lett Dicséhat, a partoldalal együtt lett Dicséhat. Utána a faluhoz közel a Pozsáros elválasztja a legelőtől a Havashátat. Télien a vihar odahordta a sok havat, nagy hótorlaszok szoktak ott lenni, ezért kapta a Havashát nevet. A falu körül volt kerthelyiséggel, Arany-

kert, Káposztáskert, Szomjaskert és az elől szóban forgó Tatárkert. Az Aranykert azért kapta a nevet, mert igen szépen termett. A Káposztáskert azért kapta azt a nevet, mert sok káposztát termelt. A Szomjaskert azért, mert a Szomjas uraságé volt. A falu alatt a tanítónak volt 30 hold kertje, a papnak volt 60 hold. 30 hold a falu alatt, 30 hold a Dicséhatón. A Karakó föld is a Hullámtéren dülökre van osztva. A jegyzőnek is volt 30 hold földje. A Szikre megy véggel, a Szik az nem hullámtéren van. Az posvány, a partoktól oda szalad a víz. Sásat terem, azért kapta a Szik nevet, mert a föld ott nagyon szikes talaj. A Karakón van kicsapó dülö, azért kapta azt a nevet, mert a Tisza áradásakor ott csap ki elébb. Vezet hozzá egy árok, Vezérárok a neve. Apadáskor azon eresztik le a Tiszába a vizet. Aztán van a Sárverem dülö. Azért kapta ezt a nevet, mert a Tisza töltésre megy véggel a töltés és a föld között van egy szék út, a töltés felől kubikos gödrök vannak. Ott egy félméternyire szép sárgaföld van. Régen onnan hordták az asszonyok a sárgaföldet. A földes szobát felmázolni. Lehet ott találni agyagot is, fehérföldet is, régebben minden szobában búbos kemence volt, mindennap fűtötték, télen azzal is fűtötték a lakást, nyáron csak ha kenyér sült benne. A fehér földet csapó földnek nevezték. Azt is kellett hozni, a kemence fűstárást minden fűtés után be kellett meszelní csapó földdel. Régebben minden házba kandallóba tűzelek. Azzal is melegítettek. Az emberek jártak az erdőbe fát vágni részbe. Meghasogatták, úgy nevezték, hogy ölfá. És az ölfá darabokat hosszan felállítva tették a kandallóba és a parazsa melegített. Van még a falunknak a hullámtéren egy Fütődülö is. Azért kapta ezt a nevet, hogy az is a Tisza töltés felé kubikos lapályos, áradás után sokáig ott van a víz. Sokszor még kánikuláig is. Csak gazt terem. Azt haza hordták háton fűteni. Azért kapta ezt a nevet, mert leginkább fűtenivalót terem. Aztán a Tiszára nyúlik egy hosszú dülö, azért kapta a Tisza nevet. Régen ezt ladányi erdőnek nevezték, mivel még akkor erdő volt. Aztán van még a hullámtéren eszlári Erdőföld. Ideát és odaát. Ez a terület régen az eszláriaké volt, míg az utóbbi Tisza szabályozás meg nem történt. Az ideát azt jelenti, hogy az nem hullámtér. A Holt-Tisza és töltés között van. Az odaát pedig hullámtéren van. Mindegyiknek Eszlári erdő a neve. Már régebben Tiszaladányhoz tartozik, az eszlári Erdőföldek mellett van a Reviczki tanya. Ennek az uralkodója előbb Matkovics uraság volt. Később Reviczki, Tiszatardosi uraságok voltak, a tanyát cseledség laktá, a tiszaladányi nincstelen emberek dolgozták. Az aratás 11-es kepe volt és harmados föld, nyolcados takarmány kaszálás. Akinek nem volt földje, nagy örömmel fogadta az említett részes munkát. Tokaj és Ladány között a köves út mentén volt egy 30 holdas kis tanya. Régen Dávid homokának nevezték, sok homokföld van benne, építkezéshez való lencsés homok. Egész nagy homokbánya volt rajta. Később megvette egy Krajnyák nevű tokaji ember. Neve lett Krajnyák tanya. Később megvette egy vasúti tisztviselő Bárdos János, neve lett Bárdos tanya. A 30-as évek elején Bárdos meghalt, az örökösöktől kibérelte Takács Gábor tiszaladányi lakos felszabadulásig. Egy vagon, azaz 100 q búzáért egy éven. A határban van Csókató dülöföld is. Annak az eredeti neve Csonkató. A dülöföld végén hirtelen lapályos és a földet megcsönkította, ezért lett Csonkató, régebben. Mostmár Csókató a neve. Következik a Blónföld, ez is tiszaladányi határ. Ez azért Blónföld, mert Blón nevű zsidó bérelte. Ez felszabadulás előtt a Nagyhomokos tanyához tartozott. Ez a tanya is régen a kincstáré volt. A kincstártól kivette bérbe valami Sein nevű, későbbben valami Kutyatók nevű, aztán Szomjas Gusztáv nevű. 1907-ben megvette gróf

Szirmai Ottó. Az utolsó uralkodója Pálffy Sándorné Szirmai Erzsébet volt. Körülbelül 1800 hold föld az a tanya. Azt is a sok partos, homokos földért nevezték el Nagyhomokosnak. A Nagyhomokos földekhez vannak még az Istenverte dülö, nem szokott benne megteremni semmi. Igen jó az időjárás, ha megterem benne valami, azért kapta az Istenverte nevet. Van a Kertalja dülö, ez olyan széles, mint a Kastélykert volt. Ebből a dülöből tel ki a Kastélykert, ezért kapta a Kertalja nevet. Van egy dülö Szent János dülö. Az uraság csináltatott oda egy szobrot, ami Szent János tiszteletére szolgált. Ezért kapta azt a nevet. Van egy Juharfa dülö, az körül van ültetve juharfával, ezért kapta ezt a nevet. Van egy Ively dülö, azt az Ively veszi körül, ezért Ively a neve. Van egy Urak rétje tábla föld, azonban ez csak legenda után maradt név. A szegény munkás nép csak Szartáblónak nevezi. Az uraság minden évben megvette Tokajtól az összes W. C. trágyát, mindig erre hordták, ez volt a legközelebbi föld Tokajhoz. Ezért kapta ezt a nevet. A föld igen jó termő. Van egy Bikarét nevű föld. Mikor a kincstáré volt, ott nevelték a sok bikát, ezért kapta ezt a nevet. Van egy dülö föld, Hármashatár a neve. Azt a földet érinti a csobaj, tardosi és tarcali határ. Ezért kapta azt a nevet.

Volt az uradalomnak két kastélya, Kiskastély, nagykastély. A Nagykastély régi épület volt. A jobbágyidőben is megvolt, amíg a bérlők használták a kincstári földet, megvolt a kastély a régi állapotában. Amikor megvette Szirmai gróf a két végéhez építtetett, a középső része lett a régi épület. Építtetett kissé távolabb tőle, kiskastély volt a neve. Ez az uraság nagy gazdálkodást vezetett. Tartott intézőt, ispánt, gyakornokot, volt ott sok kupceher, akik dirigáltak a nincstelenségnek, a szegény népnek. Voltak cseledek, azok vándoroltak egyik helyről a másikra. A ladányi nincstelenség állandó munkások voltak. Az uraságunk volt hat szép lánya. Azoknak mindnek voltak szép háts lovai. Voltak lovások, akik csupán a parádés lovakat gondozták. Meg lovagoltak a gróf kontesokkal. Azok a tornát lovaglásal végezték. Minden reggel a korai órákban végig lovagoltak a falun, mindenkinek köszöntek mosolyogva. Bejárták lóháton az összes határt. A falu népe meg bámulta apraja, nagyja. Hogy ezek milyen szépek, meg hogy milyen jó dolguk van. A három idősebb féldalát ült a lóvon, a három fiatalabb keresztül, egy vagy két lovás kísérte őket mindig. Az uraságok jó emberek voltak, ők nem sértettek meg senkit. Megjött nekik a rendelet, hogy mennyi komenciót kell adni, lakást olyat adtak, amilyen volt, aztán az aratóknak hanyadik keresztet kell adni, hanyadra a takarmány kaszálást. Tartottak béresgazdát, lovasgazdát, első kocsiat, első bérest, kerülőt, volt képez gazda, aki a aratókat rendezte. Az uraság átadta az intézőnek a rendeletet, mit hogy kell intézni, az átadta az ispánnak, az ispán a gyakornoknak, az a béres kocsiat gazdának, azok az első béres, első kocsiatoknak, ez mind nagy rangot jelentett. Aztán a kerülőnek, az arató gazdának, ezek aztán haptákba állították a szegény doigzókat. Az arató gazda nem dolgozott, ő egy másik gróf volt. A hüvösről nézte a többi verejtékes munkáját. Pedig nem uraság fizette. Az uraságok nem bántottak senkit. Szépen beszéltek minden dolgozóval, aratás végzőskor szép búzakoszorút vittek nekik be a kastélyba énekelve. Felköszöntötte egy értelmes ember, bátrabb közülök. Az uraság megköszönte és nagyobb összeget adott a dolgozóknak, hogy mulassanak belőle. És hogy jobb kedvvel kezdjék meg a másik nagyon nehéz munkát, a cseplőt. Az aratás is nagyon nehéz volt, kézi erővel kellett végezni. A Nagyhomokoson csak Ladányról 40 ember aratott. Két kaszás és egy fiatal gyerek 12 évestől felfelé, egy kézre. Az egyik ember kaszált az egyik nap, másik ember másik nap. A fiatal félkezes mindennap szedte a mar-

kot. Amelyik nem kaszált, az kötötte a kévét. A gyerek meg rakta a kévét. Egyszerre egy tábla földön 20 ember kaszált, 20 marokszedő szedte, a másik 20 ember, amelyik nem kaszált, kötötte be, ha bevégeztek azt a táblát a 20 félkezes összehordta a búzakévéket, a 40 ember keresztbe rakta. Mentek másik táblába. Míg csak mind le nem aratták. Akkor pár értelmesebb ember elment kapelni. A kapelés azt jelentette, hogy elszámolták és minden 11. kereszt volt a kevés rész. Az igazi neve keperész. A keperész hordás volt a legelső volt behordani. Adott az uraság hozzá ígát. Azt el is gépeltek, szemlét megmérték. Az emberek széjjel osztották. Az emberek egész részt kaptak, a marokszedők félrészt. Ezért félkezesnek nevezték őket. De már a malomba mindenki úgy szállította, ahogy tudta, az igaz, hogy mindenkinek hazaszállította az uraság. Mikor meg lett örölvé a búza, lett kenyér, megtudták kezdeni a cséplést. A falu törpe birtokosai kezi erővel arattak, főleg a család arattot, az sokkal könnyebb volt mint az urasági aratás, nyugodtan ráérték vele míg nem aratta le előlőli senki. Az uraságnál három banda arattot, ladányiak, tardosiak és az urasági dohányosok. Szorították egymást, mindenki maga szeretete volna levágni az ősszet. Már hajnalba 3 órákor arattak este 11 óráig azon a sovány koszon. A gépelés is nagyon nehéz munka volt. Az uraságnak tüzes gépe volt, 240 g búzát elgépeltek naponta. Azt a sok búzakévet 3 ember vasvillával hajingálta a gép tetejére. 2 ember meg belerakta a gépbe. ezeket étetőnek nevezték. Két félkezes minden kévét kivágott, úgy adta az étetőnek, hogy erezze bele a dobba. A gép tetejét dobnak nevezték. A gép elején jött a zsákba a búza. Két ember szedte el gyorsan, kötötte be madzaggal, tette a mázsára, 12 zsákkal volt egy mázsálás. Az ellenőr beírta, gyorsan két ember felhárta a szekérre, azok voltak a zsákosok. Mikor megtelt a szekér, vitték a magtár elébe. A 2 zsákos nyargalva hordta be a vállán azt, 70–80 kg-os zsákokat a magtárba. Azért kellett szaladva hordani a zsákokat, mert míg bevitték egy fuvar, addig megtelt 40–50 zsák búzával. A szalma a gép hátulján jött ki, 2 ember volt a szalmakaparó, szintén 2 ember odahúzta a kazalhoz, szalmahúzó villával. Azt másik 2 ember hosszú nyelvű vasvillával adogatta a kazalnak, az 2 ember volt. Az egyik szedte fel, a másik rakta belőle a nagy szalmakazalt. Mikor már nem érték a földről feladogatni, hosszú láptót állítottak a kazalhoz, azon hordták fel villanyelen tartva a szalmát. Olyan por volt, alig látták egymást. A törek meg a félkezesek munkája volt. Volt a gépbe egy helység, ami a gép alatt volt, a neve töreklyuk volt, ott jött a gépből a nagy-törek. Úgy nézett ki a portól akár egy füstfelhő, egy lépéssel előbb jött az aprótörek. Azt tapasztáshoz használták, sok kellett belőle. Főleg építkezésen. A nagytörek takarmány pótló volt, de szükséges volt a vályog-tetéshez is Régente földfalból építkeztek, ahhoz is kellett a nagytörek. Aztán vályogból építették a lakóházakat. Azt a rengeteg kis és nagy töreket, ami naponta 240 g búzának a törekeje 2 15 éven aluli gyermek kapta ki naponta. Mikor kijöttek a töreklyukból úgy néztek ki mint egy sárcs ördög. Az izzadság, a nagy hőségben a rájuk tapadt port sárnak olvastotta. Szemük, szájuk tele volt sárral. Aztán a kikapart törekhal-mazt 4 félkezes hordta el a törek kazalhoz, volt a törek kazlon egy ember, aki mutatta, hogy hova kell önteni a töreket. Ő pedig rakta szalmával a kazal külsejét, ami összetartotta a töreket. A törekhordó egy nagy saroglyaszerű volt, mind a két végén hosszú nyele volt, amit jól meg kellett markolni, mikor vitték a töreket. Az emlegetett fémrúd össze volt szegve nem egészen sűrűn lapos lécekkel, arra rakták a töreket. Rá-raktak még egy félszekér töreket is. Azt két gyermek vitte, azt nem lép-

tón vitték fel, csináltak törekhordó deszkát. Egy széles hosszú deszkára kis lépés távolságra szegtek léceket, ami megtartotta a törekhordó mezitlábos lábát az elcsúszástól. Ez a nehéz munka eltartott egy hónapig is vagy még tovább. Sajnos így megszenvedett a megélhetésért egy tizenéves gyerek. En is, aki from, részese voltam az emlegetett nehéz munkának. Házasságunk után még 10 év múlva is áldomtam, hogy töreket kell menni kaparni. Még álomnak is úgy rémlett, mint egy sötét borulat. Aki nem bírta ki, meghalt. Ez volt a természetes. Bent a faluba a törpe birtokosoknál sokkal enyhébb, kedvezőbb volt ez a munka. Aratás után körülbelül 2 hét múlva hozzáfogtak hordani. Összefogtak a szomszédok, rokonok, egyik nap az egyikét, másik nap a másikat hordták. Az asszonyok sütőket, főztek a hordóknak. Reggelit, ebédet, vacsorát igrkeztek jobbnál jobbakat készíteni és így szép nyugodtan befejezték a hordást. Régente nem volt cséplőgép a faluban, nyomtatták a lóval a búzát, árpát, a gabonát. Csépeltek, zsuppot készítettek belőle, a háztét zsuppból, nádból volt. A lóval a nyomtatás úgy történt, hogy szérút készítettek az udvaron, simára igazították azt a részt az udvaron, ahol a szérú készült, fellocolták, elseperték, kibontották a búzakévéket, sorra lerakták a földre, mikor megtelt a szérú, nevezték ágyásnak. Akkor egy szegényebb kisfiút elkértek a szülőitől, 10–12 éveset, lovat vezetni a szérún. Enni kapott, meg egy szakajtó kosár búzát naponként. A kisfiú vezette a lovat, a gazda a ló farához állt egy szijostorral és hajította. A búzán a lovat addig jártatták, míg ki nem nyomtatta belőle a búzaszemeket. Amíg megforgatták vasvillával a búzát, hogy a másik oldalról is ki legyen nyomtatva, a kisfiú és a ló addig pihent. Utána ismét kezdték a nyomtatást az előbb leírtak szerint. Amikor egy ágyásból ki lett nyomtatva, a szalmát átrázták vasvillával jól, hogy hulljon ki belőle a búzaszem, a szalmát lehányták a búzáról, fel-szedték, készítettek a másik ágyást. A poros búzát, főleg mikor fűjt a szél szórón átszörték. Egy gépszerűség volt az a szóró. Kézierővel hajította 2 ember. Terítették egy nagy ponyvát az udvarra, rátették a szórót, az elején jött vagyis folyt a tiszta búza. Egy kis deszkából készítettek kaparót, azzal is meg egy gyerek is el bírta kaparni a búzát. A szóró hátulján meg szórta ki a szél a port. Akkoriban igen babonás volt a nép, hitték a boszorkányságban, azt mondták Kecskes Éva boszorkány, akinek akar, a szóráshoz idéz szélet. Ha nem fűjt a szél mikor szórták, szidták Kecskes Évát, amiért nem idéz szélet. A gabonacséplést úgy végezték, hogy azt is lerakták szép sorjában a tiszta szérure. És az emberek csépeltek géppel, a csépet minden ember magának készítette. Faragott keményfából gömbölyűre egy két méteres karót, az volt a csép nyele, aztán készítette sokkal vékonyabbra, Faragott egy vékonyabb rudat, az volt a csépnék a hadarója. Kivágták mind a két rudnak az egyik végét. Hasították ócska csizmaszárból gömbölyű szijat, azt jól megszírozták, vele összekötötték, a lyukon keresztül könnyen forgatható, úgy is lehet mondani lazán a két rudat, ez képezte a csépet. Ennek a hosszabbik nyelét markokba szorítják, minden ütésnél a hadaró megfordul a levegőbe és így súlyosan üt. Ez kiver-te a gabonából a szemet, kétszer végig verték, el meg vissza, megfordították, ismét megverték, szép óvatosan felvették, kirázták közülie a töreket, nagyon szép takaros kévüket kötötték belőle, felállongatták, azt nevezték zsuppnak. Lehordták a szérúról, kalzabba rakták, szalmával betakarták, ha nem volt rá szüksége a gazdának eladta, megvették háztető-nek, pajtatetőnek. A kicséplést gabonaszemet a portól megszörték, finom gabonakenyeret sütöttek belőle, ezek a felirt munkák 6 hétig, esetleg 2 hónapig is eltartottak. Ez a cséplés is igen nehéz izzasztó munka volt.

Azonban örült a nincstelen, ha munkához jutott. Később lett községünkben is cseplőgép, Lakatos Józsefnek. Meglátták a többi törpebirtokosok, hogy elég jó kerestei forrás, összefogtak egy néhányan, és vettek cseplőgépet. Azonban akkor igen nehéz volt a helyzet, nem bírtak meg vele, igen ráfizettek. Egy ideig ismét csak a Lakatos József gépje maradt a faluban. A későbbiek során egy rokon család vett egy cseplőgépet, Bíró Nagy József, sógora öv. Várkonyi Józsefné és a két veje Csikai Miklós és Bertalan. Így cseplőgéttek a terményeket, gyorsabb ütemben. Előbbiek során a cseplés is segítséggel, összefogással történt. Rokonok, szomszédok kölcsön elemek egymásnak segíteni, így nem kellett csak a géprést megadni a terményből. Mikor kinél volt a gép, ott főztek, ellátták a segítséget kosztal. A nevezett tulajdonosok fenntartották a cseplőgépjiiket a felszabadulás után is, míg lehetett. Volt régen a falu alatt egy kis darab föld, Kenderföldnek nevezték. Ezelőtt a falu asszonyai kenderrel is foglalkoztak, fontak fonalakat, szöttek belőle lepedőket, törülközőket, féri-függelket, az első osztályú fonalból készített férfiinget tölgyfa ingnek nevezték. Készítettek a harmadrendű fonalból, ami csepűből fonódott, köteleket, szálakat. A csepű a kender pozdrójából készült. Volt egy hely, amit Kenderiátatónak neveztek, azon a földön mindig víz szokott lenni. Abba áztatták a kendert, ezért lett a neve Kenderiátató. Ma már a kenderföld majdnem a falu közepére esik. Be van építve szép lakóházakkal, még tűl rajta az emlegetett tanító, papföld is szép lakóházakkal van beépítve, Angalföld a neve. Mert már 3 új sor van a községünkben, egy a gazdag új sor, ott mindenki a saját telkére épített, nem a földreform során. Lajos tanya a neve, mivel először Nagy Lajos építtette oda. A másik új sor az emlegetett Tatárkert. A legelő szelén a Homokos felé van egy lajos terület, Békástó a neve. Szép fű terem rajta, azonban a legtöbbször bokkáig érő tiszta víz van rajta, a talaj csupa szik, nehezen issza be a vizet, régente annyi golya madár volt rajta, majdnem mint a fű. Tele volt nagy békákkal, a golyák kedves edelével. A Dézsmakert már a falu közepére esik. Régen még komeszta előtt abba a kertbe kellett mindenkinék a dézsmát elvinni és onnan szállították el a kincstárba. Az a hely még ott van üresen, még ma is Dézsmakert a neve.

A nincstelen aratók megélhetése

Volt a nagyhómokosi uradalomnak a tokaji és a tarcali hegyen 25 kh. szőlője. Amikor az aratási és cseplési szerződést írták a községvárnál, minden év tavaszán beleírták a szőlő háromsori kapálását is, hogy be kell kapálni a szőlőt elsejére, másodjára és harmadjára, ősszel a szőlőtöskéket befedni, tavasszal kinyitni. Az aratásért kikapták a részt, búzából búzát, gabonáért gabonát, árpaért árpat, zabért zabot, ezeknek a tizenegyet részét. A cseplésért hasonlóképpen fizettek. A szőlőkapalásért másként fizetett az uraság. A Karakón a hullámtéren volt több mint 100 kh. terület, vészelt főleg, volt benne vastagabb a vesszőnél, azt gallynak nevezték, volt közte nagy gaz is, ezt a nagy területet a Tisza föltötte oda, az eszlári oldalból. A Tisza az egyik oldalból szaggatja partját, ott van a mély része, a szemben levő részét iszapolja, tölti, zúgolódtak is az emberek, hogy a Tisza is az uraságot szereti. A szegény emberek földjét elszaggatja, oda tölti az uraságnak, az eszlári emberek földjét. Odátöltötte a Szirmay uradalomhoz, ahol befejeződött az uraság földje, szaggatta a ladányi szegény emberek földjét, töltötte odaát Szomjas uraságnak, az is mind vészelt főzés volt, mind a ladányiak vették meg, és feldolgozták. Igen élelmes,

dolgosok a ladányiak, a fent említett nagy terület vesszőt adta az uraság a kapálásért, fedésért, nyitásért. Volt a füzesben piros fűz vessző, kender fűz, malodja, aranyárga, ezeket külön-külön kévébe kötötték, a gallyakat is külön a legvékonyabb szálakból kötötték. Ebből kötötték a kerek gazdasági kosarakat, a közepes szálakból kötötték a szekérre való kasokat, a kasoknak külön nevei voltak; faroskas, faroskasból kötötték úgynevezett félkast, az felehossza volt az egész kasnak, aztán kötötték lécka volt a neve, egyenes olyan hosszú volt mint a szekér, deszka helyett használták. A vesszőt meghasgatták, saját kezüleg csináltak egy 15 cm hosszú hüvelykujjnyi vastagságú gallyat, a végét háromszor alakúra faragták, végigtolta a vesszőszálon háromszál hasított vessző lett belőle. Ezzel kötötték meg a csirkőlesből a háziseprűt. A csirkőles a kukorica földön termelt a mezszyébe. A kaskötéshez is mindenki saját kezüleg készítette a hozzávaló szerszámmal, kellett hozzá kasszék; a kasszékot úgy készítették el, fűreszelték két méter hosszúra egy vastag akácfa törzset, azt négyesfogletesre megfaragták, fúróval fúrtak rajta 32 olyan lyukat, amibe a vesszőt könnyen behúzzák. A két végén egy nagyobb lyukat a kasszék lábának, a láb 60—70 cm magas, a láb két végét olyan vékony gömbölyűre faragták, hogy a végén a lábunk fűrt lyukba könnyen beleferjen, feljebb hagyta, ami megtartja a kasszékot a lecsúszástól. A lábunk talpat csináltak, akácfa tuskót faragtak laposra, hosszúkára, a közepén kifúrták, beletették a láb alsó részét, ezzel készült a kasszék. Kaskötéshez még kellett készíteni, amivel sűrűn összeverjék a vesszőt. Régebben keményfából, tölgy, vagy akácfaiból faragták ki, egy markolatnyit vékonyabba faragtak belőle, a többi része szélesebb, azzal verték össze, hogy jó sűrű legyen a kas. Az utóbbi nem fából készült, hanem vasból és sulyok a neve. Kellett még hozzá egy másfél méteres hosszú, 50—60 cm magas szék, amire rá is ültek, a neve kasszék, vagyis kaskötő szék. Ezek nélkül a kasok nélkül nem lehetett volna gazdálkodni. Ezzel a munkálási vesszővel jól járt a nincstelen, felnyilasolták azt a nagy területet, minden embernek jutott belőle három nyilas, egy nagynyilas és két kisnyilas. Ha tavasszal összeházasodott két nincstelen, ősszel eladta a nagynyilast (persze ha jót húzott, mert nyílházra ment), vehetett belőle egy idős tehenet, vagy egy fiatal üszőt, akibe se borjú, se tej. Míg a két kis nyilasból kelt, ha még akkor nem volt család. A vesszőből, kasból mindenre kelt, fontak belőle kupolyókat, vásárolták a kereskedők korlátlan mennyiségben, a gallyból fontak főfogót a vasúthoz, kötötték belőle udvarseprűt, a szekérkasokat megvették az itthoni jobb módú emberek nyereségre, kaskupecknek nevezték őket, ősszel minden uradalomban vettek 60—80 db faroskast, ugyanannyi gazdasági kosarat. A nagygazda emberek az alföldön mind vásárolták a faroskast töréshez, krumpliasáshoz és a gazdasági kosarakat is. A helyköz emberek meg az egész nagy kétméteres hosszú kasokat vásárolták. Rengeteg munkát igényelt a kasmunka, le kellett szedni a görbékessel vagy jó erős sarlóval, kévébe bekötni, szekér nem tudott érte beállni a csabka vagy drutyánba, hátan kellett kihordani a füzesből azt a nehéz leveles zöld vesszőt, itthol a család minden tagjának dolgozni kellett vele. A zöldlevelet minden szálról kézzel kellett lehúzni, fosztani, utána jó éves dikicesel meghegyezni, levagdálni a kisgallyakat minden szálról a vakgörcsöket, hogy ki ne döfje a kaskötő kezét és a végét elvágni hegyesre, hogy a kaskötéskor a vesszőt közé leheessen szürni a továbbfánashoz. Mikor a kas készen lett, meg kellett nyesni, a nyésés azt jelenti, hogy fonás alatt minden szál vessző helye a fonás közt maradt, attól borzos a kas, azt kell a dikicesel levagdálni. A dikiceset is saját kezüleg készítették, egy kősnél formát faragtak fából, elváltak egy ócska kaszából egy kurta da-

rabot, a készített nyélbe beleszorították, jó élesre megfenték, olyan éles volt mint a beretva, a nyesést a gyerekek végezték, ahol volt gyermek. Nagy szekér kasokat vittek vásárokra, húsz kasszám volt egy fuvar. A fuvarosok, akiknek volt lovok, jól kerestek a kasfuvarral. Negyven darab félkas tett ki egy fuvart 20 kasszámot. Szintén 40 pár lécká is egy fuvart tett, 100 db gazdasági kosár egy fuvar, vendégdálrudat kötöttek a szekérre, úgy tudták felpakolni. Bejárták vele a vásárokat minden feje. Nyíregyházát, Búdszentmihályt, Hajdúnánást, Hajdúdorogot, Hajdúböszörményt, Hajdúhadházát, Debrecen, meg a kisebb helyeket közelükben: Tiszalók, Rakamaz, Tokaj, Tarcal, Szerencs, Tállya, Keresztúr, Forróbcens, vagyis minden fele. A vásárookra mentek a nincstelenekek éppen úgy, mint a jobb módúak, a nincstelenekek mindenféle kasokat vittek, télen, nyáron. A jobb módúak tavaszi vásárookra vittek terményeket, bőkönyvszabot vetni takarmánynak, tavaszárpat vetni, zöldségféléket, szarvasmarhát, lovat, csikót, hízót, süldőket, kismalacokat, mindent a vásáron adtak el. A szegényebb és élelmesebbek, vettek a boltban nulláslisztet, sütötték belőle jó kalácsot, szép kívánatos volt, híres volt a ladányi kalács, csak a vásáron lehetett pénzt szerezni. Ott javarészt el is költötték, ott árulni is lehetett, vásárolni is. Volt ott ruhanemű, lábbeli, élelem, edény, ami szükséges volt az élethez, a férfiak javarésze jókedvvel jött haza, volt ott italérés is sátrakban, tebernánkok neveztek. Voltak hentesek, sütötték az ústbe forrószőrba a Jacipcsenyét, kolbászt, hurkát, volt főtt disznóhús hidegen, vettek maguknak tetszés szerint. Vítették a tebernába, ott voltak hosszú asztalok, lócák jeltek és jóízűen megették. Ittak rá jó tokaji bort, úgy hogy dalolva jöttek haza jókedvvel. A legények vettek a mázeskalácsostól mézesszívet, kicifrázva, még tükör is volt benne, azt még aznap este elvitte a szeretőjének egyéb ajándékkal, mert a szívet nem szabad volt megenni, az emlék volt. A lány kitette az útfelölvaló ablakba. A gyermekeknek mézes lovat, kardot vettek. Kislányoknak mézesbabát bocsóval, az öregeknek debreceni fedőt, az is mézesből volt. A gyerekek kaptak cukorból fűtyüllöt, hogy a következő vásárra jobb kedvvel fozsák a vesszót és nyessék a kast. Amire telt és szükség volt, a vásárokon megvették. Nagy szencáció volt a vásárra készülődés felnőtteknek, gyermekeknek, az különös nap volt a család minden tagjának. Azonban olyan is volt, akinek bánatot okozott a vásár, volt olyan ember is, akj eladta egyetlen tehenét, elébb bement a tevernába, ivott egy kis erős tokaji bort, meglátta a gyűszűst, lútriást kapatos fejfel, odament azzal a tudattal, hogy megnyeri legalább a bor árát, amit megivott, bizony nem nyert, tőle nyerték el az egész tehen árát. Ilyen volt régen a vásár.

Tiszaladányának egy része dombon van. A jobb oldalon van lapályterület, beépítve házakkal. A parton lakók falusiak, a lent lakók érbeliek voltak. Régebben nagy volt az osztályharc, nem volt szabad falusi legénynek, hogy udvaroljon érbeli lánynak, sem érbeli fiú nem udvarolhatott falusi lánynak. Még nem is táncolhatott érbeli a falusival a bálban. Történt olyan család is, aki érbeli volt, szorgalmas, takarékosága után módja volt eladni az érben a házát, és veti benne a faluban házat, földeket, gazdagabb lett sok falusitól. Nőtt nagyon szép leánya már a faluban. Művelt, okos, divatos, a fiúk szerették is volna, de a szülők nem, mert érbeliek voltak. Történt egy alkalomkor, mondta a legény az apjának: én elvenném N. N.-t feleségül. Azt mondja az özvegy apa: Ah, ne vedd el fiam, érbeli fajta az. De apám, már falusi, meg van 10 vékás földje. Gondolkozzon mondja az apja: de ki tudja, a nevén van-e. Megnézem én apám a teleknyömben Tiszalókon, rajta van-e a nevén. Elment a legény megnézni. Csakugyan a nevén van apám. Igen ám, de a legény barátja ott volt, és hallotta a be-

szelgetést. Mivel a barátnak is tetszett a volt érbeli szép kislány, megmondta neki a róla forgó szót. Többet a lány nem állt szóba az alkudozó legényvel, feleségül ment a baráthoz, aki elárulta neki az esetet. Olyan is történt régen, hogy egy jómódú özvegy asszony nem engedte elvenni azt akit szeretett a fia. Elvitte, akit az anyja választott. Nem tudte vele élni, kánikulában kimelegedve, kiizzadva lefeküdt a hideg pincébe, rövid idő múlva meghalt a férfi. Aztán olyan is volt szintén fiú, aki hiába választotta ki magának a falu legszebb lányát, értelmes volt, a feleségét a fiának elvenni, kiválasztott neki egy nem szebbet, csak őszintén rangosabb fajtából valót. A bálca csak elvitte táncolni a legény a szép kislányt, mert szerette, a fiú anyja ritmusban kiabálta mindenki hallatára:

„mennák” volna, „vennék” nincs,
pedig most is jött hozzá két nagy
szürnyeg-rúszneg szutyomból, puttyomból,
mégis az én fiam szeretné.

Meghallotta a kislány egyik rokona, odament a táncolókhöz, megfogta a kislány kezét: gyere csak hazafelé. Otthagytta a lány a bált. Nemskóra férjhez ment, kiváló, rendes szép asszony lett belőle, mintaházasságot éltek, a legény elvitte azt, akit az anyja kiválasztott neki, bánatában átadta magát az italozásnak, fiatalon meghalt. Aztán történtek különböző verekedések is. Az érbeli mindenért fel kellett jönni a faluba; a boltba, a kocsmába, a templomba, a községházhoz. Az érbeli lányok, legények csak vasárnap és ünnepnapokon voltak otthon, meg éjszaka, egyébként a Tokaji hegyen dolgoztak télen, nyáron. Vasárnap délelőtti-délután az érbeli a faluba mentek, szép egészséges, napbarnított fiúk-lányok voltak, a viseletük is igen szép volt. A legények Kossuth kalapot viseltek, két szál rozmaring volt hozzátűzve, piros mályva virággal. Télen árvalányhaj volt mellette, és művirágból piros rózsabimbó. Az árvalányhaját nyáron szedték a Tokaji hegytetőn. Fehér gyolcsing, fekete posztólajbi, fehér hosszú ráncosgatya, olyan mint a harmónika. Mindig volt a faluban egy idősebb ember, aki szépen tudott táncolni. Az egész héten gatyát ráncolt. Az utolsó ráncoló Gombás Ferenc gazda volt. Volt hozzá fekete sarkantyús boxsizma is. Templomba mentek, szoltárt vittek, ha kocsmába mentek, fűtykőst vittek. A nősebbek is ilyen viseletet hordtak, csak télen gubában, szép fekete göndör guba, vagy szép cifra szűr. Az asszonyok kontyosan bekötött fejfel, cibeln ruha, hosszú bő, az alján fekete kefezsínórral. Fekete haraszt vagy göndör kendő a nyakukon, cügos cipő a lábukon, a lányok két ágba fonva hordták a hajukat. Fejközépen keszter választva. Fehér, rózsaszín, égszín selyem batisz ruhában. Diszkító előtte, olyan színű szalag a hajukban csokorra kötve, amilyen a ruha. Mentek a templomba, szoltár a kezükben, zsebkendő, és egy csokor virág. Hétköznap nem volt verekedés, de ha bál volt, vagy vasárnap délután este, ha beültek a kocsmába, sokat összeverekedtek, a falusi fiú nem állta az érbelit, pedig gyermekkorukban egy iskolába jártak. Az I. világháború előtt olyan verekedés történt, egy érbeli fiú olyat vágott egy falusi fiú fejére, hogy beszakadt a koponyája. Néhány hónap múlva belehalt. Egyetlen gyermeke volt a szülőknek. De az is egyetlen, aki megütötte.

Volt a fiataloknak akkor is szórakozási helye. Találtak maguknak öszszel vesszőfontást, csirkőlestisztázást, paszulyfejtést, kukoricafosztást, télen a fonóban, ilyenkor találkoztak együtt. Vasárnapokon a lányházaknál játszó-téren, nyáron a falu közepén, úgynevezték, hogy domb. A játszó olyan volt, hogy a lányok is úgy barátkoztak szegény lánynak szegény volt a barátnője is. A játszó egyforma volt a gazdagokéval. Csak a gazdagokhoz

gazdag falusi fiúk mentek, az érbeliekhez szegény érbeliek mentek. Mikor már összegyűltek mind, megkezdődött a játszás. Legelőször azzal kezdtek, a lányos házaknál volt a felső ágyon, vagyis az ágyba rakva a lány párnája magasra felvetve, betakarva ágytakaróval és egy legény, aki kezdte a játszást rátette a kalapját a vetett ágy tetejére és kiment a konyhába a fiú kalap nélkül, akkor még pitarnak neveztek a konyhát. A fiú kint volt kalap nélkül a pitarnak, elkezdtek dalolni, hogy:

Cserés Julcsa hat párnája magasra van vetve
Takács Gábor a kalapját rajta fejeztette

Erre a legény a pitarnak visszadalolja:

Hozd ki Julcsa a kalapom hogy tegyem a fejemre
Hogy ne nézzen ezut más lány a ragyogós szemembe

A fiú megcsókolta a lányt, a lány átadta a kalapot, megkarolta a lányt a fiú és bevezette a játszóba, ez mindegyik így történt végig. Utána kezdődött a kútba estem. Az ajtóhoz odaállt egy legény és mondja: kútba estem, hány méterre? Némelyik mondott ötöt, némelyik tízet, még mennyit? Amelyik lányt megnevezett a legény, annyi csókka kellett kihúzni, ahány métert mondott. Játszottak tűnőskét, zálogost, fordulj bolhá, volt tambura, hermónika, táncoltak, daloltak, befejezésül minden mátkapár nevét eldallolták ezzel a nótával:

Hallottátok e már híret?
Takács Gábor legénységét
Füreselve vágta le a mályvát
Hogy ne hallják a kopogását
A vállára fel is vette
Egy kislány ablakába tette
Most már szeretheti a Julcsát
Mályvát vitt az ablakába.

Nóta végeztével minden legény elkísérte a részére kiválasztott lányt. A nyári szórakozás a falu közepén a dombon történt. Az asszonyok a kapuk előtt nézelődtek a kislócákról, meg vittek ki székeket ráülni. Lesték, hogy melyik fiú, melyik lányt kíséri haza. Azzal kezdtek a lányok, körbeálltak, megfogták egymás kezét, lassan mentek kézen fogva dalolva. A dombon körös-körül dalolták a sok magyar nótákat. A kocsmá közel volt a dombhoz, a legények meghallották a dalolást, ott hagyogatták a kocsmát, és mentek a dombra. Beálltak a körbe, minden legény a szeretője mellé állt. Ezt lesték az asszonyok, hogy melyik fiú, melyik lány mellé állt. Tudták, hogy az azt fogja hazakísérni, már akkor volt mit beszélni a tokaji úton. Az asszonyok nagy nehéz csomagokat összepakoltak, szép fehér ruhába bele kötötték, zajda volt a neve. Felemelte az asztalra, mellé állt, a hátára kötötte, előre kötött megpakolva egy kis hosszúkás hátikaskát, a zajdaruhának elöl megkötött végihez. A kezében ételhorodban csüngette a tejfelt. Úgy gyalogoltak Tokajba a piacra, ami Ladányhoz 8 kilométer. Ötös, hatos csoportokban mentek, egész úton beszélgették, amit láttak a dombon.

Amelyik legény be volt sorozva azt a nótát kezdte:

Ne vigyenek éngem katonának
Meghasad a szíve a babámnak
Meghasad a babám gyenge szíve
Ha engemet három évre elirabolnak tőlle.

Volt úgy, hogy a lánytól elleneztek a fiút, nem mert bemenni a lányos házhoz, a körbe a legény csak a lány mellé állt és a lány azt a nótát kezdte el:

Kisgyalomban ne vedd azt a szememre
Hogy az este nem eresztettelek be
Almos voltam lefeküdtem, aludtam
Kisgyalomban még csak rád se gondoltam.

Az érbeli legények szoktak vasárnap ebéd után tekézni, faragtak keményfából labdához hasonló kerek fát, az volt a teke. 50–60 centi magas markolatnyi gömbölyű vastag fát faragtak, az volt a teke-bot. Ott, hat legény felment partosabb helyre, tekebotot a kezükben, a völgybe volt egy legény, a teke a kezében, és gördítette fel a teket a legényekhez, azok a tekebotot visszautították. Ha megunták, volt köztük, aki tudott hermónikázni, táncoltak a lányokkal, akik nézték a tekézést.

A legrégebbi visszaemlékezés a Tisza folyásáról

A Tisza nagyon régen még szabályozatlanul folyt, a legenda úgy hagyta, hogy az ezelőtt Szabolcs vármegyéhez tartozó hat taktaközi kisközség: Tiszaladány, Tiszatardos, Csobaj, Báj, Tügy, Kenéz a Tisza balpartján volt, első szabályozás előtt a jobbpartján maradt és a második szabályozás után sok idő múlva a második világháború után ezeket a községeket Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez csatolták. Tiszalök volt a járási székhely, oda tartozott a község, nagyon nehéz volt a Tiszán-túlra menni. Telekkönyvhöz, Járásbírószághoz, nagyon rossz volt, kivált télen a közlekedés. Révnek neveztek, Tardos alatt volt, ladikon, hidason lehetett járni, ha szél fújt, majd felborította a ladikot és órákosszat kellett várni egy-egy átkelésnél a hídhoz Tiszaparton. Volt idő, akarmilyen fontos ügyben egyáltalán nem lehetett közlekedni a Tiszán, mert zajlott. Mióta odalettek ezek az emlegetett községek csatolva Borsod megyéhez, ezek a nehézségek megszűntek. Legenda szerint ezek a mocsarak, ezek az állóvizek a községek határaitban a Tisza maradványai, nem egy mederben, ágakon folyt a Tisza. Van Ively, Ontova, Takta, Pozsáros, Vecskes, Csókató, Dicselapos, halak is vannak benne. Szoktak menni a férfiak nyáron tapogatóval halat fogni. A halfogó tapogatót is saját maga készíti mindenki vesszőből. Egyforma vastag vesszőt, kerek abroncon körül rakják, derék magasságra, az alját körülfontják, közepén is körül fontják, a tetejét lesziglik, a vízbe le-le nyomkodják és a benne lévő halat kézzel megfogják. És tapogatnak tovább ezen módon. Aztán mélyebb vízbe, mint a falu alatt a holt-Tisza, szoktak kötni halkast vesszőből, hosszúkás gömbölyűre kötik, az egyik végén az ennivalóra a hal belemegy a kasha, nem tud kimenni belőle a hal, a másik végén van egy kisajtó, az el van zárva. Leszűrjék karóval a vízfenekére, naponta megnézik és a szűkebb végén, ahol a kisajtó van, kiszedik belőle a halat.

Vita a házasság kötésben

Régen a jobbágyidőben voltak községünkben nemesek, azoknak volt nemesi oklevelek. Elég büszkéek voltak rá. Sok nemes volt községünkben. Jobbágyaság után lettek kisbirtokosok. A volt jobbágyaság nincstelen napzáró lett. Idővel a nép szaporodott, idővel a földek mind kevesebbek lettek, egy-egy gazdának, ha fia, vagy lánya született, nem szép, vagy hibás fia, vagy lánya, odaüzentek a szép szegénylegénynek egyik rokonával, hogy

vedd el ezt a lányt, úgy vettem észre, hogy hozzád adnák 10 köblös földje, portája van, míg élsz se keresel annyit. A lánynak már nincsen apja, te leszel azonnal a gazda, megvan még az apja szép fekete göndör bugája, azonmód, egyszerre volt rajta. Ha megesküdtök szombaton már vasárnap magadra veheted, ülhetsz az apja helyére az első székbe a templomba. Hogy fogják bámulni a többi szegény legények. Fogják irigyelni, hogy egyszerre jógazda lettél. Hazament a komendás, de előbb még beszélt a fiú apjával, mondta neki: Bálint bátyám jól mondok, beszéljenek a fiúval, jól fog járni hidej el. A fiúnak mostoha anyja volt, öt testvére apáról. Eljött az este, belement a legény vacsorálni, evésükben mondta neki az apja, hallod fiam, magam is jónak látám azt a lányt neked, vedd el (ha valami hiba volt a lányba vagy fiúba akkor nem számított, hogy érbeli volt a kiszemelt fiú vagy lány, ez a fiú is érbeli volt.) A fiú azt mondta: édesapám beteg az a lány, azt mondja a mostoha anyja: az nem igaz, csak kitalálták az irigyek, elvinné más szegényfiút, csak adnák hozzá, de ott csak te leszel. Hát én nem veszem el, mondta a fiú, elfogy a vagyon, megmarad a majom. A szülők dühbe jöttek, mondták tovább, jobb ha a jobbik eszed veszed elő, gondolkodj, itt nem számíthatol semmire. Itt van ez a sok gyermek, örülnék, ha addig élnek, míg fel tudnám őket valamire nevelni. Volt a legénynek érbeli göndörhajú kislány szeretője, kiskoroktól szereték egymást, sehogysom akarta cserbehozni, de mindig mondták neki, még a meghalt anyja rokonai is mind jónak látták. Őt köblös földet és a porta felét a nevére írták, győztek. Azonban a házasságban semmi öröm nem volt. A vagyon megvolt, benne a sok dolog, meg a szomorúság, bánat. A fiatalasszony hamar beteg lett, meg se gyógyult. Született három gyermek, mind a három örökölte a betegséget és meghalt az asszony. A szülőknek még ha vették volna nem kellett volna férjhez adni, tudták, hogy beteg az a lány. Még az apjának is megvolt az a gyógyíthatatlan betegsége. Voltak ilyen esetek többek, olyan nagy szó volt a föld, a ház. Volt egy családban nem szép lány, azonban jutott neki négy hold föld. A fiú szülei kiszemelték neki, veddelfiam, mondta neki az anyja, nem kell többet menni a nagyhomokosj képébe, a magad gazdája leszel rögtön. Tudod milyen nehéz a megélhetés a szegényembernek! Nekem nem kell édesanyám, értse meg! Mirne kéne fiam? Mert nem szeretem! Mirne szeretnék na! Azért mer csúnya, értse már meg, hadjon nekem vele békét! Nem úgy van az fiam, jobb lesz a magad tarlóján aratni, a magad lovat hajtani, gazda leszel, bevélasztanak presbiternek, idővel, ha szerezték hozzá, úgy lehet még bírónak is. Gondolkodjál csak fiam, mielőtt állsz! Hisz legalább csak volna rajta egy kis szépség, szeretnivaló, ah fiam nappal eljárod, este nem látod, törjétek a világot. Ráhallgatott a fiú, állt a nagy kézfogó, a többi legények meg dalolták az ablakon, hogy

Leszedik az ibolyát a szagáért
Elveszik a csúnya lányt a jussáért.

A fiatal házásoknak nem sokkal volt könnyebb sorsa a jógazda gyermekeinek a szegényszülők gyermekeinél. Nem adták ki nekik a részüket, míg élték az öregek, kellett a még otthol maradt gyermekek nevelésére és az ök megélhetésére. Kaptak valami jószágfélét, tehenet, vagy lovat, melyik mit, egypár malacot, jól ellátva ünneplő és hordanivaló ruhával, de házat, amibe lakjanak nagyon kevés gazdafüvet kapott. Éppúgy arendás házzal kezdte az életet mint a szegény legény. Az összes föld, amit kapott évenként: egy zsák vetőkrumplinak adtak helyet és egy néhány ölet dinyenyének. Az uraságoknál pedig nem vették be az aratásba a gazdfiúkat,

a nincstelen szülők gyermekeit vették be. Az volt jó a jógazda fiúknak, hogy dolgozhattak felesföldet a szülei lovával, Dolgozták a papföldet, a tanítóföldet, a jegyzőföldet, a Hermusét, a Pinkászét, a tokaji hegyre szakmányba éppúgy jártak mint a nincstelenek. Hogy megtarthassák a család-jokat, a szülőkkel rendszeresen a legfiatalabb gyermek szokott maradni. Az járt a legjobban, az a vanba gyűjtött magának. A többi testvér irigylete, mondták neki, hogy könnyű az asztag alatt szeedetni. A szülők halála után, ami még a szülők nevéen volt, elosztályozta a közéjgyző, egyenlő arányba. Csak sokan nem érték el, hamarabb meghaltak mint a szülők. Akinek maradt gyermeke, az kapta meg, akinek nem, a testvéreké lett. A nincstelennek is a legtöbb része oda tornáztá magát, igaz erón felüli küzdelemmel, mint aki örökölt. Közél egyenlő arányban voltak a volt nincstelen az örököltekkal. A földosztás során igen kevés család volt, aki nem kapott földet a faluban. Földet pedig csak az nem kaphatott, akinek megvolt a négy kataszteri és az egy hold minden gyermekre, ennyi vagyonokért nem volt érdemes azt a nagy osztályharcot tartani.

Régi szolgasors

Régen a jobbágyság után hosszú ideig sok szolgalegény volt a faluban. Akkor még sok földjeik voltak a gazdáknak, akik nemesek voltak, föld-birtokosok voltak, későbbben kisbirtokosok, aztán kiszagzóknak nevezték őket. Szolgalegénynek az erős, egészséges, szorgalmas munkabíró legényt vették fel. A jó szolgát az értelmes helyen nagyon megbecsülték, és meg is fizették. Aludni az istállóban aludt, a sok állatokra éjszaka is vigyázni kellett. Egy istállóba be voltak kötve az összes állatok. Be voltak kötve a lovak, melyek olyanok voltak, ha idegenek meglátták azt mondták, hogy ezek fellebbe repülő lovak. Be voltak kötve a csikók, ökrök, növendék borjók, fejstehenén, nagyon szükséges volt az éjjeli vigyázás, ha valamelyik állat elszabadult volna, felbecsülhetetlen kárt okozott volna. Enni egy asztalnál evett a szolga a gazdával, a családdal reggel, délbe, este. Nagyon jó kosztot adtak, azért is, hogy erős legyen a szolga és bírjon sokat dolgozni. Legfőképpen pedig azért, hogy híre legyen a gazdának, gazdasszonynak, mert olyan helyre szívesen mentek szolgának, szolgálóleánynak. A nemes gazdák nem sokat törődtek a gazdálkodással. A gazda sokat járt a kocsmába, a komával ittak. Hazamentek a kocsmából, kötekedtek a szorgalmas feleségükkel. Sokszor a szolga védte meg a gadasszonyt. Mikor már tört, rontott, verekedett, a szolgára került a sor. Az izmos erős szolga megmarkolta a gazdát, s leültette úgy, hogy nem bírt felállni egy darabig. Még úgy is volt, hogy a szolga összekötözte kötéllal is a gazdát. Mikor kijózanodott, akkor oldozta el a kötelet. A gazdasszony a legtöbb helyen a szolgának tette a nagyobb porciójú húst. A gazda mivel nem dolgozott, nem is bírt annyit enni, mint a szolga. Ezt a gazdasszony tapasztalatból tudta már. Igen ám, de a gazdának nem tetszett. Abba az időbe egy tálból ettek a szolgálóval, mikor meglátta a gazda előtt a nagyobb darab húst, megfordította a tálat, maga elé rántotta a nagyobb darab húst, ezt mondván: „Ez a tál 6 garas volt!” A szolga visszarántotta maga elébe, azt felelte: „Megér az annyit”. Ettek tovább, és nem mert szólni a jó szolgának a gazda, mert ritkán lehetett megfelelő szolgára szert tenni. Meg nagyon szegény volt az a gazdának, ha a szolga időközbe otthagya őket, meggy nagy kára. Azonnal megállt volna a gazdálkodás, inkább nem szóltak neki. Kiemelkedően viselkedett a szolgálókkal az id. Kiss Gábor házaspár. Egy fiók és a leányuk volt. A feleségét nagyra becsülték a szolgák, a

„Néném asszonyt”. A pitarajtó felett egy szeg volt a falba, rá volt akasztva egy cserép szilke, bele volt téve egy porciós pálinkás üveg, az a jó szolgának valahányszor a szilkébe nyúlt, mindig tele töltötte pálinkával a „Néném asszony”. S a koszt is bőséges jó volt. Amíg a „Néném asszony” élt. Mikor meghalt, a fiatal asszony lett a gazdasszony, megváltozott minden. Kiküldte az ifi asszonyt a szógáloval a krumpliasáshoz az ebédet a kaskába, kibontja a szolgáló az ebédet, sütőtök volt benne megfőve, darabokra felszeletelve, a szolga csak nézte, egyebet nem hoztál? Nem adott egyebet, kenyeret se? Azt se! Na akkor vidd vissza, de a szolga az összes tököket rákente a kaska külsejére, a szolgálóján úgy vitte a kaskát a falun végig. A szolga pedig ásta egész nap éhen a krumplit. Este hazavitte a nagyszekér kompért, azt le kellett rakni, behordani a gödörbe, és ehhez erő kellett. Megmondta a szolga, ha megismélti az ilyen ebédet, azonnal otthagya őket.

A szolgák között is volt 1-ső szolga. 1-ső szolgák azok voltak, akik a legtöbb fizetést kapták, vagyis a legmagasabb fizetést. Az a gazda fizetett legtöbbet, ahol legtöbb volt a jövedelem, azonban a munka is a legtöbb volt. Ezek a szolgák 20 éven felüliek voltak. Ezek voltak a házasulandók, de meg is válogathatták az 1-ső szolgák a szép lányokat a szegények közül. Még a gazdagabb is hozzáment, kivált, ha nem volt furcsa, vagy felvágott, válogatós volt. Húsz évig válogatott, húsz év után várogaott, s utóljára kimaradt. Ez örömmel fogadott egy szolgaleányt, ha sikerült neki. Az én jó apám is az első szolgaleányok közé számított, Csere és Gábor. Udvarolt Szóliáth Eszternek, szegény leány volt, jó anyám volt a cimborája. Egyszer Eszter anyja elutazott (apja már nem élt) félt egyedül aludni, elhívta anyámat. Anyám lefeküdt, Eszter még tett-vett egyet-mást, váratlanul betoppantott apám. Anyám pedig behúzódott a dunna alá, mozdulatlanul feküdt, apám beszélgetett Eszterrel, s a lélegzétvételtől mozgott a dunna. Apám meglátta, gondolta, talán egy másik férfi van a dunna alatt, gyorsan felemelte a dunnát, anyám ott volt. Akkor figyelte meg. Tovább nem udvarolt Eszternek. Eljött az új esztendő, elküldte apám a nagynénnyét (anyja nem volt) megkérni anyámat. A nagynénnye Matyasi Rebeka volt. Útközben megállítja egy asszony. Hova mégy Rebeka meg? Megyek Gábornak megkérni Bényei Zsófiát. Hallod Rebeka, erigy vissza, mondd meg Gabrinak, hogy még Csikai Jucsát is hozzáadják, annak van egy kis valamicskéje. Rebeka néném visszament. Apám kérdezte, na mir jött ilyen hamar vissza, tán nincsenek otthon. Dehogyis, Borcsa elibem állt, hogy jöjnek vissza, hozzád aggyák Csikai Jucsát, apám azt mondta: oda menjen, ahova küldtem! De idehallgass csak Gabri, izé, ni, annak nincsen jóformán még a rajta valója se. (Apám mondta: nem megmondta, hogy egy pendelyben szerettem meg, annyival veszem el, majd kerestünk és lesz.) Összeházasodtak, szépen éltek, boldogok voltak. A szolgaleány beszerezte magának az olyan szép ruhákat mint a gazdának és a gazda fiának volt. Az én apámnak is volt még gubája is, szép fekete göndörszőrű guba, úgy öltöztek mint a gazda, ha valamelyiknek volt a lakadalma, minden szolgát meghívták. Minden évben rendeztek szolga bált, bába, lakodalomba szépen mulattak táncoltak danolták:

Mikor Isten a világot teremteté,
Legelőször a szegényt teremteté.
Ha a szegény szolgaleány nem volna,
A jó gazda imádkozni se tudna.

Az állatok nagyon szerették a gondozójukat. Az előbb emlegetett Kis Gábor gazdánál nevelt Takács Sándor szolgaleány, ő is az első szolgale-

ányek között volt, egy nagyon szép pej csikót, olyan szép volt, úgy mondták, rossz szemnek kár ránézni. Elmentek vele a keresztúri vásárra a gazda és a szolga, mindenki megbámulta, meg is vették a hadseregnek, amennyit kért érte a gazda, annyit fizetett érte a tiszt, egy krajcárt sem alkudott le belőle, a szolga ráült, oda ment vele ahova parancsolták, a gazda felvette érte a sok pénzt, a szolga visszajött. Kevés idő múlva elszabadult tőlök a csikó, nyertetve szaladgált a vásárra össze-vissza edények között, az emberek, főleg az asszonyok filtek, visitva szaladt ki hova tudott menekülni előle, nem tudta megfogni senki. Mondja a gazda: Sándor, a csikó elszabadult, mentek utána a katonák, a tiszt, és azt mondja a szolga: majd megfogom én, így mentek egyet, szólt szelő, de a csikó megismerte a hangjáról, vágatva ment hozzá az embertömegben, a szolga megszeretgette, rápattant a hátára és el ment vele, ahova kívánták, azonban a tiszt visszajött a gazdához, kérte, hogy engedje el a fiút a csikóval, amennyit kér annyit fizet. Aszt mondta a gazda, nem tehetem, meg akkor nem lehet a csikó a miénk. Egy pár napra kérem, míg megemegszotkátja, mégha visszafizetem az árát a csikónak, akkor sem engedhetem, ez a fiú rám van bízva, ez egy özvegyasszony fia, nem mehetek haza a fiú nélkül. Na Sándor válassz magadnak ruhát, amilyet akarsz, mondta a gazda, választott a szolga egy cifra ködmönt, ajándékba kapta, minden szolgaleánynak van jutalma. Ez a Takács Sándor az én apósom volt.

Régi esküvők, lakodalmak

Előbb kiniztik a szülők, hogy melyik lány volna jó a fiának, akkor a fiú kezdett udvarolni egy kicsit, összezoktak a lánnyal, akkor elküldött a fiú a lányok házhöz egy hozzátartozót, úgyneveztek, hogy tudatni. Ha este elment a fiú a lányhoz, már másnap hajnalban beszéltek a tokaji úton az asszonyok a nagy zajda alatt, na mán elveszi az a fiú azt a lányt, mán az este voltak tudatni, mondja rá a másik asszony, akkor mán biztos, ha meg tudatták. Nem sok idő múlva történt a jegyváltás, jegyváltás után megvásároltak, vett a menyasszonynak a vőlegény anyja fekete selymekendőt, fekete kontyolóruhát, a menyasszony anyja a vőlegénynek inget és egy fehér zsebkendőt, az volt a vőlegénying meg egy vőlegénybokrétát. A menyasszony keresztanyja, ha gazdag volt, vett koszorút, slájer és menyasszonyi ruhát, ha szegény volt, csak a koszorút vette meg fátlyallal. A násznagyoknak fehér zsebkendőt vett a menyasszony, a menyasszony és a vőlegény keresztzülei voltak. A főniek a nyoszolyolányok vettek fehér selymszalagot, hozzá bokrétát, fehér selymekendőt, ahhoz is fehér selymszalagot, a kalapjokhoz is két méter széles fehér selymszalagot, ahhoz is bokrétát. A vállokon keresztülhajtva a fehér selymekendő a vőfi vállára és a szalag rászúrva a bokrétával. Két vőfi volt, kisvőfi a menyasszony rokona, a nagyvőfi a vőlegény rokona. A jegyesek szülői meghívták a főzasszonyokat. Rokonasszony, szomszédasszony, komámasszony, ilyenkor kibékiültek a haragosok is. Az apák meghívják a sátorkészítőket, előtte való napokban van a nagy készülődés. Egy héttel a lakadalom előtt a vőfélyek behívogatnak vasárnap délután. A nagyvőfi minden háznál elmondja a hívogató hosszú verset. Utána a kisvőfi mondja: estére tessenek jönni csigát csinálni. Mindenki visz egy kistál lisztet, rátesz nyolc vagy tíz darab tojást, veszi a csigacsinálót, megy csigát csinálni, az asszonyok gyúrák, nyújtják, vágják a csigatésztaát. A vőfieket hordják a nyoszolyolányok elibe, tányéron és a lányok dalolva csinálják a csigát, a legények az ablak alatt dalolnak. Annyi levél tésztaból kell csigát készíteni, ahány család hivata-

kének. Jött a forgasat, egy kerekhordóra rá volt téve egy lapos pléhtányér, abba rakták a forgasatpénzt. Minden személy megszokta forgasatni a menyecskét, a cigány elkezdte húzni:

Takaros kis menyecske lett ebből a lányból
Kerek kontyot csináltunk a hajából,

Legelőször a násznagyok kezdték a forgasatát, utána mindenki, a legifjók fordult egy-egy vele a vőfi kiabálta: másé a menyecske, aki nem adta ismét tett pénzt a tányérba, visszakiabálva: az enyém a menyecske. A menyecske fordult egyet, másé a menyecske kiáltotta a vőfi, kézről-kézre kapdosták. Végül az újember vette el. Ezzel megszűnt a forgasat. Táncolt tovább a násznép, az újpárok is együtt, aki legelőször elvitte az újjaszonyt táncolni, azt megbüntették, 5 liter bort kellett neki tenni. Virradatok vége lett a táncolásnak, nyoszolyóasszonyok, házasemberek danolva körüljárták a falut egy szép csöregével, egy kerekfát felötöztek csöregével, azt hurcolták a falun véges-végig danolva.

Vége van már a lakadalomnak,
Nagy bánata van a menyasszonynak

Mikor a férfiak kijózanodtak hozzáfogtak a sátorbontáshoz, az asszonyok a mosogatóshoz, minden köcsönként edényt hazavittek, az edényekbe raktak kóstolókat. Eljött az este, szekerélt mentek az újjaszony ágynevejéért. Vitték danolva:

Este vizik a menyecske ágát,
Sorogjába rakják a párnáját

Nagy szeretettel fogadták az új szülőket az új családtagot, megadták nekik a szobában az első helyet. Az asztalnál átadták nekik a főhelyet, az ő helyüket. Aludni is odaadták az első ágyat. Így a szülők az alsóágyra kerültek. A többi családtag a lócán, suton aludt. Legtöbb helyen csak egy szoba volt és egy szabadkéményes pitar. A jobb módúaknál, ahol volt két szoba, ott sem lakhatott benne senki, csak niha beleniztek. Ilyenek voltak a ladányi lakadalmak.

Keresztelő

Mikor megszületett a gyermek, ha mindnek nem is, de az első gyermeknek okvetlen rendeztek nagy keresztelőt, még ha kölcsön pénzből volt is. Összehívták a fél falut, meghívták a keresztelőt, a férfiak és a nő testvéreit, rokonait, szüleit, testvéreit, apa anyja barátait. A kereszteléssel igen siettek, míg meg nem keresztelték, nem szabad volt a lámpát eloltani. Pislogva előlta égett a petróleomos lámpa, mert a setitbe vagy ellopták volna, vagy kicserélték volna a gyermeket a boszorkányok. Egy másik szoptató asszonynak nem szabad volt még közel sem menni egy másik szoptató asszonyhoz még keresztelés után sem, mert átragad a tej és nem lesz a gyermeknek mit enni. A keresztelőbe mindenki vitt süteményeket, a pénzt a gyermek kisadonna csúcsába tették, hogy jobban tudjon aludni. A keresztelő vacsorán paprikácsirke, tejfelespecsenye, vagdaltpecsenye, rántottthús, ital mindenfajta, omlós pogácsa, csöreg. A keresztelőkoma csak az volt, akinek a felesége kereszteltetett. Az komámasszony és komámuram volt. A többi is mind koma volt, de csak lógókoma és kománé. Míg bent vacsoráztak a keresztelőláshoz vidám mulatás közebe a fiú felék összeszedték a

faluban a cserép és rossz edényeket tanálták, verték a pitarajtóhoz, rácsához, kisajtóhoz, egy felszeker összetört cserép is volt az udvaron reggelre. Ezt azért tették, babona szerint így lett a gyermekből szerencsés ember. A keresztelő után mindenki, aki a keresztelőben részt vett, szokás volt a gyermekágyas asszonynak ebédet főzni. Egy ebéd 12 vagy 14 féle volt. A keresztelőkómáknak kellett legalább ebédet vinni háromszor. Ezt egy hét alatt kellett elvinni, utána vitték az ebédet a lógókómák feleségei, de csak azok egyszer főztek, egy-egy, akik csak a keresztelőbe voltak, az mind koma és kománé lett. Amikor megnőtt a gyermek, a lakadalma mind meghitták, aki a keresztelőben ott volt.

Parasztvirtus

Az előbbben leírt vita nem csak az érbeji vagy szegények miatt és a gazdagok közt volt, a jobbagysorsúak is megcsinálták egymásközt a vitát. Történt a régen volt főbíróval, jómódú rendes ember volt, jó hosszú ideig, 18 esztendeig volt főbíró. Két szép híres lánya volt, a legények közt bátor volt, aki meg merete őket keresni. A nagyobbik férhez is ment egész simán 15 éves korában, hozzá illő derék rangos fiúhoz. Későbbeni időben be is választották bírónak. Elérte azt a rangot, amit az anyja, bíróné lett. Azonban a kisebbiknek zűrösebb volt az egész élete, talán még szebb is volt a nagyobbiktól. A két kislány a házánál volt, a legényeknek sok része csak nézegetett be az udvarra, hátha meglátnák valamelyiket. Esténként csoportba álltak a bíró kapujába, danolgtatták:

A ladányi bírónak
Két szép lányát mondanak
Elhopnám az éjszaka,
Hogyha rám nem virradna.

A kisebbik lány volt vagy 14 éves, bejött a faluba egy csinos fiatal kovácsné, szomszédjába volt a kovácsműhely, szemet vetett egymásra a két fiatal, megtetszettek egymásnak. Kevés ideig udvarolt a legény a bíró kislánynak, amikor megtiltották az udvarlást, bánatában agyonlőtte magát a legény. Itt van eltemetve a ladányi temetőbe. Egy poroszló özvegyasszony fia volt. Még a siremléke most is megvan, a kislány sokat megsiratta titkon, amíg élt, minden esztendőn elvitte a szeretet virágát, mikor nem látták, de mégis meglátták. Este nem merete vinni, a nappalnak meg szeme van. Később, mikor már volt vagy 16 éves a kislány, udvarolt neki egy csinos derék jómódú fiú, hárman voltak testvérek a fiúk, a falu mintaképei voltak. Rangos első családból valók, nem adták hozzá a kislányt, mert megtudták egy jóval idősebb gazdalegénynek. Több földje volt a másik udvarlónál. Azért volt több földje, mert maga egy fiú volt. Ahhoz adták a kislányt feleségül. Ama három fiú is megnősült, elvették a falu leggazdagabb és legszebb lányait. Az idők múltak, megcsaladosodtak mind. A bíró lányának az első gyermeke is szép nagy értelmes fiú lett, a gyermekek nem tudtak a múlttól, megszerette az anyja volt szeretője húgát, a leány bátyjának a leányát. Sokáig udvarolt a fiú a szép kislánynak, jártak együtt bálókba, egyéb szórakozási helyekre, nem hallani volt semmi akadályt. Azonban az a hír járta, hogy a kislányt megtudták egy másik gazdalegénynek. A kislány nem akart menni hozzá, mivel már az apja nem élt, elment a sógorbátyja és a nagybátyja, a bíró kislány volt udvarlója, addig gyárták a kislányt szavaikkal, egyszer igen mondott. Siettek

a jegyváltással, a cserbe maradt udvarló a barátaival a jegyváltás estéjén szépen dalolták az ablak alatt:

Nem hittem azt, nem hittem azt
Hogy kiskertem teremjen gazt,
Azt se hittem volna soha,
Máskor szeressek valaha.

Elintézték könnyen: az ablakot besötételték, hogy a kislány ne lásson ki, a fiú meg ne tudjon benézni. A fiú az nem nősült meg soha, átadta magát az italozásnak, a későbbi időben meghalt. A lányból rendes szorgalmas asszony lett, nem mutatott senkinek semmi bánatot, szépen élte, ilyen az igazi nő. A nőnek a szíve akárhogy fájjon nem mondja senkinek a világban. Profán szemeknek nem adja át az ő mondhatatlan nagy bánatát, jár vergődő szívvel, mosolygó arccal jöhet elébe száz délcegebb, mint ér, ha nem ő, ha nem az az egy? A férfitra ha rátör a bánat, átadja magát a búsulásnak, kicsap a pezsgő mámoros habja, rózsaszín mámor rátör az agyára! Eh! gyönyörű a lány, ki búsul egyér, hisz szép valamennyi, lesz még a számomra helyette ezerannyi. Sok szüle többre nézte a földet, mint a gyermeke örömét, boldogságát. Azt csak az az ifjú szerelmespár tudta, mit érzett, mikor a násznép víg muzsika szóval ment a cserbe maradt udvarló utcáján és a kapujába szívelhasítóan húzták:

Hűten lett a szeretője,
Mással megy az esküvőre,

Még a násznép nézők között is soknak megered a könnye. A cserbe maradt völégény pedig bánatában húzatta, hogy:

Ne töltsetek poharamba úgy sem iszom,
A szeretőm most esküszik azt siratom,
Megeskették rá adták az ég áldást,
Annak iszom a keserű áldomását.

Megnőttek az emlegetett volt bíró kislánynak még két fia és egy leánya, a két kisebb fiú megnősült simán, rangjához illendően. A kislánynak pedig udvarolt annak a fia, akinek nem adták a bíró kislányt, a kislánynak az édesanyját. Ott már szónélkül, ellenkezés nélkül belenyugodott mind a két szülő, nem virtuskodtak tovább. A saját életük megtanította őket, nem kívánták a gyermekeiknek, amit ők éreztek. Ezzel aztán befejeződött:

Ha nem lesztek házások,
Lettek együtt nászok.

Történelmi emlékek

Tiszaladány népe már a 48-as forradalomkor lelkebe véste kiolthatatlanul a szocializmus ízet. Bizonyítják: 1900–1901. évbe gyűlést tartottak a községvárnál a csorda nyári legeltetés ügyében, azt a határozatot hozták, akinek nincsen saját legelője, az nem hajthatja ki a tehenét a csordára. Persze a nincstelenség ahogyan földje nem volt, úgy legelője sem volt. Egy embernek, érbeli gondör Macsi Sándornak nem volt legelője saját, a gazdáknak volt és volt egy közös legelő, abból szoktak adni a nincstelenség tehenének bérbe legelőjöt, nyári haszonra. Akkor nem adtak. Macsi Sándornak volt nyolc gyermeke, vett ki a kasszából kölcsön pénzt, abból vett egy tehenet, hogy a gyermekeit tudja nevelni, sokan voltak, akik úgy jár-

tak kihajtás előtt. Összegyűltek mind a Macsi Sándor vezetésével, mentek fel a községvárhoz, jegyzőhöz, bírőhoz. Követelték a legelőjöt, nem hogy jó szót, vagy ígéretet kaptak volna, hanem gyorsan előrendezték a csendőrt. A két csendőr felelősségre vonta az embereket, hogy mernek ilyen lázítást csinálni. Macsi Sándor szembenézett velük, indulatosan verte a mellét és mondta hangos szóval: cocolista lesztek. Abba az időbe a többi ember még nem is tudta, hogy mi az. Ő tudta. Az a Macsi Sándor szolgálói volt a sárospataki kollégiumban, a községünk papjának fia ment tanulni papnak, Czike Ferenc fia: ifj. Czike, azzal ment el szolgadiáknak. Hat úrfiúnak volt a szolgálója. Csak cipőt 6 párt kellett neki mindennap kipucolni. Amikor minden munkáját elvégzett mehetett az iskolába tanulni. A szolgadiákok együtt ültek, feleltek, vizsgáztak, csak diplomát nem kaptak. Ő ezért volt bátrabb, többet tanult a többi falusitól, fel is lett jelentve a lázításért, de mégis ő nyert, meg kellett adni a nyári legelőt minden szegény ember tehenének. Ez az érzelem maradt firul-fira, ugyan Macsi Sándornak a fia a legidősebb járt a király szőlőjébe, hónapos volt, állandó munkás, olyan celedszerű, azért üldözték, hogy kikötött Amerikában. A szíve majd megszakadt, annyira gyötörte a honvágy. Még 80 éves korában is olyan szép verseket írt haza, amiből a honvágy csikorgott fel.

Kisfalunkról álmódoztam a múlt éjelen,
Othon jártam szívem egész mejjével,
Bejártam minden akácot, kacsaringós kisucaját
Ott is jártam ahol régen elvesztettem,
Szívem minden boldogságát.
Ma is áll még az a falu,
A távolba a Tisza szélen,
Ma is virít az akáca,
Fehér fűrtös virágokat az útszélen.
Ma is vallanak szerelmet szerelmesek
Eppen úgy mint én valottam,
Valamikor réges-régen,
Hej, de mit is ér az álom, mikor
Mindenen boldogságom,
Ott maradt a Tiszamenti falu szélen.

Mire a felszabadulás megett, nem jöhetett haza hön szeretett hazájába, már igen öreg lett. Gyermekei, unokái nem engedték, megnyugvásul 1930. évben a fia hazajött egy kis földér, hogy magyar földön fekhessen. Álma édesebb legyen, hazája földjéből maroknyi port tettek sírjába vánkösül. Az elve miatt más országba kellett élnie és meghalni.

1914-ben kidobolták, hogy kitört a háború, egyszerre hét évbeli katonát vittek a harcra. Ebből a kisközégből 42 szekér vitte ki a férfiakat a faluból a tokaji állomásra. Az egész falu népe jajszóval kísérte ki őket a falu végére, azok közt volt férj, apa, fiú, jegyes, azzal búcsúztak, nem-sokára hazajövünk. Sajnos pont azok közül igen kevesen jöttek haza. Utána mindig újból hívogatták be az idősebb embereket és ahogy nőttek, a fiatalokat. Aki 14 éves volt 1914-ben, az még harcolt 1918. évben. És az 50 éves embereket is behívták. A nagy bánat, hozzá meg a nagy nélkülözés mindenben. 4 évig tartó világháború alatt szomorúságban, siránkozásban élt a nép, nem volt egy mulatság, még az iskolás gyermekeknek nem volt egy játékos sem, sem házasság. Gyermekek is igen kevés született, csak a nyomorúság, a sok halálhírek, mikor ki halt hősi halált. Nem volt aki dolgozzon, akinek volt egy kis földje, a bánatos feleségnek menni kellett

szántani-vetni egész kicsi gyermekeivel. A nincstelenek családja még többet szenvedett. Nélkülözött. Nem volt aki megkeresse a holnapra volt. Az uraságoknál fogolykatonák és rabok végezték a munkát. Csak 17 éven aluli gyermekek dolgoztak, ha volt valakinek egy kevés élelme, azt elrekkválták. Annnyira, hogy kenyérnek színez se látta a nép. Kompérral pótolta a kenyeret. Az üzletekre sem volt nagy szükség, pénz se volt, áru se. Nagyon pusztított a háború, nem volt olyan család, akiből ne pusztított volna. Még most is sokan vannak, akiknek hősök szobra könnyet fakaszt, pedig már azok, akik élnek közülük 60 éven felül vannak. El még olyan ökegy is, a kinek a férje és két fia a háború áldozata lett. Volt olyan is, a kinek a jegyese ment el, nem engedték vissza megesküdni. Hősi halált halt. Azonban szerelme záloga itt maradt, a születendő gyermek. Azoknak is maradt a bánatból elég, a szegényből még több. Abba az időbe egész életükre kihatott, mivel ők mindenképpen becsületesek akartak lenni. Aztán jöttek haza nyomorékon, kinek keze, kinek lába, kinek szeme lett a háború áldozata. Nagyon rettenetesek a háború borzalmai, békét kíván a nép.

1919. évben kitört a forradalom, mondták elmúlt a háború, haza is jött, aki él, ki elebb, ki utóbb. A nép szegény volt lelkileg, anyagilag. Érezte, tudta, hogy ez így sehogye jó, elégedetlen volt, vágta valamire. 1919 évben ideérkezett az országunkba a 19-es háború. Eljenezett, újoncot a nép. Jött a vöröshadsereg. Állt az országban a háború, a Tiszamenten volt a front. Ladányon is volt tábori őrség. A vöröskatonák megszórták a szegény dolgozó néppel az élelmeket. Akik az uraságnak arattak, a nép arra figyelmes, hogy mindenki komisz kenyeret húzott ki a tarisznyájából. Örültek, vigadtak, hogy győzött a forradalom. Azonban az őrm nem sokáig tartott, megalakult a fehérszereg, a Horthy rendszer. Az volt oszt nyúzó, komisz rendszer. Olyan ne érjen el a földön élő soha többet. Behozták a románokat rendfenntartásra, na oszt meg kellett magát húzni mindenkinek. Mert minden legkisebbér 25 vagy 50 botot vertek. Így oszt nélkülözött, túrt a nép tovább. De lelke ott élt kiolthatatlanul az a 19-es emlék. A föl-föl ti rabjai a földnek, még az egész kisgyerekek is megtanulták, tudták azt is, hogy hol lehet énekelni, mert nagyon tiltott volt. A község népe olyan szeretettel fogadta a vöröskatonákat, mint a legkedvesebb vendégeket. A fiatalság együtt dalolt, táncolt velek vasárnaponként. Az volt a baj, hogy hamar vége lett. Rövid idő múlva, mikor vége lett a kis ideig tartó jóvilágnak, megkezdődtek a felelősségrevonások, az üldözések, aki tudott érkezett elbukált előlük. Történt egy alkalomkor, kiment a Tiszaparra két ember, az előbbieken emlegetett volt szolgadiák Macsi Sándornak két fia, Ferenc és Mihály, halászok voltak. A la-dik ki volt kötéve a Tiszába egész front alatt, érte mentek hazahozni, hogy ne teljen ott. Azonban a túlsó parton egy ember könyörgött nekik, hogy menjenek át érte, elítelt, mentse meg az életét. Még mindig veszélyes volt a Tiszán közlekedni, mivel még járőrök lövöldöztek. Megrekezőrták magokat, érte mentek. Egy direktórium volt. Nyíregyháza haláira volt ítéve, amiért nem adta át a huszárcsarnját, Kapin István volt a neve, a Macsi család helyet adott neki családtagként. Mindenki nagyon szerette, senki nem adta ki. Pedig az egész falu népe tudta, hogy kicsoda. Hiába volt a nagydíj kitűzve, az kapja meg, aki kézhez adja. Soknak még a betévo falatja is nehezen volt meg, mégse adta ki senki. Ott élt a nép között egész december végéig. Egyszer mégis csak megtudták a csendőrök, szerencse volt, hogy a csendőrök urak voltak, rábízták az éjjeliőrökre, ők meg lefeküdtek. Az éjjeliőrök, akiknek barátja volt az üldöző, Kaskó András, Szakó József kiengedték a foglyot. Kevés hó esett, épphogy be-

lepte a földet, kibontották a W. C. hátulját és a hóban nyomokat csináltak, hogy ott ment el. Igen nagy baj lett belőle, Sátoraljaújhelybe kellett sokáig járni bírósági tárgyalásra, nagyon soká lettek szabadok az éjjeliőrök. Ő pedig nemsokára Németországból írt levelet, hogy szerencsésen átjutott a nehéz hullámok között. Ott asztalos munkát végzett hét évig, akkor hazajött érte Amerikából egy szép árva kislány, akit még 1919-ben megszeretett Ladányon. Megesküdtek Németországból, kimentek Amerikába. Kapin István nem sokáig élt a boldog házasságban, szüvedget kapott üldöztesé idején és idejekorán meghalt. A felesége két leánya ott éltnek Amerikában.

Nagy nehezen lecsendesedett a nép, hacsak színből is, mivel lett az erős karhatalom a Horthy rendszer, nagyon nehéz volt a nép sorsa, különösen a parasztság sorsa. Le sem lehet írni azt az elnyomatást, amit akkor szenvedett a magyar parasztság. A 48-as és a 19-es forradalom által kapott remény éltette a népet.

Majd a 30-as évek végén nagyon kedves vendégek érkeztek községünkbe, a falunkba. Volt egy Győri Elek nevű kovácssegéd, már gyermekkorában is szocialista érzelmű volt, kézzel-lábbal harcolt érte. A mesterséget nem szerette, festői tehetséget érzett magában. Elment Budapestre, főiskolára felvették, így kiváló festő lett belőle. Barangolása közben találkozott hasonló elvű emberekkel, megszerették egymást. Elek hívta őket Ladányra, mondta nekik, hogy az ő falujában mindenki olyan elvű, azok-lal szabadon tevékenykedhetnek. Ott nincs áruló. Ott mindenki segítőtárs. Így jöttek el Ladányra fentebb említett kedves vendégek. Legelőször Somogyi Imre jött Elekkel. Elebb idegenkedtek tőle, csak nézegették, hogy mivelélt húzta már megint ide magával. Nemhogy meghúzná magát itthon, oszt folytatná a mesterségét, házasodna meg, törnék a világot mint más. Csak csavargó. Majd adna neki az apja, ha élne. Elhagyta az ősi mesterségét a csavargásért. Azonban az idegenkedés rövid ideig tartott. A vendég összelepedett a néppel. A kertgazdálkodásai kapcsolatosan igen kedvelt ember lett, alig akarták visszaereszteni. Ő meg nehezen tudott megválni a falu népétől. Igérte, hogy nemsokára viszontlátjuk egymást. Rövid időn belül Darvas Józseffel jött elő, az is megszerette a népet, azután sokan jöttek együtt; Somogyi Imre, Darvas József, Veres Péter, Erdei Ferenc, Kovács Imre, Sinka István feleségével, Móríc Zsigmond, Szabó Pál, dr. Püski Sándor feleségével, Nagy István, Szűcs Ferenc, Sipos Gyula, Pál József, Balla Péter, ezek egyszerre jöttek. Akkor már nem úgy beszélt a nép Elekről, akkor már üngették, hogy hova vitte magát ez az Elek. Micsoda emberekkel cimborál, hogy a sas rúgja meg azt az Eleket. Még kiforrálnak valami jót a népknek. Na oszt kiderült, hogy még panaszt is vesznek fel, egy asszony megállította őket az úton, hogy neki is van panasz, nem győzi a közeveti vámot fizetni a fia után Tokajba, felvették a panaszt, el is intézték rövid időn belül el lett törölve a közeveti váma az ország egész területén. Mikor a megérkezés ideje volt, a nép apraja-nagya kiment a faluvégre várni őket. Virágokkal, éljenzéssel, nótázóval fogadta őket a nép. Dalolva kísérték fel a falu közepére, M. Csikai Lászlónál szálltak be. Az ellátásukról a faluban jobbmódiúak gondoskodtak, örültek ők is, a falu népe is, mert az a Veres Péter olyan boldogan mosolygva mondta: emberek meglátják valami fog születni. Hitt neki a nép. Jöttek gyakran, megtörtént a mozgalom szervezkedés, hogy el legyen palástolva, Somogyi Imre tanította a népet a kertgazdálkodásra, hasuraköltésre. Balla Péter magyarnótákat és így ha jöttek a járőrök, látták, hogy foglalkozik a nép vídám nóták mellett. Könnyű volt a szervezkedés, a főjegyző is az volt, ami a falu. Tanító, pap, minden értelmiség vele volt a

néppel. Így az üldözök nem gyanúsodtak. A mozgalom erősödött. A balatonszárszói konferenciára is mentek a községünkben, akik megtehették. Sokba került, így csak néhányan voltak el. 1942-ben már nagyon féltős volt a helyzet, a főjegyző már nem merete hagyni gyűléseini sem a kultúrház, sem a községházán a tanácstermet. Karászi Dezső, a pap azt mondta, gyertek énnálam Péter bátyám. A parókián nem gondolja senki, hogy kik vannak és mit csinálnak és dúsán terítet asztallal fogadta valamennyit. Aztán, hogy közeledett a második világháború, el kellett tűnni, aki csak egy kicsit is tevékenykedett. Az írók is elbujkáltak ki hová tudott. Darvas József Ladányba menekült, Nagy Lajos adott neki helyet a családjával együtt. Darvas járt Nagy Lajossal a határba szántani-vetni, a tavaszi munkák elvégzésére. A Nagy Lajos szomszédja Szóláh József, ő volt a borbélyja Darvasnak, ő nyírta-borotválta a bujdosása idején. Akkor már igen veszélyes volt a helyzet. Mindennap jöttek érdeklődni Darvas felől, kérdezték az útonjárókat, öreget, fiatalt, nem tudta, nem ismerte senki. Szikszay Gyulát, az akkori főjegyzőt is kérdőre vonták, hogy hol van Darvas? Azt mondta, ő nem tudja és akkor küldte el nekik a cukor és liszt-jegyet az adminisztrátortól, Kulcsár Jenőtől és nekem e történet írónak boldog meglepéssel mutatták a zsák búzalisztet, meg a sok cukrot, ami akkor nagy szó volt. És őket hozzá juttatták. György Mihályt, a postafőnököt is naponta kérdőre vonták, hogy nem tud e róla, hogy nem jött e a postán levél a részére? Azt mondta, ő nem tud semmit, ő nem is ismeri. Karászi Dezsőt, az akkori papunkat is kérdőre vonták, ő is eltagadta, azt mondta, ő sem ismeri. Ez a falunépe mind ismeri egymást, azonnal megismeri, hogy ha idegen idején valaki. Rögön utána jár, hogy ki az ifiú, de árulás soha nem volt még ebben a községben. A férfiak meg hősiesen kitartottak Darvas mellett a veszély idején, csoportonként őrizték éjjelenként a házat, veszélyeztetve volt még az a család is, akinél voltak az őrizet arra szolgált, ha valami neszt észrevesznek azonnal kiviszik Darvas a családjával az Erdőföldre. Eldugják a kis-Tiszába a nád közé, elsősegélynyújtásra. A dolog úgy lett megszervezve. M. Csikai László, Jenei László, M. Csikai Miklós a faluba voltak osztva titkos őrségnek a felsőútra, mert először a községházhoz ment minden üldöző, kutató. Ebből a három emberből kettő a fűtácán járkált, egy a tanácsháznál volt benn, hogy a főjegyző közölje velük, mikor mi van. És ezek a hírel mentek az őrző emberekhez. Ezekből az emberekből már csak három él. Az őrző emberek névsora: Macsi András, Tekenős Gerzson, Szilágyi Ferenc, Győri Gábor. Bényei László, Demes Sándor, Sípó Mihály. Ezek voltak azok az őrzők, amit Darvas József előszóval hangsúlyozott és az írásában is igazolja, hogy öt Tiszaladányban embererdő védte. Az összekötő szálát Pestről közölték vele Szűcs Ferenc, Pál József, Sípó Gyula, ami a legveszélyesebb volt akkor. Olyan közel volt Darvas József a veszedelemhez, egy napon elvitte Macsi János a szekerén családjával, rövid idő múlva mentek az üldözök biztosra. Nagy Lajosnál kérdeztek tőlük a csendőrök, hol van Darvas József? Azt mondták, hogy nincs, nem is volt. Kérdezték sokaktól mindenkítől; azt mondták, hogy nem láttuk itt. Elmentek a csendőrök. Macsi János felútból visszajött, mert mire Miskolchoz közeledtek a felúton alig tértek a szekerek egymástól annyi volt a menekült, egy szekér megállt, leszállt róla egy ember, intett Darvas Józsefnek, hogy szálljon le, egy keveset beszéltek együtt, aztán mondta Darvas: Na Macsi bácsi, mostmár elmehet haza, átültek a másik szekere. Mire Macsi megérkezett, már a keresése is megtörtént, többet nem tudtunk Darvas Józsefről, míg el nem múlt a háború. Elérkezett Tiszaladányhoz is a háború. Ami a felszabadulást hozta. Azonban a háború,

az háború. Nagyon sok áldozata lett. Rettenetes volt annak a borzalmait átélni, de egyszer mint mindennek, ennek is vége lett.

Letta utána a sok munka, rendcsinálás, pártoskodások, gyűlésezések. Jött a várva várt földosztás, amibe nagyon kevés híjjával az egész falu népe részt vett. Mindig alakult a nép sorsa jobbra. Az írók nem feledkeztek meg falunkról. Mint ideiglenes kormány első útjuk volt Tiszaladányba jönni. Megtörtént a háború utáni első gyűlés, a paplak előtt. Erdei Ferenc szónoklatával, Elbeszélgettek a népekkel, kinek mi volt a panasz, igyekeztek tenni róla. Kít, hogy érintett a háború, ahogy tudtak segítettek a bajokon. Időnként sokat eljöttek az írók a falunkba. Úgy maradoztak el, ahogy elmentek az élők közül. Utójáró már csak Veres Péter és Darvas József maradt, amikor miniszterek voltak, Erdei Ferenc belügyminiszter, Veres Péter honvédelmi miniszter, Darvas József építészeti miniszter. Községünkben ha elmentek hozzájuk nehéz problémáikkal, nemcsak szíves fogadással, hanem tettekkel bizonyították. Megkezdődött a termelősövetkezeti mozgalom, szerveztes a legnehezebb munka, hallotta a nép, hogy már itt is van, ott is van tsz, határozottan mondták a ladányiak, na itt bizony sohasem lesz, azt aztán itt igazán nem tehetik meg. Erre nem tudnak rábeszélni bennünket. Így is elég nehéz volt megélni a kisholminkba, hát még ha semmink se lesz éhen haljunk meg. Nem maradna csak a nyújtótábla, arról meg nem lehet megélni. Ki mit mondtott, fel volt a nép villanyozva ellene. 1960. évben az írók szokás szerint jöttek gyűléseini, látogatni, beszélgetni. A felingerült nép azt hitte, hogy szervezni jönnek, de nem azért jöttek, valamegyik íróknak volt annyi bátorsága, annyit mert mondani, hogy fog még Ladányon is lenni termelősövetkezet. Ezért mindenki otthagyták a gyűlést. Ha nem azok a kedves ismerősök lettek volna, a nép elűzte volna őket. Bosszankodtak, hogy még ilyet mertek mondani, itt nem lesz soha ebbe a bűdös életbe tszészé. De ne is csodálkozzon rajta az olvasó. Annyi család, annyi megróbbaltatás után már nem hittünk még annak sem, aki csakugyan a javunkat akarta. Meg aztán az elődeink sem voltak különben, azok meg a gőzöst elneveztek annyira, félték tőle, hogy a szikra felgyújtja az országot, még bele se mertek ülni, hogy agrárkódást kapnak. Még messziről is félve néztek. Igen nagyon nehezen megalakult Ladányon is a termelősövetkezet, olyan volt a nép mint az alvajáró, mint a csatát veszttet. A kezdet, mint minden kezdet, nehéz volt. Főleg az embereket bele nevelni. Három vagy négy év múlva kezdtek megszeretni, mindenki bele illeszkedett, mindenki megtalálta benne a helyét. Szerencse, hogy minden rendező kitélt a faluból és sok türelemmel, elnézéssel tudtak lenni. Senkit semmiért nem büntettek meg. Sokan akkoriban még a tagokból is elmentek és lassan úgy kialakult, hogy már régen mind visszajött. Még az is, akik akkor elvándoroltak más munkahelyet keresni.

Történt olyan jó tíz év eltelté után, már a régi írók közül csak Darvas József jöhetett el, a többi már nem élt, sajnos neki is ez volt az utolsó útja Ladányba, amit ő második szülőfalujaként szeretett. Jött új fiatal írókkal, kb. 40 személy, a nagy Győri Elek Kultúrház megvolt telve a vendégekkel és a ladányi néppel. Az asztal meg terítve finom ebéddel, sör, tokaji bor, vidám beszélgetéssel telt el a kedves idő. Darvas Józsefnek mindenkihez volt egy két kedves szava, a programját azzal kezdte: Szelet vetettem, Vihart arattam. Beszéd közben elmondtuk, hogy most tudjuk már, hogy csakugyan a javunkat akarták, hogy mennyire feltűnt a tszészé-től, örömmel mondtuk, hogy meg kell nézni a háztáji csodánkat, pedig azt hittük a tsz-ben éhen döglik majd a tehén és a gyermeküket

sem fogjuk tudni taníttatni, hogy milyen kellemes csalódás ért bennünket, már közel száz értelmiség működik az ország területén, részben. Boldog örömmel hallgatta, együtt örült a néppel, a gyűlés vége fele vágyott a néppel dalolni, mosolyogva mondta, hogy is van, hogy milyen szépen szól a ladányi harang. A nép azonnal dalolta, ő is velük:

Szépen szól a szépen szól a kisladányi harang,
Húzza aztat, húzza aztat, három fehér galamb,
Most is hallom ide hallom annak a zúgását,
Ide hallom a kisangyalom sűrű sóhajtatását.

Ezekután a gyűlés véget ért, meghagyta akkor az írószövegségnek Darvas, hogy az író-olvasó találkozó megnyitása minden évben Ladányon legyen. Darvas József halála hamarosan bekövetkezett, a falu népet vilámsapáknak érintette, emlékül márványtáblát tettek annak a házának a falára, ahol a menedéket találta. Az új iskola Darvas József nevét viseli, és ahol lakott, Darvas József utca lett, jó emléke áldott.

Mint ahogy az országunk minden része épül-szépül, úgy Ladány sem maradt le, van óvoda, van Győri Elek művelődési ház, új iskola, orvos-lakás, benne orvos. Minden utcában szép korszerű lakások díszítik, szépítik a falunkat. A nép emberi módon él. Igaz hazánk a dolgozók országa, aki dolgozik, annak megvan minden, ami az élethez szükséges. Aki nem tud, nem bír dolgozni, annak is megvan a megélhetősége. A demokrácia senkit sem dob el, éljen a demokrácia!

Babonáság és boszorkányságról

Talán erről a legtöbbet írhatnánk, olyanok történtek, hogy nem hinné el az olvasó, sajnos ez velem történt. Nem is olyan túl régen. A harmincas évek vége fele. Még élnek, akikkel lezajlott ez a hihetetlen ügy. Kovács Ferenc udvarolt Takács Sándor sógorom leányának, Takács Juliskának. Az udvarlásból éjfél tájban megyen haza, mit gondolhatott, mit láthatott, az útból visszatért a lányosházhoz, szól a leány apjának: Idesbátym! tessék felkelni, Cserés Jucsá nénem tehénnek változott! megszólalt emberi hangon, hogy a Kovács Feri ezért meglakolsz, hogy Takács Juliskát akarod elvenni. A sógorom Takács Sándor ahelyett, hogy eljött volna hozzánk, beszólt volna az öccsének, Gábor, hol van a feleséged? inkább vasvillát fogott ment az udvarlóval, most agyonütik a tehenet. Persze a tehen nem én voltam, a csordáról elbarangolt a Győri Sándor tehene a Lévai Biriék kertjébe, a szegény tehen jól járt, hogy mire visszamentek a vasvillával, nem volt ott. A gazdája haza hajtott. Agyonverték volna a szegény állatot az-za a tudattal, hogy engem ütnek agyon. Mikor ezt a hírt meghallottam, próbáltam igazolni velük, hogy ilyen nincs, ilyen nem történik, szemembe is azt mondták, ez pedig igaz. Mit tehettem, ráhagytam, legyen a hitők szerint.

Még most is vannak olyanok, akik hisznek benne, hogy a tehenet meg lehet rontani, elvenni a tejhasznát, a másik tehénnek adni. De már kevesen vannak, sajnos én többször is megkaptam, hogy boszorkány vagyok, mert én már fiatal koromban sem hittem. Próbálkoztam küzdeni a rossz hiedelem ellen, közvetlen a szomszédomban laktak Gy. Csikai Sándorék, egyik este fejték a tehenet és nem adott annyi tejet mint a többi este. A fiatal házaspár elkezdte ütni-verní a tehenet, hogy azért nem ad, mert megrontották a tehenet, átkozódtak, káromkodtak, aztán mérgesen mondja a feleségének: Erzs, hozzá csak egy kést, hogy vagdaljam le mind a négy

csecsit, erre én szépen átszóltam nekik, hogy ne kínozzák a szegény állatot, hátha valami változása történt. Szóba sem álltak velem, annál jobban ütötték és másnap a csordás bejelentette, hogy a tehen megfutosott. Utána való napon a tehen megadta a szokott mennyiséget, igen, de már akkorára elbeszéltek, hogy a tehenet azért ütötték, hogy azt a boszorkány érezte, nem a tehen és aki megrontotta, ha nem bírja tovább az útest odamegy a boszorkány. Hát én azért szóltam, mert engem ütöttek, nem a tehenet. Mondtam neki: Sanyi, hát hogy mondhattok olyat, most már tudjátok mért nem adott a tehen annyi tejet mint szokott, megmondta a csordás. Azt mondja: á, nem magát mondtuk mink, ráfogták Dolycsák Jucsá nénemre, egy másik Jucsára. Ez a 40-es évek elején történt. Jelenleg még mind élünk a benne szereplők.

Volt a falunkba egy komikus öregember, id. Győri Miklós. Ő okos volt, ő tudta, hogy nincs boszorkány, de ő még fejlesztette, tetszett neki, hogy a nép hiszi, ijesztette vele a népet. Olyan igazán tudta mondani, hogy találkoztam a boszorkányokkal, hogy ütötték őtet, elhitték neki. A felesége egy igazi jó és szép asszony volt. Sári Agnes volt a neve; és nem tetszett a férfinak, hogy a felesége soká ment haza a vízzel a kubikról. Régen a Tiszáról hordták a vizet, a víz hordó neve kanta volt. Nagy cserép-edény. Füle volt kb. 8 literes. Két kantát vitt egy-egy asszony, 16 liter víz elég nehéz volt, elég távol volt a kubik. A kubikba csak akkor volt víz, mikor a Tisza kiöntött. A töltés töveről a kubikból hordták a vizet. A kubik nevet azért kapta, kihordták a kubikosok a földet furikkal a töltés készítéséhez. Összetanalokoztak az asszonyok a kubiknál és csoportosan jöttek haza vidám beszélgetéssel. Mikor odaértek, ahol útelágazás volt a régi temetőnél, ott tartották a pihenőt, letették a vízzel a kantákat és úgy beszélgettek mindég, estefele vitték a vizet másnapra, ahogy beszélgetnek az asszonyok, a temetőből, az orgonabokrok közül élő emberi rekedt hang hallott, hogy vagytok élők? Ott hagyták az asszonyok a vizet ezek nélkül a kantákkal, visítva szaladtak haza. Az öreg Győri Miklós bátyám bűjt az orgonabokrokba. Ő szólalt meg. A férfiak mentek el a vízer. Azok vitték haza ki-ki a magát, sose mertek többet az asszonyok megállni, beszélgetni azon az úton. Győri bátyánk meg mulatott, ha elérmisztett valakit.

Voltak olyan emberek akik már ebben az időben is tudták, hogy a tehen a szájáról ad tejet. Sokkal többet ad, ha jóllakik erőtakarmannyal, mint aki a lónak adja a jobb takarmányt. Papó Liszka Bénit is boszorkánynak tartották és sok tej, tejfel volt nekik. Az én anyám mikor 6 hetes volt, ez már régen volt, több mint száz éve, a hideg rázta, orvos nem volt, de ilyen babonás gyógyítások voltak. Azt mondták nagyanyámnak, hogy éjjel 12 és 2 óra között a gyermeket vigye ki az ócska temetőre az ölébe, himbálja meg háromszor és mondja:

halak, vadak, madarak az én lányomat az orrhideg rázza, vegyétek le róla

Nagyanyám mire ezt elmondta, egy hangos lánc csördülést hallott, haza-szaladt a gyermekkel, letette a gyermeket, felkapta a fejszét, na megáll boszorkány! (Az nem hitte a boszorkányságot.) Ment a lánc csördülés irányába, hát a fejsze mögött egy emberi alakot látott a setitbe és egy tehenet. Mikor ráemelt a fejszét, megszólalt a Kákó komasszony, hogy agyon ne üsík mán komámasszony. na! A tehenet ítetem. Hát mir icাকা? Azir, mert nappal nem engedték meg itt a sírok közt. Az is boszorkány volt, mert még éjszaka se volt rest jöltatani a tehenet, és volt sok tej, tejfel.

Aztán ha valami betegség fellépett, mindenre csak házi orvosságot

használtak. A felnőttek borsos pálinkát, a gyermekeknek pálinkás kenyeret, ha sárgaságba volt valaki ő tetűt kellett neki lekvárba megenni, ez előtt csúnyanyavalyának nevezték a már felismert epilepsziát. Annak ajtó-küszöb alá ásták az ingét, azzal gyógyították, hogy a náthát ne kapják meg, a kapcát szagolták este, reggel. Ezt még az én jó apám is megette. Nyáron mezítláb jártak, lábujja közt dörszölgötte az ujjával és azt szagolgatta. Ha valaki megvágta kezét vagy lábát, pókhálót, meszet kapartak rá a falbul. Ha a torunk fáj, kemencét nyalattak velünk. Ilyen gyógykezelésben részesültünk. Régebben nem volt orvos, az én emlékezetemre már volt orvos, több községnek egy. De pénz nem volt rá, későbbben, hogy olyan sok gyermek meghalt és nem látta orvos, megbüntették a szülőt, és hát amikor látták, hogy nem marad meg, elhívták az orvost, hogy meg ne bántassák őket. Ilyen életmód volt régen. Temetések sem olyan egyszerűek voltak régen, ha kisgyermek halt meg, egyszerűen azt mondták, nem íletere való volt, jól járt, nem küzködik, meg kertbe fája terem rajta. A kisgyermekét nem volt szokás hangos szóval siratni, azonban ha felnőtt halt meg ott még ájult is kellett és hangosan jajszóval siratni, mert a temetést nézők azt mondták, nem sajnálták szegényt, mégcsak el se ájult senki, pedig milyen jó cseléd volt, mennyit dolgozott. Régen mindenkit úgy mondtak, hogy cseléd, hiába nem alkalmazott volt vagy jobban mondván nem szolgált. Hangosan sirattak, ájultoztak, a temetés után megbírálták, hogy de szép temetés volt, szípen meg siratta a felesége vagy az ura, hányszor el is ájult. Az én nagyapám nagyon korhøj ember volt, nagyanyám is megsíratta hangos szóval, hogy őh én tüzem, őh én lángom be el aludtál. Megszáradt már a két öklöd, nem öklözöl már. Régen, ha azt akarták, hogy szép legyen a temetés, fogadtak sirató asszonyokat, olyan szegényebbek voltak. Kaptak egy fejkendőt meg egy véka búzát, sirattak érte. Emlékezetembe már nem volt a községben olyan sirató asszony. Büdsszentmihályról járt Nácsa Zsófia, az szokott siratni. Már több mint két évtizede nem így történik a temetés. Annyira öntudatos a nép, tudja, hogy mindenbe bele kell nyugodni és lezajlik a temetés, mély fájdalommal némán, hangtalanul. A temetés felől írok magamról is: mint 6 éven aluli gyermek láttam a temetésekben, ha egyébként halkabban sirattak is, de mikor jött a pap, a tanító az énekkarral, kórusnak nevezték, már akkor ájultoztak, ordítottak. Anyámnak is született egy kislánya, négyhetes korában meghalt. Anyám nem is volt olyan hangos, jámbor csendes asszony volt, fogta a kezemet a kis koporsó mellett, néztem fel rá. Egyszer látom, hogy jön a pap meg a tanító, csend van, nem sirat senki. Nagy ijedten szólok jó anyámnak. Idesanyám mikor ordítsunk már. Jön a pap meg a tanító. Szegény jó anyám arcára tette a zsebkendőt, én oda lestem az arcára és láttam, hogy mosolygott az én gyermekégenem.

Történt egy eset, egy fiú megnősült, az esküvő október 13-án volt és a fiatalasszony gyermekszülésbe meghalt. Mindenki otthon szült, ha sikerült, jó volt, ha nem, akkor meghalt. Ez az asszony is meghalt gyermekesül. A véletlen úgy hozta, hogy rá egy évre október 13-án lett a temetés. Na volt a temetésen ordítás, hogy jaj az a 13! jaj az a 13!, azt ordították, hogy szerencsétlen az a 13, mert nem páros! Mér kellett akkor a lakadalmat tartani, azért halt meg az a szegény fiatalasszony. Ilyen hiedelemben él a nép régen.

Katonáskodás

Régen verbunkos katonák voltak, nem soroztak, verbuváltak, doboltak, daloltak, paroláltak, nyújtották a kezeiket a férfiaknak, hogy fogjanak kezét. Na oszt, ha odaadta a kezét, már katona volt. Nyomták a csákót a fejébe, már akkor mondhatott akármit, katona lett.

Allj be pajtás katonának,
Jobb dolgod lesz mint apádnak!

A szegényeket elfogdosták, a gazdagabb kiváltotta a fiát. Ezért dalolták hogy:

Már minálunk verbuválnak kötéllel
Elfogják a szegény legényt erővel,
A gazdagnak őt, hat fiát nem bántják,
A szegénynek ha egy van is elfogják.

Cserés Péter bátyánkat is parolával vitték el. Ő bizony megszökött lovastul, keresték a pandúrok azok is lovasok voltak. Péter bátyánk is a lovon bújosott. Egyszer találkoztak a pandúrokkal, igazolták:

Hogyhívnak?
Bokor Péter!
Hol lakol?
Filszen.
Merre van az a filsz?
Erre ni, szaladival határos

Megsarkantyúzza a lovat, elszalad előlük. Azonban nem sokáig tartott a bujkálás. Tokaj és Bodrogkeresztúr között, a régen fennállott le-buj kocsmanál meg kellett magát adni, mert Tokaj felől is jöttek a pandúrok, Keresztúr felől is. Menekülni nem lehetett, mert a hegy és a Bodrog között volt az út. Rab volt sokáig. Kitanult a rabság alatt csizmadiának, idős korba jött haza, megnősült, elvett egy özvegyasszonyt, Csikai Lajosnét, két gyermekkel. Nagyon rendes ember lett belőle, jól megbűnhődött amér nem akart katona lenni, Később hallottam, hogy nagyon sokáig katonának lenni, 12 évig, nem Magyarországon. Még levelet sem lehetett küldeni. Azokkal már én is beszéltem, akik hat évet szolgáltak Németországban. Később az én emlékezetembe 3 évet töltöttek Magyarországon. A legszebb katonák a 14-es huszárok voltak. Az öltözetek szép volt, a mente, piros nadrág, kék atilla, nagyon szép volt a huszárscsákó. Rézsarkantús fényes csizma a lábukon, fényes kard az oldalukon, mikor mentek, a csizmán a sarkantyú csörgött a lábukon. Így felöltözve ráültek a szebbnél-szebb lovakra, danolták, hogy:

Szép a magyar huszár ha felül a lovára,
Felteszi csákóját a szép göndör hajára,

Balogh Lajos bátyánk úgy jött lovastul haza Nyíregyházáról, szép mentésen ment egyenesen a szeretőjéhez, átugratta a sövénykerítést, danolta szépen:

Magyar huszár porba ejti szivarját,
Barna kislány nyújtja felé a karját,
Vedd fel kislány barna kislány a szivaromat
Megszolgálom a jó akaratodat.

Sokan voltak Ladányból is 14-es huszárak. Cserés Lajos bátyám az utolsó 14-es huszár a községünkbl.

Az írásom befejezésével igazolom az olvasónak, hogy minden betű, minden szó beteljesedett, megtörtént igazság.

Ezt mind a mi nagyapáink, nagyanyáink éltek át, ezekből én is sokat átéltem, amit nem éltem át azt hallottam az anyámról álló nagyanyámtól, B. Bényei Gábornétól Siető Agnestól. Amit Ő nem élt át, hallotta az anyjától, Siető Józsefné Csengeri Katalintól, két évszázadban élő elődeink életük vegyes múltja. Leírtam, hogy utódaink tudjanak különbséget tenni a múlt és a jelen életmód között és kegyelettel gondoljanak régi elődeinkre, akik ezt a leírt életet átérték, igaz az ember kételkedő, mennél jobb sorsa lesz a jövő nemzedéknek, annál kevésbé fogja elhinni a leírt életet, azonban a régiek pedig ezt a fejlődést nem hinnék el.

Róluk írtam e könyvet emlékül, Takács Gáborné Cserés Julianna, Tiszaladány, 1979. március.

Néhány emlékezetes kiállításról...

Visszatekintésünket januárral kezdjük. 13-án, a Bp. Építők Műszaki Klubjában nyílt meg *Körtvélyessy Magda* festőművész kiállítása (Kürthy Sándor). 15-én a Jantyk Mátyás Múzeumban *Vida Zsuzsa* üvegtervező iparművészé (Bede László). 16-án a Magyar Naiv Művészek Múzeumban megnyílt *Ferenczy György* képeiből és szobraiból álló kiállítás (Stumpf Imre). 17-én a Katona József Múzeumban a *Mezővárosi népművészet* c. kiállítás (Bihari József). 19-én a balmazújvárosi Veres Péter Művelődési Központban nyitották meg *Körtvélyessy Magda* festőművész és *Hajtun Klára* grafikusművész közös kiállítását (Juhász Béla). Ugyanezen a napon a karcagi Györfy István Nagykun Múzeumban nyílt meg *Szűcs Imre* fazekas és a *Türkevei Népi Díszítőművészeti Szakkör* kiállítása (István Erzsébet). 28-án a tiszafüredi Kiss Pál Múzeumban *Oktatástörténetünk az államosításig* címmel nyílt kiállítás (Vincze Sándor).

Február 7-én nyílt meg a kaposvári Somogyi Képtárban *Németh János* keramikusművész kiállítása. 11-én a debreceni Agrártudományi Egyetemen *Kapcsa János* festőművészé (Székelyhidi Ágoston). 14-én az esztergomi Balassa Bálint Múzeumban *Szlávik Lajos* festőművész kiállítása (Nagy Lajos). Ugyanezen a napon a Debreceni Református Kollégiumban *Sass Brunner Erzsébet* és *Brunner Erzsébet* indiai magyar festőművészek kiállítását nyitották meg (Bíró Lajos). 22-én a debreceni Egyetem Galériában nyílt meg a *Dimensio finn képzőművész-csoport kiállítása* (Nyirkos István). 25-én, a Magyar Nemzeti Galériában *Gy. Szabó Béla* fametszetkiállítása (Kiss István). 28-án a győri Xantus János Múzeumban nyílt meg *Mihályt Pál* tárlata (Salamon Nándor). Ugyanezen a napon, a bajai Türr István Múzeumban nyitották meg a *zombori múzeum gyűjteményéből összeállított régészeti és néprajzi kiállítást* (Sztrinkó István).

Március 1-én a debreceni Petőfi Emlékkönyvtárban nyílt meg *Szabó László* grafikusművész kiállítása (Kovács Kálmán). 4-én a győri színház előcsarnokában *Haranghy Jenő* emlékkiállítása (Viserálek Sándorné). 28-án a debreceni Aranybika Szálló konferenciatermében nyílt meg *Régi népi ételeink* című kiállítás (Dankó Imre). 30-án a debreceni Egyetemi Könyvtárban a *Charles Darwin emlékkiállítás* (Haraszty Árpád). 31-én, a Györfy István Nagykun Múzeumban nyílt meg *Tökés Sándor* festőművész centenáris kiállítása (Bod László).

ADATOK BÁRÁND (BIHAR M.) XVIII. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

BALASSA IVÁN

Püspökladány szomszédságában Báránd, ha nem is esett olyan mértékben a hadak útjába a törökvilág alatt, mint más községek, mégis sokat szenvedett. Többször felgyújtották, kirabolták, lakói közül sokat rabságba hurcoltak. 1694-ben azt vallja a szenátorokkal egyetértve a bárándi bíró, hogy Tatár- és Törökországban száz személy synlódik a faluból fogságban. Nagy károkat szenvedtek állatállományukban és ingóságokban is.¹ A Sárrett az a vidék volt, melynek sorsa szorosan összefüggött Nagyváradal, sőt bizonyos mértékben Gyulával is. E várak a 17. század végén a török uralom legfontosabb bástyáinak számítottak.

Nagyvárad visszafoglalása, hosszas hadművelet eredményeként 1692. június 6-án született meg. A háború a még megmaradt lakosságra újabb szenvedéseket zúdított, megtizedelt embert és gazdaságot egyaránt. Bár Jenő (Arad m) és Gyula (Békes m) csak 1693–94-ben szabadult fel, ennek ellenére 1692. október 1-én már megalakult az új kamarai kerület és Nagyvárad középponttal meg is kezdte működését. Ennek az összeírásában Báránd nemcsak mint lakott hely szerepelt, hanem más faluból menekültek számára is menedéket nyújtott.²

1692. október 19-én az alábbi eredménnyel írták össze Báránd lakosságát:

	Fi	Leány	Ló	Ökör	Téhen	Borjú	Juh	Kecske	Sertés	Méhes	Oszti	vetés	köbblen
1. And, Sarke zü	—	—	—	2	2	3	—	—	1	1.5			
2. Erős Andras	2	2	4	6	5	8	25	2	3	3			
3. Ungy Miklos	1	1	—	2	2	2	—	—	—	—	—	—	2.25
4. Dieres Istvan	1	1	3	4	3	2	—	5	2	2.25			
5. Francsos Mihaly	1	—	—	4	2	4	—	—	—	—	—	—	2.25
6. Szülüs Mihály	1	1	—	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—
7. R. Halmi Peter	2	—	—	6	4	7	—	2	—	—	—	—	2.25
8. Kadas Istvan	1	1	2	2	2	2	—	2	—	—	—	—	1.5
	9	6	9	28	21	28	25	12	6	15.25			

Tehát összesen 8 háztartás volt állandóan Bárándon és azokban 9 fiú 6 leány és ha a szokásos legmagasabb szorzószámot is használjuk, akkor sem lehetett több állandó lakosa községünknek, mint 40–50. Feltűnő azonban az, hogy még ilyen nenéz körülmények között is 9 lovat, 28 ökröt, 21 tehenet és 28 borjút meg tudtak őrizni, amihez még 25 juh (kecske) és 12 disznó járult. Majdnem mindegyik család méhészkedett is, mert ösz-

EZT AZ IMADSÁGNAK HAZÁT
FELSEGE S KIRALYNE ASSONYUNK MARIJA TERESA ASZ
KERESZTESBŐL ÉPÍTÉTE A BÁRÁNDI RÁKÓZI EKKIA maga költségvel 1772 g. évi
 Kulazog be nem jing hazban mulatoztk
 Búcsónékné Úr-annét nem tavoztk
 Mrt hógr kedvelte, nagy gondja velle
 Le romlot ofelopt, imetrel emelte
 Mrt szerezta me tre toltzik halogója.
 Meg egyezteté, áru bárá akaratig
 Lásd az vde mez, mind föld mind magas és
 Zöldözék illzám, az óriom s bkeség
MARIJA THERESIA KIRALYNE DÁT fellyed
 Hogy kegyelmé sseget mászori isformálta

Boldog győzelmet melyet úgy két FELSEG
 Nem hallunk kuzé sem panasz sem mély
 Teljének népe az ISTENT tisztítják
 Erte könyörgésed egekre emelved

A bárándi református templom építését megörökítő tábla

szesen 6 méhest rögzítettek. A 15.25 köből terület az akkori számítás szerint három magnál nem igen adhatott többet, ami átszámítva 20–22 mázsa őszi terményt jelenthetett.

Ez volt tehát az az alap, melyből Báránd fejlődése kiindulhatott. A nyolc családból hét, mint az összeírók megjegyezték, személyükben nemesek voltak. Ezek a török világban tízed helyett 50 magyar forintot és egy tehenet adtak. Ebben az időben ugyanis szokás volt az, hogy a régi jobbágyok helyére települő „új lakosok” taksás nemesként telepedtek meg, bár a legtöbb esetben a régi lakhelyükön jobbágyként szolgáltak. Az ilyeneknek nem volt udvarházuk, földjük, hanem a birtokbavett jobbágytelek fejében megfelelő taksát kellett a földesúrnak fizetniök. Így lehetett ez a bárándi „taksás nemesek” esetében is.

Úgy látszik azonban, hogy Bárándot valamelyest megkímélték a felszabadító háborúk, éppen ezért (Bihar)-Keresztes hat családja is itt keresett már 1688-ban menedéket, amikor megindult Észak-Bihar felszabadítása. Ezek lényegesen szegényebbek, kevesebb állatállománnyal rendelkeztek, kevesebb földet műveltek meg, mint a bárándiak. Egy gazdagabb volt közöttük (Olas István), aki 4 lovával és 4 ökrivel 6 köből földet fogott fel és még 2 tehenet is két borjút is tartott. Ezek a nehéz idők elmúltával viszsza költöztek, azért magukat az összeírásakor (bihar)-keresztesinek vallották.

1692-ben megemlítik még azt is, hogy Báránd a nemesi urak jogán Jenei Lászlóhoz, Gyárfás Jánoshoz és Szabó Istvánhoz tartozik. A falu eredetileg a Borossi-család birtoka volt és 3/6 részben női ágon a fentiek örökölték. A továbbiakban azonban nem hallunk róluk. Ebben az időben a Latinszertartású Váradi Püspökség, mint azt Benkovich Ágoston püspök a császárnak megírta, teljesen elpusztult és szervezetét teljesen újonnan kellett felépíteni. Ekkor került sor bárándi birtokának újrászervezésére is.³

Bárándot 1694-ben tatár, majd 1703–1707 között a rác pusztította, de a Rákóczi-szabadságharc után többé-kevésbé zavartalanul fejlődhetett. Ezért 1766-ban a hét éven felüli református lakosok száma 906, így kb. 1100-ra lehetett tenni a teljes számot, melyhez a feljegyzések szerint még kb. 40–66 katolikus vallású is hozzá lehet számolni. Erdemes még megjegyezni, hogy 1821-ben csak a reformátusok lélekszáma 2893 fő, ami a község erőteljes fejlődését bizonyítja.⁴

1770-ben a Mária Terézia-léle urbárium azt mutatja, hogy jelentős földállománnyal rendelkezett Báránd lakossága. 137 jobbágy háztartást írtak össze, melyek 4147 pozsonyi mérő szántófölddel és 228,5 pozsonyi mérő kaszálóval rendelkeztek. A szellérek száma (házas, házatlan) összesen 66, akiknek 98 pm szántóföldjük és 23 pm kaszálójuk volt. Mindehhez járult még a község 190 pm szántója és 100 pm kaszálója. Így a falu kezén összesen 4435 pm szántó és 351 kaszáló volt. Ehhez járult még 190 pm belsőség, mely 172 telekre oszlott és így kb. ugyanannyi házat feltételezhetünk rajta.⁵ Mindezen kívül még 166 darab szőlőt is műveltek, mely 98 tulajdonos között oszlott meg.

Mária Terézia által elrendelt nagy összeírás idején, vagyis 1770-ben már komoly gazdasági erővel rendelkezett a falu és azt a földesúr részére jelentős szolgáltatások terhelték. Az összeírást a megadott kérdésekre a község tanácsa adta meg és ök is írták alá: Kádár András főbíró, Berde János másodbíró, továbbá az esküdtek: Matkó János, Nagy István, akik valamennyien maguk írták alá a nevüket, de a többiek csak keresztet raktak, és pedig Baranya Mihály, Oláh Gergely, Bakonszegi Ferenc, Farkas Gergely, J. Deli János, Varga Mihály esküdtek, míg az írást és a pecsételést

a helység nótáriusa Mathias Szeőnyi végezte. Végül az egészet aláírta a kiküldött összeíró Kölgyesi Ferenc és segítségével Szachvay István az adott év november 12. napján.

Az 1770-ben összeírt jobbágyság házas és házatlan zsellérek nevének gyakorisága a következő:

Andre (1), Bakonszegi (6), Balku (1), Balla (2), Barabás (1), Baranya (3), Barát (1), Baris (1), Benedek (1), Berde (3), Bereczki (1), Biró (3), Bodár (1), Bőszerényi (1), Bukdosó (1), Cseh (2), Csomós (1), Csók (1), Deli (6), Deme (1), Dienes (2), Duduma (1), Eperjesi (1), Erdélyi (2), Erdős (1), Falas (1), Farkas (4), Feke (1), Fekete (1), Futó (7), Galgóczi (3), Görbe (1), Gulyás (1), Gyenge (1), Györgyosi (1), Hajdú (1), Halmi (4), Horváth (1), Igó (1), Juhos (5), Kabai (2), Kákolosi (1), Kompa (1), Kondás (1), Kóú (2), Kovács (6), Kővári (1), Kövér (1), Kunár (2), Karajos (3), Kardos (2), Kasza (1), Katona (3), Kerékgyártó (7), Kiss (15), (1), Lakatos (1), Léval (4), Lovas (1), Lukács (1), Marázi (1), Matkó (1), Mester (4), Mosolygó (4), Nagy (3), Nébel (1), Nyéki (2), Nyisztor (1), Oláh (1), Pál (1), Páhi (3), Pap (5), Polyak (2), Rákosi (1), Ruczu (1), Sárközi (1), Somogyi (1), Szabó (7), Szántó (1), Szathmári (2), Szegi (2), Szekeres (2), Szentes (1), Szilágyi (3), Szűcs (2), Takács (3), Tariska (5), Tiszal (1), Tokal (1), Tóth (1), Török (4), Ungi (1), Vág (1), Varga (12), Várkonyi (1), Vekerdi (5), Vesszős (2), Zágonyi (5), Zagyva (2).

A nevek közül néhány következtetést, ha megfelelő óvatossággal is, de le lehet vonni. Először is a török alóli felszabadulás után eltelt csaknem nyolc évtized alatt a családok fele megmaradt (Dienes, Halmi, Sárközi, Ungi), sőt esetleg még egyre (Kádár, Kádas) lehet gyanakodni. A vissza-, de még inkább a beköltözökés inkább kis családonként történt, nagy nemzetségek nemigen alakultak ki. Van ugyan 16 Kiss-család, de ezek származása különböző: Szentmiklósi Kiss, Cs. Kiss, S. Kiss, F. Kiss. Feltűnően sok a falu, megye, táj nevek közül alkotott név, ami esetleg az illető családok származáshelyét jelöli. Néhány név az erdélyi románok irányába utal, Andre, Balki, Duduma, Ruczu, míg esetleg török származás a Deli. Feltűnően sok a foglalkozás név. Mindezek alapján azt hiszem nem járak messze az igazságtól, ha megkockázatom annak megállapítását, hogy Báránd lakossága a 18. század első két harmadában rendkívül nagy területről verbuválódott.

A bárándi büszkén vallották, hogy „Szabados menetelűek, és nem örökös jobbágyság vagyunk”, vagyis esztendőnként kötötték megállapodást a földesúrral, a Nagyváradi Püspökség képviselőjével. „A’ Jobbágyi kötelességet avagy szolgálatot, mind vagyonos Gazdák, mind a’ zsellérek az Urasággal esztendőnként Contractusbeli alku szerént, a’ mint meg egyeztetünk, azon módon tesszük, melly alkut nem tsak 1759-dik Esztendőtől fogva, de még az előtt is szoktuk tenni a’ Földes Urasággal”. Ez jobb helyzetet biztosított számukra, ezért írhatták, hogy „Pusztá telek Helységünkben nintsen”.

A határban lévő földeket, melyeket a jobbágyság rendszeresen használtak így írják le: „Szántó földeink három fordulóban vagynak, mellyek is termékenyek kétszeri szántás után, mellyeket ki tisztá búzával Lakossaink közzül, ki pedig len rososál szokta bé vetni”. Ez azt jelenti, hogy a szántóföldek kétharmad részét vetették, míg egyharmad része pihent vagyis ugarnak hagyták. „Az Lakossaink pedig len Szántó földjeit ki őt ki hat marhával szokta tehetségéhez képest szántani, kettővel pedig len nem, a’ földnek keménységéhez képest. Vagyon azon három fordulón kívül negyedik fordulónk is Tavasz vetés alá való, mellyet egyszer szoktunk megszántani.” Ebbe vetették elsősorban a tengerit, mely ugyan már a század elején megjelent határban, de igazában ebben az időben kezdett hódítani.

Arra a kérdésre, hogy az egésztelkes jobbágyoknak mennyi a területe, így válaszoltak: „A leg jobb Gazda az egész határon levő fordulókban el

A templom karzatának díszítése

vethet 52 Posonyi mérőt", ami kb. 26 kh-nak felel meg. „Szénát pediglen takarhat esztendőnként három szekérral, sarjút is kaszálhatnánk, ha marháink számára nem fordítanánk”. Vagyis az első kaszálás után felszabadították a kaszálókat és azt utána egész évben a jószág járta.

„Legelő mezőnk nagyon közép szerűen, úgyhogy ahoz képest, mind szarvas marháinkat, mind juhainkat szaporíthatjuk Marha itató vizeink határonkon vagynak elegendők.” „Kevés kerti szőlője határonkon Lakossainknak nagyon.”

„Mind épültre, mind tűzre való náduknak terem határonkon, mellyel fa helyett a' tüzelesben élünk.” A további közösségi haszonvételekről ilyen formán vallanak:

„Három hónapig való szabad koresma-áruztatásunk nagyon. A földes Uraság engedelméből, mellyel közönséges szükségre bé szoktunk vetni, nagyon 190 köböl alá való földünk az három fordulóban, ebből szoktunk Predikatornak, Mesternek, Tanító Embernek, Helység kocsiának vetni, de mind ezeket egyszeriben bé nem szoktunk vetni, hanem tsak a' sor szántás szerint a' mint nagyon a' fordulóban. Kaszálója is nagyon az Helységnek közönséges szükségre való 80, néha 100 szekér termő, mellyet száz jó kaszás egy nap meg kaszálhat, mellyekért a' földes Uraság fölünk semmi adózást nem kíván, hanem a' Mlsgos Uraság Tiszteinek, ottan ottan, mikor az Uraság szolgálatyában meg fordulnak a' szomszéd faluig szoktunk farspontot adni.

Kender áztató vizeink is vagynak határonkon. Három száraz Malom nagyon Helységünkben, kinek ketteje közönséges Lakossainké, egyike pedig az Helységé”. Megjegyzik azt is, hogy vízámalom nincs a községben és mivel ilyenek távol esnek, így azokhoz nem is szoktak eljárni.

De a határral kapcsolatban sok nehézség is adódott, melyek közül az alábbiakat sorolták fel: „Szántó-földjeinknek némely részét az árvíz, mind pediglen a' sűrű esőző időben rájok állani meg szokott víz, kárt szokott tenni, az holott laposabbak. — Kaszálóinknak is némely része sásos, és iszapos, az hol az eső víz meg szokott állani, vagy pediglen az árvíz megönti.

Debreczen Várossa, hová is el adni való Naturálékat szokott a' Szegénység hordani, négy mértföldnyire nagyon hozzánk”. Jellemző tehát, hogy a túlnyomóan református lakosságú község gazdaságilag is Debreczen irányába kötődik és Nagyváradra csak akkor járnak, ha azt az uraság valamilyen okból megkövetelte.

„Legelő Mezőnk, marháinkhoz képest nem szinte elegendő, és azon okból is nem szoktunk sarjúinkat meg kaszálni, hogy marháinknak alkalmasabb Legelő Mezőt szabadíthassunk.

Sem épültre, sem pedig tűzre való fánk határonkon nem terem, hanem a' helyett náddal és szalmával tüzelünk”.

Lásuk ezek után, hogy mi mindennek tartoznak a bárániai ebben az időben földesuruknak. 1759-ben „Publicáltatván azon Urbariom, az nálunk véghez nem ment, hanem a' következő mód és rend szerint: Először: Census vagy Taxa fejében fizetünk a Mlsgos Földes Uraságnak 179 RS-ftokat, 13xd. Helységünkben való három száraz Malomnak beriben, vagy is Taxájában adunk Esztendőnként 4 RSftokat 30 xroat, melly három Malomnak ketteje különös Gazdáké, egyike pedig a' Communitasé, mellyből 1 RSftot és 30-xrt fizet a Communitas. Robottáink váltáságáért adunk 488 RSftokat és 42 xroat; hosszú útra adunk hét szekert. 1500 kéve nádat vágunk, és annak némely részét Váradra is szállítjuk, mikor az Uraság parantsollya, mellynek nagyobb része az itt való szükséges épületeknek Conservatiojárá szokott maradni. Ezen kívül 20 köböl zabot és

60 köböl árpat esztendőnként szoktunk az Uraság számára el vetni, mellyel fel szoktunk takarni és Váradra bé hordani. E' mellett száz ezer téglát Mlsgos földes Uraság Téglá vetőjéből Váradon az Új épülethez hordunk: A' Kis Rábai Pusztán takarunk az Uraság számára hol húsz, hol harmintz, hol 40, szekér szénát, a' mint a' fűnek termése nagyon. Ide való Plebános Urannak teszünk 12 köböl Búza vetést minden Esztendőben, és két őil fát adunk az Uraság erdejéből, mellyel házhoz tartozunk vinni. A' Plebania körül némely Correctiora való reparatíot is tartozunk tenni alkunk szerént. Ezen kívül adunk 4 Pulykát, 10. Ludat, 5. Katsát, 150 Tyúkot 2380 tojást, két Mázsa halat, három borjút, ezer rákot, hat Cseber Csikot, mellynek Cseberi annak idején nálunk 34 xrt ér. Ötven Teknős békát, egy nyulat, egy bárányt, egy sütni való malacot, 40 itte vaját, 70 őil Tüzi fát az Uraság részére az Uraság Erdejéről, mellyet tartozunk Váradra bé szállítani, de magunk könnyebbégére a' nevezett őil fákat egy RSrjával és 25 xrxjával szoktunk fel váltani”.

A fentebb felsoroltakon kívül „A rendes és törvényes Kilentzedet ezen Nemes Vármegyében régi szokásban vett mód szerént mindenből kiadjuk a' földes Uraságnak. Úgy mint: Búzából, Árpából, Zaból, Kölesből szalmát, Tengeriből csőtöl. A' mi pedig a' Királyi Dézmát illeti, azt is mindenkor meg adtuk Búzából, Árpából, Zaból, Kölesből szalmától, kender és Len kilentzed Dézma helyett 15. zsákot adunk esztendőnként. Ezeket kívül a' földes Uraságnak egybő ajándékot és adózást nem teszünk”. Ebben az időben még vitatott volt, hogy a viszonylag új jövevénynek számító tengeriből kell-e kilentcedet és tizedet fizetni. Községünkben is ez lehetett a helyzet, mert dézmát adtak ugyan, de úgy látszik, hogy a kilentcedet nem követelték meg.⁶

A fenti adatok érzékeltetik azt, hogy az ezer főt meghaladó falu viszonylagos jómódban élt, hiszen e korszakhoz viszonyítva meglehetősen kiterjedt szántófölddel rendelkezett, állattartása is megfelelő volt, éppen úgy mint a falu alatt meghúzódó szőlőskertek már ekkorra kialakultak. Halásztak és gyűjtöttek a lápokon, nádat vágtak, melyt ugyancsak jövedelmé biztosított számukra. Így egyre gyakrabban felerült a templom és az iskola kérdése, mely a megnövekedett igényeknek semmiképpen sem felelt meg. De Mária Terézia fenntartotta a jogot magának, hogy a protestáns templomok építéséhez, sőt kibővítéséhez is személyesen adja meg az engedélyt. Kérvényező utat kellett megjárniuk a bárániaiaknak is. Az eredetileg latin nyelvű felterjesztés magyar fordítása azért is érdekes, mert a korábbi templom idejére is fényt vet, de a falu lakosságának életével kapcsolatban is sok mindent megvilágít. Ezért közlöm teljes egészében.⁷

„Császári királyi Felség!

Ezen részek lakosságának nagy része bajt és kényelmetlenséget kénytelen eltürti azért, mert olyan imaházak vannak, amelyeket őseik a lakosság csekély számához szabva szerfölött kicsire építettek, mi is ugyan ebben a bajban és kényelmetlenségben szenvedünk már hosszú idő óta Kegyelmes Urónk! Mert az őseink-től kapott és égetet téglából épített imaházakat olyan szűknek találjuk, hogy még azok toldaik ellenére, amely az elmúlt időkben fából készítve, kb. 3 ölnyire hozzácsatoltattott, sem képes a lakosság nagy részét befogadni.

Kegyelmes Urónk! Nyilvánvaló felkent Felséged előtt, hogy mennyire kénytelen az Isten iránti ájtatosságát, amely a lelket minden haszonatlanságtól elvonja úgy végezni szabad ég alatt, esőben, hóban, kitéve az időjárás minden viszontagságának. És mégis az imaház szűk volta miatt lakosságunk nagy része kényelmetlenséget igen gyakran kénytelen eltűrni, vagy ha ezt nem akarja, akkor azon időben otthon tünyságban tölteni idejét, vagy olyan haszonatlan dolgokkal, amelyek messze állanak az isteni tiszteltől, míg a többiek, akik az imaházakba beférnek, ájtatosságukat végzik.

Ezen a kényelmetlenségben és bajon könnyen lehetne segíteni azzal, ha ima-

háznak, amely a nálunk élő lakosság sokaságához képest annyira szűk, azokból is anyagokból, amelyekből egykor épült, úgymint égetett téglából kibővített engedély nyertem.

Mivelhogy ezt az engedélyadást Felséged az 1745-ben kiadott kegyes Resolúciója értelmében egyedül magának tartotta fenn, alázatosan kérjük Felkent Felségédet, hogy nekünk ezt a császári-királyi kegyet adja meg: s legyen szabad nekünk az említett imaházat a fatoldalék megszüntetésével, az imaház testének anyagából, mégpedig égetett téglából annyira bővíteni, amennyire a nálunk élő népesség száma kívánja.

Felkent Felséged ezen kegyét a biharmegyei Báránd község helvét hitvallású legalázatosabb örökké hűségese alattvalói...

Alulírottak a jelenlévők erejével tudatjuk, hogy mi ezen Bihar megye jeles egyetemének kegyéből, az 1766. júl. 14. és következő napjain tartott gyűlésén, amely folytatódatosan Váradoslásiban tartott, a magas magyar kir. helytartóvalácsnacs Pószonyban a fentérintett év júl. 12-én keltezett kegyes bizalmas rendelkezésére ugyanazon év folyó aug. havában Báránd községben összehívva azon helybíróit, úgymint Futó András főbíró gondnokot, ugyancsak Kis Jánost, Baranya Mihályt, Deli Jánost, Kerékgyártó Jánost, Futó Istvánt, Futó Mihályt, Bakonszegi Ferencet és ifjú Varga András helybeli esküdtöket, megmagyarázván a magas tanács bizalmas rendelkezését a helvét hitvallású imaháza ügyében, a következő vizsgálatot tartottuk, mégpedig: 1.) Az imaház mely évben, ki által, kinek a költségén és kinek az engedélyével készült. Erre a felsorolt bírák, a helység vénei és lakosai megfeleltek, és pedig Varga András 92 éves, aki 16 éves kora óta lakik itt helységben, azt mondja, hogy az imaház azonos évben készült, amely évet az ő emlékeztől már akkor megvitte, amikor még nem meghaladta sok évvel előbb épült. Ugyancsak a 49 éves Bakonszegi Ferenc említi, hogy ez előtt kb. 39 évvel hallotta bizonyos Erőss Péterőt, ezen helység lakosától, aki akkor 39 éves volt, hogy az nem emlékezett arra, hogy az imaház mikor épült. A 66 éves Deli János, ezen helység szülötte azt mondja, hogy ő egyáltalán nem tud visszaemlékezni, sem másoktól nem hallotta, de már az ő ideje előtt az imaház fennállott. Ami pedig ezen imaház fatoldalékát illeti, amivel megnövelték, azt a lakosság közös javaslatára először kb. 60 évvel ezelőtt helyezték oda; erre jól emlékeznek azok, akik abban az időben éltek. Ezt a toldalékot felállították oda, amennyire emlékeznek rá, ők maguk 3 ízben javították ki. — Arra azonban közülük senki sem emlékezik, hogy kiknek költségén, engedélyével és ki által építettet az a falazott rész. Az imaház karban tartása és kijavítása mostandig egyesek adományából történt, de hogy a csatló toldalék kijavítása kinek az engedélyével történt, arra nem emlékeznek. A legutóbbiról tudják, hogy a tek. vármegye bizottsága által, mégpedig ugyanazon tek. vözege kiküldöttje, az akkori szolgabíró Namélyi Ignác ur által rendeltetett el.

Másodszor: milyen annak az imaháznak a fekvése? Milyen anyagokból van, milyen a hosszúsága, szélessége, vajon van-e karzata, előcsarnoka, tornya, kerülménye és milyen anyagból való, mekkora a befogadóképessége; vajon famennyezete van-e vagy bolthajtásos és hogyan van fedve? Ezekre a következőket állapítottuk meg: Ezen imaház hátsó kapuja a hajóval nyugat felé, a szentély kelet felé nyúlik, két oldalra délnék és északnak fekszik. Az a rész, ahol a szentély van, valamint a hajó, vagyis az imaház teste szilárd anyagokból, úgymint égetett téglából van építve. A szentély szélessége két öl és egy tenyér, hosszúsága egy öl és 3 és fél mértani láb, azaz 3 és fél mértani láb, azaz a fatoldalék három öl, hosszúságban pedig három öl és két mértani láb és egy hüvelyk. Amint fentebb említettük, az ezen falakhoz csatolt anyagból és fából készült toldalék szélességben, valamint hosszúságban is egyformán három öl. Az imaházban az a része, amely a szentélyt foglalja magában, felülről bolthajtásos, a többi rész pedig, amely a hajó, egyrészt az, amelyet fal vesz körül, másrészt a fából hozzacsatolt rész régi famennyezettel, amaz 1696-ból, emez 1751-ből van befejeve. Az imaházhoz két ajtó van az egyik nyugatra, a másik keletre tekint. Felettiük két mértani láb és egy hüvelyk, nyugati ajtó feletti három öl hosszú, szélessége pedig egy öl és két mértani láb. Ugyanilyen szerkesztésű karzat az északi ajtó felett három és fél mértani láb szélességben, három öl és két mértani láb hosszúságban. Ugy találtak, hogy az ajtókhöz csatolt faanyagból készült csarnokot a déli kapunál két öl hosszú és öt és fél mértani láb széles, a nyugathoz csatlakozó pedig 3 és fél mértani láb széles, s ugyan-csak 3 és 1/2 láb hosszú. A torony faanyagból való, az imaháztól három ölnyire van ugyan külön, de belül összekötve kerítés van. Ez a torony az imaházal nyolc kerítéssel függ össze, amely 10 öl és 5 geom. láb szélességben, 24 öl és 3 geom. láb hosszúságban öleli át. Ami a tetőt illeti faszindelyből van mind az előcsarnokok, mind az imaház, már régi, ugyanis az 1750 évből való, közel a pusztuláshoz.

Harmadszor: Milyen az imaház alakja kívülről, valamint belülről s milyen befogadó képessége? Ez az imaház a szentélyt és hajót tekintve négyzet alakú.

Negyedszer: Milyen számmal találhatók ref. vallású lakosok ebben a helységben? A fentemlített számból pányat fogad be a jelenlegi imaház, hányanak kell kimaradnia? Az előbb említett községbe ámbár 906 személy található, ezekből meg is a felnőttekkel a 14. életévükig, mindkét nembeli fiatakok is hozzászámítva vannak

627-en, a többiek pedig, akik az előző számban benne foglaltatnak a 7. életévüktől a 14. évükig értek el, ezekből az említett imaház 341 felnőtt személyt bír befogadni; mivel mindenkinél, azelőtt letele, mint kénytelen maradni 563.

Ötödször: Mekkora bővítést kívánának annakoktól, akik a népet befogadhasanak, s vajon a kívánt bővítés szükséges-e? Ezeknek a lakosoknak az volna a kívánásuk, hogy akkora terület, amekkorán a tényleg fennálló imaház fekszik, olyan módosított engedélyeztessék, hogy a hajó akként szűkítették össze szélességében, miként jelenleg van, ne legyen több három ölnél, ebből következik, hogy az engedélyezendő kiterjedése által módotlet meg kellene hosszabbodnia: ezert a hosszúságot az építésben arányszélességgel akarják pótolni. Hogy ezen kiterjedés szükségképpen elegendő-e, a szentélyek fentebb felsorolt nagy száma világosan mutatja.

Hatodszor: Vajon ezen vallás gyakorlását prédikátorral, vagy anélkül, vagy iskolamesterrel szokták-e tartani? Ha úgy van, mikor és kinek oda szóló engedélyvel gyakorolják azon a helyen? Az előző prédikátoroknak és iskolamestereknek hivatalba lépését nem tudják, egyedülül tény az, hogy a debreceni jegyzőknőny 1692. évben a bárándi udvari illetményről is említett tesz. A jelenlegi prédikátorról azt mondják, hogy a debreceni tractus is rendeléssel oda s a püspök ömélősságnak, mint a terület urának a helység lakosai által jelentett. Beismerik, hogy ezt nem cselekedték az iskolamesterrel, akit a debreceni kollegium tanáral szoktak odarendelni, mivel a terület ura ezt eddig nem kívánta.

Hetedszer: Vajon milyen messze vannak más helyek, ahol az ő vallásuk gyakorlását tartják? Ennek a községnek legközelebbi szomszédai: 1.) Kaba egy örményeg őrára, 2.) Udvari ugyancsak egyőrányira, 3.) Bajom hasonlóképpen egy és egy-negyed órányira, s ezekből ugyanazon vallás gyakorolattik.

Nyolcdszor: Vajon más és más helyeken is megjelöltek szoktak vallásuk gyakorlása végett odamenni a lakosok? Ha ugyan a fentemlítettek által mindenik község el van látva saját imaházal és szolgálattal, azokból ide senki sem látogat el.

Kilencedszor: Milyen számban találhatók azon a helyen katolikusok? A helység lelkészének összeírása szerint 60.

Mindenekét az előző mondt kinyomozván és megvizsgálván a tek. vármegyének ezen alázatos jelentést tesszük V. Olaszban 1766. aug. 18-án Bogosi Elek sk. egyházmegyei kiküldött ph., Hölgyesi Ferenc szolgabíró sk. ph., Bimbó Pál aljegyző sk. ph.

Nagyságos és Főltisztelendő stb. ...

Apostoli ő szent felsége kegyesen méltóztatott beleegyezni abba, hogy a Bihar-megyébe bekebelezett Báránd község helvét hitvallású lakosai imaházukat az előbbi anyagokból, az előző alakjának megőrzésével további királyi döntésig kijavíthassák és ugyanakkora kiterjedésben.

Annakokáért magas uraságotk ezen kegyes királyi engedély végrehajtására a szükséges intézkedéseket tegye meg:

Kelt a magyar királyi helytartóvalácsnacs az Úr 1769. esztendőjében, május 18-án Pozsonyban tartott üléséből. Magas Uraságotknak jóakaró és szolgálótalra legkészségesebb: gr. Pálffy Miklós s. k., Balogh László s. k., A. Szalay József sk.

Bihar megye kegyes gyűléséből, amely 1769. jún. 23-én folytatódatosan tartott kiküldetett a szolgabíró bírótársával és a kegyes egyházmegye kiküldöttjeit, hogy legyen jelen s örököljék azon, hogy a kegyes királyi engedélyt egy hajszállal se lepők át.

Felolvastatott és kiadott Ferdinály János jegyző által s. k.

Mi alulírottak a legfelsőbb kegyes királyi helytartó tanács megbízásának engedelmessége, a tek. Bihar-megye kegyes gyűlésén tényleg megállapítás szerint, a kegyes egyházmegye részéről is jelenléttel, a püspöki consistorium által kirendelve Báránd községbe azért küldetünk ki, hogy az említett község helvét hitvallású lakosai imaházukat felkent apostoli Felségétől legkészségesebb engedély mellett az előbbi anyagokból kijavíthassák más terjedelemben, de az előbb említett legkészségesebb engedélyt átgháni semmi módon meg ne kíséreljék.

Ezért mi folyó év júl. 14-én ugyanazon községben összegyűlvén, szem előtt tartván az előzetes vizsgálatot, mely szerint a mondt imaház szélességben 3 ölnyire, hosszúságban 6 öl és 3 mértani lábnyire terjed, annakokáért szélességben oly nagyot, úgymint 3 ölnyit, hosszúságban más ugyanakkorát, hat öt és 3 mértani lábát kimérvén, cövekekkel kijelöltünk.

A ránk bízott ezen tisztség végrehajtásáról a tek. vármegyének ezen kettős és részletes legalázatosabb beszámolóit tesszük. Aláíratott Bárándon 1769. júl. 14. Hölgyesi Ferenc szolgabíró sk., Hebel Pál bíró sk., Bimbó Elek sk. kegyes egyházmegyei kiküldött.

A tek. Bihar vármegye 1769 aug 25 és 26-án Várad Olaszi püspöki városban folytatódatosan tartott kegyes gyűlése jegyzőkönyvének sorszáma:

Hölgyesi Ferenc szolgabíró a maga mellé vett bírótársával Hebel Pállal jelentést tett a legközelebb királyi engedély végrehajtásáról, hogy az előbbi kegyes gyűlésen eszközölt megállapítás szerint főltisztelendő Bimbó Elek kanonok egyházmegyei

gyei kiküldött jelenletében, júl 14-én megállapított, hogy Bárán község helyét hivatalos lakosainak imaháza szélességében és hosszúságában engedélyezett terjedelmű.

Felolvastatt és kiadott a fentemlített megye aligazgató Bagossy Pál által sk.”

A fentiekből megpróbálhatjuk rekonstruálni azt a régi templomot, melynek készítése idejét nem tudtuk még a legidősebb emberek sem megmondani. Először is feltűnő, hogy egy szentélyt (sanctuarium) említenek, mely bolthajtásos és keleti irányú (mérete: szélessége 2 öl 1 tenyer, hossza 1 öl 3,5 mértani láb) melyhez egy megfelelő méretű hajó csatlakozik (3X3,4 öl vagy kb. 5,70X6,80m). Hozzá képelem emlékeztet, hiszen a reformáció idején, főleg pedig a 17. század elején egészen valószínűtlen, hogy szentéllyel ellátott templomot építettek volna. A hajót deszkamennyezet fedte, amit 1696-ban javítottak ki első ízben a török uralom után. Körülbelül ebben az időben, vagy nem sokkal ezután történhetett meg a templomnak agyagból és fából csaknem kétszeresére történt megnövelése. Ugyanebben az időben épülhetett meg teljesen fából a harangtorony, mely kb. hat méterre emelkedett az imaházról, de azzal kerítés kötötte össze. Ez éppen úgy nádból készült, mint ahogy az egész templomkertet hasonló módon kerítették körül.

Azt a feltételezést, hogy a fenti leírás alapján Báránban egy kis-méretű római kori templom maradtott fenn a 18. század közepéig, mely égetett téglából készült, alátámasztani látszik az a tény, hogy hasonló méretűekkel és anyagokkal a közvetlen környéken, így Berettyóújfalua hárlárában találkoztunk. Ilyen az, melyet ZOLTAI LAJOS részben feltárt a Földes-Berettyóújfalusi országút közelében, ott ahol annak Sáp felé indul egy leágazása. A falak anyaga égetett téglá, az építmény hossza 12 m, szélessége kb. 7,5 m, „... egyszerű felkörös szentélyzáródású római kori építmény, amelynek északi oldalához két helyiséget építettek: a kisebbek egy előtér, a másik a sekrestye lehetett.” Ez utóbbit az apszíhoz ragasztották. Ennél sokkal kisebb az a valószínűleg 12. század elejáról származó 8,5 m hosszú és 5 méter széles, ugyancsak égetett téglából emelt templomocská. Ezt belül egy fal oszthatta, úgyhogy így belső tere 3X3 méter négyzetes tér lehetett.⁵

Mindehhez még azt fűzöm hozzá, hogy a fenti két templom vastagsága nagyjából megegyezik a báránidival, mely körül a középkorban ugyancsak temető lehetett. Ez utóbbit azonban a feljegyzések szerint valamilyen formában beleépült az új templomba, ami a kutatást nagymértékben megnehezíti.

A harangtorony és a benne levő harangok a 18. század közepére nagyon rossz állapotba kerültek, ezért „A fatoryon építésének előmozdítására gyűjtést rendeztek 1757-ben, amelyre 148 váltóforint és 67 dénár jött be. 1761-ben tovább folytatták a gyűjtést, úgyhogy az összeg 337 váltóforintra emelkedett. De gyűjtöttek a harangok újröntésére is 357 váltóforintot. Ebben az évben a régi harangot Budára szállították és azt a harangöntő mester fontját 8 garasával bevette, majd a 3 mázsa 56 font új harangot fortonként 12 garasával számolta el és így az egész az ekléziának 89 forint 76 dénárba került. A régen átöntött harangon a következő felirat volt olvasható: „Ezt a harangot föüleink romladosása miatt a Báránid Rft a Sz. Eklézia a maga költségével mindenekben a régi formára újonnan öntette 4 In. Hon. S. S. Trin. Echl. Helv. Conf. Bárán suo sumoto fieri fecit. Jud. Mich. Deli, Past. Joh. Bökönyi”. Itt jegyzem meg, hogy a végleges kőioronyba 1801-ben még egy 7 mázsa harangot öntet-

tek, de ez már Nagyváradon Horner Jakab mester munkája és bevett hozzá a báránidiktól egy 190 fontos kis harangot.⁹

Ezek után érdemes a templom és torony építéstörténetéről néhány szót szólni annál is inkább, mert az a régebbi és újabb kiadványok nemcsak másként, hanem pontatlanul is jelölik azt meg.¹⁰ A Mária Terézia féle engedély ugyan csak a templom javítását írja elő és engedélyezi, de minden valószínűség szerint a báránidai ennél jóval tovább mentek. Mivel ez tilos volt, ezért az írók forrásokot sem fogadhatjuk el mindig hiteltesnek, ezért inkább forduljunk a pénzbeli elszámolásokhoz, mert azok sokkal megbízhatóbbnak látszanak.

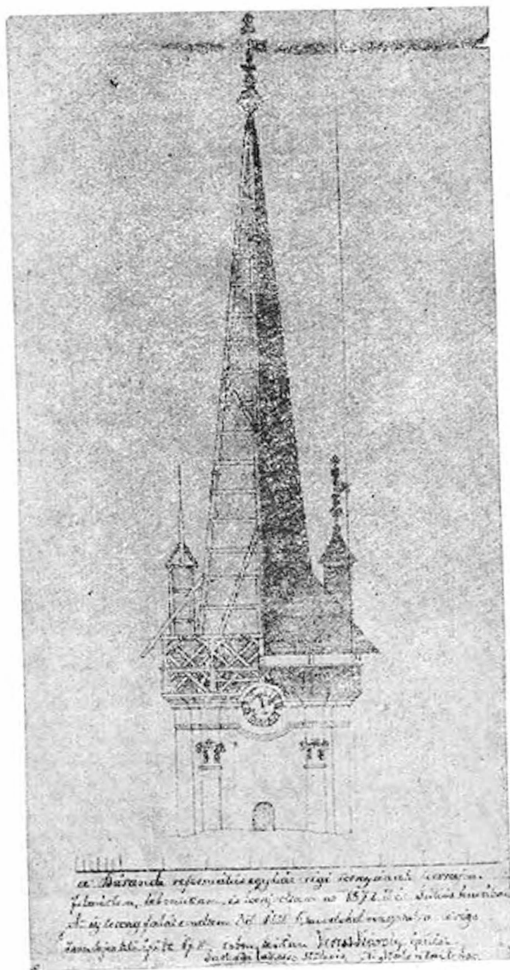
Jellemző, hogy az egyház képeben elsősorban a község főbírája jár el, aki az egész ekléziát képviseli. Ezért 1769-ben szerződést köt Holik Bertalan (nagyváradai) építőmesterrel a templom hajójának megépítésére. Ennek ára 1750 rénesforint, továbbá 3 köből búza és 10 icce vaj, ezenkívül tisztességes ellátás, ami sorkosztot jelentett. A szerződés előírja, hogy a régi templom dereka megmarad (ezt azért vették bele, mert így nem új építkezésnek lehetett felgútni) és ahhoz egy prédikáló széket építettek. Az építőmester ezenkívül minden lakatos és üveges munkát is elvégezte.

A továbbiakban biharnagybajcmai téglavetőkkel kötnek szerződést, akik 1000 darabonként 5—5 máriást és kosztot kaptak. „Tibai János asztalossal megegyezik az Előjáróság, hogy a templom nyugoti részébe csinál egy Chorust, elegendő új székeket, a prédikáló szék felé egy jeles szuperlátot, ajtókat, számrakó táblákat. Fizetése 320 váltóforint, 6 köből búza, tisztességes ellátás”.

Mindehhez a hatalmas kiadáshoz azonban nem volt elegendő pénze a báránidaiaknak és ezért Kádár András főbíró, Zilahi János lelkész, Futó János kurátor Madas István debreceni özvegyasszonytól 800, az ugyancsak debreceni lakos Körösy Mihálytól pedig 300 váltóforintot vett kölcsön. Az 1770—72. évi gondnoki számadások szerint az összes építési költségek 3780 Ft 14 dénárt tettek ki. Ennek megfelelően ki lehet mondani, hogy a templom egy része, amely kb. a mainak fele lehetett, 1772-ben fejeződött be. Ekkor tűnhetek el végleg az előbb feltételezett középkori részek, de továbbra is megmaradt az elkülönítve álló fa harangláb.

II. József a Türelmi Rendeletet 1781-ben adta ki, melyben a templomépítést megengedte ugyan, de a torony emelését továbbra is tiltotta. Mindenestre bizonyos türelmesség a protestáns vallásokkal, így a reformátussal szemben is megmutatkozott. Ezért a báránidai 1787-től már gondolhattak a templom megnagyobbítására és a hajóhoz hozzáépült téglatorony építésére. Ezért 1787. ápr. 29-én Gyökös István debreceni téglavetővel egyességet kötöttek, hogy 100 000 téglát készíts, mégpedig ezret 2 rénesforintért, amihez még 2 font hús, 1/2 font szalonna, minden 10 000 után 4 véka liszt és 4 font só járult. A gyalog napszámosokat az ekléziának kellett biztosítani. Úgy látszik 1787 nyarán a téglavető és nagyrészt megtörténhetett, mert ez év október 5-én egy debreceni kőművesmesterrel kötöttek megállapodást: az újonnan építendő toronyra és a templom bővítésére. Köbblenként 4 rénesforint 30 krajcárt és 4 köből búzát fizettek és embereinek sorkosztot.

Ez a jelentős építkezés nagyon nagy megterhelést jelentett a falunak, hiszen 1788—1790 között erre a célra 1055 rénesforintot adtak össze, de ezenkívül még jelentős mennyiségű búzát, árpat és tengerit, nem is számítva a sorkosztokat. 1787—1791 között azt is kimutatták, hogy mennyit kellett gyalogosan és fuvarral szolgálni, hiszen el kellett menni Debre-

A torony sisakjának ács munkája 1790-ből. A rajz készült 1872-ben, amikor lebontották. Balassa M. Iván felvételei

cenbe, máskor fáért a Tiszához vagy mészáért még nagyobb távolságra. Ez általánosan egy-egy egyháztagnak 8–13 napi munkát jelentett évenként.

Úgy látszik, hogy a falak felhúzása szépen haladt és ezért 1788. július 6-án már a torony faanyagáról tárgyaltak először is Hadan Ferenc csomonyaj (Bereg m) lakossal, aki vállalta, hogy a templomhoz és a toronyhoz szükséges fát akár Tiszafüredre, akár Tiszacsegére leusztatja és onnan kell majd a bárániaioknak azt elszállítaniok. 150 rénesforintért az alábbiakat adta 55 szál 6 öl hosszú, 8 coll vastag, 85 szál 5,5 öl hosszú 6 coll vastag, 20 szál 7 öl hosszú 8 coll vastag gerendát és 25 szál deszkát: „mind egészséges jóféle tölgyfa”. Ez minden bizonyjal a jelenlévő Orbány Mihály és István derecskei ácsok kívánsága lehetett, akik az új torony mindennemű ács munkáját 140 rénesforintért vállalták. Ez a munka feltehetően 1789 év végére elkészülhetett.

1789. december 11-én Jéger János debreceni lakossal kötöttek szerződést: „... az újonnan építendő torony tetejébe egy nagyobb és 4 szegetre való gombot készíti. A nagyobb gomb 9 vékás legyen, a 4 kisebb a nagyobb proporciózva legyen. Formájokra nézve pedig épen a mostani Debreczeni veres toronyon lévőhöz alkalmaztassanak” (Kiemelés B. I.).

A debreceni Veres-torony a középkori eredetű Szent András templom egy későbbi tartozéka, melyről ENTZ GÉZA a következőket állapítja meg: „A dél-nyugati részén áll a 1640–42-ben Kerekes Ács Tamás által tervezett, téglából készült, különálló harangtorony az úgynevezett Veres torony”,¹¹ mely a 18. század második felében, de még a 19. század elején is mintául szolgált.

Az 1768-ból származó metszeten világosan látszik a négy fiatornya, szolgált messze vidéken, ahol a toronyépítések a református templomokhoz sor kerülhetett. Így 1786–88 között Rachbauer József debreceni kőműves mester építette a püspökladányi református templom tornyát. „A torony fala 1 öl vastag, a körkörös magassága 16 öl (a mai sétálóig ért). Rajta a zsindelel fedett torony 18 öl magas, négy szegletén egy-egy kisebb toronnyal. A középső kimagasló toronyon lévő gömb 5 köblös, a négy kisebb toronyon lévő 1-1 köblös térfogatú volt”.

A berettyóújfalusi templom 1765-ből származó toronysisak rajzán is jól látszik, hogy a négy sarkára fiatornyot állítottak, ami a későbbi átalakítások során ugyancsak eltűnt.¹² A 19. század elején a debreceni Verestornyot lebontották és az többé nem szolgálhatott példaképpül, ezért egy-egy javítás, átépítés alkalmával a fiatornyok másol is kezdtek eltűnedezni és a mai napig alig néhány maradt meg belőlük. Így történt ez Bárádon is 1872-ben, amikor a torony téglá részét megemelték és arra új sisakot (sudárt) raktak.

A torony sisakja készítésével egyidejűleg 1790 tavaszán-nyarán Baur József debreceni mester csengettyűs órát készített a toronyba. Minden anyagot a mester adott, csak a festés terhelte az egyházat. Ennek az ára 450 rénesforint, 10 köből kétszeres búza, 10 icce vaj, 100 csirke, 600 tojás. „A gondozást évi 3 köből búzáért élte fogytaig magarávallalja.”

1791 tavaszára már csak a belső berendezés maradt. Ezt Harang János derecskei asztalos végezte. A templomnak azt a darab mennyezetét, vagyis azt a részt, amely a régi templomnak a toronnyal való összeépítéséből állott elő, deszkából megcsinálta, a keleti félben kórust épített és az új részben padokat állított fel. Mindezt a munkáért 100 váltóforintot és 2 köből búzát kapott.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a templom bővítése és a tég-

lából készült torony emelése 1787—1791 között történt és a mostani formája 1791-ben alakult ki. Ezen csupán már csak annyi változtatás történt, hogy 1872-ben egy emelettel megemelték és a fiatornyot lebontották.

A templomot és toronyt 1809-ben egy összeírás a következőképpen mutatja be: „Templom mely 1772-dik esztendőben épült, melynek belső világának hossza 13 3/6 öll szélessége pedig 5 5/6 öll, nagyobb része stucaturára, az 1789-ben, napkeleti végén tett toldás pedig mennyezetre van, mind két végébe kar... Ezen templomhoz ragasztott Torony, az 1789-ben épült köből, a tetje pedig vagyis sugárja fából és zsidelyezéssel 4 fíjokra 5 rézgombokkal. Kő rakásának magassága 12 öll, sugárjának is hasonlóul 12 öll, szélessége pedig egyformán 4 öll. Melyben vagyon egy jól elkészült csemetős óra...”¹³

Fentebb már utaltam rá, hogy gazdasági vonatkozásban is Báránd sokkal inkább kötődött Debrecenhez, mint Nagyváradhoz, annak ellenére, hogy az utóbbi helyen volt a földesúri központ, megyeszékhely stb. A kapcsolódásnak kétségtelenül a vallás lehetett az alapja. Ez más vonatkozásban is megnyilvánult, hiszen elsősorban innen hozták a különböző mestereket, sőt a készítéshez is a debreceni „veres templom” adta a mintát. Ide költötte a falut az is, hogy az iskola oktatóit a debreceni Collegium küldte két három évenként a faluba rektorokat. Így Bárándon (1776—78) tanított Földi János (1755—1801) a jeles költő és botanikus.

1. Gonda Ferenc: Kaba története. Kaba 1881. 47.
2. Ez más szomszédos község esetében is előfordult; a szomszédos Kaba a mező-sasi (Bihar m) menekülteknek adott szállást. Gonda Ferenc l. m. 46.
3. Mezősi Károly 1943. 14. 61. 62. 124. 201. 207. 261.
4. A község, de különösképpen a református egyházközségre vonatkozó adatokat elsősorban SZABO JOZSEF: A bárándi református egyház vázlatos története. Báránd 1912. Ref. Egyházkerületi Levéltár. Debrecen., veszem SZABO JOZSEF (nagyapám) 1882—1956 között volt Bárándon református lelkész. Adatait elsősorban egyházi irattárból merítette, melyet magam is használtam.
5. Országos Levéltár.
6. OL.
7. Ref. egyház irattára, Báránd.
8. Mesterházy Károly: Berettyóújfalu földje a IX. századtól a XIII. századig. In: Berettyóújfalu története. Szerk.: VARGA Gy. Berettyóújfalu 1981. 56—7.
9. A Tiszántúli Ref. Egyházkerület Levéltára, Debrecen. A Bárándi Református Egyházi Levéltár Számja vétele.
10. Igy pl. OSVATH PÁL: Bihar vármegye Sárretyi Járása leírása Nagyvárad 1875. 189. — Műemlékjegyzék Bp. 1960. 240. — Hajdú-Bihar műemlékei, irodalmi emlékhelyei, népművészete, Debrecen 1972. 120. stb.
11. Entz Géza: A debreceni Szent András templom. In: Hajdú-Bihar megye műemlékei, irodalmi emlékhelyei, népművészete. Szerk.: SZÖLLÖSI Gy. Debrecen, 1973.
12. Kozák Károly: A herpályi apátsági templomról építéstörténete. In: Berettyóújfalu története. Szerk.: VARGA Gy. Berettyóújfalu 1981. 135—7.
13. Ref. Egyházkerületi Lt. idézett irat. ***

Múzeumi ünnepek, előadások

Február 12-én a Déry Múzeum *Julow Viktorra* emlékezett. Szeptember 8-án a nyírbátori Báthori István Múzeum *Fráter György* születésének 500. évfordulója alkalmából tudományos ülést rendezett. 21-én a Medgyessy Múzeumban *László Gyula* professzor tartott előadást Medgyessy Ferenc életéről és művészetéről. Október 23-án, a karcagi Görfly István Nagykun Múzeum falán leleplezték *Szűcs Sándor* emléktábláját. 29-én, a szombathelyi Savaria Múzeumban tudományos ülést tartottak a *Vas megye földrajzi nevei* c. kiadvány megjelenése alkalmából.

EGY PARANCS A BIHARI HAJDÚVÁROSOKHOZ A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC IDEJÉBŐL

ARMÓS ELŐD ENDRE

Károlyi Sándor generális 1706. február 19-én írt parancsát adjuk közre, amelyet a bihari hajdúvárosokhoz intézett. A levél régi családi iratok rendezése közben került elő és tudomásunk szerint eddig még feldolgozásra nem került. Ismertetésének jelentőségét az adja, hogy e kéziratból újabb adalékokat szerezhetünk a nemesi vármegye és a bihari „kis” hajdúhelységek között lévő hatásköri problémák orvoslására vonatkozóan. Növeli jelentőségét az is, hogy — mivel az évszázadok viharát átélte levéltári anyagoknak a Rákóczi-szabadságharc és a bihari hajdúk kapcsolataira vonatkozó része igen hiányos — minden e témakörben fellelt irat, dokumentum becses emlék a történeti kutatás számára. E kézirat ismeretése és Rákóczi néhány Bihar megyéhez írt levelének értelmezése kapcsán arra vállalkozunk, hogy e rövid dolgozatban rávilágítsunk néhány olyan ellentétre, vitás kérdésre, amely a rendi megye és a hajdúvárosok között már a szabadságharc első éveiben kialakult.

A levél szövege a következő:

Mint hogy Kegyelmes Urunk elő Nagysága már egyszeri ki adatot Kegyelmes Resolútiója (határozata) szerint Nemes Bihar Vármegyében bizonyos helységeket, nem különben az Hajdú Városokból is némelyeket, előbbeni Szabadságában megadni méltóztatott, úgy hogy ha mi Törvényes dolgok és Revisiók (vizsgálatok) közöttök interveniálnak (előfordulnak) Nemes Vármegyétől való dependencia (függőség) nélkül folytatására magok Székén lehessen autoritások. (hatáskörök). Ahoz képest Kegyelmes Urunk elő Nagysága abbéli Kegyelmes Resolútiója per inter reclamátiaván (többek között kinyilvánítatván) Autoritások szerint mint Nemes Vármegyék, mind más egyéb Impedimentumok (akadályozók) gátása nélkül törvényes dolgokat magok Székén folytatassák. Hoc addito (hozzátéve) hogy ha egy vagy más feő az Törvénytellei megh nem elégednek, az Hadi Székre Generális eijbe appellálván (fellebbezvéen) utolsó deliberatiót (döntést) onnet fognak venni. Dat. Károly, dic. „19” Febr. Ao. 1706.

Kegyelmes Urunk elő Nagysága Mezei Hadajh Generális Marschallusa, Tiszván innét lévő főnh.-Generális Feo Commancioja

A további sorok és az aláírás már Károlyi saját kezírásával:

Hoc addito mind ezekben penig csak az magok Territoriumán és magok felekezeten élhetnek, így hogy... ne abutállják (ne éljenek vissza) és a Gonoszokat ne csak Erszinyel büntessék, másként Privilegiumok is perichitáiták, (veszélyben fognak).

KÁROLYI SÁNDOR

PH.

A kézirat alján:

Szabad helyeknek Autoritásokénnit való Parancsok.

II. Rákóczi Ferenc jobbágypolitikája részeként, már a szabadságharc elején elismerte a bihari hajdútelepüléseknek az erdélyi fejedelmektől korábban kapott, majd megerősített szabadságot későbbi katonai szolgálataik mintegy megelődözéseiként.¹ E helységek lakói kiváltságait ugyancsak a XVII. század utolsó évtizedében elvesztették és — a bécsi kamara jóvoltából Eszterházy Pál herceg, valamint a Váradai Káptalan birtokába kerülve — szinte jobbágy sorban éltek.² Benkovich Agoston bihari főispán 1692-ben, majd 1693-ban is kijelentette, hogy a hajdúk fegyveres szolgálata megszűnt és bár nem lesznek ugyan közönséges jobbágyok, de tizedet és földbért fizetniük kell.³ Nyilvánvaló tehát, hogy Rákóczi felhívására — régi szabadságuk teljes visszaállítása reményében — az elsők között fogtak fegyvert. Károlyi írja egyik Rákóczi fejedelemhez írott levelében róluik: hogy „elejtül fogva az fen álló hadban continuusak voltak”.⁴ Katonai készségük mellett azonban harci erejük csekély lehetett, hiszen a török hódoltság végére a háborús pusztításokat csupán kilenc hajdúváros vérszelte át, igen kis népességgel.⁵ Igaz, hogy a török kiűzése után megindult költözködés, vándorlás következtében főként Békés és Szabolcs megyéből több jobbágy család telepedett le a hajdúvárosokban, azonban ez katonai ütőképességüket nem erősítette jelentősen.⁶

A bemutatott levelében Károlyi a bihari hajdútelepülések kiváltságainak felújítása tárgyában kiadott fejedelmi rendeletet értelmezi és megerősíti. Rákóczi ilyen határozatának azonban létezéséről van tudomásunk — a fejedeleme is említi levelében — azonban mivel az eddig nem került elő, tartalmát és keltetésének időpontját pontosan nem ismerjük. E határozat feltételezésünk szerint már 1703-ban kiadásra került. Ezt erősíti meg egy kutatásaink során talált 1823-ból származó kézirat Bagamérára vonatkozó néhány sora is. E szerint Bagamér 1703. december 22-én a tokaaji táborból keltetve kapta Rákóczitól a resolúcióját. Ebben „az egész hajdúság eszedezésére, réven, vámon való szabadságuk, majorságbéli javaik adótló, dízsmától való immunitása assecuráltatik” (mentességek biztosítottak).⁷ Nem ismertük eddig, hogy Rákóczi a bihari hajdúk kiváltságait a régi formában, vagy újabb szabaddal kibővítté elevenítette-e fel? A bemutatott leveléből a privilegizálás jellege kiténik, hiszen Károlyi szerint Bihar megyében a hajdúvárosokból „némelyeket előbbeni szabadságában” hagyott meg a fejedelem.

A bihari hajdúknak a fegyveres harc kezdetén tanúsított lelkesedését negatívan befolyásolta, hogy a megye nemesség már ekkor törvényhatósága alá akarta őket vonni. Ebben főként a szabad hajdúkkal szembeni évszázados ellenszenvük játszott közre.⁸ Maga Rákóczi is nagymértékben kívánt támaszkodni a vármegyére, mivel ekkor még a megvalósítani kívánt központi hatalom alappilléreit látta bennük.⁹ Ez a nyilvánvaló szándéka érezhető volt a hajdúk magatartásán is. Rákóczi 1704. január elején így írt Bihar megyének: „... értjük a hajdúvárosiaknak nemes vármegyéhez való engedtelenségeket, holott kegyelmesen kiadott resolúción nem azt tartja, hogy a nemes vármegye jurisdictioja s dispositioja (törvénykezése s rendelkezése) alól eximáltuk volna, (kivontuk volna). A nemes vármegye ezért így értvén a dolgot a maga jurisdictioját szabadosan követelheti... mint azeránt parancsoltuk is az hajdúvárosiaknak, hogy a nemes vármegye jurisdictioja ellen magokat ne opponálják (ne helyezkedjenek szembe) hanem mindenben dependáljanak (függjenek)...”¹⁰

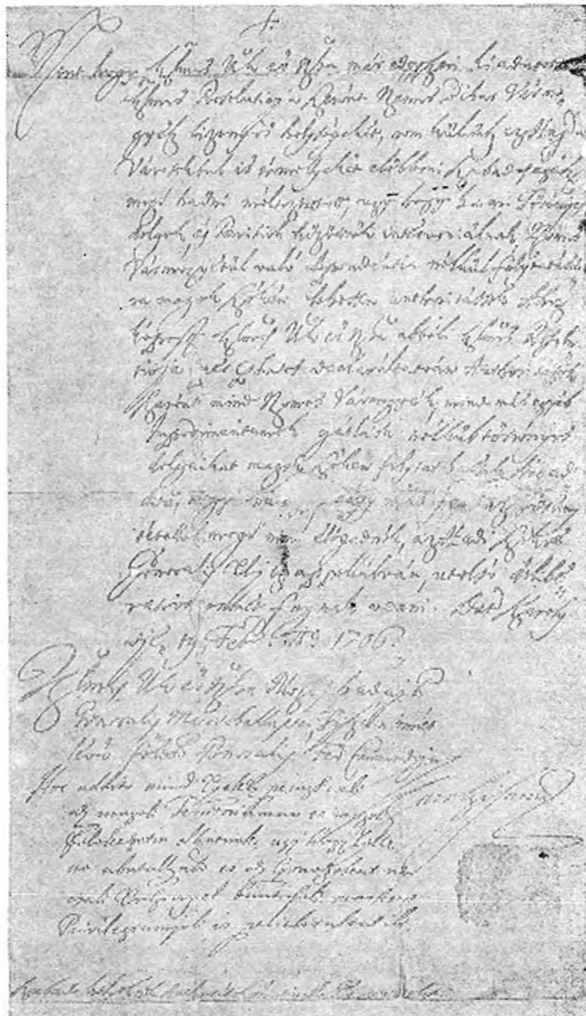
Rákóczi, mint ismeretes az állami terhek viselése alól a hajdúvárosokat nem mentesítette. A megye a közterhek kivételése és behajtása során azonban túlkapasokra ragadta magát. Sok esetben ezeket a katonásko-

dók otthon maradt családtagjai szenvedték el. Ezt pedig Rákóczi pátensei, rendeletei kifejezetten tiltották.¹¹ A hajdúknak a téli katonai elszállásolás és a rendszeresen megtartott megyei közgyűlések részvevők ellátása is terhet jelentett. Mint Rákóczi egyik 1704 márciusában Bihar megyéhez írt leveléből tudjuk, bajaik orvoslására a hajdúk kérelemmel fordulhat hozzá. Kérvényükben előadták, hogy „az nemes vármegye sokféle terhek viselésére compellálná (kényszerítené), sőt ennek felette régi privilégiumok ellen is olyan dolgokat követne el, amelyek azokban fundált (biztosított) szabadságoknak nem kevés praedjudiciumára (séremlére) valóknak.”¹² Rákóczi az ellentéték elismetése érdekében táborába idézte mind két fél követét. A meghallgatás során azonban a hajdúk követei a rájuk kivetett adóterhek súlyosságát „az íránt való próbában megfogytakozván” kellően bizonyítani nem tudták.¹³ Ezért Rákóczi úgy rendelkezett, hogy „ez okon azon nemes vármegye által proportionaliter repertálni szokott impositioituk, (arányosan kiróni szokott adóktól), sem pedig az nemes vármegyének engedett dispositioituk nem eximáltathatnak.” E mellett utasítja a megyét is, hogy „observálja (fogadja meg) ... hogy a gyűléseket az helységek approvotiojával (jóváhagyása nélkül) ne continálja (ne folytassa) ...”¹⁴ Végső soron tehát a bihari hajdúk terheik könnyítését Rákóczinál nem érték el és csekély eredmény számukra az is, hogy a megyei közgyűléseket csak beleegyezésükkel tarthatták meg városaikban. Ha figyelembe vesszük, hogy a fegyveres harc első éveiben (1703–1705-ben) a rációknak a bihari sánc ellen indított támadásai és pusztításai során a falvak lakossága — köztükk a hajdúvárosok is — igen sokat szenvedett, feltételezhetjük gazdasági helyzetük gyengülését is, ami a közterhek teljesítését számukra jelentősen nehezítette. Így nyilvánvaló, hogy a közmunka és az adóterhek szétosztása során tapasztalható önkényeskedések miatt, meghasonlásuk a megyével szemben egyre fokozódott.

Rákóczi privilegizálási során, mint ismeretes az önálló törvénykezési jogot nem szívesen adta meg, hiszen az általa hajdúkváltságot kapott négy helység közül „önálló bíraskodási joggal csak Tarpát ruházta fel.”¹⁵ E jog gyakorlását a vármegyére és generálisra bízta. Nem sokat tudunk arról, hogy a bihari hajdúk részére az önálló bíraskodás jogát biztosította-e? Az általunk ismerttetett levél e tekintetben így hézagpótló.

Feltételezhető, hogy a hajdúvárosok önálló törvénykezésük során is a megyei nemesség ellenkezésével találta magát szembe. Ezért jelentős lehetett számukra, hogy Károlyi — a fejedelem korábbi határozatát megerősítve — a köztükk lévő „törvényes dolgok” intézését a „maguk Székén” és a megye „gáltásán” nélkül biztosította részükre, de csak közgazdasági határainkon belül. Felhívta figyelmüket, hogy ha valaki az általuk hozott ítélettel nem elégszik meg, az hozzá fordulhat végső döntés végett.

A szokott, lappangó katonák, kóborlók által elkövetett tolvajlások, prédálások, fosztogatások ezekben az években elszaporodtak.¹⁶ Rákóczi — általunk már idézett levelében — azt írta, hogy „a nyilvánvaló mela-faktoroknak (gonosztevőknek) elfogatása és érdemek szerint ... leendő megbüntetése íránt adatot az nemes vármegyének olyan autoritása, hogy az olyanokat, ... incaptiváltathassa (elfogassa) és megbüntethesse; más-ként is ezen hajdúvárosiak nem lévén az nemes vármegye jurisdictioja alól exemptusok (mentességek) azon és hasonló mela-faktoroknak meg-fogatásokat az difficultásba (önfejtven akadályozva) nem tehetik.”¹⁷ A fejedelem tehát 1704-ben megtiltotta a bihari hajdúknak a fosztogatók elfogását és megbüntetését, illetve azt, hogy ebben a tevékenységében a me-

Károlyi Sándor levele, 1706

gyét gátolják. Ezért érdekes számunkra, hogy alig két év múltán az ismertetett kéziratban Károlyi már kifejezetten megparancsolta nekik, hogy „az gonoszokat ne csak erszinyel büntessék”, mert különben kiváltságukat is elvesztik. Károlyi tehát nem csak felhatalmazta, hanem szinte kényszerítette a hajdúkat arra, hogy törvénykezésük során kellő szigorral járjanak el a tekergőkkel, rablókkel szemben. Nyilván ez nem azt jelentette, hogy Károlyi 1706-ban önkényesen megmásította volna a fejedelem ezirányú rendelkezését. Inkább arról lehetett szó — ami egyébként Rákóczi egész hajdúpolitikáját végig jellemezte — hogy a mindenkor társadalmi helyzetnek és a katonai szükségleteknek megfelelően, időben mindig változott a hajdúkiváltságok megadásának, illetve bővítésének és ezen belül az önálló bíráskodási jog biztosításának koncepciója is. Ezt látszik igazolni az is, hogy e bihari hajdúk számára biztató tartalmú levelet Károlyi az 1706. február 26-i diószegi műstráza előtt egy héttel írta. Így feltételezhetjük, hogy az katonai szempontból taktikai célt is szolgált, hiszen nem lehetett közömbös Károlyi számára, hogy az összerészelt az egyes ezredekben a bihari hajdúk milyen létszámmal képviselhetik magukat.¹⁸ Rákóczi később írt leveleiből tudjuk, hogy a megye továbbra is többször panaszt emelt mála a Bihari hajdúvárosok szófogatatlansága miatt.¹⁹

Igy összefoglalva megállapíthatjuk, hogy Károlyi fejedelmi határozatot megerősítő leirata csak ideig-óráig csillapította a hajdúk és a rendi megye között fennálló ellentéteket, mivel azok a szabadságharc alatt végig fennmaradtak.

JEGYZETEK

1. Rác István: A hajdúk a XVII. században. Acta Universitatis De Ludovico Kosuth Nominatae Series Historica VIII. Debrecen 1959. (Szerk.: Szendrey István) 178. oldal. Uő.: A hajdúszabadság kérdése a szabadságharcban. Bp., 1980. A II. Rákóczi Ferenc születésének 300. évfordulója alkalmával rendezett nemzetközi tudományos konferencia előadásai „Európa és a Rákóczi-szabadságharc” címen kiadva (Szerk.: Benda Kálmán) 163–166. oldal.
2. Rác István: A hajdúk a XVII. században. Db. 1969. 153–154. oldal.
3. Bunyitai Vince: A váradai püspökök a számvetés és az újraalapítás koraiban. Debrecen 1935. 177. oldal.
4. Károlyi Sándor levele II. Rákóczi Ferencnek. Gyulai tábor 1705. június 10. Közl. Veress Endre: Gyula város oklevéltára (1313–1800-ig) Bp. 1938. 470. oldal.
5. Mezősi Károly: Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében (1692.). Bp. 1943. A 203. oldalon a szerző arról ír, hogy 1692-ben a bihari hajdútelepülések közül fennállott még Bagamér 7, Bagos 12, Berettyóújfalú 50, Derecske 32, Félegyháza 16, Kaba 26, Konyár 15, Mikepércs 12 és Sáránd 8 családdal. Vő.: Rác István id. mű 162. oldal és Esze Tamás: II. Rákóczi Ferenc tisztántúli hadjárata. Bp. 1951. (Különnyomat a Századok 1951-iki évi 1–2. számából.) 18. oldal.
6. Bársony István: A váradai püspökség bihar megyei birtokainak jobbjóságja a XVIII. század első harmadában. Acta Universitatis Debreceniensis De Ludovico Kosuth Nominatae Series Historica XXVIII. Debrecen 1979. (Szerk.: Szendrey István). E dolgozatban közölt táblázatokból (71–87. oldalak) — melyekben az 1698. és 1718. között Szabolcs megyéből Bihar megyébe szökött jobbágyok adatai szerepelnek — kiderül, hogy a török kiűzése után megmaradt hajdú városokban 1698. és 1702. között 15, 1703. és 1711. között 36 jobbágy család telepedett le, míg az 1692. évi összeírás szerint lakatlan Komádiba, Téperére és Szalontára 1698. és 1702. között 3, 1, illetve 5, 1703. és 1711. között pedig Téperé 1, Szalontára 10 jobbágy család költözött be. 7. Ernelliék Egyházmegyei összeírások. „A Bagaméri Ref. Szt. Kékliszáhos tudhatóknak és tudnivalóknak summás előadása” TREL. I. 30 d. 2 k. 1823. (kézirat) 25–34. oldal. Az általunk idézett sorokat Kovács István álláspontjára a ref. lelkész írja a 26. oldalon feltehetően Rákóczi akkor még meglévő leveléből szó szerint idézve.
8. Rác István: id. mű. 180. oldal.
9. Rákóczi álláspontja megyékkel kapcsolatban lásd: Kovács Kálmán: A közigazgatás a szabadságharc államában című tanulmányának 182. oldalán írtakat. Megjelent: Európa és a Rákóczi-szabadságharc. Bp. 1980. (Szerk.: Benda Kálmán) 181–187. oldal.
10. II. Rákóczi Ferenc levele Bihar megyéhez. Tokaji tábor 1704. január 1. Közl. Géresi Kálmán: Károlyi család oklevéltára V. kötet 55. oldal.

11. R. Várkonyi Ágnes: A vetési pátensek. A jobbgyakatonaság védelme és tehermentessége Rákóczi államában, Rákóczi-tanulmányok, Bp.: 1980. (Szerk.: Kőpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes) 11–31. oldal.
12. II. Rákóczi Ferenc levele Bihar megyéhez. Egri tábor 1704. március 18. Károlyi okl. V. k. 61. oldal.
13. II. Rákóczi Ferenc levele Bihar megyéhez. 1704. április 2. Károlyi okl. V. k. 65–66. oldal.
14. Lásd a 13. számú jegyzetet.
15. Rácz István: Id. mű. 186. oldal.
16. Rákóczi már 1703. június 24-én a gyulai táborból fellép a fegyelmetlenek, a kőborlók ellen. II. Rákóczi Ferenc válogatott levelei, Bp. 1958. (Szerk.: Kőpeczi Béla) 45. oldal jegyzete.
17. Lásd a 13. számú jegyzetet.
18. A kuruc csapatok egyik jellemző vonása volt az örökös létszámbeli változás. A kuruc katonák egyesével, néha csoportosan is hol hazaszállingóztak, hol visszatértek a csapattejtékhez, azonban nem mindig oda tértek vissza, ahonnan eljöttek. Ez a szétszelődési, majd újra feltöltődési folyamat különösen az irreguláris mezej ezredekre volt jellemző, vagyis azokra, amelyekbe a bihari hajdúkat is beosztották. Lásd erről bővebben „Rákóczi hadserege 1703–1711.” Válogatta és a bevezetőket írta Bánkúti Imre. Budapest 1976.
19. Lásd erről pl. II. Rákóczi Ferenc 1707. március 14-én Károlyi Sándorhoz írt levelét. Archivum Rákócziánus I. osztály: Had és Belügy (Szerk.: Thaly Kálmán) 2. kötet 52. oldal.

Személyi hírek a Déri Múzeumból

Aug. 1-én Sz. D. Kürti Katalin igazgatóhelyettesi tisztségéről lemondott. Helyébe igazgatóhelyettesi megbízást kapott V. Szathmári Ibolya. Dr. Dankó Imre megyei múzeumigazgató, akit áprilisban a TIT aranykoszorús emléklapjával, majd november 7-én a Munka Erdemrend arany fokozatával tüntettek ki, december 24-én, 38 évj szolgálat után nyugállományba vonult.

Néhány emlékezetes kiállításról...

Április 6-án a budapesti Planetáriumban nyílt meg Kutassy Imre Ferenc festőművész tárlata (Hubay Miklós). 16-án, a Déri Múzeumban A népi vallásosság tárgyai c. kiállítás (Tüskés Gábor). Ugyanekkor a Szépművészeti Múzeumban Fialat Jugoszláv Képzőművészek kiállítása (Vujcsics D. Sztóján). 18-án a Magyar Naiv Művészek Múzeumban Ajkai Istvánné festő tárlata (F. Mihály Ida). 22-én a debreceni Kőlesey Művelődési Központban nyílt meg a Pedagógus újítók megyei kiállítása (Szekeres Antal). Ugyanezen a napon a Magyar Nemzeti Galériában adták át Suzanne Szász fotóművész (New York) kiállítását (Popper Péter). 24-én, a Katona József Múzeumban nyitották meg a Kecskeméti tanyák c. kiállítását (Romhány Pál). 30-án, a szolnoki Damjanich János Múzeumban nyílt meg a Szolnok megye a népek országútján c. régészeti kiállítás (Mócsy András). Ugyanezen a napon a Szentendrei Képtárban nyílt meg Gálffy Lola és Kántor Andor festőművészek együttes gyűjteményes kiállítása (Bodnár Éva).

MŰSOR ÉS KÖZÖNSÉG A DEBRECENI SZÍNHÁZBAN A SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDÉBÉN

SZAFFKÓ PÉTER

Ennek a dolgozatnak az a célja, hogy bepillantást nyújtson a Debreceni Színház egy évtizedének műsorszerkezetére és a színház közönsége közötti viszonyult kapcsolatrendszerre, amelynek teljes feltárása mindaddig lehetetlen, amíg minden idevonatkozó adat rendelkezésünkre nem áll. Ismernünk kellene ugyanis a debreceni színházközönség pontos létszámát, vagyoni, foglalkozásbeli, műveltségi tagozódását, a bérletekre vonatkozó összes adatot, a napi pénztár bevételeit és még sok hasonló szociológiai és gazdasági tényezőt, amelyek döntő befolyást gyakoroltak a műsor és a közönség viszonyának alakulására, még egy ilyen rövid időszak esetén is. Úgy véljük azonban, hogy egy adott időszak általános fejlődési tendenciáinak, színházi műsorszerkezetének és bizonyos alapvető társadalomszerkezeti faktorainak ismeretében felvázolható ennek a kapcsolatrendszernek megközelítően helyes képe, amely alapul és segítségül szolgálhat a további, még több ténylezt feltáró kutatásokhoz.

Az említett nehézségeken túlmenvően dolgozatunk terjedelmi korlátok miatt sem lehet teljes, de az általunk feltárt anyagot igyekeztünk olyan formába önteni, hogy minél több (nemzeti színjátszásunk szempontjából) általános, de ugyanakkor (a debreceni színházról lévén szó) helyi sajátosságokat is tükröző következtetést tudjunk levonni.

A 19. század közepére Európa csaknem minden országában kiteljesedett a szabadversenyes kapitalizmus, sőt egyes országokban — mint például Angliában — már erősen jelentkeztek azok a válságjelenségek, amelyek előrevetítették a kapitalizmus e szakaszának hanyatlását és az imperializmus árnyékát. A társadalmi-gazdasági alakulat megváltozásával természetesen mindig együtt jár a társadalmi tudat különböző formáinak megváltozása is. A kapitalista fejlődésnek nagy lendületet adó ipari forradalom jelentős előrelépést tett lehetővé a kultúra területén is. Egyfelől az ipari munkásokkal szemben támogatott magasabb szellemi követelmények, vagyis az a tény, hogy a munkások iskolázottsága általános igénnyé és követelménnyé lépett elő a magasabb színvonalú ipari termelés biztosítása céljából, másfelől pedig a nyomdatechnika fejlődése, a nagy példányszámok viszonylag olcsó és gyors előállításával kibővült azoknak a körre, akik szabadidejükben bekapcsolódtak a polgári kultúra áramkörébe.

A kultúra „fogyasztóinak” számszerű növekedése azonban viszonylag rövid idő alatt következett be és ez a rövid idő arra még nem volt elegendő, hogy az igények egymáshoz igazodjanak (ezt gátolta egyrészt a társadalmi háttér, s gátolták az egyes rétegek történeti-műveltségi előzményei), ezért a művészet szükségszerűen „magas szellemi igényű művészetre és alacsonyabb szintű, igénytelen szórakoztató tevékenységre különült. A közönség az ehhez a szakadashoz való viszony szerint tagolódott.”¹ Az igénytelenebb közönség kialakulása megteremtette a lehetőségét

egy tömegkultúra létrejöttének, amelynek alapját a kommersz irodalom képezte. Jóllehet, „a szinte kizárólag szórakoztató célú, rövid életűen a jelenhez kötött, uniformizált, főleg az anyagi haszon, kelendőség, népszerűség szempontjából, mintegy kereskedelmi áruként felfogott ... irodalmi alkotás”² a legtöbb esetben nem képvisel marxista értelemben művészi értéket, „nem kiirtandó formája az irodalomnak,³ mert reális tömegigényt elégít ki és mint ilyen, a művészet befogadásának első fokát jelenti. A társadalmi tudat fejlődésének egy bizonyos szakaszában a tömegkultúra pusztá ténye progresszív jellegű volt és elengedhetetlen előfeltétele a művészet és a kultúra összességét felváltásának.⁴

Persze mindez elsősorban a befogadó tömeg szempontjából jelentős, mert az esztétika értékeivel mérve ugyanazt a jelenséget, azt kell mondanunk, hogy a 19. század közepétől, a polgári társadalom jellegéből következően, az irodalom egyes formáiban (a kommersz regényben és drámában) eluralkodik az üzleti cél, a pusztá szórakoztatás igénye szemben azzal a feladattal, hogy az irodalomnak mindig a maga korának és társadalmának valóságát kell tükröznie az adott időben meglévő legmagasabb művészi fokon és kifejező eszközökkel. A korábban említett tömegigény és a polgári társadalom haszonra törekvő jellege azonban kitermelte azokat a polgári „mesterembereket”, akik bizonyos értelemben „iparágga” változtatták a művészetet is, áruba bocsátva népszerűséget és anyagi sikert hajhászó kommersz alkotásait. Ily módon „a tőkés rendben a műalkotás is árúvá vált, a közönség és a mű viszonya bizonyos fokig hasonlított a piac és az áru viszonyához.”⁵ Joggal állapítja meg Szabó Miklós, hogy a művés is „árutermelő” volt, aki a mindig bizonytalan fogyasztóközönségnek dolgozott, de egyúttal alkotó értelmiségi is, és minél kreatívabb, minél eredetibb volt mint értelmiségi, annál bizonytalanabban esélyű mint árutermelő.⁶ Az „irodalmi áruterelés” bázisát alkotó művek — Martinkó András megfogalmazása szerint — abban térnek el a magas művészi értéket hordozó műalkotásoktól, hogy az „irodalomnak egyidőben csak egy-két, többnyire másodlagos funkcióját teljesítik”,⁷ ami viszont a kívánt hatás eléréséhez elegendő.

Bár kétségtelen, hogy mennyiségileg a kommersz alkotások felülmúlják a színvonalas irodalmi műveket és közönségük is jóval szélesebb volt, nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy ugyanebben az időben — tehát a 19. század derekától a századfordulót követő mintegy két évtizedig — megszületik a realizmus, majd a kritikai realizmus mint stílusirányzat, amelynek első mesterei (mint például az angol Fielding) már a 18. században alkotnak, de csúcspontját a 19. században éri el. A realista regény legnagyobb képviselői (Balzac, Stendhal, Flaubert, Thackeray, Dickens, Tolstoj, Gogol, Dosztojevszkij) mellett sorra jelennek meg a realista polgári dráma olyan nagyszerű alkotói, mint Ibsen, Shaw, Csehov, Gorkij, vagy a naturalizmushoz közelebb álló Strindberg, Hauptmann, Wedekind stb. Az Ibsennél, illetve Shaw-nál és Gorkijnál tetőző realista drámát azonban számszerűleg, sőt esetenként népszerűségben is, háttérbe szorítja a kommersz és az ún. realiztikus színművek óriási tömege, ami világosan mutatja a színház és a színdarabírás elültetését is. A színvonalas dráma mellett vannak igényes, de többnyire rövidéletű színházi kísérletek is, mint például a francia Théâtre Libre, a berlini Freie Bühne, az ír színházi mozgalom, vagy a magyarországi Thália, de ezek kedvező hatása csak indirekt módon és jóval később érződött.⁸ Annak ellenére azonban, hogy a polgári színház szinte teljesen anyagi érdekességű vállalkozássá alakult át, a színházi élet határozottan fellendült és ez a tény

feltétlenül előrelépést jelentett a társadalmi tudat, a kulturális igény és felszervezés, fokozása szempontjából, bár hosszú ideig ez az előrelépés csak mennyiségi oldalról figyelhető meg. Kétségtelen tény, hogy nagy mértékben növekszik a színházlátogatók száma és ha a színházak még nem is tudnak egyenletesen és magas színvonalú produkciókkal jelentős hatást gyakorolni a közönségre, bizonyos értelemben állandósul egy újfajta igény: a színházba járás igénye, amely néhány évszázadon keresztül szinte kizárólag az uralkodó osztályok szűk rétege számára létezett. A polgári fejlődésnek ezen a fokon azonban a társadalmi munkamegosztás és ártérgeződés következtében egyre többen jutnak el színházba, amelynek „pályai már csak a rangsor külsőségeiben különböztek el a főurat az úrtól, azt a körendű nézőtől”.⁹ Ez a mennyiségi bővülés pedig egyik elengedhetetlen alapja a magasabb szellemi igények felébresztésének és kielégítésének.

A színházművészet fellendülésének oka részben a 19. század technikai vívmányaiiban keresendők. „Az elektromosságunk a színházba való bevezetésével s művészi lehetőségeinek kihasználásával, a színházművészet más területeinek nagyarányú és gyors fejlődésével párhuzamosan a színi művészet is új utakon indul el.”¹⁰ A színházművészet lehetőségeinek kibővülése olyan jelentős változást idézett elő, amely új lendületet adott a színházi szakembereknek, akik ezzel a technikai készlettel és a színházba is beható naturalista áramlattal megteremtették a múlt század utolsó évtizedének egyik — tartalmában ugyan nem, de tendenciájában haladó — polgári színjátékstílusát, a naturalista színjátékát. Ez a stílus objektíve azt jelentette, hogy a színház- és drámatörténeti fejlődés magasabb osztályba lépett, mert bár lényegéből fakadóan „a naturalizmus a részletek egészen pontos, fényképszerű megmutatása anélkül, hogy a művész különbséget tenne lényeges és lényegtelen között, anélkül, hogy elválasztaná a jellegzetest az esetlegestől, anélkül, hogy az egyediben megmutatná a tipikusát”,¹¹ azzal is tisztában kell lennünk, hogy a naturalizmus ugyanakkor „a maga korában erőteljesen vette fel a harcot az elgépiesedett régebbi stílusokkal, nyomatékka mutatót rá a valóságra, és igen nagy hatást gyakorolt a realizmus mestereire is.”¹²

2.

A századfordulón a színháznak szükségszerűen többféle igényt kellett kielégítenie, amelyek között az első és döntő fontosságú a változatoság, az újdonság igénye volt.¹³ Ennek egyik nem lényegtelen oka abban keresendő, hogy a színházba járó közönség köre — a maihoz képest — jóval szűkebb volt, tehát a bérletrendszer ellenére ugyanazok a személyek hetente esetleg kétszer is mehettek színházba. Jól illusztrálja ezt a tényt, hogy például a debreceni színházban a század első évtizedében és még később is csupán három bérlet létezett.¹⁴ Ebből természetes módon következik, hogy a színházak célja a minél több új darab bemutatása volt, illetve megfelelő időközönként az ugyancsak bemutatásába menő sikeres felújítások számának növelése. Mindez fokozottan érvényes a vidéki színházakra, amelyek sajátos helyzetüknél fogva több szempontból is mennyiségi műsorpolitikára kényszerültek. Első és legdöntőbb tényezőként említhetjük a fővárossal szembeni jelentősen kisebb létszámú közönséget, másodsorban pedig azt a tényt, hogy egy színházépületben belül, egy színpadon minden műfajból nyújtani kellett valamit: operából, operettből, zenés és prózai darabokból egyaránt. A játszott színművek magas számához hozzájá-

ruzt az is, hogy a vidéki színházlátogató közönség igényt tartott azokra a sikerdarabokra, amelyek híre a fővárosból vidékre is eljutott. Ez ugyan önmagában véve természetes volt, hiszen a vidéki színházak csaknem kivétel nélkül utánjátszó színházak voltak, de ha figyelembe vesszük, hogy a századfordulón Budapesten már tizegynéhány állandó színház működött és mindegyikükben gyakori volt a sikeres bemutató, akkor be kell látnunk, hogy nem volt könnyű dolga a korabeli színgazgatóknak. Végeztük meg kell említenünk azt is, hogy a századforduló táján a színdarabokat szinte „sorozatgyártásban” ömlesztették a közepes, ám a színpadművészet minden csínját-bínját alaposan ismerő színműtrók. A 19. században jelenik meg a „jól megcsinált darab”, azaz nem a művészet, hanem az üzlet, a szórakoztatóipar céljait szolgáló alkotás, amelynek esztétikai-művészi színvonalát az ügyesen konstruált forma volt hivatott helyettesíteni. Mindezzel nem akarjuk azt állítani, hogy ezek között a művek között nem találunk igényes, művészi szinten megírt, sőt időnként komoly társadalmi problémákat boncolgató színdarabokat. A mondottak csupán a mennyiségi növekedésre adnak részben magyarázatot.¹⁵

Az említett okok következményeképpen egyáltalán nem meglepő, hogy a vidéki színházakban — így Debrecenben is — a múlt században és még e század elején is, eleinte több mint 200, majd később 100—150 darabot játszottak egy színházi évad során. Ez a mennyiségi szempontú műsorszerkezet lényegesen csak a színházak államosítása után változott meg, amikor az évadonként bemutatásra kerülő színdarabok száma nemigen haladta, illetve haladja meg a húszat. A játszott színpadi művek magas száma természetesen maga után vonta a maihoz képest eltérő típusú és alacsonyabb színvonalú előadásokat, ami a megfelelő próbák és előkészületek hiányában érthető is. Azon túlmenően azonban, hogy a mennyiségi szempontú műsorszerkezet befolyásolta a színjátszás színvonalát, nem kevésbé fontos az a kérdés, hogy milyen következtetések vonhatók le a műsorszerkezet és a közönség igénye és ízlése közötti kapcsolatra és annak változásaira vonatkozóan.

Ha a Debreceni Városi Színház megnyitása (1865) és a mennyiségi szempontú műsorszerkezet megszűnése és a szocialista színjátszás kezdete (1948) közé eső éveket vesszük alapul, akkor az általunk kiválasztott időszak éppen a féldőre esik, ugyanakkor pedig olyan történelmi időszakhoz kapcsolódik, amely Magyarország — de különösen Debrecen — vonatkozásában egy új társadalmi rend, a kapitalizmus megszilárdulását jelenti. Az 1848/49-es polgári forradalmat követő évtizedekben ugyanis a szabadságharc bukása ellenére megindult a lassú polgári fejlődés hazánkban is, de az iparosodás és az urbanizálódás jelentős megerősödéséről — figyelembe véve persze annak sajátos körülményeit — ténylegesen csak a századfordulótól beszélhetünk. A színház szempontjából ez azért lényeges, mert a színház mint a társadalom felépítményének szerves része kölcsönös egymáshatásban állt és áll a társadalom fejlődésével. Közvetlenül ugyan, de hatással van a társadalom életére és ugyanakkor a társadalmon belüli változások is tükröződnek a színház mindennapijában, hatást gyakorolva annak alakulására, fejlődésére. Elég, ha utalunk arra a nagyon egyszerű tényre, hogy a különböző társadalmi rendeken belül és történelmi korokban a színeszetet támogató, művelő és éppen ellenző osztályok és rétegek más és más összetételűek. Az ő viszonyuk a színház-művészethez alapvetően meghatározza a színjátszás művészi színvonalát és ideológiai irányultságát. Mint később látni fogjuk, ezért is érdemel különleges figyelmet annak a korszaknak a színházi műsorszerkezete és

egyáltalán játékrendje, amikor Debrecenben jelentős társadalmi átalakulások zajlottak le. Nem utolsósorban azt is meg kell említenünk, hogy a századforduló első évtizedére lényegében kialakul a debreceni színház viszonylag állandó működési rendje és műsorszerkezete, ami azért lényeges, mert így vizsgálódásunk nem csupán egy csírában lévő korszak, hanem éppen ellenkezőleg — már szinte megmerevedett programszerkezetű színházi évadok általános érvényű képét nyújthatja. A *debreceni színeszet története* című kötetben olvashatjuk, hogy az 1905—1913 közötti színház élen álló Zilagy Gyula „színházvezetése talán az a legjellemzőbb, hogy igazgereként a debreceni színházat bekapcsolni a kor áramlatába”,¹⁶ ami természetesen pozitív és negatív irányban is hatott, tekintettel arra, hogy ez egyfelől jelentette az „üzleti szempontból fontos, pikáns, olykor tragár bohózatok”¹⁷ bemutatását és olyan új kísérleteket, mint Shaw *Az orvos dilemmája*, a Reinhardt-színházból átvett *Két jó madár*, Molnár Ferenc *Órdo*, vagy egy kiváló előadásban színrekerült *Ejjeli menedékhely* bemutatója. Mindez azt tanúsítja, hogy a század első évtizedére a debreceni színház lényegét tekintve átlagos polgári színházzá vált.

Anélkül, hogy az egyes évadokat részletesen megvizsgáljunk, szinte első látásra szemünkbe ötlök két jelenség, amelyek alapvetően jellemzőek az időszak műsorszerkezetére.¹⁸ Az egyik az, hogy fokozatosan csökkent a bemutatott, illetve felújított színdarabok száma. Bár, mint korábban már említettük, a darabok száma 1948-ig magas maradt, az első évtized után csak ritkán haladja meg az 50—60-as átlagot. Századunk első évtizede az utolsó, amikor a műsorlista minden évadban 100 vagy annál több színdarabot számlol be.

A másik jelenség az idegen darabok túlsúlya, ami természetesen önmagában nem meglepő, hiszen a magyar drámairodalom — talán csak a Nemzeti Színház kivételével — egyetlen régi színházunkban sem került fölünybe a külföldiekkel szemben. (Itt természetesen az idegen színdarabok összességére gondolunk.) Jellemző viszont a korabeli színházak műsorára a francia színdarabok nagy száma.¹⁹ Igaz, az évadok során ezek is csökkentek, de az összeszes viszonyított arányuk nemigen változott hosszú időn keresztül. Ez pedig abból a szempontból figyelemre méltó körülmény, hogy az egyéb nemzeti drámairodalmak — például az orosz, olasz, spanyol, norvég stb. — gyakran egyáltalán nem kerültek be a műsörtervbe. A játszott francia művek nagy része pedig a közepesnél is gyengébb színvonalú volt.

A századelső legnépszerűbb műfaja a népszínmű és az operett volt. Ezt a számok is egyértelműen igazolják. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a viszonylag állandó mennyiségű, 26—27 operett között az idegen és a magyar operettek aránya fokozatosan eltolódik a magyar javára. Míg századunk legelső éveiben jól kitapintható hol a bécsi, hol pedig a francia operett diadalmas útja a magyar színpadokon — sőt egy pár éven át az angol és az amerikai zenés művek fénykoráról is beszélhetünk —, addig az első évtized második felében határozottan és véglegesen a magyar operettszerzők nagysikerű, világhírűvé vált alkotásai uralkodnak hazánk zenés színpadait. Ha az operett önmagában véve nem is tartozik kifejezetten a művészi- esztétikai kritériumoknak megfelelő magas szintű színpadi alkotások közé, az adott társadalmi viszonyok között mégiscsak egy új osztály, a polgárság igényeit kielégítő és azt részben tükröző művészi produktum volt, és egy ideig a színjátszás fejlődésének egy sajátos vonulatát képviselte. Ezzel szemben a népszínmű, amely fénykorát még a 19. század közepén élte és ugyancsak mint egy társadalmi igényt kielégítő mű-

véski alkotás jött létre, társadalmi gyökerét és aktualitását az új történelmi körülmények között gyakorlatilag teljesen elveszítette és bizonyos értelemben retrográddá és a színházzal, valamint annak izlésformáló hatását erősen gátló tényezővé vált. Az akkori társadalom sajátos osztálystruktúrájából következően azonban hosszú ideig még mindenképpen jelen kellett lennie a magyar színhadokon, mert a dzsentriköb, kibirtokosokból és egyéb talajukat veszített rétegekből kispolgárrá vedlett elemek is igényt tartottak — fejlődésre már nemigen képes — „művészi-kulturális” igényeik kielégítésére. Ez méginkább igaz Debrecenben, ahol az uralkodó osztályon belül egy egészen sajátos réteg is helyet kért és kapott: a civisek. Ha lenne réteg, amelyhez egyértelműen mellérendelhetnénk egy drámai műfajt, akkor az talán a civisek rétege, amelynek igénye a színházművészet vonatkozásában megrekedt a népszínművek népi-eskedő, művészietlen és néha még a kellemes szórakoztatásnak is híján levő világában.³⁰ Mindezeket figyelembe véve nem kell csodálkoznunk azon, hogy még a század első évtizedében is mintegy 8—10 volt az évadonként játszott népszínművek száma. Azt is meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a szám a legtöbb esetben megegyezett az előadások számával is, vagyis arra ritkán került sor, hogy ezek a művek többször is műsoron lettek volna egy éven belül, sőt némelyik csak azért került be a műsorba, mert valamelyik fővárosi vagy vidéki színház neves színművésze népszínművet választott vendégjátéka tárgyául.

Az akkori játékrendnek megfelelően egy új darabot átlagosan 3—4 alkalommal játszottak; ennek oka a hármas bérletezés volt. Az ettől eltérő előadásszámok okai különbözőek lehettek.

Amennyiben a darab nem tetszett a közönségnek, akkor esetleg a három előadást sem érte meg. Ez azonban elég ritkán fordult elő, és leginkább olyan esetben, amikor a premierre az évad utolsó napjaiban került sor.

Ugyancsak háromnál kevesebb előadást értek meg a klasszikus alkotások, amelyeket egy-egy évadban általában csak egy estén tűztek műsorra. Így Szophoklész, Shakespeare, Goethe, Schiller és Molière műveit csak kivételes esetben játszották kettőnél több alkalommal a debreceni színházban. Ennek két lényeges okát említhetjük ki. Az egyik, amit már említettünk, az újdonság igénye. Ezzel az igénnyel azonban szembenállt az a döntő tényező, hogy a színházaknak állandóan játszaniuk kellett a klasszikus drámákat, egyrészt a színház feladatából fakadóan, másrészt pedig a fokozatosan megújuló színházközönség fiatal generációja számára. Mivel azonban ez szinte már a kötelező rossz fogalmával vált egyenlővé, az előadások színvonalára a legtöbb esetben olyan alacsony volt, hogy maradóan élményt nem tudtak nyújtani. A klasszikus előadások csak akkor sikerültek igazán jól, ha a főszerepet egészen kiemelkedő színész vagy színésznő játszotta. Szintén csak egy, esetleg két előadást értek meg azok a színdarabok, amelyeket csaknem minden évben műsorra tűztek. Csupán néhány példa: Sarcou *A boszorkány*, Offenbach *Hoffmann meséi*, Beaumarchais *Figaró házassága*, Moreto *Közönyt közönnnyel*, Csiky Gergely *Proletárok*, Belasco *Pillangókisasszony* stb.

Végül szót kell ejtenünk a operaelőadásokról is, amelyek egy-két kivételtől eltekintve, ugyancsak egyszer kerültek fel a műsorra. Mivel az operával külön nem foglalkozunk, csak annyit állapítunk meg, hogy első sorban Verdi és Erkel Ferenc operáit láthatta a korabeli debreceni közönség.

Színesebb képet nyújtanak azok a darabok, amelyek meghaladták a

3—4 előadásszámot. Magától értetődik, hogy ennek oka a siker volt. (Bár néha az is előfordult, hogy szükség esetén, pl. a főszereplő(k) megbetegedése miatt, tervben felül újra színpadra került egy darab, ezt nem tekinthetjük lényeges jelenségnek.) Mivel a sikerdarabok évről évre változtak és könnyen nyomomonkövethetők, úgy tűnik, hogy ezek mutatják leginkább az átlagos közönség igényét és izlését, valamint azt, hogy milyen mértékben tudta a színház salát fogyasztói szükségletét kielégíteni.

A teljesség igénye nélkül megemlítnék néhány olyan operettet, amelyek 15-nél többször kerültek bemutatásra: Sidney Jones *A görög rabslóv* (26-szor), Lehár Ferenc *A vig özegey* (25-ször), Oscar Strauss *Varázskeringő* (23-szor), Lehár *Cigányszerelem* (20-szor), Leo Fall *Az elvált asszony* (18-szor) stb.

Az adatokból az is kitűnik, hogy míg az évtized első felében az idegen — osztrák, francia, angol — operettek értek el szokatlanul magas előadásszámot, 1905 után egyértelműen a magyar zenés művek veszik át a „vezetést”.

A prózai színdarabokkal kapcsolatosan azt látjuk, hogy itt is a „könynyebb” műnemi változat, a vígjáték aratja igazán sikereit, bár néha akad kivétel is. Ilyen kivétel volt például *Az ember tragédiája*, amelyet 12-szer játszottak az 1905—06-os évadban. Ennek oka egészen külsődleges: az akkori színházgató, Zilahy Gyula tulajdonában voltak a híres Eszterházy-díszletek, amelyek különleges kivitelűkkel és artisztikumukkal sokáig hozták a közönséget. 1910—11-ben viszont Lev Tolsztoj *Anna Karenina* című regényének színpadi változata nyeri el a közönség rokonszenvét és összesen 11-szer kerül be az évad műsorába. A többi sikerdarab azonban vígjáték: pl. Fényes Samu *A csóppész* (13 előadás az 1905—6-os évadban) vagy Molnár Ferenc *A testőr* (8 előadás az 1910—11-es évadban).

Látjuk tehát, hogy a század első évtizedében az uralkodó műfaj az operett, amely a legtöbb előadást éri meg, a prózai változatból pedig a vígjáték az elsőbbség. Az igazán maradó értékű drámák csak mérsékelt sikerre számíthatnak, esetleg valamilyen sajátos okból kifolyólag a szokásosnál valamivel több előadásra. Az eddig említett példák azonban csak a szélsőséges tendenciákat igazolják. Természetesen az átlagosan 3—4 alkalommal színpadra került darabok is érthettek és értek is el sikereket, és néha ez a siker talán mélyebb és maradóbb volt. A kritika többször foglalkozott velük és a színházi évadok, a színház munkájának értékelésekor feltétlenül döntő súllyal estek a latba.

Erdemes egy pillantást vetni néhány névre és címre, hogy kik és mely darabok képviselték az egyes nemzeti drámairodalmat.

Mint már korábban említettük, a magyar színműveken kívül mennyiségileg a francia darabok álltak az élen. A legnépszerűbb drámafrók — köztük a jelentős irodalmi értéket képviselő Beaumarchais, Victor Hugo és a színpadi mesterseg olyan jó ismerői, mint Feydeau, Sardou, Scribe és Bernstein — és sok más középszerű szerző szinte állandó szereplői voltak a debreceni színház műsorának. Köztük a legtermékenyebb Henri Bernstein volt, akinek minden évben több darabját is játszották. Néhány példa: *Baccarat*, *A tolvaj*, *Kerülő út*, *Sámson*, *Israél* stb. Természetesen szerepelt a műsoron a klasszikus értékű Molière, de népszerűsége nem vetekehetett az előbb említettekével. (A debreceni színházban játszott francia színdarabok áttekintő elemzéséhez érdemes előlvasni Hernádi Lajos *Francia darabok a debreceni színházban 1880-tól 1935-ig a helyi lapok kritikáinak tükrében* című doktori értekezését,²¹ amely egyben első példája egy vidéki színház műsora hatáskutatási vizsgálatának.)

A német klasszikus drámát egyedül Schiller jelentette, akinek *Stuart Mária* című tragédiáját több ízben is játszották. A kortársak közül a legnépszerűbbek Beyerlein és Kadelburg, valamint a 19. század első felében élt Birchpfeiffer voltak és csak ritkán játszották Hauptmann és Sudermann értekesebb drámáit. A meglévő adatok alapján a német drámairodalom eléggé elmaradt akár a magyar, akár a francia mögött. Néhány négy vagy több előadást megért népszerű darab: Kratz-Stobitzer *Forgószél kisaszony*, Davis-Leipschütz *Gretchen*, Rössler-Roda-Roda *Csákó és kalap*, Gustav Roeder *Robert és Bertram*, vagy a két jó madár stb.

Bár az angol és az amerikai dráma mennyiségileg azonos szinten állt a némettel, bizonyos szempontból mégis figyelmet érdemel. Jól tudjuk, hogy a 20. századi európai drámairodalom legnagyobb alakja G. B. Shaw volt. A drámairodalomban ő jelenti a modern polgári dráma egyik csúspontját és nemcsak angol vonatkozásban, hanem nemzetközi szinten is. Shaw darabjainak fogadtatása a magyar színpadokon ugyanakkor jól tükrözi az akkori közönség és kritika természetes megoszlását is, melynek fényében azt kell megállapítanunk, hogy Shaw népszerűsége irodalmi jangú népszerűség volt. Ezen azt értjük, hogy nem csupán a pillanatnyi szórakozás, a műlo divat és egyéb tényezők okozták darabjainak váltakozó fogadtatását, hanem a róluk kialakított és sokhelyütt megfogalmazott alapos kritikai vélemények. Nyilvánvaló volt, hogy valami egészen, az addigohoz képest egészen más hatja át azokat a színdarabokat, amelyeket olyan heves bírálatokkal és elismerésekkel illettek.

Debrecenben azonban Shaw először 1911-ben bukkant fel az *Orvosok* című drámájával. Azt is ell kell mondanunk, hogy az előadás — a korabeli kritikák alapján — sok kívánnivalót hagyott maga után, ami valószínűleg hozzájárult a darab közepes fogadtatásához. Ez az adat azért lényeges, mert míg Debrecenben 1911-ben volt az első Shaw-bemutató (és a vidéki színházak közül is utolsóként!), addig Budapestén már 1904-ben játszott a Király Színház a *Hősöket*, 1906-ban a Vigszínház *Az ördög cimboráját*, 1909-ben a Magyar Színház a *Warrené mesterségét*, 1910-ben pedig ugyancsak a Magyar Színház az *Orvosokat*, a Nemzeti Színház a *Brassbound kapitány megtérését*, amelyet egyébként több nagyobb vidéki színház is bemutatott. Ehhez viszonyítva a debreceni Városi Színház alaposan megkészt Shaw megismertetésével.

Shaw-n kívül említést érdemelnek még az angolok közül Oscar Wilde, a kor talán legérdekesebb drámaírója, akinek több darabját is nagy sikerrel játszották (többek között a *Lady Windermere legyezőjét* és a *Salomé*), valamint a századforduló angol drámairodalmának két jelentősebb képviselője: J. M. Barrie és A. W. Pinero. Égészen kivételes eseménynek tekintetjük Byron *Manfréd* című romantikus drámái költemények színpadra vitelét, amely a vártnál jobb fogadtatásban részesült. Shakespeare-t itt külön nem említjük, mert — mint korábban már mondtuk — a klasszikusok kötelező érvényű részei voltak a műsoroknak. Érdekességként kiemeljük David Belasco amerikai szerző *Pillangókisaszony* című drámáját, amely ugyancsak minden évben színr került egészen addig, amíg a Puccini opera megszületett a műből.

A többi nemzet drámairodalma csak nagyon ritkán és csak csekély előadásszámmal fordult elő a debreceni színház programjában. Közülük feltétlenül meg kell említenünk Ibsen *Nórját*, Gorkij *Éjjeli menedékhelyét*, Heijermans *Álhasver* című egyfelvonásos drámáját, amely Debrecenben került először bemutatásra hazánkban (Ferenczi Frigyes fordításában),

Maeterlinck *Monna Vannáját*, és a spanyol Moreto *Közönyt közönnyel* című darabját, amely ugyancsak minden évad állandó része volt.

A magyar drámairodalom képviselői közül Madách Imre, Katona József, Vörösmarty, Szigligeti, Csiky Gergely műveivel szinte mindig találkozhatunk, de aránylag szép számmal kerültek színr az akkori kortárs drámaírók közül Gárdonyi Géza, Lengyel Menyhért, Bródy Sándor, Móricz Zsigmond és természetesen Molnár Ferenc legsikeresebb darabjai. Néhány példa közülük: Gárdonyi *Annuska*, *Fehér Anna*, *A bor*; Jókai *Dalma*, *A szigetvári vértanúk*; Vörösmarty: *Aldozat*; Molnár: *Józsi, Az ördög*, *A testőr*; Lengyel: *A hálás utókor*, *Falusi idill*, *Taufun*; Bródy: *A tanító*; Móricz: *Sári bíró*. Végül helyi érdekessége miatt megemlítjük a méltatlanul elfeledett költő, Oláh Gábor *Lilla* és V. László című színművet és két egyfelvonásosát: *A meztelen asszony* és *A holtak visszajárna* címűeket, amelyek közepes sikert értek el. A magyar színdarabokról azért nem beszélünk részletesebben, mert az semmi eltérést nem mutat a fővárossal szemben, tekintettel arra, hogy csaknem minden egyes pesti bemutatót rövidesen követte a debreceni, és még a fogadtatásban sem találunk lényeges különbséget.

Végezetül tehát megállapíthatjuk, hogy a műsorra alapvetően jellemző volt a mennyiségi szempont, amelynek egyenes következménye a közepes vagy gyenge művészi színvonal. A mennyiségi szemlélet megkövetelte olyan darabok bemutatását is, amelyek 1—2 előadásnál többet nem érdemltek meg. Ezzel szemben a valóban irodalmi és esztétikai értékkel bíró drámái alkotások nem mindig kapták méltó helyet a debreceni színpadon.

A nagyközönség igényét kiszolgáló, a színház nagy mennyiségben ontotta az újabb és újabb külföldi és magyar operettek, amelyeken belül megfigyelhető a magyar operett fokozatos előtérbe nyomulása és példátlan népszerűsége. Bár a prózai darabok nagyobb számban képviseltettek a műsorban, az előadásszámokat tekintve mégis elmaradt a zenés művek mögött.

Mind ezek a tényezők alátámasztják azt az egyébként már ismert jelenséget, hogy a századforduló polgári színházának és közönségének a viszonya termelő és fogyasztó viszonya, ami erősen rányomta bélyegét a színházak művészi színvonalára és a közönség ízlésének és igényének fejlődésére.

3.

A színház létének és fejlődésének legdöntőbb meghatározó eleme a közönség, amely a legszorosabb kölcsönhatásban áll a színházművészetrel. A köztük fennálló dialektikus kapcsolat hasonlít az alap és felépítmény viszonyához, amennyiben úgy foghatjuk fel, hogy a közönség — mint a társadalom bizonyos osztályából és rétegeiből részben szükségszerűen, részben pedig véletlenszerűen összevörösödött (és a vidéki városokban általában lassabban változó) sajátos, heterogén csoport — az alap és a színház — mint a társadalmi tudat egyik formáját megtestesítő intézmény — a ráépülő felépítmény. Sokkal nehezebben megfogható a színházközönség igényének és ízlésének kérdése, elsősorban az összetétel széles skálája miatt. Mégis — a lehető legegyszerűbb és bizonyos értelemben sematikus formában — szükségünk van arra, hogy a dolgozatban vizsgált időszakra vonatkozóan vázoljuk a századforduló színházi műsorszerkezetének, azaz a játszott különböző műnemű és színvonalú színdarabok befogadásának tár-

sadalmi bázisát, illetve a közönség heterogén összetételéből eredő különféle igények és ízlések visszahatását a műsorszervezetre.

A kapitalista fejlődés Magyarországon az 1848–49-es polgári forradalom után indul meg és legfőbb jellemzője gazdasági és társadalmi téren egyaránt a feudális maradványoknak és a polgárosodás szükségzerű következményeinek, eredményeinek furcsa együttélése. Ez gazdasági vonatkozásban a nyugat-európai kapitalista fejlődéshez képest jóval gyengébb és kisebb méretű iparosodással szemben, illetve mellett a nagybirtokrendszer továbbélését jelentette, amely „nemcsak nagy társadalmi feszültségek hordozója, hanem az ország gazdasági fejlődésének is egyik legnagyobb kerékkötője”.²² Ennek ellenére a századfordulón — 1890–1910 között — az iparosodás erősödik, uralkodóvá válik a gyáripar és ha Debrecen nem is tartozott az iparilag dinamikusan fejlődő nagyvárosok közé, „az 1890-es évektől kezdve Debrecenben is fokozottabb kapitalista tevékenységet figyelhetünk meg”.²³ A kapitalista fejlődés két fontos területével, az iparosodással és az urbanizációval áll összefüggésben a lakosság társadalmi összetételének jelentős megváltozása.

Debrecen vonatkozásában nagyon fontos a számszerű növekedés is, hiszen az 1869–1910 közé eső időszakban a lakosság 46 ezerről 92 ezerre nőtt, de ennek a növekedésnek kétharmadát a városba beköltözők adják és csak a fennmaradó egyharmad mutatja a természetes szaporodást.²⁴ A lakosság számának megkétszereződésénél azonban lényegesebb az, hogy a vallás és a foglalkozás szerinti megoszlás gyökeresen megváltozott. Ismeretes, hogy Debrecen Magyarországi legnagyobb és legmerevebb református városa volt a 19. század végéig, amikor a más vallásúak száma már megháromszorozódik a század közepéhez képest. A kapitalizálódás egyértelmű bizonyítéka, hogy a századforduló éveiben a kereskedők száma 2,5-szeresére, az ipari munkásoké kétszeresére növekedett, míg a mezőgazdasági dolgozók száma alig változott. Es bár a város továbbra is agrárjellegű maradt, „a kereskedelem és forgalom élők 1910-ben együttesen már majdnem felét tették az összes keresőknek”.²⁵ A fejlődés ellentmondásának egyik mutatója az a tény, hogy a közlekedés javulása következtében „a kilencvenes évek után Debrecen ismét másodlagos kereskedelmi központtá vált”,²⁶ ami természetesen gátolta a polgárosodás gyors előretörését.

Az adatok és tények további felsorakoztatása nélkül is elfogadhatjuk, hogy a századforduló Debrecenében az erős agrárjellegű gazdasági élet fennmaradása mellett a kapitalizálódás — legalábbis alföldi viszonylatban — jelentős eredményeket szült, hiszen 1910-ben már „52 vállalatnál 5020 munkást találunk”.²⁷

Mivel a kapitalista fejlődés lényegében Debrecenben is olyan volt, mint általában Magyarországon, a lakosság társadalmi struktúrája sem tér el alapvetően az országos átlagtól, legfeljebb a számarányokban találunk eltéréseket. Itt is érvényes tehát az, hogy „sajátos kettősség jellemezte a társadalmi piramis azonos szintjén elhelyezkedő rétegeket: a feudális eredetű régi és az újonnan kiemelkedett osztályok diszharmonikus együttélése”.²⁸ A társadalmi osztályok és rétegek közül csupán azokat említhetjük meg, amelyek vizsgált időszakunkban, tehát századunk első évtizedében beletartoztak, illetve beletartozhattak a debreceni színház közönségébe. Egészen elenyésző számú kivételtől eltekintve a közönség soraiban nem találunk olyanokat, akik a „társadalmi piramis” legfelső és legalsó szintjén helyezkednek el.²⁹

Az ún. „középrétegek” adták ki a színházközönség számottevő részét.

Ezenkívül egyre nagyobb számban kapcsolódtak be a „kultúrforrasztók” körébe a kispolgárok. Valószínű, hogy a középosztályt alkotó két legfontosabb elem — az „úr középosztály” és a „polgári középosztály”³⁰ — közül Debrecenben számbelileg is és jelentőségében is az előző volt fölényben az utóbbival szemben.

Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy az 1833-ban megalakult Debreceni Casino, amely a századforduló előtt jelentős szerepet játszott a város szellemi életének alakulásában, tagjai között „Debrecen úri társadalmát”³¹ tudhatta, akik között hosszú ideig „a tulajdonképpen való helybeli polgárság, különösen a civis-osztály nem nagy számmal vett részt”.³² 1842-ben — igaz csak hat évre — kivált és önálló csoportot alkotott az ún. Polgári Casino, amely már jelezte Debrecen társadalmi összetételének rövidesen bekövetkező változását. Az 1890-es években tetemes taglétszámmal emelkedésről számolnak be a feljegyzések, ami természetesen a társadalmi skála kiszélesedésével járt együtt és most már a „mértősegek uraként” a MÁV Üzletvezetés nagyszámú tisztviselőig mindenféle réteg képviseltette magát, 1900-ban ismét szétválásra került sor: „Debrecenben a Milneum ideje óta élénkült vált az üzleti élet és fővárosi hatás folytán különálló társadalmi rétegekből, a kereskedelemmel foglalkozók és a velük összeköttetésben állók csoportjából új egyesület alakult, a Kereskedelmi Csarnok, ami bizonyos oldalról versenyre való felhívásnak is volt tekintetű”.³³

A kétféle csoportosulás tagjait adó rétegekre, osztályokra vonatkozóan igaz az, amit Komoróczy György úgy fogalmaz meg, hogy „egyik a hanyatló városnak volt képviselője, amely csakis a múltra tekintett, a másik messze előre mutatott a jövő irányába”.³⁴ A város uralkodó osztályának nagy részét a feudalizmus korában még haladó szerepet betöltő civis réteg alkotta, amely azonban 1848 után „merev konzervatívizmusa burkolózott minden haladó törekvéssel szemben”,³⁵ hiszen a polgári forradalommal az ő „vágyaik, politikai törekvéseik céiba jutottak, az általuk termelési viszonyok már korlátlanul biztosították számukra a hatalom bástyáit nemcsak a városon belül, hanem az országgyűlés és állami közhatalmuk fórumai előtt is”.³⁶

A csupán nagy vonalakban változt társadalmi struktúrára kétarcúsága következtében „Debrecen a XIX. sz. nagy lendületű fejlődése után a XX. sz. első két évtizedében viszonylag visszaesett s bár határozottan kiépültek a gyárak, koncentráldott a tőke és bővült a termelés volumene, mindez mégsem olyan mértékben következett be, mint ahogy a lehetőségek alapján várható lett volna”.³⁷

A gazdasági fejlődésnek ezt a furcsa görbét szinte minden módosítás nélkül alkalmazhatnánk a debreceni színház közönség izlésének és igényének ábrázolásához. Mivel ugyanis az akkori színház művészeti vezetésének nem volt kifejezett és céltudatos „közönségnevelő” műsorpolitikája, alapvetően a közönség reakciója, az általános befogadás vagy talán inkább fogadtatás határozta meg a darabválasztást. Azt feltétlenül hangsúlyozzuk, hogy „csak” alapvetően, hiszen minden egyes darab esetén ez lehetetlen lett volna. A korabeli színikritikák ellentmondásos állításainak okát azonban jól kitapinthatjuk a befogadók társadalmi háttérének szétválasztásával.

Bár általában csak „magas szellemi igényű művészettről” és „alacsonyabb szintű, igénytelen szórakoztató tevékenységről”³⁸ szokás beszélni a századforduló kapitalista kultúrájával kapcsolatban, a valóságos helyzet

ennél sokkal összetettebb. Ugyanúgy nem kaphatunk meggyőző és megfelelően bizonyított képet arról a színházközönségről sem, amelyet oly módon szoktak két csoportra osztani, hogy van a többséget alkotó ún. nagyközönség, amelynél — Ady Endre szavaival — „kifejlett műzslésről szó sem lehet”³³ és amely „egész szépen megélné Shakespeare nélkül is, Bisson et Comp. urakkal”⁴⁰ és a „nem nagyszámú intelligens, mértő közönség”.⁴¹ Ezek meglétét természetesen nem akarjuk tagadni, de úgy tűnik, hogy a két szélsőség nem ad számunkra megbízható magyarázatot.

A klasszikus drámaírók — Shakespeare, Schiller stb. — és a századforduló drámatörténeti értéket képviselő kortárs szerzők — Ibsen, Gorkij, Shaw, Hauptmann stb. — művei kétségtelenül „a művelt polgárságból és főként az értelmiségből”⁴² kikerült közönség-csoport számára jelentet-tek színvonalas színházi estéket. Úgy hisszük azonban, hogy az ún. nagyközönség tagjai nem egyformán ítélték meg a francia szalonvígjátékokat, a piros színlepos pikáns színdarabokat, a népszínműveket, a francia, bécsi, angol és magyar operetteket, a boházokat és a „könyvfakasztó” drámákat. Legalább két fontos csoportot meg kell különböztetnünk, amelyben segítségünkre van a fentebb vázolt „kétfaréjú” középosztály, amelynek tagjai végül is legnagyobb számban alkották a századforduló színházközönségét.

Az „úri középosztály” — amelybe Debrecen esetén bele kell értenünk a natalmag gyakorlók körében megmaradt civiseket is — városi életmódjának tipikus keretei közé tartozott „a kaszinó és a kávéház, karttyacskaft, cigányzenés férfi-mulatózások színtere; és . . . jellegzetes, vorzó szokáskultúrája, a népi-nemzeti nótakincsel”⁴³ Ha mindehhez még azt is hozzávesszük, hogy „a magyar „úri középosztály” igyekezett feltartóztatni vagy legalábbis lassítani a feudális struktúra elemeinek süllyedését”⁴⁴ akkor mindezek a jellemzők határozottan alátámasztják azt a feltételezésünket, hogy ez az a nagyszámú és még a századforduló után is hosszú ideig befolyásos középréteg, amely a népszínművek világában találta meg a kulturális igényét és ízlését legjobban kielégítő színházi műfajt.

Bár néha a népszínművet és az operettet egy szinten szokták említeni, a zenés drámai műfaj fejlődésének és a közönségre gyakorolt hatásának szempontjából az operett — az adott történelmi időszakban — mindenképpen előrelépést jelentett. Horváth Zoltán a *Magyar századforduló* című művében ezt úgy látja, hogy „amint az irodalom megölte a XIX. század második felének álnépies irodalmát, úgy az operett radikálisan véget vetett a népszínmű uralmának — s ez olyan fejlődés, amelyet mégis értékelni kell”⁴⁵

Es, jölehet, az operett „minden társadalmi rétegre kiterjedő — persze kétes értékű — hódítónak bizonyult.”⁴⁶ Ekkoriban mégis a polgárság közkedvelt zenei-dramái formája volt. Különösen így van ez az angol operettek esetén, amelyek már egyértelműen egy fejlett kapitalista kultúra termékeiként születtek meg és járták be a világot.

A „nagyközönség” e két legjobban körvonalazható csoportjának szellemi asszimilálódását vagy legalábbis közelségét jelzi az a tény, hogy a népszínmű óhatatlanul háttérbe szorult a zenés és prózai műfaj elődök-től sokat átöröklő és ugyanakkor egészében mégis újként ható nagysikerű magyar operettel szemben, amely valóban minden addiginál szélesebb közönségreterjedt tudott meghódítani. A szórakoztató zenének és a dráma-nak ez a különös ötvözete tehát kialakított egy ebben a tekintetben homogen közönséget, amely megteremtette az alapját annak, hogy az operett,

tülpelve a „divatos” műfajok általában rövid színházi életét, évtizedeken keresztül hódítson, szórakoztasson és feledtessen, az örök mosolygás mögé rejtve a derűnek éppen nem mondható hétköznapi valóságát.

JEGYZETEK

1. Hanak, P. (főszerk.): Magyarország története 1890—1918. 7/2. Budapest, 1978. 955.
2. Király, I. (főszerk.): Világirodalmi lexikon VI. kötet Budapest, 1978. 477. (Kommersz Irodalom)
3. Uo. 478.
4. Feltehetően hangsúlyoznunk kell, hogy a tömegkultúra csak a fejlődés egy bizonyos szakaszában lehet progresszív, mert ha a tömegkultúra színvonalát hosszú időn keresztül változatlanul hagyják, akkor ez a tény a nagytömegek tudati manipulálásának eszközevé válhat (és vált is) a kapitalista rend védelmében.
5. Hanak, P. (főszerk.): i. m. 954.
6. Uo. 955.
7. Király, I. (főszerk.): i. m. 477. (Kommersz Irodalom)
8. Ennek egyik okára mutat rá Lukács György, amikor A modern dráma fejlődésének története (Budapest, 1978) című korszakos jelentőségű munkájában a következőket írja: „Hogy a régi színházakat megújítani nem lehet, az mindenki érezte már. . . . Érezte . . . minden modern színész és író, hogy a régi keretekben belül újat produkálni lehetetlen, és valami egészen újnak kell létrejárnia, hogy ne legyen minden gérn színházról, ami eddig volt, teljesen hiábavaló. Ezt a tökéletesen új, modern Pariszban Antoine és 1889-ben Berlinben Brahm.” (i. m. 358.) De, hogy kísérletezések — sok más korabeli háladó művészzel együtt — élszigetel maradt és csak a fejlődés későbbi, magas fokán vált igazán jelentőséggel bíró elgondolások elutólszának tudható be, másrészt pedig annak, hogy az igénytelen színházi produkciók nevelkedett nagyközönség „egészen másfajta darabokhoz volt szokva, és akár a legeszekelebb elterés a megszokottól visszatérően hatott, keresetségnek, különösképpen hatott”. (i. m. 358.)
9. Hanak, P. (főszerk.): i. m. 954.
10. Hont, F. (szerk.): Magyar színház-történet. Budapest, 1962. 181.
11. Hegedűs, G.—Fukánszky, K. J.—Staud, G.: A színhalak között. Budapest, 1967. 124.
12. Az előzőekben idézett lukács megállapítás (Jegyzetek 9.) ezzel nincs ellentmondásban, ez az újdonság-igény ugyanis a megszokott színházi és drámatéchnikai keretekben belül változatosságra korlátozódott. Egészen leegyszerűsítve a dolgot, talán azt mondhatnánk, hogy az igénytelen színázi közönség a krimiképvélőkhöz hasonlóan, akik mindig újabb és újabb detektív-történetet akarnak olvasni, de csak detektív-történetet és nem másat.
13. Altalában vasárnap és ünnepnap volt bérletszünet, néha ifjúsági bérletet is kiadnak, de az általános bérletszüneti rendezésben az egy bérleten belüli heti előadás-szám 2 volt, ritkán előfordult az is, hogy 3. Bizonyossággal álljon itt egy példa, az 1505. évi októberének egyik heti műsora.
14. X. 9. (hétfő) Feld-Faragó: Aszfaltbetyár (boház) B bérlet
15. X. 10. Gounod: Faust (opera) A bérlet
16. X. 11. Fiers-Caillavet: Az érény útjai (vígjáték) B bérlet
17. X. 12. Sardou: A boszorkány (dráma) C bérlet
18. X. 13. Ordeneau-Audran: Baba (operett) A bérlet
19. X. 14. Sziglitz: Nagypapa (vígjáték) B bérlet
20. X. 15. du. Feld-Faragó: Aszfaltbetyár bérletszünet este Kacsón: János vitéz (dalljáték) bérletszünet
21. Staud Géznak az a megállapítása, hogy „a színház nem irodalomtörténeti mértékkel mér, hanem a klasszikus művekben is olyan előtartalmak keres, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a közönség mindennapi életéhez” (Hegedűs, G.—Fukánszky, K. J.—Staud, G.: i. m. 32.), a századforduló színházának a vonatkozásában úgy formálható át, hogy a színház nem irodalomtörténeti mértékkel mért, hanem a bemutatott gyenge színvonalú művekben is olyan elemet keresett, amelyek közvetlenül kapcsolódtak a közönségnek — vagy annak egy rétegének — a mindennapi éleléséhez.
22. Katona, F. (szerk.): A debreceni színház története. Debrecen, 1978. 76.
23. Katona, F. (szerk.): i. m. 76.
24. A Debrecenben játszott színdarabok teljes feltérképezéséhez nem minden esetben szolgált pontos adatokat a Katona Ferenc által szerkesztett és 1976-ban Debrecenben kiadott A debreceni színház története, egyébként kiváló és hézagpótló kötet II. része, amely az 1886 és 1974 között bemutatott színdarabok időrendi táblázatát tartalmazza. Ezért munkánk alapvető forrásul az adott időszak debreceni na-

pilapjai szolgálták, amelyek — ebben a vonatkozásban — sokkal pontosabbak a korabeli színpalánál. Az esetek többségében ugyanis a színpalok nem tükrözik a gyári kori műsorváltozásokat és a szerzők, címek és műfaji megjelölés tekintetében hiányosak, illetve pontatlanok. (Itt kívánom megjegyezni, hogy a korabeli napilapok és színházi színpalok forrásként való felhasználásában nagy segítséget kaptam a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárától, amelyet ezúton is megköszönök minden érdekeltek.)

19. Az, hogy a francia színműveket tömegével játszották, egyáltalán nem meglepő jelenség. Több tanulmány és cikk foglalkozik a Debrecen szellemi életére gyakorolt francia befolyással, illetve a város franciaországi kapcsolataival. Az egyik érdekes munka szerzője, Berkovits József a XVI. századtól kezdve követi nyomon a francia kultúra és irodalom hatását Debrecenben és többek között megállapítja, hogy a debreceni színházban „1835-től kezdve alig adnak mást, mint francia darabot”. (Berkovits, J. Debrecen szellemi élete és a francia ösztönzések, Debrecen, 1934. 52.) Elsősorban a onban ő is csak mennyiségi nagyságről beszél és a korabeli kritikák alapján a fogadtatásukat röviden így jellemzi: „A közönség eleinte lelkesedett értük, de . . . a lelkesedést csakhamar bíráltság, sőt gyakran lesújtó ítélet követti. Hiába esérélték allandóan a darabokat, a közönség betelt velük, elfordult tőlük.”

(Uo. 53.)

20. Az egyes műnem: változatok befogadó rétegeire a következő részben térünk vissza.

21. Hernádi, L.: Francia darabok a debreceni színpadon 1880-tól 1935-ig a helyi lapok kritikáinak tükrében. é. n. Homok.

22. Hanák, P. (főszerk.): l. m. 7/1. 299.

23. Komoróczy, Gy.: Debrecen története a felszabadulásig (A város gazdasági és társadalmi képe) Debrecen, 1955. 98.

24. A lakosságára vonatkozó adatokat Balogh István: A civilek világa (Budapest, 1973) című tanulmányából vettem.

25. Balogh, I. l. m. 152.

26. Uo. 167.

27. Komoróczy, Gy.: l. m. 86.

28. Hanák, P. (főszerk.): l. m. 7/1. 435.

29. A művészet más formáinak „fogasrtól” között természetesen ők is megtalálhatók. Az uralkodó osztály legfelsőbb rétege, az arisztokrácia és a nagyburzsoázia sőt a Kas-tján belül elégtette ki kulturális-művészeti igényét, míg a közönség jelentős kisebbsége követelte egyre nagyobb számú alkotó frásztudó munkások és parasztok számára az irodalom igényesebb (regények és versek) és kevésbé igényes (a képes kalendáriumban és napilapokban megjelenő írók) formái jeleneték a művészettel való találkozást.

30. Az osztályok és rétegek jelölésében a Hanák Péter főszerkesztésében készült Magyarország története 1890–1918 (Budapest, 1978) című munka V. fejezetére (Magyarország társadalmi és századforduló idején) támaszkodtam.

31. Bojcsik, K. dr.: A Debreceni Casino szűz évszázad története 1833–1933. Debrecen, 1933. 4.

32. Uo. 9.

33. Uo. 24.

34. Komoróczy, Gy. (szerk.): A hatszázéves Debrecen. Szemelvények a város történetéről. Debrecen, 1961. 16.

35. Uo. 16.

36. Uo. 16.

37. Uo. 17.

38. Hanák, P. (főszerk.): l. m. 7/2. 955.

39. Ady, E.: A piros bugyelláros. Debreceni Hírlap, 1899. 1. 9.

40. Ady, E.: III. Richárd. Debrecen, 1899. 10. 16.

41. Ady, E.: Himfy dala. Debreceni Főiskolai Lapok, 1899. 1. 25.

42. Hanák, P. (főszerk.): l. m. 7/2. 955.

43. Uo. 7/1. 461.

44. Uo.

45. Horváth, Z.: Magyar századforduló. Budapest, 1974. 460.

46. Uo. 460–461.

Még ma is áll Túrkevéen a volt Népliget északi sarkán egy öreg tölgyfa, melynek nagyreszben kopasz ágai szomorú megadással merednek az ég felé, mintha csak érezné a fa, hogy évszázadokba visszanyúló hosszú élete utolsó éveit közelednek. Vajon hány éves lehet az öreg tölgy?

Gyerekkoromban sokat hancuroztam a Ligetben, az öreg fa közelében, melyet mi gyerekek hárman is alig értünk át. Az öreg Turi Péter bátyánk gyakran kiállt a Liget sarkánál levő kertkapujába, s nem lévén egyéb dolga, onnan nézte a mi játszásunkat. Egyszer megkérdeztem tőle: — Péter bácsi, milyen vastag volt ez a fa, mikor maga ilyen kisgyerek volt, mint mi?

— Ez, fiam, még tán vastagabb is volt, mint most — válaszolt az öreg 70 éven felüli ember derűs nyugalommal.

Ennek pedig már több, mint 70 éve. Összesen tehát azóta eltelt kb. 140–150 és még azt megelőző kb. ugyanannyi év tanúsítja korát. Így aztán nem is nagyon csodálom, ha a helyi hagyomány azt tartja róla, hogy már II. Rákóczi Ferenc kuruc háborúja idején is megvolt. A szájhagyomány szerint Bercsényi Miklós kuruc generális ez alatt a fa alatt írta meg 1705 táján levelét Túrkevéből datálva a Nagyságos Fejedelemlnek.

Hogy ez a levél valóban megíródott, az kétségtelen. Vadász Pál, városunknak 30 évvel ezelőtt elhunyt különc fia, a neves helytörténész, aki mint ismeretes, összes tudományos műveit a kevi-kunsági „f”-zű tájszó-lással írta, egyik munkájában említi ezt a levelet: összefüggésben a „Rakamazi futás”-sal.

De hát mi is volt ez a Nagy-kunság sokat emlegetett, „Rakamazi futás”, amelyben Túrkevéen kívül Kisújszállás, Karcag és a többi kunváros népe is részt vett.

Mint tudjuk, a török kiűzése és a legutolsó krími tatár betörés után a Nagy-kunság lakói lakóhelyükről elmenekültek, és az osztrák császári hatalom által elrendelt ún. Penz-féle összerás szerint 1699-ben egyetlen létel sem volt található Túrkevi helyén. A valóság azonban mégsem ez lehetett, mert pár év múlva, pontosabban 1703-ban már a kevi lakosok is segítenek a túriaknak védekezni a délvidéki rácok betörése ellen. A rác veszedelem nem sokára újból jelentkezett ezen a tájon.

Rabutin osztrák generális szoldjába szegődött rác marta-lócokkal Erdély felől nagy haderővel indította meg támadását a kurucok serege ellen. Az akkori gyakorlat szerint a harcban álló csapatok télviz idején rendszerint abbahagyták a hadműveletet, és csapataikat az arra alkalmas helyeken falvakban kitéleltetve folytatták tavasszal a harcot. — Úgy látszik, Rabutin a Nagy-kunságot szánta serege telező szállásának. — Mint-hogy abban az időben aligha volt még megszervezte a hadseregek után-pótlása, ezt úgy oldották meg, hogy a megszálló katonák és lovak táplálására felélték a falu lakosainak élelmiszer- és takarmányállományát.

— Amikor a kurucok hírt vettek Rabutin szándékáról a fejedelem elrendelte a Nagykunság népének áttelepítését a Tokaji vár védelme alatt álló rakamaz birtokára. A kiűrt kunsági falvakból a lakosokkal együtt elmenekítettek minden élelmet, takarmányt és jószágot. Majd pedig minden felperzselve maguk után, alkalmatlanná tették a helységeket a hadsereg kiteleltetésére. Ez a hadi taktika — amelyet egy évszázaddal később Napóleon ellen (kissé nagyobb méretekben) Szuvarov orosz tábornok is követett, azt eredményezte, hogy a császári sereg néptelen, pusztá táját talált kiszemelt téli pihenő szállása helyén, és az Rabutin hadi tervének keresztülvételét megghiúsította.

Minden valószínűség szerint ennek a kiűrtésnek megszervezése céljából járt itt — (Vadász Pál szerint 1705-ben) — Bercsényi Miklós generális, és innen Túrkevből küldte levelét a Nagyságos Fejedelemmel.

A kiűrtés valóban megtörtént, az élelmet, takarmányt a lakosok szekerreire felpakolva menekülésszerűen szállították el Rakamazra. Ugyanezt tették Kisújszállás, Karcag és a többi kun helységi lakosai is, akiknek emlékezetében sokáig fentmaradt az a „rakamaz futás” néven emlegetett történelmi esemény.

Hogy aztán azt a bizonyos levelet itt Keviben valóban a még ma is álló, de már majdnem haldokló öreg tölgyfa egykori 270 évvel ezelőtti árnyékában írta-e Bercsényi főtábornok, ki tudná bizonyítani? Csak a szájhagyomány! De az elvénült, öreg fával együtt ez is lassanként feledésbe merül.

(Egyébként mire ez a feljegyzés elkészült, az öreg tölgyet is utolérte a végzet. A hagyományok iránt kevés érdeklődést mutató illetékesek hagyták kivágni az utóját járó öreg fát.)

Néhány emlékezetes kiállításról...

Május. 3-án, a Petőfi Emlékkönyvtárban nyílt meg *Bíró Lajos* festőművész kiállítása (Simon Zoltán). 4-én, a DATE-n *Bodó Károly* festőművész (Szilágyi Gábor). 5-én, a hajdúdorogi Művelődési Házban *Szabó László* grafikus (Gonda Zoltán). 6-án, a pápai Képfestő Múzeumban adták át a *Képfestő anyagok a Kluge műhelyből és Az írások és írószerek történetéből* kiállításokat (Szabadváry Ferenc). 7-én, a Jantyk János Múzeumban nyitották meg az *Őslények világa* c. kiállítást (Janikovits János). Ugyanezen a napon nyílt meg a szentendrei Művészeti Galériában *Hegyi György* festőművész kiállítása (Araji Nóra). A tiszafüredi Kiss Pál Múzeumban pedig *Göldner Tibor* festőművészé. (Gulyás József). A dunajvárosi Intercisa Múzeumban *Az újkőkor Tolna megyében* c. régészeti kiállítás (Bökönyi Sándor). 9-én a tatai Kuny Domokos Múzeumban nyitották meg *Dobrovsláv Lajos* festőművész (80. születésnapja alkalmából rendezett) gyűjteményes kiállítását (Varga Gyula). 10-én, a debreceni Pedagógus Művelődési Házban nyílt meg *Gonda Zoltán* grafikus kiállítása (Pintye Ferenc). 21-én, a Hatvani Galériában adták át *Nagy Sándor* szobrászművész tárlatát (Losonci Miklós). 22-én, a nagytétényi Kastélymúzeumban nyílt meg a *Táblajátékok* c. kiállítás (Portisch Lajos). Az István Király Múzeumban pedig a *Római bronzművész Pannoniában* c. kiállítás (Fülep Ferenc). 23-án, a Mezőgazdasági Múzeumban adták át a *Hazánk mezőgazdasága díkszemmel* c. pályázati kiállítást (Selmeczi László). A váci Görög Templom Kiállítóteremben *Kltmó Károly* festőművész kiállítása nyílt meg. 25-én, a KLTE díszudvarán nyitották meg a *Kner Nyomda alapításának 100. évfordulójára rendezett kiállítást* (Benda Kálmán). 27-én, a gyulai Dürer Teremben nyílt meg *A cigányok változó jelenünkben* c. kiállítás (Kozák Istvánné).

Két gyönyörű kötettel gazdagodtunk 1980-ban Herman Ottó régen áhitott, de több évtizedes porral lepett munkáiból Erdődy Gábor és Kósa László sok szempontot figyelembevevő válogatásában. Az utolsó magyar polihistorként ismert Herman Ottó természettudományos, nyelvészeti, archeológiai és néprajzi munkáiból ismerkedünk meg szemtel-leket gyönyörkötető részletekkel. Ezzel kiadók régi adósságot törlesztettek, hiszen míg életrajzából az utóbbi évtizedekben több változatot, feldolgozást kiadtak, az ezáltal munkáira felkeltett igényt nem nagyon igyekeztek kielégíteni. (Természeti képek Bp. 1959.) A már hozzáférhetetlen életműből való válogatás nemcsak a nagyközönség, hanem a szakemberek számára is becses ajándék. Herman Ottónak is tetszene munkáinak ezirányú népszerűsítése, hiszen saját maga által rajzolt ábrákkal és olyan stílusban írta meg tudományos írásait is, hogy minél szélesebb körben megértésre találjon. Szívesen állt rendelkezésre, ha népszerűsítő vagy tudományos ismeretterjesztésre kérték fel. Nem zárkózott el akkor sem, amikor Méhner Vilmos 1886-ban az addigi tradíciókkal szakító ponyvasorozat kiadását kezdeményezve, több más neves íróval és szakemberrel együtt őt is felkérte néphez szóló olcsó ismeretterjesztő füzet megírására. E füzeteket 20—40 ezres példányszáma és két krajcáros olcsósága mindenki számára elérhetővé tette. Alkalmas volt elsősorban azokhoz a falusi rétegekhez való eljutásra — már a terjesztés módja miatt is —, amelyek a kalendáriummokon és a hagyományos ponyvakiadványokon kívül mást aligha ismerhettek.

Pogány Péter lenyűgöző, *A magyar ponyva tüköre* című munkájában két Méhner sorozatról, *Históriák*, *nóták* amiben Herman Ottó műve is szerepel és az előbb indult Magyar mesemondóiról ír, ez utóbbi még időben egymást követő két különböző fejeleccsel rendelkező sorozatra bomlik. Míg az előbbinél csak a címlap balfelső sarkában levő szám adta a sorozat jellegét minden sorozatcím (*Históriák*, *nóták*) nélkül. Ez talán csak az egyik füzet hátoldalán felsorolt 72 cím ismeretében ragasztható rá, melynek első húsz száma Pogány Péter 1887-re tett sorozatindulásával szemben 1886-os évszámot visel. E sorozat legelső számai még Neuwald Illés nyomdájában készültek, úgyszintén a Magyar mesemondó 76 füzeté, de már 1886-ban a Pogány említette Rudnyánszkytól nyomták, míg a mesemondó Nagy Sándor nyomdájában. Pogány művének a 45. ábrája pedig a Magyar mesemondó időben első sorozatát díszítette. A mesemondó 16, a Herman Ottó írását közlő sorozat pedig 8 oldalas füzetekkel két krajcáros áron került a nagyközönség elé.

E címnélküli füzet sorozatra a székely, bácskai, debreceni, szegedi és egyéb nóták mellett, sőt inkább, elsősorban a népművelő, pallérozó jelleg nyomja a bélyegét. A perlekedő atyafiak, a betűs Szabó Gábor segítségével, Az ezermester, Miért pusztul a magyarság, Az angyalsínál, Az ördög

ÁNGLIUS ÁLLATJA,

MAGYAR EMBER HASZNA.

MINDEN JÓRAVALÓ MAGYAREMBERNEK
EZIVÉRE KÖTI ÉS AJÁNlja

HERMAN OTTO.

BUDAPEST,
MÉHNER VILMOS KIADÁSA.
(Papnövelde-utca 8. sz.)

A címlap

bibliája, Pál gazda és a méhek és a többi füzetkék is mind-mind a felvilágosítást szolgálják. A szerzők közt Ábrányi Emil, Pósa Lajos, Lubi Sándor és Garay János nevével találkozunk, folytassuk a felsorolást Pogány Péter szavaival: „Vegyük ide a már említett Herman Ottót ... E néprajzosok (és mások) lelkes népségítő buzgalma, amelynek ponyvai vonatkozásait eddig nem ismertük Kisfaludy Károly, Czuczor, Arany ifjúkorát juttatja eszünkbe, akik a paraszt műveltségét még saját kezűleg is akarták emelni.” Minden bizonnyal Herman Ottót is ez a szándék vezérelte, amikor engedett Méhner kérésének és átadta közlésre Az anglius állatja, ... című ismeretterjesztő iratát. E füzet megjelenése cáfolja az Erdődy válogatta Herman-kötet széljegyzetének megállapítását: „A nagy olvasóközönség kezébe azonban nem jutnak el munkái, mivel csak szűk körök számára jelentek meg, szakfolyóiratok lapjain sárgulnak,” mégis egyet kell, hogy értsünk folytatva az idézet szavaival, „s maholnap a kutatók számára is hozzáférhetőnek”. Ez lett a sorsa a Herman Ottó többi műveihez nem mérhető Anglius állatjának is, hiába jelent meg több tizezer példányban, a ponyvakiadványok sorsa nem kerülhette el, hamarabb elpusztult és ritkább lett, mint a korlátozott példányban kiadott egyéb művei. Egyedi példányai fennmaradását is csak többszöri véletlennek köszönhetjük, mint ez amelyik egy földesi rokonom Antós Bözsi néniem padlásán a tűzgyújtáshoz szánt papírok közül került a kezembe huszadmagával cérnával egybefűzve, egymagában már bizonyára előbb elkallódott volna.

Ritkasága és Herman Ottó népművelő munkáját ponyvakiadványban reprezentáló különlegessége miatt érdemes volna facsimile kiadványban közzétenni, esetleg befűzött mellékleteként a Múzeumi Kurírnak, tisztelgésül Herman Ottó és Zoltai Lajos egykori szívélyes munkatársi kapcsolatának. Rövidsége lehetőséget ad arra, hogy teljes szövegét közöljük.

Mellékletek:

Herman Ottó ponyvafüzetének címlapja

Herman Ottó: Anglius állatja, ...

26. sz.

ÁNGLIUS ÁLLATJA
MAGYAR EMBER HASZNA
minden jóravaló magyar embernek
szivére köti és ajánlja
HERMAN OTTO
Budapest,
Méhner Vilmos kiadása
(Papnövelde-utca 8. sz.)
Rudnyánszky A. könyvnyomdájából.

Édes véreim, különösképpen pedig az ekaszarvát erős kézzel tartó magyar gazdám, szavam vagyon hozzátok! Elmondom őszintén és tisztességgel, ti meghallgatjátok becsülettel: tudom, hogy megértjük egymást s haszon lesz a vége.

Nincsen köztetek egy is, a ki ne hallotta volna a híres Gróf Benyovszky, közönséges nevén Rontó Pál, történelmét, vagy legalább is híret; hogyan járt ezer veszedelem közt Sibériákon, havon, fagyon, hullámzó tengeren; hogyan környékezte ezer baj, veszedelem, s mikből nagy víztességgel kivágta magát; s mindennek tetejébe még királya is lett valami óperencián túli vadnépnek. De a vége mégis csak az volt, hogy hazavágyott; haza is jött; mert az édes hazához való ragaszkodás minden igaz magyarembernek természete; fel is keresi a hazavágyakozás még az óperencián túli vidéken is, kedvesebb neki a magyar erdővaczkora Tallánország minden narancsánál.

S ez így rendén is van. A hazához való ragaszkodás, a fiú hűség tartotta meg Árpád népét hazája birtokában, ez segítette reá, hogy maholnap titlétének második ezredévé becsülettel megkezdhesse.

Hát akkoron, a mikor a Rontó Pál féle vitéz magyar emberek hátszámba mentek s ilyenek alkották meg a népek dicsőségét, akkoron más világ volt ám! Az ősi sarakon megakadt az egész ország jövése-menése; a falusi ember telen át kertelt, a ház tájékán rakogtatott; házanépe pedig összebújt a meleg boglya tövében, meg-

vonult a sutban s úgy húzta ki a késő ősz és a hosszú telet, hogy nagyszonyon, vagy valami szomszédasszony megereszett egy mesét Rontó Pálról, elétkozott királykisasszonyról, Babszemjankó furafejéről és effélékről. Akkor az országos hír még cigányposztán lubiczkolt a kátyús utakon s híres Pest vármegye határszéli községeiben csak fél estendő múlva tudták meg a Pesten történt világraszóló dolgot is.

Hej, azóta bezeg nagyot fordult a világ! A Rontó Pál féle hősök virtusának nem sok ma a becsülete — nem sokat ér ma a huszár kardja sem, a baka puskája nem lövi a markából félérőldnyiről, a pattantyús agyúja egy mérőldnyiről. De a mi azután már igazán egy fakovát sem ér meg, az manapság a Pató Pál uraimék okoskodása és híres mondása, ez: „hej, ráérünk arra még!”

Igaz, ráérték akkor mindenre, a nagy sarak, a cigányposta idejében; a nagy sár meg a lassúság miatt nem vehették magukat a guruló garas után; hát húzták, ölték az időt a mint tudták; és a nagy sár és lassúság miatt nem kapkodta el az életesség ottuk a hasznát, mert nem fért hozzájuk.

Ennek a csöndes és bizony bizony tunya időnek örökre vége van, sohasem is lesz annak feltámadása.

Hát azután mi veszítette el azt a régi, tunya világot?
Előtte tudomány, találmány, az emberek tudása, okulás s ezekkel istenigazában úr lett a magyarság régi közmondása, hogy azt mondja: „szemesnek áll a világ, vakknak az alimizsna!” A ki nem mozog, nem tapasztal, a tapasztaláson nem okul, az haszontól, jóvedelmétől és mindentől elkiesik, még a betevő falatját is elkapkodja az élet, a fűgéből, az okosabb és tapasztaltabb.

Hát azután mi része volna ebben a tudományunk, találmányunk?

No hát silány gazda az, a ki nem látja meg szobáján, udvarán, legalább valami kis darabját. Hízen, a feleséges, felcserédett lánya ánglus túvel varrogat, foltozgat; vas az eke s a gabona rostálása forgós fűjtatóval jár — no meg az uraság gőzeséplővel nyomtát és sok magyar faluhöz köhajtásnyira van a stáció a melven potosán meg szokott állani az az őrdögös masina, mely tüzet prűsköl, felhőt okád s akkorát fűtteny, hogy három falu határán is elhallik. És a morr az a göző játsva viszi az ezernyi tasak terhet, karcsú oszlopokon végig fut a drót, benne a villámos szikra, a melyvel Pestről Debreczenbe, onnan akár Amerikába küldik a hirt, a rendelést, a meg a szokott tolvaj kurrencsét is.

Hát bizony, mikor apáink — azokat, a kik ma is ének, isten tartsa meg sokáig! — régi időben felkészültek a pesti, debreczeni vásárra, bizony testamentumot csináltak; nekünk pedig ez ma semmi; a mi nekik hat hébe került, azt bejárjuk két hajnalodás közben! De ez nem csak a mi javunkra van ám, mert hasznát vesz a kerék világ sokféle nemzetsége is. Az ánglus csak úgy dobálja közénk a sok portékát, versenyez a némettel, hogy a magyarság pénzét hazavihesse; az amerikai ide vetetgeti át gabonáját, zsirját; a magyar mesterember, földmivelő gazda hoppnan marad s elkárhozik, ha Pató Pál uram mondása szerint él.

És akárki mit mondjon is, nem lehet a világ haladását elokoskodni, nem lehet a dolgokat visszacsínálni.

Hát aztán mit kell tenni? Hát erre meg a magyar gyerekeknek van egy okos mondása, ez: „ha te nekem vers, én is neked vers!”

Ha az ánglus, a német siet, akkor én rohanok; ha ő egyet ugrik, én kettőt ugrom; szóval nem hagyom magamat!

Epen idáig akartam jutni, hogy monddokám velejére térhessek. Ugy tettem én mint minden jóra való magyar ember, a ki odanéz a szomszéd kertjébe s ha valami foganatos jó dolgot tapasztal benne, hát megcsinálja a maga kertjébe is; vagyis tanul, halad. No én jól odanézetem a híres ánglus házátárára, kertjére, istállójára, szerűjére, szóval mindenére, és mondatom, hogy okultam, tanultam; no meg azt is tartom, hogy megverhetne a magyarok istene, ha tapasztalásaimmal nem oktanám meg az én hamareszű magyarságomat, különösen azt a részt, a mely soha sem juthat el Angliába; de azért szeret és akar is okólni.

Hát a mi Angliában legjobban szúrta a szememet, az a szebbnél-szebb ló, pompás szarvasmarha, remek lóbaszóság, majorság, szóval gazdasági állat volt; meg a galamb is külömb volt, mint akárhó ezen a világon. Ha már húrsu való az ánglus ökor, bizony több a húsa három jófajta magyar ökorénél; s ha a birkát húrsu nevel, annyi van rajta, akár egy apróbb fajta magyar tünön! Lová van olyan sebese mint a szél, igassa olyan erős, mint egy gőzmasina, a gyerekeknek pedig olyat nevel mint egy jókora kuvasz; szóval, minden szükségére elő tudja teremteni a maga alkalmas állatját, oly tökéletesen, hogy igazán hasznát veheti s mindig van ára; viszik világá s a sok vevő szinte habja kap az eladó jószág fölött.

Utána néztem én annak, hogy hogyan is csinálja az az ánglus gazda, hogy annak minden szép, jó, becses!

Hát rátaláltam a dolog nyitjára, el is mondom nagy kurtán, mert három mondás az egész.

Először is: ismeri az állatot.

Másodszor is: jól bánik az állattal.

Harmadszor is: nem téri meg a rossz bánás módját senkítő.

Ez az egész tudomány; de azután nem is enged belőle egy hajszálnyt sem.

Az állat természetének ismeretéből, megtanulja a bánás módját, azért minden jószág kezes akár a jó nevelésű gyermek.

Megvalógatja legszebbjét a tenyésztésre, azért kap mindég szép, erős ivadékot. Van kemény törvénye, mely sújtja az embert, a ki az állattal rosszul bánik, avval kegyetlenkedik, — mindegy, akár béres, akár úr legyen ő, bizony ráérik az ezer forint bírságot, s a tetejébe még rázárják a tölncök ajtaját is!

Mert azt tartja az ánglus — no meg minden okos ember — hogy az állat is érez ám, hogy munkájával, hűségével, szőrével, gypájával, mindenével szolgálja az embert; azért számat tarthat emberséges bánásmódra is.

De még tovább is megyen az ánglus, a francia, a burkus és sok más okos nemzet, mert nemcsak azt az állatot védi meg törvényével, a mely a gazdaság része, hanem a szabad természet minden hasznos állatját is!

Megvédi az éneklő madarat, annak fészket, mert tudja, hogy az a kis istenadta éven át tisztogatja a kert fáját, menyemenyészik a sok hernyótól, bogártól; megvédi a sűrű gyökert, mert tudja, hogy nem árt az embernek, ellenben szeresgázza őli a rét, a mező kárkönyv sáskáját, bogarát; de megvédi még a varangyékot, azt a potrohós békát is — még gondját is viseli — mert hasznát látja.

Tudom, hogy azt kérditek tőlem, hogy az a csúnya jószág vajjon miféle hasznót hajt?

Hát elmondom: a francia ügyes kertész, palántát melegágyban kelti és neveli és tudja, hogy annak a gyenge palántának legnagyobb ellensége a földi bolha, mely a leveleket lyukasztgatja; de azt is megtanulta ám, hogy a varas békának éppen a földi bolha az eledelje, tehát betelepíti a melegágy sarkába. A jó béka napokban melege mezezen; de a mint az alkonyat beáll, ott járják a palánták között s istenesen megdézsmálja ezt a csudat bolha nemzetséget, hozzá még oly ügyes, hogy a palántát nem is gázolja!

Hát azután, hogy tudja meg az ánglus, a francia az állatnak az ő természetjét? hát nyitott szemmel jár, mindennek jól oda néz és okul; de embertársi hasznára még könyvet is ír róla!

Ezeket tudva, immáron kötelességünk a magunk háztáján körülnézni.

No hiszen szépek lánunk ám úton útiélen s ha tudjuk a más nemzetek dolgát, istenbizony meg a lelkünk is pirul belé!

Kihajt a béres szántmá; de ott a korcsmá, a melyre a Nyakigláb, Mitetszik vagy a hogyan hívják vagy esüfojóká rá írta: „Hő megállj itt a jó pálinka!” Beszél a béres — csak úgy hitelbe — aztán késlekedik; a jószág megfázik, elunja magát, vagy rárvál valami pajkos utcazagyere — hát szép csendesen elindul. No hiszen csak ez kellett! Kirohan a béres, nagyot káromkodik s mert a jószág tudja, hogy mi a sor, hát elvadás, nekikramodik; a béres utána. A vége mindig kegyetlen állatkinzás, az ostar boldog vége, ha pedig székér volt, há a kisfata vagy a lócs; hogy emberi gyalázat és isten ellen való bűn!

No hát igaz, a mi igaz, sok gazda sem jobb ám a Deákné vásznánál; mindég többet kíván a jószágától, mint a mennyi erejétől telik, kéttányit is utána rak s ha nem bírja, üti, veri, elkinozza. Azért, hogy a lóva, kecske az igás ökre, csendesez mindene — nincsen ára, nincsen haszna.

Magá szedi a madárfészket, hogy a gyerekit megörvendezesse; pedig csak vadítja, mert kegyetlenségre szoktatja, adván a kezébe tehetetlen madárpontyot, melyet haláira kinez.

Minden gyíknak ott kell puszitni, a hol érik; a varangyékot azon elevenen nyársra fűzik s gyönyörködnek vonaglászában; szóval az állatot megkinozni még mulatászámba megy.

Nem úgy ám edes magyaram! Ha nekem az a hited, hogy ezt a világot s benne szeretted hazádat az Isten megteremtette, s hogy minden bölcsen van teremtve, nekem szent kötelességed, hogy még a legparányibb teremést ellen se vétkezzél, mert evvel annak teremőtjét bántod meg; és ne vétkezzél elene a magad hasznára való tekintetből sem, mert a jó bánásmódot, a kimélettel ezerszeresen megszolgálja.

Ha az én szavam nem elég, ám ott van a gazdag meglegetendő állatunk világraszóló gazdasága, a melyet úgy szerzett, hogy meg tudta becsülni házi és mezai állatját.

Magyar őszinteség adta a szót a nyelvemre s az a kívánságom, hogy a magyarság nyílt szívére talájon. Ugy legyen!

Balogh István köszöntése

A Szabolcs-Szatmár Megyei Múzeumok és a Levéltár igazgatóság tudományos felolvasó ülés keretében köszöntötte az 70 éves Balogh Istvánt.

SZOKTATÓ ISKOLAI OSZTÁLY A RÉGI DEBRECENI KOLLÉGIUMBAN (1830–1873)

VARGA GÁBOR

Az iskola-előkészítésről, az iskola-előkészítő tanfolyamokról az elmúlt évtizedben sokat hallhattunk, olvashattunk. Bevezetését a tanügyi vezetés elsősorban azért tartotta indokoltnak, hogy az óvodába nem járt gyermekek ne kerüljenek az iskolakezdésnél hátrányos helyzetbe. Az iskola-előkészítő tanfolyamok szervezése ezért mind a szülők, mind a pedagógusok körében megértésre talált. A közvélemény joggal tekintette hasznosnak és új kezdeményezésnek, miután a pedagógiai gyakorlatban közel száz esztendőig nem fordult elő.

Még a pedagógusok közül is csak kevesen tudhatják, hogy e korszerű reformnak komoly előzményei voltak a múlt századi Debrecenben. Sőt a kollégiumi levéltárban már 1729-ből fennmaradt olyan feljegyzés, amely szerint létezett az ún. initiandusok osztálya! (Ennek értékét az adja, hogy olyan korban töltött be „óvodapótló” szerepet, amikor még sehol a világon nem volt ilyen kisgyermek intézmény.)

A kollégium egykori híres professzora — Balogh Ferenc — szerint az initiandusok osztálya megfelelt az 1800-as években rendszeresen szervezett, „szoktató iskola” elnevezésű előkészítő osztálynak.¹ A szoktató osztály megelőzte az első négy elemi iskolai osztályt. Időtartalma fél év volt, közvetlenül az első osztályba lépést megelőző tavaszon.

A szoktató iskola fontosságát és a többi osztállyal való egyenértékűségét bizonyítja az az 1830-ból származó feljegyzés, amely szerint az előkészítőök közvizsgájára is a nagytemplomban, ünnepélyes külsőségek között került sor.

Erdemes felidézünk miként foglalmazták meg 1858 szeptemberében, Debrecenben a négy református egyház kerület (Pápa, Sárospatak, Budapest, Debrecen) tanügyi vezetői a szoktató iskolákra vonatkozó előírásokat:

„A gyermek 7 éves korában az iskolai év második fele kezdetén és így tavasszal adassék iskolába. Ezen félév szoktató, előkészítő és nem rendszeres tanulási folyamat legyen, mely alatt a gyermekek a tanító nyájás bánásmódja mellett engedelmességre s az iskolai élethez szoktassanak.”²

Kötetlenebb, barátságosabb légkört kívántak és semmiként sem a szigorú, folyamatos tanulást, a gyermek állandó helyhez kötését. Eppen ezért jelölték meg a tavaszi évszakot, amit az előbbi idézet folytatása is bizonyít:

„Ezen évszakban a szabadban lehető tartózkodás- és mozoghatásnál fogva könnyebben és hamarabb megszokik s inkább vonzódik az iskolai élethez mint télen, az iskolai padokhoz szorított huzamosabb ideig egy helyben való szorulás által.”³

A szoktató iskola tanítási anyagának meghatározását a helybeli iskola felügyelőségekre bízták. Debrecenben így például 1866–1873 között a következő volt a tanítás anyaga:⁴

1. Vallásban: imák, zsoltár ének versek felmondása és éneklés végett;
2. Beszéd és értelemgyakorlatok. (A mai környezetismeret tárgya.)
3. Írásra előkészítő hangoztató gyakorlatok;
4. Számok szemlélő ismertetése ötig. Nem feledkeztek meg a gyermeke számára fontos mozgásos játékok biztosításáról sem.

A debreceni szoktató iskola — a hasonlóságok ellenére — több volt, mint a korabeli óvodák „másolása”, hiszen abban az időben nem foglalkoztak ott sem írás, sem a számtan előkészítésével.

A szoktató iskola létszáma hasonlóan magas volt, mint az akkori óvodai csoportlétszámok általában. Kevés kivételtől eltekintve meghaladt a 100 főt, sőt 1871-ben 204! gyermeket írtak be.⁵

Volt olyan év — például 1873-ban — amikor az itt végzeteket kitűnő, jeles és elegendő fokozatokkal minősítették.

A szoktató iskola fontosságát bizonyítja, hogy tanítói kiváló pedagógus egyéniségek voltak, akiknek híre nemegyszer túljutott a város határain. Így például megemlíthetjük Kovács Lajost (1845–1903), aki 1869-ben tanította az előkészítőket. Ő kapta meg hamarosan az öt hajdú város által alapított első tanítóképző tanszéket. A hazai és a szászországi, valamint németországi tanulmányútjai után sokat tett annak érdekében, hogy a debreceni református tanítóképző versenyekes legyen az állami tanítóképzőkkel. 1873-ig, amíg a képző gyakorlati iskolája nem nyílt meg, Kovács Lajos tartotta a jelölteknek a gyakorlati órákat is.⁶ Országos hírnév tankönyvíróként, tanítói vezérkönyvíróként vált. Tizenhárom tankönyve jelent meg. Ezek sikerét mutatja, hogy van közöttük olyan is, amelyik tíz vagy annál több kiadást ért meg. (Léteztek a magyar nemzet történetéből, Bibliái történetek) 1895-től Kovács Lajos volt a képző igazgatója is.

A debreceni kollégium múlt századi szoktató iskolája szépen példázta tanügyi elődeink helyes felismerését: a gyermek 6–7 éves korára önmagától nem lehet iskolaérett, az iskolára elő kell készíteni. Egyben arra is figyelmeztet, hogy az iskolai reformok bevezetésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni a neveléstörténet haladó hagyományait.

JEGYZETEK

1. Balogh Ferenc: A debreceni kollégium története. Debrecen, 1904. 80.
2. Népiskolák szervezete melyet a helyi hitvallást tartó 4 egyház kerület egyetemes választmánya a 4 egyház kerület jóváhagyásával 1858. szept. 28–30. napján Debrecenben megállapított, Pápa, 1859. 3. o.
3. Ugyanott.
4. Ertesítvény a reformátusok debreceni főiskolájáról az 1868/69 iskolai évről. Szerk.: Tóth Mihály és Ostenmann Imre, Debrecen, 1869. 15. o.
5. A szoktató iskola létszámának alakulása és tanítói 1866 és 1873 között:
1866 120 fő Hatvani Dániel
1867 92 fő Nagy Lajos
1868 175 fő Kalas István
1869 173 fő Kovács Lajos
1870 132 fő Böszörményi Lajos
1871 208 fő Pápai Pál
1872 176 fő Gyöngy József
1873 124 fő Oláh Imre
6. Tiszántúli Ref. egyházkerület Levéltára, Egyház kerületi jegyzőkönyvek 1873. 212. sz.

A 80 éves Illýés Gyula köszöntése

A MTA több más intézménnyel karöltve november 2–3-án, életművéről tartott tudományos ülésszakkal köszöntötte a 80 éves Illúés Gyulát.

„SZÜKSÉGKEMENCE” KÉSZÍTÉSE LAKODALOMRA

PÁL ISTVÁN

A néprajzi szakirodalom már sokat foglalkozott a lakóházban vagy a sütőházban lévő, hosszú ideig funkcionáló kemencékkel, azok készítésével. Kevesebb szó esett az *ideiglenes jelleggel* készített, csak egy vagy néhány alkalommal használt kemencékről. Az utóbbi időben már alig van a lakóházakban vagy a nyárikonyhákban kemence, a hagyományokhoz ragaszkodva néha mégis szükség lenne rájuk. *Újlétán* is előfordul, hogy ha valaki *lepcsánkát* vagy *krumplis dübencset** akar sütni és nincs kemen-

1. kép. A kemencekészítés első lépése

* *Krumplis dübencs* készítése: a megtisztított és sós vízben megfőzött krumplit áttörük, majd hozzáadott liszttel, tejjel kelesztett élesztővel és sóval nem túl kemény tésztát dagasztanak belőle; ezután kelni hagyják. Amikor jól megkelt, bő olvasztott zsírra mártott kanállal kiszaggatják, majd a tenyerében húzogatva kézzel felgöngyölik. Az így elkészített tésztát jól kiszírozott tepsibe rakják egymástól elég távol, nehogy „összekeljenek”, a tetejét zsírral lekenik, majd kemencében (ennek hiányában „lerben”) pirosra sűtik.

2. kép. Boltozat készítés

céje, a szomszédot vagy ismerőst kéri meg, hogy azt az ő kemencéjében süthesse meg.

Ha jelesebb alkalomra, lakodalomra készülnek és nincs a háznál kemence, amiben a tészták egy részét és a töltött káposztát elkészíthetnék, ideiglenes kemencét csinálnak. Ez abban különbözik az állandó, hosszú ideig használható kemencéktől, hogy nem fedél alá építik, nem védik annyira az időjárás viszontagságaitól, valamint nem törődnek túlságosan a kemence külsejével, hiszen rövidesen úgyszólván lebontják.

1975 augusztusában Újlétán alkalmam volt megfigyelni egy ilyen, csak a lakodalmi ételek készítésére szánt kemence építését. Bár a felhasznált anyagok egy része eltért a hagyományosan beépített anyagoktól, mégis a kemencekészítés technikája, az elkészült kemence formája a régi típusokra utal. Azért is érdemes megörökíteni egy ilyen kemence építésének folyamatát, mivel az egy rövid ideig létező, gyorsan megsemmisülő építmény pillanatnyi állapotát rögzíti.

Az előkészületek megindulásaként először az udvar egyik félreeső, de azért könnyen megközelíthető helyén kiválasztották a leendő kemence helyét. Itt négy akácia oszlopot ástak le, melyek magassága a készülő kemence padkájának a szintjét jelzi. (1. kép) Az oszlopokhoz kívülről hulladékos „széldeszakákat” szegeztek, majd ezt a ládaszerű építményt homokkal megtöltötték és fabunkóival ledöngölték. Erre a döngölt alapra rakták

ki a kemence alját alkotó, lapjukra fektetett téglákat, amire aztán kirajzolták a kemence alapjának formáját.

Ezután következett a kemence szájának kialakítása. Ez úgy történt, hogy vályogból kirakták a kemence belső szájnyílásának megfelelő formát, amire kívülről téglából elkészítették a boltozatot. (2. kép) Az előre állított, boltozatot alkotó téglákat kiékeltek, nehogy a „negatívot” alkotó vályogok kiszédesekor összeomoljon az építmény.

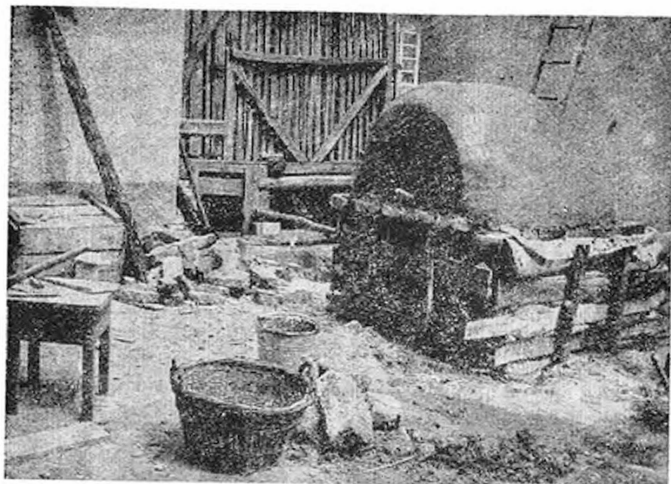
A téglá alapra előzőleg kirajzolt forma szerint — a kemence tűzterének megfelelő nagyságban — nedves homokból kialakították a kemence formáját. Erre egy vékony sárborítás került, amibe aztán lapjukra fordított és kiékelte téglából kirakták a tulajdonképpeni kemencét. (3. kép) Az elkészült kemencét sárral vékonyan betapasztották.

Ha jól csinálták meg a kemencét, rövid száradás után ki lehetett szedni a kemence szájából a vályogformát és a belsejéből a homokot. A homok kiszédesése után sárral tapasztották be belülről a tűzteret és kívülről az egész kemencét. (4. kép)

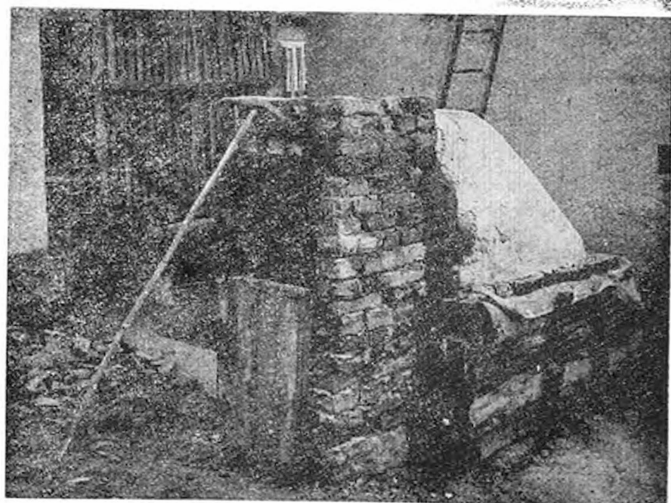
Amikor a tapasztás elkészült, a kemence szája elé „dirib-darab” téglából és egy addig más célra használt betonlapból kéményt csináltak, hogy jobb legyen a kemence „huzatja”. (5. kép) A kéményt nem vakolták be, hiszen az a funkciójának így is jól megfelel.

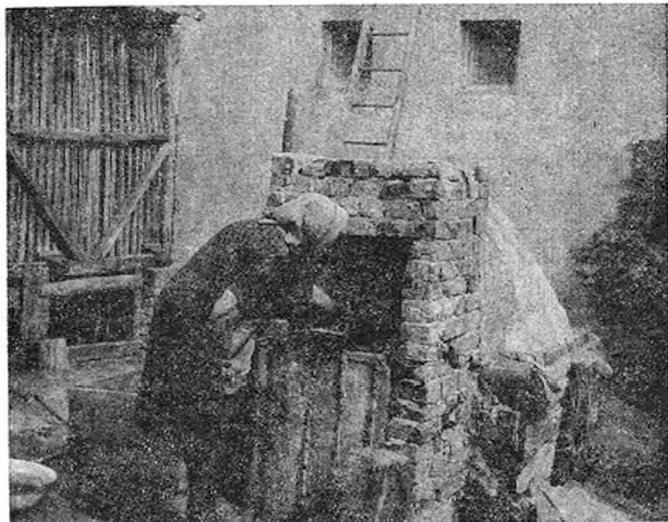
3. kép. A téglavázat sárral borítják

4. kép. A betapasztott kemence

5. kép. Kéményrakás a kemencéhez

6. kép. A kemence kipróbálása

Ezután következett az egyik legfontosabb mozzanat: a kemence kiegészítése. Lassú tüzet égettek benne, nehogy a hirtelen meleg „szétlökje” a frissen készült kemencét. Ahol a tapasztás megrepedezett, ott rögtön pótolták, mert különben „elszökik a meleg”.

Amikor a kiegészítéssel végeztek, kipróbálták az új kemencét. Krumplis dübbencset sütöttek benne, mivel ennek a sütéséhez viszonylag egyenletes hő szükséges. (6. kép) Ha a „dübbencs” szépen megsült, bármit lehetett a kemencében sütni.

A lakodalomkor, amire tulajdonképpen a kemence készült, itt süttöttek a kelt tésztákat, valamint nagy fazekakban (régén vászonfazekakban) a töltött káposztát. Úgy tartják, hogy a kemencében főtt töltött káposzta sokkal jobb ízű, mint a tűzhelyen főzött, mivel itt minden oldalról egyenletesen átjárja a meleg a káposztát.

A lakodalom után pár nappal elbontották az immár funkcióját vesztett kemencét.

Új elnök a Hajdú-Bihar megyei Honismereti- és Helytörténeti Bizottságban

A Hazafias Népfront Hajdú-Bihar megyei Bizottsága mellett működő Honismereti- és Helytörténeti Bizottság az év folyamán elnökévé választotta Dr. Dankó Imrét. A bizottság új titkára: Dr. Bársony István.

ADALÉKOK A SARKADIAK HAGYOMÁNYOS ELBESZÉLÉSTÉMÁIBÓL

KRUPA ANDRÁS

Az alábbiakban közzétett történetek, adatok a sarkadi cukorgyári művelődési otthonban lefolytatott néhány beszélgetés bizonyítékai. Egykori, de most már nyugdíjas cukorgyári munkások, a feleségeik, illetve mai ifjúmunkások mesélték őket. Abból a célból vettük fel a magnetofon-szalagra, hogy érdekeljük: napjainkban miről és hogyan mesélnek, ha történeteket beszélnek el. A vizsgálat témájának alapja kizárólag a tradíció volt, azaz az, hogy a mai (fiatalok, idősök) adatközlők a népi hagyományból mit mondanak el, mi maradt meg elbeszélő témaként a hagyományos népi elbeszélésekből, egyáltalán milyen a népi tradícióhoz való viszonyuk.

Igy persze a gyűjtött anyag egyoldalú, mert csak azokat a történeteket, közléseket vettük fel, ill. kértük adatközlőinktől, amelyek a hagyományos népelethez kapcsolódnak, amelyek az egykori (ill. esetlegesen még élő, mai) gyakorlatára, szóbeliségére épülnek. Ezáltal nyilván azt tudtuk meg, hogy napjainkban a tradícióból mi válik a szóbeszéd tárgyává, de hogy ennek milyen általában a részaránya a mai népi elbeszélésekben, arra feleletet nem adhatunk. Egyébként is ez a néhány idézett példa inkább csupán jelzőként kíván szolgálni a hagyományos népi anyag mai népi életével összefüggésben. Ebből következik, hogy még el kell mélyíteni a gyűjtést, hogy valóban általánosítható megállapításokat szűrhesünk le. Ezzel együtt az egész mai népi elbeszélésbeli témakört is számba kell venni, gyűjteni, ha a népi elbeszélések napjainkbeli összetételéről, egymáshoz való arányáról, tendenciájáról is véleményét kívánunk formálni.

A népi hagyományból tehát mi alkotja a mai elbeszélésrend felszínét? Vagyis azt a réteget, amelyre nem kell különösen várnunk, amelyet nem kell kitarató és tudatos rávezetéssel hosszasan kibányásztatni az emlékezet mélyen elfekvő zugaiból, hanem amely az első rákérdés, ill. az első közlési lehetőség következtében nyomban kibugyan az adatközlőből, azaz az, ami még most is frissen él benne, foglalkoztatja?

A hiedelmek közül mindenekelőtt a népi gyógyászattal összefüggő ritusok, a háztáji gazdálkodás ma is jelentkező gondjainak egykori mágikus megoldása (patkányűzés, kukorekáló tyúk), a boszorkányhit, a téli jeles napok (Katalin, mikulás, Luca, karácsony), a névnapozás, az ál-hiedelemmondák, a trufák, a tréfás mondókák, a találos kérdések. Esetlegesen hathatnak ezek a példák, műfajok, de jelen esetben, mivel adatközlésről van szó, nem ezt kell figyelnünk, hanem azt, hogy ez a fajta heterogenitás annak a tükörképe, hogy napjainkban a hagyományból szinte kivétel nélkül minden elbeszéléstémává válik. Bármilyen hiedelem, szokás, népköltészeti műfaj, töredék legyen is, még helyet kap a mai szóbeliségben.

Korábban a végrehajtás, a cselekedet hitelesített, ma a róla szóló elbeszélés hitelesít. Pl. a Katalin napi ággal kapcsolatos egykori szokás

még ugyan gyakorlat az adatközlő családjánál, de *egyedi* jellegű, ezért a végrehajtás elmondásával, a mondandó erőteljes bizonyítványozásával történik a bizonyítás. A még meglévő gyakorlatot kizhangsúlyozóan meséljük el: így válik hitelessé.

A fiatalok körében már valóban mesetéma minden. De náluk is kísért a nem is olyan régi gyakorlat (pl. a szemölcs megkötése, a gilisztázás). Az adatközlő ifjúmunkások a hagyományos ismereteket még az átvetél klasszikus módja révén szerezték: nagyszülöktől, idős asszonyoktól hallották (azért gyakorolták korábban, mert még a szülők is hittek benne). A fiatalok által elmondottakban azonban erőteljesen érezhető a kopás folyamatának a hatása is (kivált a boszorkányos mondatöredékekben). Az öregek közlései ugyanakkor dokumentatív érvényűek, az egykori szokások pontos részadatai alapvetőek (mikulásajándékozás, lucapogácsa, karácsonyi kártyázás). Remekül kiegészítik az eddigi ismereteket, hozzájárulnak a helység népeletének tagoltabb (pl. szociális) megismeréséhez. A karácsonyi *aranyvízbe*¹ dobott pénz szokásával rokon sarkadi lucapogácsabeli pénz interetnikus viszonylatokra is utalhat; a kétegyházi románok a szilveszteri rétesben rejtettek el hasonló módon pénzt, s ugyanígy keresztették a gyerekekkel.²

Népköltészetünk egyik legelevenebb rétegét az ál-hiedelemmondák alkotják. Ezt alátámasztja korábbi közlésanyagunk is.³ Közülük is a szórakozatát, nevezetű válfajait. Ilyen szempontból ide sorolható a népi példaként alkalmazott trufa is, mely a természetközvetkezésbe való belépés idején kialakult emberi magatartás, érzelmi-értelmi viszonyok szemléletes kifejezése, s a kikapós menyecske története révén az ekkor felhalmozódott feszültségek ügyes módú feloldója — egyúttal az aktuálisnak a hagyományossal való szerves összekapcsolódásának népköltészeti mintadarabja is.

Elbeszélésmává vált a Sarkadon valamikor kedvelt névnapozás⁴ köszöntője is. Oka — hogy noha az idősebbek még el-elmondják — lényegében már csak mint emlék él. Ugyancsak azzá lett az egykori memóriafrisztó, -kipróbáló, nyelvtörő elemekkel átítatott mondóka is, mellyel az utcasarkon gyülekező legények ugrották egymást, hogy teljen az idő. De a találós kérdésekkel együtt szerves szórakozatát része volt más társas alkalomoknak is.⁵ Ez is hordalék: a névnapközöntő egyes elemei ebbe is átvándoroltak. A találós kérdéseknek az egykori társas összejöveteleken meglévő helyéről, szerepéről az is árulkodik, hogy az adatközlésben mi után következnek. Alighogy elhangzott Fehér Lajos száján a nyelvtörő mondóka, egy másik adatközlő, Vidó János azonnal rácsattant a találós kérdéssel: éppen úgy, ahogy annak idején a legénykorukban tették.

A közölt adalékok — esetlegességük ellenére is — azt mutatják, hogy a mai népi elbeszélésben az egykori szájhagyomány népköltészeti formái épp úgy jelen vannak, mint a szokások, a rítusok, a hiedelmek történetévé vált elemei.

1. Hiedelmek

(Szemölcs megkötése) Az egész dolog úgy történt, hogy körülbelül 8—10 évvel ezelőtt — annyi éppen lehet, hogy nem volt — a szomszédomban nagyon vallásos népek élnek, és egyszer, amikor paprikát mentem hozzájuk vásárolni, meglátta, hogy a ballábom szárán nagy szemölcs és jobb kezemen is, meglátta, hogy milyen nagy szemölcs van. És adott ilyen öt-

letet, hogy egy szem burgonyával egy gémeskút körül kilencszer körül kell járni, azután a burgonyát az eresz alá kell elátni. És ezzel a művelettel aztán elmúlik a szemölcs. És így történt. Hogy mikor múlt el a szemölcs, azt nem tudom, de elmúlt.

A növegemnek is ugyanígy volt. Ő is megcsinálta ugyanezt a dolgot, de neki pechje volt, a csirkék kikaparták a burgonyát, és nem múlt el a szemölcs. (Csök Imre, 19 éves, 1975.)

(Gilisztázás) Voltam egyszer... nagymuteromhoz, mármint nagymamámhoz, és azt mondta — így este felhódzott, meg a nagyapám, még az is élt, és ekkor beszéltünk ilyen régi történetekről, és akkor mondta — hogy volt ilyen, hogy hát gilisztás volt egyik ösmerőse, és mondták neki, hogy kössön a szájára éjszaka ilyen füstölt szalonát, és akkor kibújnna belőle a giliszták. De aszongya, hogy ez igaz volt, vagy nem igaz? En nem vagyok gilisztás, nem próbáltam meg. (Szilágyi István, 19 éves, 1975.)

(Patkányűzés) Na, most mondok egyet, tessék felvenni ezt: No, most ezerkilencszázharmadban, harmincegybe dinnyéztem itt, a Vári-féle... Közel volt egy Korályi József nevezetű erdősz. Rengeteg patkán volt. Úgy-hogy amikor tették a disznót, is mentek a patkánok — kicsi, nagya — a disznóval enni a darát. Mindég azon studerőzött, hogy hogy lehetne elpusztítani. Megmondom a nevit is, hogy hívták ezt a szájgyártót, na: Sprok Lajos. Annak a felesége, egy sován asszon vót, aszonta, kiment az erdőszhez:

— Erdész úr, én ezt elzavarom, ezt a patkányokat innen.

— Hát hogy?

— Ne törődjön vele — aszongya — jövök estére, oszt elzavarom.

— Jöjjön ki!

Kijött este az asszony. Eljött az íjfel, felment a padlásra, felvett egy vesszőt a kezibe — ez száz százalékos igaz — felvett egy vesszőt a kezibe, felment a padlásra, levetkezett anyaszült meztelenre, oszt akkor elkezdte verni a kémint:

— Innen nektek el kell menni, családostul együtt! Megértettétek?

Oszt ordított hangosan: — Innen el kell menni!

Ez három este történt meg! A patkányok azír nem mentek el. Valamennyi lehet, hogy elment, de nem mont el mind. Ez száz százalékos igaz, én ítem ezt az életet. (Szolnoki Ambrus, 75 éves, 1971.)

(Márciusi hó) Márciusi első hó — hát ugye azér mosdanak az asszonyok, hogy ne legyenek szeplősök, szép fiatal arcuk legyen! Mäskülönben nem tudok semmi különöst. (Tóth Albertné Bodocián Ilona, 67 éves, 1977.)

(Boszorkányok) Én a szomszédunkban hallottam egy történetet. Az egyik fiatalember éjszaka járt dolgozni a malomhoz. Este, mikor — többször látta, hogy egy fekete macska követi — hazafele. Ezt megsokallta a fiatalember, a csizmaszárba egy ölbombot tett, és evvel az egyik este elkapta a macskát, és a lábára egy patkót vert. Este, mikor hazaért, meglepődve látta, hogy az anyja lábán van a patkó, amit ő a macska talpára az utcán kalapált. (Debreceni Sándor, 16 éves, 1975.)

Hát hallottam ezt is a nagymamámtól, hogy hát mondta, hogy régebben voltak ilyenek — hogy hát na: meddők. Nem termékeny képes lányokra vagy asszonyokra. És akkor mondták rájuk, hogy boszorkányok, mert nincsen nekik gyermekük, minden. (Szilágyi István, 19 éves, 1975.)

(Kukorékoló tyúk) Ha a tyúk kukorékol, a fejét ráfektetik, s ha a küszöbön túl ér a feje, levágják, ha nem, meghagyják. (19 éves lány, 1974.)

(Katalin) Feleségem emlékszik az ő nagyanyja szavára, az ő nagymamája szavára. Azonra:

— Katalin napkor vigyél be fijam, szilvafa-gallyat a szobába, de oda, ahun állandóan meleg van.

A Katalin napkor kimegyen, a metszőollóval levág vagy hat ágat. Beletette a duncos üvegbe, vizet öntött rá. Nálunk van egy kis szepare, oszt ott vagyunk, oda tette fel. Hát szípen, mán a múlt hét éhen elkezd jönni a virágja. Most meg legalább vagy negyven-ötven virág biztos van, de még mindig olyanok vannak, hogy még na, nem nyíllott ki egészen. Olyan gyönyörű természetesen, gyönyörű, hogy hát! (Szolnoki Ambrus, 75 éves, 1977.)

(Luca) Szóval Luca estéjén csinálta az édesanyám, és mondta a gyerekeknek, hogy:

— Na, családod, most aszongya a lucapogánya meglesz, és aszongya aki megtalálja ezt ebbe a lucapogácsába, amit majd talál, aszongya, az lesz szerencsés!

Hát ugyi mint gyerekek, alig vártuk, hogy kiszűljön a pogácsa, és mindenki nézte, hogy vajon ki találja meg azt, ami benne van, mer nem mondta meg előbb az édesanyánk. Mikor megsült, akkor adta nekünk a pogácsát, és törtük gyorsan gyerekik, hogy ki talál benne valamit.

Hát osztán majd az egyik testvérem találta meg, s akkor minden el voltunk keseredve, hogy hát csak ő találta pénzt benne! Mi nem találtunk semmit se. Oszt mi el voltunk keseredve, ő meg mosolygott, hogy ő találta meg a pénzt. (Fekete Sándorné Tóth Julianna, 63 éves, 1977.)

(Mikulás) Csak azt tudom, hogy a község, az végtelen szegény vót. Mikulás napkor a gyermek örült, hogy ha kapott egy szelet szentjánoskenyeret, mert úgy hívták, és meg egy virgácsot — és ez ugye, ez kijárt mindeneknek, akár illő vót, akár nem. De a huszonnégy filléres kis játékautóra már nem futotta, az már nem futotta. (Szél Imre, 60 éves, 1977.)

(Karácsony) Hát azok a karácsony szombatját emlegették, ugye. Leültek, és elkezdtek kártyázni dióra. Nem két fillerre vagy egy fillerre, hanem dióra kártyáztak. Ez a díjazás, ez a kártyázgatás azután tartott, mert ugye hát valamiképpen a kis dísznót már levágták, egy kis enni-való került a háznál. Ebbe az évbe Sáséknál voltak, a következő évbe — nem tudom — mára került a sor. És így tótótték el István napig, azután János napig az időt. (Szél Imre, 60 éves, 1977.)

Névnap-köszöntő

Vagyon egy nagy város,
Buda alatt egy víz,
melynek neve Buda,
melynek neve Duna.
A Dunába van egy hal,
annak neve harcsa
Az isten a Juliannát
sőkáig eltartsa!
Ahány fűszál van a réten,
ahány vályogvető cigán,
rokoná, a címbalmos,
ahány hurokat ütöget,
Pest-Pilisben ahány lúd kötöget,
télbe melek kályha,
Bécsbe köcsögkalap,
tengerekben halak,

Nápolyban vászon,
Olaszországban makaróni,
Rómában barát,
ki meg nem hagyja virágozni borát,
Bibliában ahány betű,
tudom, hogy Önnek is jólesik a tütü.
Keményben ahány fecské,
az országban szép menyecske,
a magyarok istene
a Juliannákat
százszor annyi ideig éltesse!

(Ki mondta a névnapon?) Én is szoktam. Sokmindenki, aki tudja, Elmegyünk, összejövünk, elmegyünk, és akkor ott egyik jlyet mond, a másik olyat. Én ezt szoktam mondani, mikor belépünk, osztán mikor összejön a társaság, hogy most mán legyen, aki meghallgassa. (Sárközi Mihályné Dudor Rozália, 63 éves, 1977.)

3. Mondák, kisebb műfajok

(Al-hiedelemmonda)

Ez azzal van kapcsolatban, hogy a temetőbe nem félek keresztülmenni.

Volt itt egy ember, aki hát téglát vert valamikor régen, jó kis zömök, erős ember vót, kint lakott a faluvégen. Aszongya ő nem félt. A háborúba sem félt, ő sohasem, akar hogy jött a golyó. Az egyik szomszédjával jártak le a papréti körbe. Kártyáztak. Ugy gondolta a szomszédja: Maj megviccelem, megpróbálom, hogy fél.

Elmentek. Egyszer azt mondja neki a szomszédja, hogy:

- Komám, kártyázzunk!
- Én nem kártyázok, nem jól érzem magam.
- Eriggyél haza.
- Maradsz még?
- Maradok még, komám!

Hát vót régen egy zsidótemető, ahol hát má most építettek arra, ott kellett keresztülmenni. Hát ő megbújt a bokornál az út mellett. Jött a komája. Hát a véletlen úgy hozta, hogy hát gyorsan rájött neki a ... végzet. Le kellett neki ülni, éppen ott, ahol ült a komája. Mikor elvégezte, állna föl, hátul megfogta a kabátját, húzta vissza! Hát ijedtibe megindult szaladni! Hasra esett az ember is, a komája. Ez hazáig szaladt. Az ajtón nem tudott bemenni, beugrott a kerítésen, úgy, mindenestül behajította magát az ágyba.

Hát a szomszédja fölkel másnap, lesi hogy fölkölt má? Nem költ. Ejnye, aszongya. Mi van evvel, aszongya. Átmegey.

- Hát komám, mi van?
- Nem tudom, komám, nagyon beteg vagyok — azt mondja.
- Hát mi lelt?
- Nem tudom — aszongya — nagyon beteg vagyok.

Estig feküdt, úgy megijedt attól, hogy nem félt, mer a temetőn kellett keresztülmenni, hát ottan nem tudom, kísértetek vagy mik járnak, és ez, hogy leült, megfogta a kabátját, ijedtibe úgy megugrott, hogy az ember is hasra esett, ő meg oszt hazáig szaladt, úgy, menet közben meg a nadrágját is alig bírta felhúzni. Ez megtörtént. (Lelösi Károly, 67 éves, 1977.)

Van itt Sarkadon egy család, úgy hívták, hogy Sipkás Mózes. Oszt a macska bentmaradt a szobába. Oszt mikor mentek haza, mán akkor ug-

rált az ablaknak neki. Ment vóna ki. Hát az ember megijedt, hogy itt valaki kísértet jár. Elszaladt a szomszédokhoz, hogy itten valaki benjár a szobába.

Hát elvitte a szomszédokat. Mikor kinyitják az ajtót, kisorsrant a macska! Így oszt elnevezték őket Macskás Mózesnek. (Fehér Lajos, 74 éves, 1975.)

(Trufa)

Úgy kezdődik, hogy a téeszéknél arrul vót szó, hogy nem úgy van az belől, mint ahogy kívülről látszik. Erre János bácsinak vettik a példáját, aki elvett egy szép fiatal leányt feleségül.

A fiatal lánknak Pista vót a jelöltje, de szegény ember vót. Hát édegelnek, édegelnek, eceer tanálkozott Pista a fiatalasszonnyal. Mondja, hogy mikor találkozhatnak másképp. Megbeszélték akkor estére. Mikor má majdnem elaludt az öreg bácsi meg a fiatalasszony, megverik az ablakot:

— János bácsi, évdődik az asszony!

Az öreg ott eltapogat maga mellett, látja, hogy ott az asszony, érzí.

— Bolond — asszonya. Megint elaludtak, de mire elaludt, újra kopogtatnak az ablakon:

— Na, János bácsi, évdődik az asszony!

Megint megtapogatja. Az asszon ott van mellette.

— Csak bolond az! — asszonya. Megint elaludt, de Pista kopogott újra. Az öreg begurult:

— Na, adok én neki!

Avval leszállt, felhúzta a csizmát, elővette a kisbaltát, oszt kiballagott szépen a régi parasztházon kifele így-úgy. A menyecske meg felugrott, oszt kinyitotta az ablakot Pistának. Pista az ablakon be, fel az ágyra, az öreg akkorra kiért. Benéz az ablakon, hát látja: pont akkor játszottak, Pista meg a fiatalasszony.

— Hű — asszonya — hát nem úgy van az belől, ahogy kívülről látszik! (Sás Mihály, 69 éves, 1977.)

(Nyelvtörő mondóka)

Ki látott már paripákat,
mind tarkákat, egyformákat?
Angliába valókat,
tarkaiba való futókat?

Tisza szélén van egy ta,
annak neve fűzfa,
Fűzfa alatt van egy hal,
annak neve harsca.

Azt üzenté az öreg Kugorica János bácsi,
küldjünk neki csüdökormót, csukatalpat,
tarka lónak tarját,
Lizabelli szilvaszem, szőlőszem,
most küldtél Hónáruul.
Hónárazzák komámnak a fiának a fiátul.
Az öreg Kis János bátyám előtt kint áll egy féllábú, falábú,
kifaragott féllábú menyecske.
Cipedli vagyon a lábán.
Aki ezt egy hallásból elmondja,
tiz liter bor az ára.

(Fehér Lajos, 74 éves, 1975.)

(Találás kérdés)

Azt kérdezem Fehér Lajostul: Milyen halat szokott fogni leggyakrabban?

(Fehér Lajos válaszul):

— Keszeget.

— Nem igaz! Mert vízeset!

(Vidó János, 67 éves, 1975.)

JEGYZETEK

1. BALINT Sándor: Karácsony, műsvét, pünkösöd. Bp. 1976. 54—58.
2. KRUPA András: Intraetnické a interetnické vzájomné vplyvy v cykle vianocnych sviatkov u eleckych Slovákov. In: Národopis Slovákov v Madarsku. Főszek.: Balassa Iván. Bp. 1979. 179.
3. KRUPA András: Sarkadi hiedelemmondák. Múzeumi Kurir, 1976. 20. (II. kötet 19. szám). 80—83.
4. DANKO Imre: Sarkad népelete. In: Tanulmányok Sarkad múltjából. Szerk.: Komoróczy György. H. n. E. n. 429.
5. DANKO I. m. 429.

Néhány emlékezetes kiállításról...

Június. 4-én, a debreceni Kölcsey Művelődési Központban nyílt meg a *Magyar naiv festők és szobrászok* c. kiállítás (Bánszky Pál). A Siklósi Vármúzeumban pedig *Batthyány Kázmér politikai pályája* c. emlékkiállítás (Szita László). 5-én adták át a Sárospataki Képtárban a *Magyar képzőművészet a XX. század második felében* c. kiállítást (Bereczky Lóránt). 8-án a szegedi képtárban nyílt meg *Az állami vásárlások 1981* c. kiállítás (Horváth György). 10-én, a Szépművészeti Múzeumban *Tiepolo évszázada* c. kiállítás nyílt. 11-én, a szentendrei Művésztelep Galériában mutatták be *Diener-Dénes Rudolf* emlékkiállítását (Palotay Erzs). 13-án, az esztergomi Keresztény Múzeumban *Rác Gábor* iparművész kiállítása nyílt meg (Vasadi Péter). A Déri Múzeumban pedig a *Régi debreceni városképek* c. kiállítást adták át (Radnai Pál). 15-én, a Nemzeti Galériában nyílt meg *Vinkler László* festőművész emlékkiállítás (Németh Lajos). 17-én, a Petőfi Irodalmi Múzeumban mutatták be *Gy. Szabó Béla* János Jelenek Könyve c. festszerozatát (Ruffy Péter). 18-án megnyílt a *Tardj tájház* (Balassa Iván). A Szentendrei Képtárban pedig *Farkas Ádám* szobrász gyűjteményes kiállítását adták át (Hann Ferenc). 19-én a Tihanyi Múzeumban mutatták be *Kiss Nagy András* szobrászművész kiállítását (Vayer Lajos). 20-án, a bajor Türr István Múzeumban nyílt meg *Halászat a képzőművészetben* c. kiállítás (Dobrai Lajos). 23-án, a Közlekedési Múzeumban adták át a *Budapest—Balaton* c. közlekedéstörténeti kiállítást (Ivány Árpád). 25-én, a Nemzeti Galériában nyílt meg *Csohány Kálmán* emlékkiállítás (Somogyi József). A Katona József Múzeumban pedig a *Kecskemét építészete a századfordulón* c. kiállítás került bemutatásra (Pusztai László).

A PIRANDELLO-DRÁMÁK ELSŐ ÉVTIZEDE MAGYARORSZÁGON

FAY E. BÉLA

Több mint két évtizedes regény- és novelláiról múlt, évtizedes, buktásokkal sűrűn tarkított drámaírói kísérletezés után, az első világháborút követő években sikerült végre Pirandellónak elismerést szereznie saját hazájában két, leginkább reprezentatív alkotásával, 1921-ben a SEI PERSONAGGI IN CERCA D'AUTORE, 1922-ben pedig az ENRICO IV. c. drámaival, melyeknek 1923-ban Párizsban és Nem Yorkban történt bemutatása meghozta részére a világhírt, rangját a kor nagy drámaírói között.

Debrecenben újsághírekből szereztünk tudomást teljesen újszerű színpadi világról, Firenzei kiadójától 1924-ben meghoztattam elérhető drámaikat és elkezdtem tanulmányozásukat.

Magyarországon az első Pirandello-bemutató 1924. novemberben volt, a Nemzeti Színház Kamaraszínházában: IL PIACERE DELL'ONESTA („A becsületesség öröme” címen, Balla Ignác fordításában). Konvenciók összeütöztetése, az elismert társadalmi felfogás veresége, a pénzen vett férj erkölcsi fölénye nehéz úttörő feladatot jelentett, s végül is a budapesti színházi közönség (és a kritika) tetszését nem nyerte meg. Több kritikus megjegyzései alapján Shaw gyengébb tanítványát látták benne.

A következő bemutató 1925. május 30-án, a Belvárosi Színházban volt, L'UOMO, LA BESTIA E LA VIRTU („Az ember, az állat és az erény”), Heljai Jenő szellemes fordításában. A boccaciói téma reflexiókkal, ironikus moralizálással telítve adta meg a bajbajutott hűtlen feleség megmenekítéséhez a pirandellói színt. Ezt a kettőséget az előadás (a két főszerepben Somlay Artúrral és Titkos Ilonával) nem emelte ki, inkább francia bohózatot alakított ki a konvencionális színpadi eszközökkel. Egy világirodalmi nagyságtól ez kissé illetlennek hatott, és a közönség nem is találta benne többlet kabaré-fűz mulatságnál.

1925 karácsonykor került színpadra a Vigszínházban a SEI PERSONAGGI IN CERCA D'AUTORE („Hat szereplő keresi a szerzőt”), Karinthy Frigyes fordításában, aki Reinhardt rendezői példányát vette alapul. A közönség és a kritika fennakadt a szerepek reálisításának kérdésén: valóság, vagy elvontság, hogyan kell érteni? Nem látott többlet egy különös rendezői ötletnél, furcsa írói látásmódnál, mely nem fért bele a francia realista szemléleten kialakult ízlésrendszerébe.

1926-ban Pirandello a három éve Teatro d'Arte di Roma néven szervezett önálló társulatával Közép-Európát járta, Prága és Bécs után Budapestre is eljött. Előbb úgy volt, hogy a Fővárosi Operettszínházban fog szerepeltetni a társulat négy alkalommal, kora délután, hogy ne ütközzön az ott sorozatban játszott bohózzal. Végül is megkapta a Városi Színház 3 estére (december 20., 21. és 22-re), és bemutatata a SEI PERSONAGGI IN CERCA D'AUTORE, COSI E (SE VI PARE) és VESTIRE GLI IGNUDI c. darabjait, Marta Abba-val a fő női szerepekben. Három fő drámaírói

korszakának legjellemzőbb darabjai: az első a végleges beérkezés tragikus hangú korszakának, a második a kezdeti, komédiás telítésű korszaknak, a harmadik a komédiának nevezett tragédia ábrázolásának remek példája. A közönség tisztelettel követte az előadásokat; eddigi beidegzettségére szerint kifogásolta a COSI E-ben, hogy nem ad megoldást a darab végén a felvetett kérdésekre és ezzel megsértette a színpadi konvenciót. Talán még a VESTIRE tudott leginkább hozzáférközni.

Közben a Pirandello drámáért velem együtt lelkesedő, de csak a feladatot kívánó, névtelenségben maradni akaró munkatársammal (őzv. Gyomlay Kálmánnal) együtt elkészítettem több Pirandello-dráma fordítását: VESTIRE GLI IGNUDI; CIASCUNO A SUO MODO; LA VITA CHE TI DIEDI; TUTTO PER BENE; COSI E (SE VI PARE). Bemutattam egyeseket a Nemzeti Színház, Renaissance Színház, és Vigszínház igazgatóságának. Néhányat Heljai Jenő is elolvasott és ennek alapján 1926 februárban megbízást adott Pirandello SI GIRA („Forog a film”) c. regényének fordítására, melyet az Athenum 1928 februárban adott ki. A budapesti színházak azonban nem kívántak Pirandello-darabot felvenni programjukba. Alapi Nándorhoz fordultam, akinek „Országos Kamaraszínház” néven három év óta stagione-társulata járta a vidéki városokat.

Alapi Nándor 1917-től, mint hadirokkant színész és újságíró Székesfehérváron harcolt az irodalmi értékeket népszerűsítő színházpolitikáért. 1921. szeptember 1-től a székesfehérvári színikerület igazgatója. Az Országos Színészegyesület elnöki tanácsa 1922. évi jelentésében azt írta, hogy Alapi adja az országban a legtöbb értékes darabot.

1923-ban átszervezte a társulatot Országos Kamaraszínházzá, és a vidék több mint 30 városában évente mintegy 400 előadásban mutatott be irodalmi színvonalú és klasszikus darabokat.

Debrecenben 1925 nyarán járt először, de csak az Arany Bika rossz akusztikájú nagytérképén játszhatott. 1929 júliusban nyitották meg előtte a Csokonai Színház kapuját. A következő három évben minden nyáron játszott Debrecenben. Itt tartotta 3000-ik előadását 1931. augusztus 6-án.

1932 szeptemberben átadta az Országos Kamaraszínház addigi titkárának, Déry Bélának és átvette Budapesten, igen nehéz körülmények között, a Kamara Színház vezetését.

Alapi Nándort érdekelte a Pirandello-darabok által eléje adott színészi és irodalmi feladat. 1928 márciusban fordításomban Győrött bemutatta a VESTIRE GLI IGNUDI („Öltöztessük fel a mezteleneket”) c. drámát. Nagyon sikeres választás volt; az Országos Kamaraszínház két szezonon át tartotta műsorán Peéry Pirivel a főszerepben; 1929 júniusban a budapesti Kamara Színházban is bemutatata, 1930 januárban a Szegedi Városi Színház is játszotta Németh Antal rendezésében.

Ugyancsak 1928-ban, április 28-án, mutatta be a debreceni Csokonai Színház ünnepélyes külsőségek között, az olasz követség vezetőjének és munkatársainak jelenlétében, fordításomban az ENRICO IV-t („IV. Henrik”), amelyet aztán a társulat Debrecenben még háromszor, továbbá Szolnokon és Ozdon, Szentiványi Béla társulata pedig 1929-ben Békéscsabán és Makón játszott. Bizonyos fokú történelmi iskolázottság hiánya, a fikció és valóság összefolyása láthatóan határozott nehézségeket okozott a közönségnek, és az igényes díszlet előállításának nehézsége sem tette lehetővé, hogy más vidéki színház vállalkozzék a bemutatásra.

Az Országos Kamaraszínház 1929 októberben Nyíregyházán mutatta be Pirandello TUTTO PER BENE („Minden jóra fordul”) c. drámáját. Bár ez nem olyan reprezentatív darabja Pirandellónak, mint a két elő-

bi, Alapi Nándor kiváló színész teljesítménye biztosította, hogy két szezonon át színen maradhasson. Ez volt a társulat 3000-ik előadásának ünnepi darabja.

1931 novemberében (most már Déry Béla vezetése alatt) mutatta be az Országos Kamaraszínház Nyíregyházán Pirandello PENSACI GIACOMINO („Gondold meg, Giacomino”) c. drámáját fordításomban, amely paradox helyzetek bohózatos sorozatával szintén két szezonon át maradt színen.

A színház debreceni vendégszereplései alkalmával mind a három darabot játszották; ugyancsak bemutatta Budapesten, a Kamara Színházban tartott előadásain.

Az Országos Kamaraszínház 1933-ban megszűnt.

Ebben az évben Budapesten, a Nemzeti Színház Pirandello-bemutatót tartott. Október 20-án bemutatta TROVARSKI („Játék vagy élet”), Radó Antal fordítása) c. drámáját. A művész problémája, aki elvesztette egyéniségét és csak szerepeit tudja játszani fiatal szerelmesnek az életben is, nem kellett érdeklődést a közönségben. Hogy foglalkozhatott ez az ízig-vérig mai költő ilyen időszerűtlen, érdektelen, porlepte problémával? — kérdezte kritikájában Hatvany Lili.

Ezután nyolc évig nem szóltak meg Pirandello Budapesten.

Az egri Thália Színház Társulat azonban ugyancsak 1933-ban, november 4-én bemutatta fordításomban a COSI E (SE VI PARE) („Úgy van, ahogy vesszük”) c. darabját. A lelkes amatőr színjátszókból álló gárda nagylelkűséggel igyekezett tolmácsolni a közönségnek a darab megoldatlannak maradt kérdéseit, az egri irányadó körök azonban legalább olyan hűvösen fogadták, mint amikor Pirandello saját társulatával Budapesten előadta. Majdnem felbomlott az előadás miatt a színjátszó gárda.

A darab azonban túlélte ezt a válságot. 1942-ben a Szegedi Városi Színházhoz került, amely 1943 januárban Both Béla rendezésében „Mj az igazság” címmel bemutatta és sikerre vette. Bánky Róbert igazgató innen átvitte Budapestre, az Új Magyar Színházhoz, amely 1943 szeptemberben sikerrel bemutatta és mintegy harminczet játszott.

Egyik legelső Pirandello-fordításom volt a LA VITA, CHE TI DIEDI („Az élet, melyet én adtam neked”). Ez a csodálatos lírával átszőtt, az élet és halál feszültségének határvonalán mozgó tragédia nem került színen. A Nemzeti Színház 1930 körül érdeklődést mutatott iránta, de — amint később — megadtam — a színháznak egyházi szempontok szerint véleményező külső lektora kifogásolta, hogy a darabban meglehetősen kiemelkedő szerepet játszó kath. plébános nincsen előnyösen beállítva.

Ennyi a története a Pirandello-dramák magyar színpadon befutott pályájának 1941 előtt.

A Szovjetunióban aránylag korán felfigyeltek Pirandellóra. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája, Lunacsarszki kezdeményezésére magáévá téve, 1932-ben nyolc Pirandello-dramát adott ki: SEI PERSONAGGI IN CERCA D'AUTORE; L'IMBECILLE; VESTIRE GLI IGMODO; QUESTA SERA SI RECITA A SOGGETTO; ENRICO IV.

Új restaurátor a Hajdúsági Múzeumban

Ókrész András restaurátor távoztával a Hajdúsági Múzeumba restaurátorkinevezést kapott Lőcsei József vegyész.

HÓVIRÁGOZÁS

(Alkalmi gyűjtés Cserépfaluban)

HUSEBY ÉVA VERONIKA

Az alkalmi jellegű jövedelemkiegészítő gyűjtögetésnek rendkívül fontos szerepe volt a Bükk déli lejtőjén fekvő Cserépfalu lakosságának életében. A szinte az egész magyar nyelvetületen általános gombászás, vadgyümölcsök, teafüvek és különböző gyógynövények gyűjtögetése mellett Cserépfalu egy sajátos időszakai tevékenység, a hóvirágszedés is ismeretes, amelynek a gazdasági és közösségi tekintetben egyaránt kiemelkedő jelentősége napjainkig megfigyelhető. A cserépfalui nagyarányú gyűjtögetésnek az etnoökológiai okaira a hóvirágszedés ismertetése előtt röviden utalok.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye mezőkövesdi járásának északnyugati csücskében, a Bükk déli lejtőin fekvő falvak lakosságát, mint pl. a cserépfaluiakat és bükkzsercieket nem a föld tartotta el: e falukhoz tartozó határ nagy része erdő, míg a művelhető talaj kevés és rossz minőségű. Mindkét faluban az évszázadok folyamán gyűjtögető bázisról fejlődtek ki fontos erdei iparok és az azokhoz kapcsolódó tevékenységek. Ezek között jelentős a faszén-, mézszedés és a fafeldolgozás és a termékek nagy földrajzi területre terjedő fuvarozása, piaci, vásári és házalás értékesítése. Fából készült használati tárgyak készítése és a díszes fafaragás iparrá válása Cserépfalura volt jellemző.¹ Bükkzsercén pedig hidaskészítő központ alakult ki.² A környék falvai között korán kifejlődött egy olyan típusú munkaspecializálódás és differencializálódás, amelyet Viga Gyula egy nagy fogaskerék egymásba kapcsolódó, egymást kiegészítő részeihez hasonlított.³

A környék szegényebb asszonyai erdei gyümölcsöket, gyógyfüveket, gombát, fűt, nyírágat gyűjtögettek főleg családi szükségletre, néha piaci árusítás céljából. Cserépfaluban ez az arány fordított volt. A legidősebb adatközlők szerint is „mink mindig mindennel piacoztunk, oszt ami megmaradt, azt megettük vagy fölhasználtuk”.⁴ Cserépfaluban nemcsak a szegényebb rétegekhez tartozó asszonyok, hanem csaknem minden asszony gyűjtögetett alkalmilag, időszakonként.

Kétségtelen, hogy a gyűjtögetés fontosságának okai a falu földrajzi-ökológiai adottságaiban és társadalmi-gazdasági helyzetében keresendők. Ugyanakkor nem hanyagolhatjuk el azt, e környéken sajátos, cserépfalui szemléletet sem, melyet kifejez tömören az az önabrázolás, ami szerint, ellentétben a környező faluk lakosaival „mink kaparkodóbbak vagyunk: minden tüskőt bogarat megfogunk, piacra viszünk, oszt pénzzé tesszük!” A kaparkodás fogalma nagyon fontos szerepet játszik a cserépfalui egyén, illetve közösség identitásának meghatározásában, artikulációjában, differenciál kihangsúlyozásában úgy a falun belül, mint a környező települérek lakosai által cserépfaluiakról alkotott sztereotípiázásban. A kaparkodó jelző és ige gyakori és igen pozitív használata a falun belül és kí-

A hóvirág kötözése

vül is sajátos, cserépfaluinak vélt tulajdonságokat és tevékenykedéseket fedez. A kaparkodó egyén szorgalmas, ügyes, élelmes, takarékos és minönt megfogad, amiből haszon származhat.

Mondhatnánk azt is, hogy a kaparkodás az úgynevezett protestáns vagy puritán etika egyik fontos elemének megnyilvánulása Cserépfalu esetében: ellentétben a szomszédos települések csaknem felekezetiileg homogén római katolikus közösségeivel — mint például Bogács, Tard, Cserépváralja és Mezőkövesd —, vagy felekezetiileg heterogén lakosságaival — mint például Bükkzsérc, Noszvaj stb. — Cserépfalu 1576 óta önálló egyházközség és csaknem homogén kálvinista. Míg például Bükkzsérc és Bogács egyházi birtok maradt az évszázadok során és a második világháborúig a szatmári, illetve az egri püspökség tulajdonában voltak nagybirtokaik⁵, Cserépfalu több mint 400 éve nem tartozott egyházi tulajdonhoz 1820 és 1945 között nagybirtoka a Szász Coburg hercegi hitbizomány haszonélvezetében volt.⁶ Kétségtelen, hogy ezek a tényezők is főszerepet játszottak a falu etnotörténeti folyamatában és rányomták bélyegüket Cserépfalu sajátos társadalmi, kulturális és gazdasági fejlődésére. A falu gazdaságilag nyitott, viszont társadalmilag és kulturálisan mindmáig zártnak mondható. Ennek a viszonylagos zártágnak egyik fontos mutatója a közelmúltig észlelhető erős endogámikus tendencia, illetve a mindmáig egyértelműen endogámikus formát előnyben részesítő értékek és kifejezések.⁷

Hajdan a nagy arányú summáskodás és a széles körű piaci, vásári,

háztalási kereskedelmi kapcsolatok tették e falu társadalmi-gazdaságilag nyitottá. Az elmúlt 37 évben a mezőgazdasági idénymunka-vállalás az ország különböző területein csökkent volumenében, de viszonylagosan fontos maradt, nem szorult háttérbe, a rendszeres eljárás mindmáig számottevő. Szabadságuk ideje alatt az ingázó és helyben dolgozó férfiak és a faluban dolgozó asszonyok és lányok rendszeresen járnak nyaranként 3—4 hétig alföldi állami gazdaságokba és termelőszövetkezetekbe, ahol jóval nagyobb a fizetés. Az adatközlők szerint „vót olyan is, hogy ketten 21 000 Ft-ot hoztunk haza háromhetes rizsaratásból”.

Erdei termékek gyűjtése és piaci értékesítése — mint például *gyöngyvirágzás*, *csipkésés*, *gombázás*, *csigázás* és az itt tárgyalt *hóvirágzás* is — úgyszintén fontos időszak-alkalmi gazdasági tevékenykedések maradtak, melyeket 16 évestől 65—70 évesig a falu csaknem minden társadalmi rétegét képviselő egyének, főleg nők űznek. Ezek a foglalatosságok minden esetben kiegészítő szerepet töltenek be, tehát Keith Hart szerint,⁸ az informális gazdasági szektorba, vagy Alex Pravda⁹ modelljét követve, a második gazdasági szférába sorolhatók.

A *hóvirágzás* bemutatását egyik adatközlőm elmondásával kezdem: „Hát én nuóta férhez mentem mindig járok hóvirágozni. Jánykoromban sose jártam, pedig Teri komákék még Leonka komákék hittak, de édesapám nagyon haragudott. Aszonta 'dehogya mégy, a csudába mennél az erdőbe ilyenkor!' '62 februárjában vótam először... anyóssommal, apóssommal,

A tálcára rakott hóvirág

Estikével (sógornője) reggelként gyalog fölmentünk a hutai (répáshu-
tai) erdőbe, szettük egész nap, oszt esténként hazagyöttünk... Borzalma-
sán elfáradtam, sehogyse teccett nekem, de anyósoméktul menni kellett
évről évre. Anyósom meg apósom árutak, oszt akkor még nem tudtam,
mennyit jövedelmez... pedig a cserépiek (cserépfaluaiak) mindig hóvirá-
goztak. Viték Egerbe, mert hogy az olyan virágszerető város. Szentes is,
vallásos is, oszt sokat visznek a templomba meg a temetőbe. Mióta én
enlékszem, ott mindig elkelt a virág. Akkoriban még anyai hóvirág volt
errefele, mint most Adonyban meg Kaposvár környékén. De kivész ez va-
lahogy: fel-feljön egy területen, meg el-elmúlik. Hát itt is vót anyni, de
most már vagy 8—10 éve nincsen... ami kevés meg van az későn jön föl.
Na, oszt '74-től mink eljártunk a dunaparti (budapesti) Nagycsarnokba
komaaszonnnyal — merhogy akkor már anyósomékkal külön mentünk —
és, mint a kofák, virradatra mink is megvettük a csokrokat, csak úgy kop-
paszon... Hazahoztuk a hátyiban, fenyőgallyal meg borostyánnal kis
csokrokba ötköttük, oszt vittük Egerbe. Híjába monta az uram, hogy nagy
rekkir, csak mindig begyött az útiköltésig, meg kétszer-háromszor anyni,
mint amit kikötöttünk (a virágra). De én aszontam a komaaszonnynak '78-
ban 'a Róziéék mindig tudnak arról a Dunántúlon szedni... próbájuk
meg mink is! Oszt mentünk, meg tanátuk is, csak úgy, magunkba, mer
hogy Róziéék nem monták vóna meg hun szednek. Aszonta Rózi 'mink
megátokoztuk magunkat, hogy sose mongyuk meg, hol szeggyük!' Nígy
napig odavótunk, míg teli lett a hátyi, hazahoztuk, átköttük, oszt jól el-
áltuk Egertén Nónapkor. Azóta mink mindig eljárnak. Hát rámege erre
5—6 nap szabadság, meg az útiköltésig, meg a nagy munka... Meg hát
azok a svábok arralé úgy néznek ránk, mint a cigányokra... mintha se
lakhelyi, se semmije nem vóna az embernek. A metrón meg úgy les, úgy
csudál bennünket, meg hát, igaz-e, a hátyit mindenki, mint valami négerf.
Sántoson, meg Szentbalázon nem is adnak szállást... Iluszkák most is
Kaposvárral gyöttek vissza Adonyba, mer hogy nem vót hol hálni... De
megéri, nagyon megéri: begyön két havi fizetésem egy hét alatt... nem
n, indegy az, mer nagyon meg kell gondányi, mit hova tesz az ember
ma... Hátha éppen meghúznánk magunkat, hogy aszondanánk, úgy van
jó, mint édesanyamékni vót — mer ő most is aszongya 'a vires vertyályog
egy meg ezt a virágot! Minek ez, la? De hát akkor a gyerekeknek úgy
nem vóna, mint nekem se vót...'

Az idézett adatközlő, egyike az ötvenegy cserépfaluai asszonyoknak,
akik 1983 február végén és március elején hóvirágoznak, 41 éves, két gyer-
neke van, középvezetői beosztásban dolgozik havi 3000 Ft-ért a Budapesti
Féheremű Szövetkezet helybeli részlegében 1974 óta. Férje ölfavágó,
1982-ben 54 000 Ft-ot keresett. Az ő és más hóvirágozó asszony elbeszélé-
seire nyomán fontos képet kapunk ennek az alkalmi munkának az orga-
nizálására és közösségi hátterére vonatkozóan.

A hóvirágozás szervezése és elvégzése a következő módon történik
Cserépfaluban. Különböző informális társadalmi események közben —
mint például disznótorok, csigatésztaállítás, egymás látogatása alatt —
már január elejétől kezdve megbeszélnek az asszonyok, hogy ki kivel, ho-
vá és körülbelül mikor megy hóvirágozni. Ekkor szólnak munkahelyükön,
hogy valamikor február végén és március elején kb. egy hetes szabad-
ságra lesz szükségük. Kis csoportok alakulnak, melyekben általában ket-
tőtől-négy, ritkán több mint öt asszony tartozik. Leggyakrabban a csoport-
okat komaaszonyok, szomszédasszonyok, testvérek vagy más rokonok al-

kotják; ritkábban — például 1983-ban 8 esetben — egy házban lakó csa-
ládok tagjai (pl. apa, anya, 16—18 éves gyermekeik, egy anyós vagy sógor-
nő) alakítanak egy-egy hóvirágozó egységet. Nagy titokban tartják (és ál-
talanban sikeresen, vagyis a csoportoktól belül marad, az információ), hogy
pontosan hová mennek hóvirágot gyűjtögetni. Az adatközlők szerint erre
a titkolózásra azért van szükség, mert nehéz szállást kapni és sose lehet
tudni, hogy mennyi hóvirágot találnak majd. Tehát minél kevesebben
mennek egy-egy helyre, annál nagyobb az esély arra, hogy szállást és elég
virágot találnak. Ilyenkor már nagy az izgalom azok között az asszonyok
között, akik hóvirágozni készülnek. Beszélgetnek arról, hogy milyen lesz
az időjárás, a virág mennyisége abban az évben; ki mit hallott a Dunán-
túlon ölfavágó cserépiektől erről; milyen lesz a fogadtatásuk Adonyban,
Nagykanizsa, Gyékényes, Pécsi erdő, Kutas Tanya, Villány, Kaposvár,
Dombóvár, Szár, Bicske környékén, amikor szállást keresnek az ott töl-
tendő 2-3-4 éjszakára. Részletesen megtárgyalják, hogy mekkora lesz a
profit, illetve, hogy mekkora anyagi előrendelülést jelent abban az évben
a hóvirágozás egy-egy családon belül. Arról beszélnek egymásnak, hogy ki
mire költi majd a keresendő pénzt: „hát én veszek egy kis sifonyt, oszt-
tán kifizetem a pap bérit egész évre. A gyerekek cipőt veszek konfirmá-
lásra, meg egy új üttörő inget, mert nagyon elnyűtte már azt, amije most
van. Ha marad még (pénz), akkor veszek magamnak is ruhaanyagot...”
„Ha jól sikerül a hóvirágozás idén, akkor kifizeti a bécsi utamat... oszt
tehettek a kisjányának egy arany láncot, magamnak meg egy új kabátot,
mert a régim már 16 éve vettem Csebot (Csehszlovákiában) hóvirágozás-
bul...” Ilyenkor egymás között kibeszélik azokat, akik véleményük szer-
int, nincsenek rászorulva hóvirágozásra hanem, csak úgy „passzióbul
mégis járnak évről évre, pedig begyön azoknak 15 000—20 000 Ft is a kö-
zösbé havonta!” Ekkor éleződnék ki a falun belüli apróbb-nagyobb vi-
szálykodások, ellentétek is. Itt talán nem is annyira az irigykedés és ál-
landó anyagi versengés játszik főszerepet, mint inkább a gyűjtögetőterü-
leteken és piaci árulás közbeni konkurrencia.

Legtöbbször busszal és vonattal utaznak a kiválasztott, főleg dunántúli
gyűjtögető helyekre. 1983-ban 14-en saját autóikkal mentek hóvirágozni.
A fent említett 8 esetben egy-egy asszony férje és családja különböző
férfi és női tagjai kíséretében gyűjtött hóvirágot, de általában főleg asszo-
nyok szférája az a tevékenykedés. Sok esetben veszekedést okoz az asszo-
nyok tervezett hóvirágozása a családon belül. A férjek felháborodottan
kérdézik, hogy „hát rá vagy te erre szorulva? Minek méccé?“, de az asz-
zonyok csak elmennek évről évre.

A budapesti metrón történő utazást a Keleti Pályaudvar és a Déli
vagy Kelenföldi Pályaudvarok között a púposra rakott, letakart vékás
hátyikkal csaknem minden adatközlő kiemeli, mint olyan élményt, melyet
a pestiek „magyon megbámulnak”, „kinéznek”, „megcsodálnak”. Sokan
állításai szerint, végignévetik az utat, „hagy bámuljanak a pestiek!” Este
indulnak a faluból és az éjszakát legtöbbször végigtartazzák.

Uticcikjuk elérésekor egyenesen az erdőbe tart legtöbb kis csoport,
anélkül, hogy először szállásról gondoskodjanak, megnézik, hogy mennyi
és milyen nagyságú hóvirág található. Ha véleményük szerint elég és
szép, nagy, hosszúságú a virág, egész nap szednek és délután négy óra
körül elindulnak az előzőleg kiválasztott, az erdőhöz legközelebb eső fa-
luba szállást keresni. Ez nem mindig jár sikerrel. 1983-ban 30—60
Ft-ig fizettek személyenként minden éjszakára a cserépfaluai asszonyok.
A dunántúli falukban hátyi kosarukkal való szállás feladását szintén él-
nénszerűen mesélik. Az adatközlők szerint a Noszvajon készült, észak-

kelet Magyarországon általánosan használt fonott háti kosarakat nem ismerik a Dunántúlon, „oszt azok a svábok csak úgy leszkódnak a kapujukból, hogy miféle népek vagyunk mink, meg mit viszünk a hátunkon?”

A háti kosarakat a bérelt szálláson hagyják az asszonyok, amikor második és harmadik napon gyűjtenek. Kézikosarakat visznek az erdőbe és azokba rakják a hol kis késsel vágott, hol tépett hóvirágot. Először a marokkba gyűjtenek 300–320 szál virágot, azt egy nagy csokorra kötik és úgy teszik a Fosarakba. Ezekből a nagy csokrokból naponta 20–25, vagy ha nagyon jó helyen gyűjtenek, ahol sok virág termett abban az évben, 30 is összegyűlik. Reggel, napközben és este a Cseréfaluból vitt élelmet — kenyeret, szalámit, szalonnát, sajtot, almát — fogyasztanak el.

Amikor a hátikosár megtelik hóvirággal, elindulnak hazafelé. Ismét busszal és vonattal utaznak és általában éjszaka vagy későn este érnek Cseréfaluba. Egy pár óra alvás után — sok esetben ilyenkor nem is fekszenek le aludni, pedig legtöbb asszony nagyon fáradt a virágzászás, két álmatlan éjszaka és kényelmetlen utazás következménye képpen — elkezdődik a hóvirág kötözése. A kötözést már nagyobb csoportokban kalakaszterűen végzik: 10–15 asszony és lány végzi ezt a munkát. Vagyis „olyanok jönnek segíteni, akik számíthatnak rám is: segítünk mink egy-másnak kapálni, kukoricát törni, csigatészta csinálni oszt ha kell, virágot kötözni is”. Például a fent idézett adatközlőnek 14-en segítettek kötözni. A hóvirágost kritizáló édesanyja, ennek testvére és unokatestvére, az adatközlő testvére, annak két lánya, az adatközlő négy közkomája, két munkatársa és két beteg barátnőjének egy-egy lánya. 15–20 szál hóvirágot fenyőág és borostyán levél mellé kötnek. Ebben az esetben de, tízkor kezelték ezt a munkát és este 11-re 836 csokor lett kész. Ezeket vízben, sőt, hűvös szobában tárolták másnap reggelig, amikor az adatközlő és lányai kosarakba és utazótáskákba tették a virágot és Egerbe vitték ezeket busszal.

Egerben a piacon, a Főutcán, utcasarkokon, vonat- és buszállomásokon árulják a virágokat. 1983-ban több mint 50 cseréfalui lány és asszony árult hóvirágot Egerben, 2 bükkzsérci és 3 bogacsi asszony kíséretében. Egy cseréfalui család, melynek öt tagja ment gyűjtögetni Dunántúrra, időhiány miatt nem árulták a csokrokat egyenként, hanem az 1300 csokrot eladták egy egri virágárusnak csokronként 7 Ft-ért. Legtöbbször viszont 2–3 napot Egerben tartózkodtak és egyenként árulták a csokrokat. Az ár 6 és 15 Ft között fluktuált, mert „tűgyük mink mán, ahogy kinéz az a vevő, meg ahogy kéri a virágot, hogy mennyit kell kérni. Vannak olyanok, akik szép kocsiból szállnak ki, nem aludni jönnek, nem is érdekli őket, hogy mennyi az ára, csak vásáronyi akarnak 2-3-4 csokrot kérnek, odaadnak egy százast. Osztt mink mongyuk, hogy '15 Ft-ával adom, kedves! Osztt vannak olyanok, akik mingyár kérdezik, hogy mennyibe kerül, oszt alkuszunk”.

Az egri árulás is nagy eseményként tárgyalt jelenség az asszonyok és lányok között. A konkurrencia nemcsak egymás között éleződik ki árulás közben — sőt, már a buszon Eger fele utazás közben is elhangzik egy-egy „hát tük minék gyöttök, vagyunk mink elegen!” — hanem az egri állami virágüzlete; árusai és a cseréfalui asszonyok között is. „Vót olyan is, aki a rendőrségre meg a tanácsra telefonált, meg aki elzavart minket mert, hogy aszonta 'maguk csak a tejfölt szednek le, egyszer-kétszer gyönek egy évben, mink meg egész évben itt dógozunk, gürcölünk!’ Na meg a faluból is vót olyan, aki odagyön és aszongya 'Hát mongya, kedves, rávan maga erre szorulva, hogy itt ázzon-fázzon? Hát az ura is jól keres, maga is, Jósokájuk is hazaadja mán 79 óta (keresetét), hát minek csináj-

ség.

ja?’ Osztt én meg montam neki 'rá, tanító néni, rá! nem mindegy ám az a pénz, nagyon kell!’ Mert hát mink mindig mongyuk Cseréfalun, hogy 'Boland az ember pénz nélkül!’”

A cseréfalui hóvirágost néprajzi szempontból több fontos tanulsággal szolgál. Ezek közül mindenekelőtt a gazdasági jelentőségét kell kiemelnünk. A hóvirágost elsősorban alkalmi, időszaki jövedelemkiegészítő tevékenység. Az e munka révén szerethető összeg az évi költségvetésnek lényeges részét alkotja. Bizonyos célok megvalósításában (keresztele, konfirmáció, lakodalom, ruhavásárlás stb.) előre tervezett és biztosnak tekintett pénz. Az anyagi javak és célok elérése mellett a hóvirágost társadalmi, közösségi tekintetben is figyelemre méltó. A tervezés, a hóvirágost csoport összetételének a kialakítása, az utazásra, étkezésre stb. való előkészítés a csoport tagjainak már egy-két hónappal korábban beszélgeti, társalgási alkalmakat jelent. Sőt, a különböző csoportok egymásról való vélekedése, a nem hóvirágost lakosoknak a résztvevők tagjairól és a hóvirágostról való megnyilvánulása voltaképpen egy adott időszakban az egész falu közösségére kiterjedő témaként jelölhető. A hóvirágost követő időszakban is vissza-visszatérő beszélgetési témát nyújt az utazás akár negatív, akár pozitív élménye. Ez néprajzi szempontból még az időszakos migrálás kérdéseire is hasznos adalékokkal szolgál. E tekintetben nem hagyhatók figyelmen kívül azok az impressziók, amelyek az utazás, a virággyűjtés során érik a csoport tagjait. Mindezeknek a tudati szférában való lerakódása kétségkívül hatással van az identitással kapcsolatos szemlélet alakulására is. Es nem utolsósorban hangsúlyoznunk kell azt, hogy a hóvirágost Cseréfalui kultúrájában sajátos, mikroetnikus jelen-

A hóvirág tárolása árusítás előtt a szobában

1. Lajos Árpád: Diszes fafaragás a Hór völgyén. HOM Evkönyve, III. 1963. 103–109. l.
2. Ezzel a témával Nagy József András 1981 A bükkfalja népi építészet c. munkájában foglalkozott. (Kézirat a Bp.-i Műszaki Egyetemen).
3. Személyes megbeszélés nyomán.
4. Tarkány Szűcs Ernő szerint viszont csak a századforduló óta vált jelentőssé a piacra való gyűjtögetés. Magyar jogi népszokások. Bp. 1981. 545. l.
5. Csikváry Antal: Borsod Vármegye. Szociográfia. Miskolc, 1939. II. 33. l.
6. Uo.
7. Ezzel a témával behatóbban foglalkoztunk az „Endogám és exogám tendenciák egy északkelet-magyarországi faluban 1880–1920” című tanulmányban. In: Ethnographica et Folkloristica Carpathica, III. Megjelenés alatt.
8. L. pl. „Informal income opportunities and urban employment” in Journal of Modern African Studies. 1974. 11, 1:61–69.
9. Személyes megbeszélés nyomán. — Itt is megköszönöm Ujváry Zoltán szíves szakmai tanácsait.

Néhány emlékezetes kiállításról...

Július. 16-án, a Miskolci Galériában került bemutatásra a *Régi tibeti és nepáli művészet* c. kiállítás (Bethlenfalvy Géza). A szentendrei Művészeti Galériában pedig *Ivanka Jovanović* naiv festő kiállítását nyitották meg (Náda Marinković). 19-én, a szerencsi cukorgyári Művelődési Házában nyílt meg *Hubay Miklós* festőművész kiállítása (Pál György). 21-én, Hajdúnánáson, a Kis Galériában mutatták be az *I. Hajdúnánási Népművészeti Alkotótábor kiállítását* (Lukovics András). 23-án, a Miskolci Galériában került sor *Kigyó Sándor* szobrászművész kiállításának megnyitására (Borsos Árpád).

Augusztus. 6-án, a Szentendrei Képtárban nyílt meg *Szántó Piroksa* kiállítása (Ottlik Géza). 18-án, a szentesi Koszta József Múzeumban mutatták be a *Zalai népművészet* c. kiállítást (Kerescsényi Edit). 20-án, a gyulai Dürer Teremben adták át a Román Szocialista Köztársaság Képzőművészeti Szövetsége nagybányai tagjainak *grafikai, festészeti és szobrászati kiállítását* (Tiberiu Alexa).

Szeptember. 2-án, a Déri Múzeumban nyílt meg Duray Tibor represszív kiállítása (Sz. Kürti Katalin). 3-án mutatták be a Jantyk Mátyas Múzeumban *Fajka János* tűzománc-művész kiállítását (Ecsery Elemér). A Liszt Ferenc Múzeumban nyitották meg a *Csehszlovák iparművészet* c. kiállítását (Kovács Béla). 9-én, a pécsi Modern Magyar Képtárban mutatták be az *Ubrizsy Gyűjteményt* (Brandstätter György). 11-én nyílt meg a székesfehérvári Csók István Képtárban a *Művészet I. Lajos király korában* (1342–1382) c. tárlat (Dercsényi Dezso). 15-én, a szentendrei Művelődési Központban nyílt meg a Szamokovi Galéria képzőművészeti kiállítása (Vaszil Joncevsz). 16-án, a Közlekedési Múzeumban adták át *A magyar vasút villamosításának 50 éve* c. kiállítását (Veres István). Győrött, a Xantus János Múzeumban pedig *Hegyi György* festőművész tárlatát nyitották meg (Láncz Sándor). 19-én, a tatai Kuny Domokos Múzeumban nyílt meg *John Agoston* textilművész kiállítása (Pécsi László). 22-én, a tiszafüredi Kiss Pál Múzeumban adták át *Györfi Sándor* szobrászművész kiállítását (Tálas László).

Múzeumunk életében a jelen, 1982. esztendő nagy veszteségekkel terhes. Az év elején eltemették *Julow Viktort*, volt kiváló munkatársunkat, most pedig *Szűcs Sándort*, a jeles etnográfust, a karcagi Györfy István Nagykun Múzeum volt igazgatóját búcsúztatjuk. Szoros kapcsolatok fűzték a Déri Múzeumhoz is. Annakidején, a *Milleker Rezső* vezette egyetemi Földrajzi Intézetben ismerkedett meg múzeumunk első igazgatójával, *Ecsedi Istvánnal* és vált belőle többek közt Ecsedi hatására is etnográfus. Most pedig, végrendelete szerint, múzeumi szervezetünknek hagyta mindazokat a bútorokat, felszerelési tárgyakat, amelyeket kiválasztunk, könyveit, iratait, levelezését. Az óriási portán álló, ősi, több mint kétszázéves házát pedig az államra, szülőfalujára hagyta, azzal a kikötéssel, hogy benne közgyűjteményt kell elhelyezni, az épületet a sárréti nép művelődésigényének szolgálatába kell állítani.

Sok-sok nekrológ szóló életéről, haláláról, méltatta munkásságát. Annakidején, 70 éves korában, a szolnoki *Damjanich János Múzeum* első évkönyvét szentelte Szűcs Sándornak, múzeumunk pedig a *Bajomi krónika* című helytörténeti és néprajzi antológiával köszöntötte. Biharnagybajomtól soha sem tudott, de nem is akart elszakadni. Karcagi múzeum-igazgató korában is inkább vállalta a rendkívül terhes, nonatall való napenkénti bejárást, mintsem otthagya volna, ha csak ideiglenesen is, Biharnagybajomot. Biharnagybajom, amelynek gazdag hagyományú világában nőtt fel, mindennek előtt a *Sárrétet* jelentette számára. Innen tekintett ki a Nagykunságra és a Hajdúságra, azaz a Három földre, ahogy elnevezte ezt a földrajzilag is rokon, gazdálkodásában, társadalmi fejlődésében és kultúrájában is egymáshoz oly hasonló három tájat, embercsoportot. A *régi Sárrét világnak* volt a krónikása, a *régi vizes világ* írója. Koránt sem volt romantikus képzelgő, írásaival szemben a társadalomnéprajz támasztott igényeket. A hagyományoknak nemcsak ismerője, hanem elője, aktív részese is volt, a saját maga adatközlője is egyben. Aprólékos megfigyelései, kiváló leírásai, hangulatfestő-hangulatkelto írásmódja, páratlan nyelvi gazdasága történelmi irodalmilag is értékes alkotásokká tették. A Bessenyei pusztakovácsi magányához hasonlítható bajomi magányában sokszor osztotta meg ismeretét. Ügyszeretét, barátságát az őt felkereső öregekkel, fiatalokkal; *Dorogi Mártonnal*, *Retegi Istvánnal*, *Balassa Ivánnal*, *Molnár Balázssal*, *Vargha Lászlóval*, *Miklya Jenővel*, *Bellon Tiborral*, *Kaposvári Gyulával*, *Dankó Imrével* és még sokan másokkal.

Hagyatékát a püspökladányi *Karacs Ferenc Múzeumban* helyezték el, házában pedig — melyben könyvtár létesül — a Sárréttel is foglalkozó emlékkiállítás rendezünk be.

Múzeumi és műemléki hónapunkat az idén is széles körű, gondos előkészületek előzték meg. Ezúttal a környezetvédelem, illetve a vele kapcsolatos természetudományos muzeológia került előtérbe. Ennek a kiemelésnek, tárgyválasztásnak megfelelően nyílt meg a Dérj Múzeumban, a gyűjtők bevonásával *Az ásványok világa* című időszaki kiállításunk. A kiállítást *Szekelyné dr. Fux Vilma* egyetemi tanár nyitotta meg. A központi tárgyhöz kötődően a hónap folyamán mind Debrecenben, mind a megye más helyeiben is több környezetvédelmi, természetudományos muzeológiai rendezvény került lebonyolításra részben a már említett kiállításhoz kapcsolódóan, részben attól függetlenül. Ezek közül a rendezvények közül kiemelkedő jelentőségű volt a Dérj Múzeumban tartott *Környezetvédelem — környezetesztétika* című tudományos tanácskozás (okt. 19., *Helmecey Balázs, Jakucs Pál, Csete György, Nagy Antalné, Salamon Ferenc, Tóth József* közreműködésével). Püspökladányban *Nadányi Zoltánra*, Földesen *Balázsházy Jánosra*, Debrecenben *Arany Jánosra* és *Zoltai Lajosra* (ez utóbbira egy nagyszabású emlékkiállítás megnyitásával is) emlékeztünk előadásokkal, kiállításokkal. A hagyományos emlékbeszédés *Bocskai-emlékmű* koszorúzásokat is megtartottuk okt. 15-én, az álmosdi csata évfordulóján. *Vadász Endre* emlékkiállításunkat — amihez szép és tartalmas vezető is készült — okt. 28-án nyitottuk meg a Magyar Nemzeti Galériában.

A múzeumi és műemléki hónapozat kiadott meghívó műsorfüzet hagyományaihoz híven ezúttal is rövid, ismeretterjesztő jellegű cikkekkkel jelent meg (*Lovas Márton: A környezetvédelemről, Dankó Imre: Arany János debreceni emlékezete, Dankó Imre: A Bocskai-kultuszról, Módy György: Zoltai Lajos (1861—1939), Sz. Kürti Katalin: Vadász Endre (1901—1944) emlékkiállítás a Magyar Nemzeti Galériában*).

Okt. 29-én tartotta *múzeumbaráti körünk* évi rendes közgyűlését. A közgyűlés hivatalos részét, amely *dr. Dankó Imre* ügyvezető alelnök beszámolójának vitájából és elfogadásából állott, előadás követte. A múzeumi hónap központi gondolatának megfelelően *Finta István: Környezetvédelem Tanzániában* című előadása hangzott el, majd pedig — ugyancsak hagyományosan — a különböző pályázatok eredményhirdetése, díjkiosztása, valamint a Tájak, korok, múzeumok mozgalom aranyjelvényes tagjainak jelvényátadása következett. A közgyűlést *dr. Bán Imre* elnök vezette le. A közgyűlésen szó esett folyóiratunk, a Múzeumi Kurir kiadásának biztosabb alapokra való helyezéséről is. Az elnökség előfizetők gyűjtésére, felülfizetésre, hirdetések szerzésére, támogatások biztosítására hívta fel a közgyűlésen megjelenteket.

Az alább közreadandó dolgozatom rövidített változata német nyelven megjelent 1981-ben az *Ethnographica et Folkloristica Carpatica* 2. számában.¹ A német nyelvű cikk felkeltette az érdeklődést a bosnyák vándorárusok iránt. Szép bizonyítéka ennek *Faggyas István* Bosnyák Árusok a putnoki vásárokon c. cikke, amely kevéssel ezelőt a Néprajzi Tanulmányokban jelent meg.² Faggyas István dolgozata több új adattal gazdagította a bosnyákról szóló általam megrajzolt képet. Ez a körülmény összefüggött arra, hogy a könnyebb felhasználás érdekében tanulmányomat magyarul, eredeti formájában, terjedelmében is közöljem.

A hazánkban járt vándorárusok közt különleges helyet foglalnak el a bosnyákok. 1879—1920 között vásáraink, nagyobb forgalmú piacaink, némely bűcsúink elmaradhatatlan alakjai voltak. Bosznia-Hercegovina okkupációja után jelentek meg és az első világháborút követő békekötés után maradtak el.³ A huszas évek elején egy-két utolsó mohikán még felűnt, főleg Budapesten, de ezek is hamarosan abbahagyták a vándorlást. Az a nagyjából fél évszázad, ami alatt Magyarországra jártak, elég volt arra, hogy általánosan ismertek legyenek, hogy vásáraink, piacaink jellegzetes figuráivá váljanak.⁴ Minden vásárleírásunk megemlékezik róluk. *Kiss Lajos* a hódmezővásárhelyi vásárokkal kapcsolatban azt írta, hogy közismertek voltak. Egy-egy vásárban 5—10 is megjelent közülük. Nemzeti viseletükről, magas növésükről mindenkinék feltűntek. Portékáikat nyakba akasztott *kasban* maguk előtt hordták: kisebb-nagyobb kések, bicskákat láncsal, ébresztőórát, kis tükröt, borotvát, cipőperlit, bőrdohánytartót, öngyújtót, fésűt, zsebórát szíjon vagy láncan, rézkapcsokat, gyöngyöket, biztonsági tűt, csigás skatulyát, piros és kék selyemtetűt, varródobozt, pipakészítőt, fapipát, szivar- és cigarettaszípkát is árultak. Fejükön piros fez vagy török sapka volt, brosstükkal teleszárkálva. Karjukon, vállukon tokokban nagy fabotok (görbebotok) voltak. Ruhájuk elől, a mellrészen tele volt tűzdelve egyszerű és díszes gombostükkal, nyakkendőkkel, kalaptükkal és biztonsági tükkal.⁵ *Dankó Imre* a gyulai vásárokról írva szüksésváuan említette, megállapítva, hogy *bazárosoknak*, illetve *bosnyák bazárosoknak* is hívták őket.⁶ A békési vásároknak is megszokott alakja volt a bosnyák. *Kirner A. Bertalan* írta, hogy néha többen is voltak egy vásárban, de párosával sohasem jártak, árultak. Portékájukat tört magyarsággal kínálták; a vevőket *sógornak* szólították. Borotvát, botot, zsebórát, bicskát, bugyellárist, szipkákat árultak. A békési vásároköz szerették őket, ragaszkodtak hozzájuk.⁷ *Nagy Csizrok László* is hasonlóképpen írt róluk a kiskunhalasi vásárokkal kapcsolatban. Bosnyák öltözékben, piros sapkával jelentek meg ott is, és apró eladnivalójukat a nyakukba akasztott dobozféléből kínálták. Törték a magyar szót, a vevőket sógorozták. Igen népszerű és állandó alakjai voltak a halasi vásároknak. Közvetlenül nem hazájukból jöttek, hanem ma-

gyar vidékekről, más vásárokról, városokból. Halason ismerős házaknál szálltak meg.⁸ *Békés István* a pesti vásárokat, piacok ismertetése során szövegezték. Szerinte a bosnyákok, a többi idegen vándorárral együtt rákaptak a magyar szóra. Kevés honosodott meg közülük Magyarországon, nem úgy mint a török cukrász vagy a fagyialtos olasz.⁹ *Békés István* részleteiben is foglalkozott velük. Leírta, hogy a Monarchia déli nyomorvidékéről, az 1878-ban okkupált Boszniából hányadot Budapestre a kurta zekés, bugyogós, bőrvés, fezes bosnyák vándor-bazáros. Az első török rézműves remekeket, tarka cserépényeket, fa- és acélberakások dísz tárgyakat, szarajevói szőtteket, faragott botokat hoztak magukkal és árulták. De a népművészeti-háziipari anyag utánpótlása nehéz volt. Az oda-vissza utaztatás felemészette volna a különben is csekély jövedelmet. Ezért változtattak aztán az áru jellegén és minőségén. A bosnyákok élelmes kalmároknak bizonyultak, kapcsolatot találtak a vásárok szállítóival, és kikeresték vagy elkészítették a boszniai árucikkeket, vagy azokhoz hasonlókat. A bosnyák bazáros nyakába akasztott *tálcáján* pipát, pipaszárat, szipkákat, bicskákat, bőrbugyellárist, keleti kalárist, fülönfüggőt, köves gyűrűt kínált vevőinek. A tálcá széléiről, a zekéjéről török mintás kendőt, az övéről, karjairól mindenféle botok, sétapálcák lógtak le.¹⁰ *Béber László* is hasonlóan szövegezték, debreceni vonatkozásban. Egyedül tett említést arról, hogy a bosnyákok élelmiszert, közelebről italokat árultak. Szerinte a piros fezes bosnyák fakapukból kínálta sárga és rózsaszín szőrpjeit, s tört magyarsággal hessegette el az ólálkodó diákokat.¹¹ Legújabbban *Kalapis Zoltán* elevenítette fel alakjukat a torontál-vásárhelyi (debeljácsei) vásárok ismertetésében. Azt írta róluk, hogy ott is bosnyák bazárosoknak hívták őket, a vásár jellegzetes alakjai voltak.¹²

A néprajzi szakirodalom sem foglalkozott velük bővebben. Legrészletesebben *Banner Benedek* szövegezték róluk. Szerinte is vásáraink sajátosság figurája volt a bosnyák. Piacokon csak kivételesen jelentek meg, házalásra pedig csak rendkívüli körülmények kényszerítették őket. *Banner Benedek* is hatalmas, jól megtermett férfiaknak említi őket. A nyakukba akasztott *ovális* kosárban főleg fényűzési cikkeiket: bicskákat, késeket, borotvákat, töröket, szaru- és kaucukárukat, haj- és bajuszkeféket, bajsuzkötőket, kaucukbul és olcsó fémből készült ékszereket, pipákat, pipaszárat, fából és tajtékából készült szipkákat, gyufatartókat, dohány-szelencéket, boxot, botokat, bikaeszközöket; a legényélet kozmetikai és biztonsági — talán inkább fegyverbeli — szükségleteit.¹³

Ezek az egymást kiegészítő leírások, említések sok mindent elmondtak ugyan a bosnyákokról, de számos lényeges kérdésre nem adtak választ. A leírások, amelyeknek az a közös tulajdonságuk, hogy kizárólag *emlékezések*, nem egykorú feljegyzések vagy éppen tudatos kutatómunka eredményei, csak a legáltalánosabb jelenségekre térnek ki. Sajnos, az egykorú irodalom sem mond többet, sőt még ennyit sem, mert meglehetősen Bosznia-Hercegovina történetének, lakosságának átfogó ismertetésével. Még Bosznia-Hercegovina iparának, kereskedelmének, közlekedésének, sőt néprajzának egykorú ismertetéseiben sem találunk a bosnyák vándorúrsokra vonatkozó adatokat. *Strausz Adolf* 1881-ben részletesen leírta Bosznia-Hercegovinát. Megállapította, hogy az okkupáció után a lakosság érdeklődése, a kereskedelem, a korábbi Kelet helyett Nyugatra, Északnyugatra, az Osztrák—Magyar Monarchia felé fordult.¹⁴ A kereskedelem tekintetében a vallási hovatartozás szerint ismertette a lakosságot. A nagyobb hányadot kitevő *mohamedán* bosnyákság kereskedelmi tevékenysége a csarszámban, a bazároknak, helyhez kötötten folyt. Egyáltalán nem voltak mozgékonyak, a vándorereskedelemmel nem hozhatók

kapcsolatba. Az *orthodox* bosnyákok viszont minden csekélységért, sőt gyakran egy-egy megbízás teljesítésére is Bécsbe vagy Triestbe mentek s így üzleteiket kedveltekké tették, jövedelmüket emelték. Azonban nem valószínű, hogy a bosnyák vándorúrsok közülük kerültek ki. Hasonló volt a helyzet a *katolikus* bosnyákokkal is, bár kisebbségi helyzetük következtében még mozgékonyabbak voltak, mint az orthodoxok, és kereskedelemmel is szívesen foglalkoztak. Náluk számításba kell venni azt is, hogy minden más csoportnál jobban irányultak a katolikus lakosságú osztrák—magyar területek felé, azokra a tájakra, ahová a XVIII. század elejétől kezdődően nagyszámú katolikus bosnyák bosnyák telepített ki. Bosznia-Hercegovinában szépszámu spanyol zsidó is élt. Áradhatatlan kereskedők, a mohamedánoknál fortélyosabbak voltak. Áruikat raktárban tartották, nem pedig boltjaikban, ahonnan eladták az árut és nem tartogatták, mint a mohamedánok. Azonban bosnyák vándorereskedőink, árusaink nem az ő soraikból kerültek ki. *Strausz Adolf* megemlíti még egy népcsoportot, a *zinzárokat* (cincárokat), akik nagyon is számításba jöhetnek bosnyák vándorúrsokként. A magukat római származásúknak tartó zinzárok szétszórtan éltek egész Bosznia-Hercegovinában. Az Ochridi tó körül községek is voltak, amelyeknek lakói „a legnagyobb kereskedést űzik”. Magyarországon is számos helyen meg lehetett őket találni — írta *Strausz*. Orthodoxok. Kiváltképpen sok volt közülük Pest-Budán, ahol egyszerűen *görögökné* tartották őket. Saját nyelvük nem volt, mindenkor azok nyelvét használták, akik közt éltek (német, magyar, szerb, bolgár, török stb.). *Strausz Adolf* beszámolt arról is, hogy a zinzárok viseletükben is mindig alkalmazkodtak az őket körülvevő nép, népcsoport szokásaihoz. Így Boszniában ruházat tekintetében alig lehetett őket megkülönböztetni a bosnyákoktól. Többnyire kézművességgel és kereskedelemmel foglalkoztak, „amivel az egész török birodalomban a legnagyobb ügyességgel bírnak”. Kézművességben is felülmúlták a többi bosnyákok, kereskedelemben pedig ők voltak az orthodoxok és zsidók legveszedelmesebb vetélytársai.¹⁵ Ezek szerint a zinzárok jöhetnének leginkább számításba bosnyák vándorúrsokként. De ez nem biztos, mert például *Strausz Adolf* idevonatkozóan korábbi állapotról szövegezték, *I. Ferenc* (1768—1835) idejéről, amikor a pest-budai gazdag zinzárok Pesten önálló orthodox egyházat alapítottak, nem pedig a múlt század végéről, amikor az okkupáció adta lehetőség, de egyben kényszerűség is útnak indította a szegény bosnyák vándorúrsokat.

Az *Osztrák—Magyar Monarchia Irásban és Képbén* című nagyszabású kiadványsorozat *Bosznia-Hercegovina* kötele sem nyújt bővebb tájékoztatást. Hangsúlyozta, hogy a boszniai-hercegovinai ember szereti a lovat. A legszegebb parasztnak is több lova van. A lovat használták az utazásra, a közlekedésre, teherhordásra. A teherhordó lónak fából való magas *magyar nyergét* tettek a hátra. Erre a nyeregre rakták föl nemcsak a vásárokat eladni vitt termelvényeket, hanem az ott vett különféle holmikat is. Megemlítette a leírás, hogy hosszú sorokban vonultak az ilyen vásárra menő karavánok a keskeny lovagló ösvényeken és gyakran több napi utat tettek meg, amíg célhoz értek. Beszámoltak arról is, hogy a boszniai-hercegovinai mohamedánok a háziipar termékeit a vásárokon vagy otthon kereskedőknek adták el. Említették a *Bugojnóból* való vándor üstkövácsokat, akik szerszámaikkal felszerelve, lóháton, hónapokig vándoroltak az országban és betérve egy-egy faluba, ott addig tartózkodtak, amíg munkájuk akadt. Rézedenyék javításával is foglalkoztak. Munkájukért csak ellátást, szállást, némi pénzt, gyapjút, ruhaneműt kértek és kaptak. Bosznia-Hercegovina kereskedelmében még a század-

fordulón is jelentős volt a csere (trampiti). Az áruk cseréje leginkább a vásárokon történt. Odahordták a termést, a készítményeket. Ott találkoztak a városi kereskedők és vállalkozók a falusiakkal. A vásárokon nemcsak a saját termék, készítmény cserélt gazdát, hanem a Balkán nagy, mondhatni nemzetközi vásárain összevásárolt igen változatos áru is.¹⁶ Mindez, amit az Osztrák–Magyar Monarchia Írásban és Képből című sorozatból megtudhatunk a boszniai-hercegovinai kereskedelemre nézve, nem sokat ér sajátos tárgyunk, a bosnyák vándorárusok megismerése szempontjából. Legföljebb finomítja a korábban felvázolt képet. De a lényeges kérdések fel sem merültek, és választ sem kaptak. Az egykorú néprajzi szakirodalom nem szolgált kellő felvilágosítással. *Truhelka, C.* például idevonatkozóan csak azt írta, hogy „a boszniai-hercegovinaiakat jellemzi az ipar- és a kereskedelem iránti vonzalom”.¹⁷

Mint ahogy a bosnyákok 1920 után nem jöttek Magyarországra és meg sem telepedtek köztünk, néprajzi eszközökkel ma már alig lehet utánuk nyomozni. Vizsgálódásaink levéltári kutatások sem segítik elő, mert jóformán semmiféle levéltári adat sem maradt a bosnyák vándorárusokról. Tekintve, hogy Bosznia-Hercegovinát 1880-ban bevonták a közös vámterületbe, 1882-ben pedig bevezették a polgári közigazgatást, még útlevele sem volt szükségük az utazáshoz. Az alábbiakban az eddig elmondottakat saját gyűjtésből (Baja, Pécs, Budapest) eredő adatokkal egészítem ki.

A bosnyák szó régi keletű a magyar nyelvben. Eredetileg Boszniában lakó, onnan származó embert jelentett.¹⁸ Történelmünk folyamán sokszor kerülünk kapcsolatba Boszniával, a bosnyák néppel. Különösen Észak-bosznia lakosságának gazdag magyar, a magyarsággal kapcsolatos hagyományai vannak, úgy ahogy azt *Filipović, Milenko S. bemutatata*.¹⁹ A török hódoltság alatt is, de különösen a török kiűzése után, sok bosnyák települt át Dél-Magyarországra, különösen Baranyába. Az egykorú összeírásokban ezek a betelepülők gyakran *Bosnyák* személynévvél szerepelnek.²⁰ A bosnyák szó *bazáros* jelentést csak az okkupáció és az első világháború vége közötti időszakban kapott. Az elnevezés önmagában nem enged következtetni a bosnyák vándorárusok tényleges származási helyére, nemzetiségi és társadalmi viszonyaikra. Idős bajai adatközlőktől tudom, hogy leginkább *Sarajevóból* és környékéről jöttek, mégpedig mielőtt lehetett, vonaton. Egyébként gyalog vagy alkalmi lófuvarral mentek a legközelebbi vasútállomáig. Adatközlőim *Visoko* városát is említették, valamint a nyugatboszniai *Ključot* és *Prjedivot*, mint ahonnan bosnyák vándorárusok jöttek hozzánk. Adatközlőim azt is állították, hogy mindannyian bosnyákok voltak. Nem pedig *albánok*, mint ahogyan Szegeden tudták és hívták is őket.²¹ Bajai adatközlőim egyértelműen azt állították, hogy sem mohamedánok, sem pedig zsidók nem voltak, hanem orthodoxok vagy katolikusok. Ennek alátámasztására hangsúlyozták, hogy a Baján járt bosnyákok egyike sem viselt szakállt, ami jelezte volna számukra, hogy mohamedánok vagy zsidók. Nagyon is borotválkoztak, híres és keresett borotváinknak maguk csinálták a legjobb reklámot. Simára borotvált arcukon jól elütött hatalmas, ápolat bajszuk. Adatközlőim arra vonatkozóan, hogy nem voltak-e zinzárok, nem tudtak választ adni. A fez viselete nem bizonyíték amellett, hogy mohamedánok lettek volna, mert a fez viselete Bosznia-Hercegovinában általánosan elterjedt, a mohamedánok az ott lakó törökökkel együtt turbánt viseltek. A mohamedánok eleinte, a XIX. század közepe táján, a morva posztóból készült fezek ellen erőteljesen tiltakoztak, istentelen keresztény újtársnak vették, hordóit pedig eretnekeknek bélyegezték.²² A bosnyák vándorárusok nagy, hátan hordható bőr-

zsákkal és kézben hordható, fogóval ellátott **deszkaládával** indultak útkjára. Arusításkor a deszkaládákat kinyitva a nyakukba akasztották és kikapartnak használták. Bajai adatközlőim emlékeztében úgy élt, hogy a kinyitogatott biciskákat hegyeikkel beütötték a láda aljába és úgy arusították. Áruikon hamar túladtak és új árúért nem mentek vissza Boszniába, hanem Baján²³ (Bencsák késéstől, Tomits ékszerészttől, Timpauer késéstől, Welchner késéstől, Medvetits fésűstől stb.), Pécsét (Engel ékszerészntől, Schmeiszl bazárosnál stb.), Mohácsot (a Suput-féle bőrsősnél, a Kohn-féle szappangyárból stb.), Zágrábban, Fiumében, Szegeden (Schwarz pipástól, Szirák késéstől, Lempe divátárustól és Auer órástól stb.) és Budapesten szereztek be új áruikat. Állítólag az is előfordult, hogy dunai hajóról szereztek utánpótlást Mohácson. Amint hallottuk, áruváltás is történt viszonylag rövid idejű működésük alatt, amennyiben eleinte, az 1880-as években, boszniai háziipari, iparművészeti, népművészeti tárgyakat (főleg rézműveket, kés- és törőfajtaikat) hoztak árusítani, majd pedig átérték a férfi galantéria igényeinek kielégítésére (botok, sétálpálcák, borotvák, pipák, szipkák, dohánytartók, szappanok stb.). Három-négy hónapig volt úton egy-egy bosnyák, akkor hazament és két-három hónapi otthontartózkodás után ismét útra kelt. Évente általában kétszer jöttek Magyarországra. Idejövételükkor friss áruként mindig hoztak magukkal hazai árut, olyanokat, amiknek éppen ők csináltak hírnevet (*bosnyák kést, bosnyák tört, bosnyák borotvát*), valamint népművészeti tárgyakat. Útjaikat úgy tervezték, hogy december közepétől január közepéig lehetőleg otthon legyenek, bár arról is szól az emlékezet, hogy télen, karácsony—újév táján is voltak nálunk bosnyákok és árultak. A bosnyák vándorárusok nem egyedül utaztak, hanem legalább ketten, de gyakori volt a négy-öttagú csoport is. A vásárokon azonban egyedül árultak, egymástól távol, a vásár különböző pontjain helyezkedtek el. Csak vásár után találkoztak ismét. Gazdáknál, vendégfogadók szekérállásaiban, ismerősöknél szálltak meg. Arra nézve, hogy a Magyarországon lakó délszlávokkal kerestek-e kapcsolatot, nincsen adatunk. Az elszállásolást illetően nem voltak túl igényesek. Portékájukat fejük alá téve, földre terített szubán aludtak, sokszor kint a szabadban, a kocsiszínben, szekérállásban. Szállásért ritkán fizettek, inkább ajándékok adtak érte, legtöbbször borotvát. Mint ahogy a borotva fenéséhez is értettek, szállásadójuk borotváját rendszeresen élezték, rendben tartották. De megélezték a háztartás más szerszámaát is. Szálláshelyet is legalább ketten kerestek, egyedül nem nagyon szálltak meg sehol. Adatközlőim közül senki sem tudott arról, hogy a bosnyákok italt, szörpöket árultak volna. Ennek ellentmond az örökös utazás, a vándorárusság természete is. A városainkon megfordult bosnyákok nagy gondal állították össze árukészletüket. Főzsemper volt a könnyen, biztonságosan való szállítás. Szerényen éltek. Minden koronát megspórolva alig költöttek magukra valamit. Leginkább sajtot, túrót ettek. Ilyen ételeket hoztak magukkal is Boszniából. Nyáron kedvelték a dinnyét. Vásár végén a vásár egyik-másik sarkában ott lehetett látni a djnyeevó bosnyákokat.

A bosnyákok útjaikat előre megtervezték. Egymásnak kommandáltak a vásárokat, az utakat, a lehetőségeket. A kalendáriumokban közölt vásárjegyzékek alapján osztották be az idejüket és az útközeiket. Egy-egy alkalommal tizenöt-husz vásárt kerestek föl úgy, hogy útközben két-három olyan helységet is érintsenek, ahol árukészletüket kiegészíthetik, felújíthatják. Bár az egész történelmi Magyarországon előfordultak sőt Morvaországban (Brno), Ausztriában (Wien, Graz) is jártak, zömük az Alföldet, Dél-Magyarországot járta. Egyik főhelyük azonban Budapest volt,

MŰZEUMI KURÍR

IV. KÖTET (31—40. SZÁM) INDEXE

ahol egy sehol másutt nem ismeretes nevük is kialakult: *botár*.²⁴ A Budapesten járó bosnyákok kedvelt tartózkodási helye volt az egykori Hallertéri piac és környéke, a közeli vágóhíd és lóvásárter vidéke. Innen kindulva járták a várost, keresték föl a közeli Nagyvásárarnokot. Debrecenben a Tizenháromvárosra szálltak meg leginkább és vásári napokon a Piac utca, a Széchenyi utca legforgalmasabb helyein árultak, illetve a Bika előtt.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a bosnyák bazárosok annak elenére, hogy rövid ideig jártak Magyarországra árusítani, árucserének — vásáraink, piacaink, búcsúink — sajátos, kedvelt alakjai voltak. Tevékenységükkel interetnikus kapcsolatunkat erősítették.

JEGYZETEK

1. Imre Dankó: Wandernde Händler aus Bosnien. Műveltség és Hagomány. Ethnographica et Folkloristica Carpathica 2. Redigit: Zoltán Újváry. Debrecen, 1981. 81—88.
2. Faggyas István: Bosnyák árusok a putnoki vásárokon. Néprajzi Tanulmányok. Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 39. Szerk.: Balassa Iván—Módy György—Újváry Zoltán. Debrecen, 1982. 427—430.
3. Budapest Lexikon. Budapest, 1973. 124.
4. Dankó mrc: Mindenféle árusok. Műzsák Múzeumi Magazin, 1976. 2. szám. 35.; Uő.: Hagományos áruk, hagyományos árusítási módok. Múzeumi Kurír 30. 1973. 56.
5. Kiss Lajos: Vásárhelyi híres vásárok. Szeged, 1936. 95—96.
6. Dankó mrc: A gyulai vásárok. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 44—46. Gyula, 1963. 51.
7. Krimer A. Bertalan: A békési vásár. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai 55—57. Gyula, 1964. 111.
8. Nagy Csírok László. Régi halasi vásárok. Janó Ákos szerk.: Kiskunhalas. Helytörténeti monográfia I. Kiskunhalas, 1965. 327—328.
9. Békés István: Szegény ember gazdag városban. Budapest, 1973. 47. Uo. 14—15.
11. Béber László: Debreceni érdekességek Debrecen, 1977. 241.
12. Kalapis Zoltán: Egy torontáli vásár aranykora. Magyar Szó (Újvidék) 1979. 8. 19. szám. — Vö.: Kalapis Zoltán: Balladaenekesek, mesemondók, vásárosok. Újvidék, 1980. 160.
13. Banner Benedek: Házalók népünk szolgálatában a XIX. század második felében. Ethnographia LIX. 1948. 115.
14. Strausz Adolf: Bosznia és Hercegovina politikai, közgazdasági és földrajzi leírása. Budapest, 1883. 112—141.
15. Strausz Adolf: Bosnyák föld és népe. Budapest, 1881. 224., 244., 256—257.
16. Osztrák—Magyar Monarchia Írásban és Képen. Bosznia és Hercegovina. Budapest, 1901. 482., 492—493., 495.
17. Truhelka C.: Bosznia és Hercegovina néprajza. = Lóczy Lajos szerk.: A magyar szent korona országának földrajzi, társadalomtudományi, közművelődési és közgazdasági leírása. Budapest, 1918. 496.
18. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I. Budapest, 1967. 351.; Szabó T. Attila. Erdélyi magyar szótörténeti tár I. Bukarest, 1976. 1042.
19. Filipović Milenko S.: A magyarok az észak-boszniai és az észak-szerbiai néphagyományban. Műveltség és Hagomány X. Debrecen, 1968. 37—54.
20. Nagy Lajos: A Baranya megyei Batthyány-uradalom népessége és javai 1701-ben. Szita László szerk.: Baranyai Helytörténetírás 1378. Pécs 1979.; Possesio Áta 78., Belvár 63., Birján 75—79., Iván 73., Kiskassa 77—78., Jakabfalva 70—71., Kövesd 71., Lótha 69—70., Misle 77., Palkonya 72., Petra 73., Szókéd 79., Töttös 69., Virágos 72., Vokány 74., — Vö.: Petric Milenko: O migracijama stanovništva u Bosni i Hercegovini. Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu. Etnologija. Sveska XVIII. Sarajevo 1963. 5—16.
21. Bálint Sándor: Szegedi Szótár I. Budapest, 1957. 59.
22. — m — y: A mohamedánok helyzete Boszniában. Budapesti Szemle 1909. 136.
23. Lemberger Armin szerk.: A bajai helyi iparkiallítás kalauza. Baja város rövid történetének ismertetésével. Baja, 1900.
24. Budapest Lexikon id. m. 124.

TARTALOMJEGYZÉK

Megalakult a Hajdú-bihari Szemle szerkesztősége	76
Harmincéves a KLTE Néprajzi Tanszéke	76
Borsos Miklós szobrászművész állandó kiállítása Győrött	76
PÁLL István: Természetfeletti erők és csodás elemek a magyar népballadákban	77—82
Emlékiállítás, életmódkutatás	83
Kiállítási krónika	83—84
DANKÓ Imre: Néhány szó a Győrössi-házról	85—86

Képjegyzék

Bartha Boldizsár „Rövid Chronica” címlapja Stephanus Dobozi junior nevével. Keszthelyi Helikon Könyvtár Hung. Ant. 191.	4
Gy. Szabó Béla munka közben	33
Gy. Szabó Béla fametszete	34
Kaszás szecsavágó, Rabka, Krakkói vajdaság, Lengyelország. Paládi-Kovács A. felv., 1969.	51
Kaszás szecsavágó részlete, Rabka, Krakkói vajdaság, Lengyelország. Paládi-Kovács A. felv., 1969.	52
Ortutay Gyula	64
A Reménybimbók és Echo címlapja	68
Egy lap a Reménybimbókból	70
Egy lap a Reménybimbókból — Echo	73

32. SZÁM

1980. ÁPRILIS

TÓTH Béla: Egy „seditiosa oda” Debrecen környékéről a 18. századból	3—5
Elhunyt Hriszto Vakarelszki	5
VARGA Gábor: Adatok a régi debreceni diákelethez (1827—1843) Tudományos tanácskozás helyesírásunk ügyében	6—7
A Nemzetközi Kárpát—Balkán Bizottság konferenciája	7
MOLNÁR Judit—PÁLFFY István: Egy debreceni angol nyelv-könyv a 19. századból	8—12
Halottaink	12
FÖLDES László: Kulturális kölcsönhatások a kárpáti pásztorkodásban	13—14
Dankó Imre bulgáriai tanulmányútja	14
Megemlékezés a bolgár állam fennállásának 1300 éves évfordulójáról	14
KÜRTI Katalin, Sz.: Mirkovszky Géza (1855—1899)	15—18
DANKÓ Imre: Adalék a kaszálók területméréséhez	18
VIGA Gyula: Adalékok egy könyv születéséhez: Lambrecht Kálmán levelei Leszih Andorhoz	19—21
Nagyszerű fakszimile kiadványok	21
KARACS Zsigmond: „Mi lett azoknak a sorsa, akik nem költöztek Kisperegre?”	22—25
Balassa Iván Herder-díjat kapott	25
Litván történeti kiállítás Debrecenben	25
FÖLDES László: Gulyásbójtár a Bükk-fennsíkon (1900—1914 közt)	26—27
Személyi változások a Déri Múzeumban	27
Megindultak a Debreceni Irodalmi Múzeum előmunkálatai	27

31. SZÁM

1979. DECEMBER

TÓTH István: Bartha Boldizsár krónikája a keszthelyi Helikon könyvtárban	3—5
BÁRSONY István: A XVIII. századeleji inventáriumok a váradi püspökség Bihar megyei birtokairól	6—11
Értékes külföldi kiállítások múzeumainkban	11
KARACS Zsigmond: A Sarló a helytörténet vonzásában	12—14
Juhász Izára emlékezünk	14
Néhány számottevő konferenciáról, tanácskozásról	14
UJVÁRY Zoltán: Találás kérdések Gömörből	15—26
Múzeumbaráti körünk 1979. évi közgyűlése	26
TÓTH Endre: Oláh Gábor Zoltai Lajosról és Ecsedi Istvánról	27—31
Grafiaki műhelykiállítások a Déri Múzeumban	31
KILIÁN István: Látogatóban Gy. Szabó Bélánál, Kolozsvár, 1978. december 7—8.	32—35
Egy éve nyílt meg a hajdúbüszörményi Káplár-ház	35
VARGA Gábor: Debrecen város első bölcsődjének szervezéséről (1855)	36
VARGA Antal: Egyszerű parasztház építési költségei a XIX. század közepén	37—38
BECK Zoltán: Lakodalmak dramatikus játéka Biharugrán és Körösnagyhársányban	39—42
RUSZOLY József: Beöthy Ödön, a népképviselő	43—49
1979. évi múzeumi hónapunkról	49
PALÁDI-KOVÁCS Attila: Régi szecsavágó eszközök	50—54
Egy érdekes képzőművészeti és egy népművészeti kiállításról	54
Nagy érdeklődést kiváltott külföldi kiállítások Hajdú-Biharban, Debrecenben	54
IMRE László: Reményi Sándor pályafordulata	55—60
Történeiszvita Debrecenben a Magyarország története eddig megjelent kötetéről	60
SZALAY Emőke P.: Gyepibál Derecskén	61—62
Kiállítási naplónkból	62
KATONA Imre: Ortutay Gyula, a tudós és művelődéspolitikus	63—66
Ujváry Zoltán egyetemi tanári kinevezése	66
LENKEY István: Reménybimbók és Echo (Debrecen, 1844)	67—74
Fodor Péter búcsúztatása	74
Az elközlelő centenáriumok elé	74
FÖLDES László: A transzhumáló pásztorkodás Európa déli részén	75—76

TÓTH István: Budai Ézsaiás és Festetics György	28—31
KOVÁTS Zoltán: Varga Gyula könyvének népesedéstörténeti tanulságai	32—34
FÜVESSY Anikó: A nagyiváni gőfője	35
TARKÁNY SZÜCS Ernő: Egy újévi népszokás a Legfelsőbb Bíróság előtt	36
SZALAY Emőke, P.: Két debreceni fazekasemlék a 19. század elejéről	37—40
KÜRTI Katalin, Sz.: Móricz Zsigmond és Medgyessy Ferenc barátsága. Móricz és a debreceni képzőművészet	41—50
Háromrészes muzeológiai szaktanácskozás a felszabadulási emlékkiállítások muzeológiájáról	50
DÁNIELISZ Endre: „Vér nélkül született meg az igazság”	51—57
Dankó Imre előadásai	57
Előkészületek a Medgyessy-centenáriumra	57
DANKÓ Imre: A Hajdú-Bihar megyei helytörténetírás	58—76
PÁLL István: Megnyílt a Sóstói Múzeumfalva, az ország negyedik néprajzi múzeuma	77—81
DANKÓ Imre: A múzeumi néprajzi ismeretterjesztésről	82—89
Múzeumépület Hajdúszoboszlón	89
UJVÁRY Zoltán: Berze Nagy János emléktáblája előtt	90—92
Tájékoztató készülő monografikus munkákról	92
SZÍJ Béla: Emlékezés Berény Róbertre (1887—1953)	93—98
Köttessük be a Múzeumi Kurír köteteit	98

Ké p j e g y z é k

Mirkovszky Géza: freskórészlet. Debrecen. Középkori kereskedelem.	16
Mirkovszky Géza: Freskóterv a Kereskedelmi Akadémia falképeihez (akvarell). 1893.	17
Címlapkép. Keszthely, Helikon Kvt. Hist. Hung. 961.	29
Budai Ézsaiás ajánlása a „Régj tudós világ története” keszthelyi példányának előzéklapján. Keszthely, Helikon Kvt.	30
Kosik-korsó, 1831.	38
Kosik-korsó, 1832.	39
Medgyessy F.: Móricz Zsigmond. Kő.	42
A Móricz-síremlék	44
Id. Medgyessy F. és felesége síremléke.	46
A Láng-féle síremlék	48
Medgyessy Piroska síremléke.	49
Gaal és Varró tengerészek. Egykorú fénykép.	52
Gaal feljegyzéseiből.	54
Tiszakördői szárazkapu. Sóstói Falumúzeum.	78
Paszabj földház. Sóstói Falumúzeum.	78
Lakóház Tiszabecsről. Sóstói Falumúzeum.	79
Az épülő anarcsi lakóház részlete. Sóstói Falumúzeum.	81
Néprajzi részlet a Déri Múzeum helytörténeti állandó kiállításában, 1977.	83
Néprajzi részlet a Hajdúsági Múzeum helytörténeti állandó kiállításában, 1971.	83
Néprajzi részlet a Balmazújvárosi Múzeum állandó helytörténeti kiállításából, 1974.	86
A Berze Nagy emléktábla leleplezése. Debrecen, 1979. dec. 19.	91
Berény Róbert: Csendélet saktáblával. Olaj.	95

SZALAY Emőke, P.: Pipakészítő debreceni fazekasok a XVIII. század végén	3—6
A Déri Múzeum szöfiaj és sumeni kiállításai	6
TÓTH István: A keszthelyi Helikon nevének eredete	7—8
NAGY Dezső: Ferenc József alakja egy francia néprománban	9—11
Vencsellej István fotókiállításai	11
Bálint Sándor elhunyt	11
Elhunyt. Halmos Béla	11
Honismereti vetélkedő döntője Debrecenben	11
FÖLDES László: Székelyek és németek Buda környékén	12—14
DANKÓ Imre: Adalékok a múlt századi vásári parasztkereskedelemhez	14—15
KISS Sándor, É.: Csokonai-forgácsok	15—35
A Déri Múzeum Kaffka Margit emlékünnepe	35
Két érdekes képzőművészeti kiállításról	35
VARGA Antal: Száz éve született Lengyel Menyhért Balmazújvárosban	36—37
DANKÓ Imre: Gergely nap időjósoló nap	37
KILIAN István: Rendezői gondok az Ady-kiállítás előtt	38—44
DANKÓ Imre: A békési mézeskalácsoságról	44—45
KARACS Zsigmond: Egy megjegyzés Ujváry Zoltán A temetés paródiája című könyvének ürügyén	45—46
Jubileumok, amik mellett nem mehetünk el szó nélkül...	46
Megindultak az 1980. évi múzeumi hónap előkészületei	46
BECK Zoltán: Arversek	47—48
DANKÓ Imre: Csimpiszi	48—49
ZSUPOS Zoltán: Március 15-e 1849-ban	50—51
MEZEY Teodóra: Derecske földrajzi neveinek jelentéstani és alaktani sajátosságai	52—54
Molnár Veronikára emlékezve	54
IMRE László: Kiss József verses regényének előzményei és forrásai	55—57
Két szakmai folyóiratról	58
FÜVESSY Anikó: Urak és betyárok	59—60
A debreceni Nagytemplom körüljásatásokról	60
TAKÁCS Béla: Debreceni céhek lakomái a 14—17. században	61—63
M. KISS Pál: Gámenty Zoltán tájképfestészete	64—74
KECSKEMETHY Zoltán: Megemlékezés a harkányi gyógyfürdő környéke, vagyis Kelet-Ormánység szabadságharcos és forradalmi eseményeiről	75—77
DANKÓ Imre: A pénzesláda	77
VIGA Gyula: A Dél-Nyírség udvarformái	78—91
A dunántúli településtörténeti konferencia	91
KÜRTI Katalin, Sz.: Elfelejtett debreceni művészek	92—100
Nyári időszámítás, nyitás múzeumainkban	100
UJVÁRY Zoltán: Népi levél a balszerencsés napokról	101—103
A Soó Rezső-féle hagyaték ügye	103

Képegyezék

Csokonai síremléke a Hatvan utcai temetőben	18
Izso Miklós Csokonai-szobrának „nagy mintája”	32
Izso Miklós Csokonai-szobra. Bronz. Debrecen, Kálvin tér.	33
Részlet a Déri Múzeum Ady-centenáris emlékkiállításából, 1977.	39
Gámentzy Zoltán: A körösfői templom a tájban. Akvarell.	65
Gámentzy Zoltán: Hóolvadás Nyárszentmártonban. Akvarell.	66
Gámentzy Zoltán: Orbán Balázs síremléke Udvarhelyen. Akvarell.	62
Gámentzy Zoltán: Mezőcsávi harangláb. Akvarell.	68
Gámentzy Zoltán: Kós Károly ratisnai temploma. Akvarell.	69
Gámentzy Zoltán: Petőfi körtefája Székelykeresztúron. Akvarell.	70
Gámentzy Zoltán: Kilyéni alkony. Akvarell.	71
Gámentzy Zoltán: Tavasz a Somostetőn. Akvarell.	72
Gámentzy Zoltán: A bánffyhungyadi templom. Akvarell.	73
Egykori kettős udvar elrendezési vázlatrajza, Nyírmártonfalva	79
Régi kettős udvar a lakóház felől, Nyírmártonfalva	80
Udvar, Nyírlugos	81
Tanya, Nyírlugos	82
Tanyaudvar elrendezési vázlatrajza, Nyírmártonfalva	83
Szabadban levő kemence a tanyaudvaron, Nyírmártonfalva	84
Szőlőspajta, Nyírbogát	88
Régi uradalmi cselédlakás, Nyírmártonfalva	89
Id. Kovács János: Jeddi Fehér Ilona arcképe. 1883. Déri Múzeum	93
Rajzó Miklós: Portré. Olaj.	99

34. SZÁM

1980. DECEMBER

KAHLER Frigyes: Könyv a választási bíráskodásról	3— 5
Elhunyt Retgei Istvánné	5
NAGY Dezső: Egy örmény tamada folklórszövegei — borkóstolásnál	6
Elhunyt Földes László	6
DANKÓ Imre: A gyógyszerészet múzeológija	7— 11
Értekes és érdekes kiállítások Debrecenben és a megyében	11
Múzeumbaráti körünk 1980. évi közgyűlése	11
SZENTGYÖRGYVÖLGYI Gábor: Kerescei Köleséry Sámuel kapcsolata Debrecenrel	12— 14
Dankó Imre előadásai, kiállításnyitásai	14
VARGA Gábor: Debrecen művelődéstörténetének levéltári emlékeiből (1826—1840)	15— 16
Erdei Ferenc-émlékkülés Nagykőrösön	16
LENKEY ISTVÁN: Martonfalvi Tóth György (1635—1681)	17— 21
A Magyar Néprajzi Társaság 92. közgyűléséről	21
PALÁDI-KOVÁCS Attila: Néprajzi feladatok a VI. ötéves tervben	22— 26
II. nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia	26
Országos Bethlen Gábor-émlékünnepség Debrecenben	26
Folklór konferencia a néprajzi kutatócsoportban	26
III. megyei munkaszorgalom-történeti hét	26

OROSZ István: Helytörténetírás, műemlékvédelem, néprajzi múzeológia	27— 33
Jelentős tudományos közművelődési események	33
ROMAN Márta: A Déri Múzeum legújabbkori történeti gyűjteményének két új darabja	34— 36
Megnyílt a Medgyessy centenáris hagyatéki emlékkiállítás	36
SZATHMÁRY László: A városiasodás népességtörténeti vonatkozásai a 14—15. századi Debrecenben	37— 39
Bethlen-émlékkiállítás a Református Kollégiumban	39
CSONTOS Sándor: Összegzés Sarkadi Imre elbeszéléseinek sajtó alá rendezése után	40— 42
Vacláv Prolec látogatása	42
VOIGT Vilmos: Korreferátum Kosáry Domokos A művelődéstörténeti és művészettörténeti diszciplínák c. előadásához	43— 48
Kiállítási feljegyzésekből	48
Munkásör-hagyományozó Debrecenben	48
BECK Zoltán: Természetfeletti lények Kőrösnagyharsány és Zsadány népi hitvilágában	49— 52
A Múzeumi Kurir Medgyessy-emlékszáma	52
UJVÁRY Zoltán: Adalékok a kigyó kultuszhoz	53— 57
Az 1980. évi múzeumi hónap	57
DANKÓ Imre: Hajdúnánási művelődéstörténeti adalékok	58— 59
A Medgyessy-centenárium előkészületeiből	59
FLASCH Dezső: Atalanta operett — Atalanta repülőgép	60
Az Oláh Gábor-centenárium elé	60

Képegyezék

Kigyófejes pásztor ivópoharak a Néprajzi Múzeum gyűjteményéből	54
Kigyós fül gömöri kerámián	56

35. SZÁM

1981. MÁRCIUS

KOCZOGH Ákos: Medgyessy-emlékeimből	3— 9
KÜRTI Katalin, Sz.: Medgyessy művészeti tanulmányai (1905—1910)	10— 22
BÍRÓ Katalin: A debreceni Petőfi-szobor sajtóvisszhangjáról	23— 32
DÖMÖTÖR János: Medgyessy és Vásárhely	33— 39
DANKÓ Imre: Márkos András és Medgyessy Ferenc Petőfi szobráról	40— 54
Múzeumátadások, kiállításnyitások Debrecenben és a megyében	54
LEGÁNY PÉTER: Debrecen, Péterfia utca 28. sz. — Medgyessy Múzeum	55— 62
Bemutatók, konferenciák, kulturális események	62
Orttutay-émléknapi Hajdúhadházon	62
Múzeumi hétfők előadásorozat Püspökladányban	62
DANKÓ Imre: Medgyessy Ferenc és Nagykároly	63— 75
TAMÁS Attila: Bevezetés a Déri Múzeum Kaffka Margit centenáris emlékünnepséghez	76— 77
Medgyessy-émlékkülés Debrecenben, a Déri Múzeumban	77
DANKÓ Imre: Kaffka Margit és Nagykároly	78— 83

Medgyessy Ferenc-emlékülés Hódmezővásárhelyen	83	Homlokzati terv a volt városgazda-házhoz. Legány Péter, 1980.	58
Medgyessy Ferenc-emlékkiállítás a Nemzeti Galériában	83	A volt városgazda-ház helyreállítási terve. Legány Péter, 1980.	60
Onéletrajz, mit lapozni se kell	83	A nagykárolyi Károlyi-kastély	64
KERESZTESNÉ VÁRHELYÚ Ibona: Kaffka Margit munkásságának jelentősége a magyar regény stílusfejlődése szempontjából	84— 88	A nagykárolyi református templom és környéke	65
Kiállításról — kiállításra	88	Medgyessy Ferenc: A vizsolyi biblia nyomtatása. Dombormű, 1942.	67
ACS Zoltán: Bővebb tájékoztatás a burgenlandi Alsóőrben folyó honismereti, helytörténeti munkáról	89— 91	Medgyessy Ferenc: Prédikátor. Szoborterv, 1931 körül. Az alak Károlyi Gáspárt sejteti	70
Oláh Gábor centenáris emléktünnepség a Déri Múzeumban	91	Medgyessy Ferenc: Táncoló faun, muzsikáló nimfa. Dombormű, 1923.	72
SÁNDOR István: A múzeumbaráti kör nagyszerű kiadványáról, Dankó Imre tanulmánykötetéről	92— 96	Medgyessy Ferenc: Tánconő. 1923.	73
		Medgyessy Ferenc: Síremlékterv. Debrecen, 1928.	74
		Medgyessy Ferenc: Művészet. Debrecen, 1930.	75

Képgjegyzék

Papp Iván linómetszete, 1980.	4
Szilágyi Imre linómetszete, 1981.	6
Borsos Miklós Medgyessy-érmének hátoldala, 1951.	9
Medgyessy Ferenc: Tánconő. 1903 körül	11
Medgyessy Ferenc: Óreg férfi fej. 1904 körül	11
Medgyessy Ferenc: Párizsi fej. 1907 körül	12
Medgyessy Ferenc: Arlette. 1907.	14
Medgyessy Ferenc: Arlette. 1907.	15
Medgyessy Ferenc: Héttágú család. 1907.	18
Medgyessy Ferenc: Menekülőök. 1909.	20
Medgyessy Ferenc: Káplár Miklós. 1936.	22
Medgyessy Ferenc: Petőfi. 1948.	24
Medgyessy Ferenc: Petőfi-szobor Debrecenben 1948. (1980-as állapot, elhelyezés)	27
Medgyessy centenáris emlékülés Debrecenben, a Déri Múzeum dísztermében. 1981. január 8. Dr. Ács István tanácselnök, a Medgyessy Emlékbizottság társelnöke megnyitja az emlékülést	32
Medgyessy-emlékülés 1981. január 8. Debrecen, Déri Múzeum. Sz. Kürti katalin előadását tartja	34
Diószegi Balázs: Medgyessy. Tusrajz. 1981.	35
Diószegi Balázs: Medgyessy szoborral. Tusrajz, 1981.	36
Diószegi Balázs: Medgyessy Ferenc. Tusrajz, 1981.	37
Medgyessy-emlékülés a Déri Múzeumban. 1981. január 9. Kontha Sándor előadása	39
Márkos András: Petőfi. Székelykeresztúr	41
Márkos András (1919—1972)	43
László Gyula a Medgyessy-emlékülés szünetében megnézi a Márkos András székelykeresztúri Petőfi-szobráról készült fényképfelvételeket	44
Márkos András: Kalauznó. Kisméretű kőszobor	45
Márkos első Petőfi-szobra. Ládába csomagoltan a székelykeresztúri múzeumban	46
Márkos András: Petőfi. Székelykeresztúr.	48
Márkos András: Petőfi. Székelykeresztúr.	49
Márkos András: Petőfi. Székelykeresztúr.	50
Márkos András: Petőfi. Székelykeresztúr. (Részlet)	52
Homlokzati terv a volt városgazda-házhoz. Legány Péter, 1980.	56

36. SZÁM

1981. AUGUSZTUS

TÓTH Béla: Egy debreceni orvosíró a 18. században: Csapó József	3— 5
DÁNIELISZ Endre: Kiegészítés a Szendrey Zsigmond bibliográfiához	6— 7
A magyar nyelv hete Debrecenben és Hajdú-Bihar megyében	7
FÖLDES László: A csehétfalvi juhászat	8— 18
LUKÁCS László: Pinceszor, asszonyfarsang, farsangolás	19— 20
90 éves a Palóc Múzeum	20
KIRKINEN, Heikki: Munka, ételstílus, kultúra	21— 29
BOSNYÁK Sándor: A csiksomlyói napvárók	30— 36
Konferenciák, tudományos tanácskozások, vándorgyűlések, előadások	36
BOSNYÁK Sándor: Naphívogató énekek	37— 40
Néhány sor debreceni, hajdú-bihari kiállításokról	40
BOSNYÁK Sándor: A gyógyító nap	41— 43
Kiállítás; album	43
Elhunyt Nagy Dezső	43
VARGA Antal: Balmazújváros keletkezése	44— 45
TÓTH Béla: Hol született Domokos Márton?	46
A Hajdúsági Múzeum halottai	46
BENCSIK János: Egyek újratelepült lakosságának két évtizede (1768—1790)	47— 49
Országos néprajzi előadói konferencia a TIT-ben	49
FAZEKAS Árpád: Isza, por és hamu vagyunk. Osmagyar lélek-hiedelmek és a Halotti Beszéd	50— 51
Tallózás a kiállítások közt	51
BECK Zoltán: Szerelmi varázslásadatok Biharugra és Körös-nagyharsány népi hitvilágához	52— 53
Kovács Máté Könyvtár Hajdúszoboszlón	53
DANKÓ Imre: Bevezető a Sárrét néprajzi kutatásához	54— 59
Megemlékezések, tudományos konferenciák, tanácskozások	59
Kegyetlennel emlékezünk meg halottainkról	59
UJVÁRY Zoltán: Nemesek az alsószuhai templomban	60
Kiállítások környezetünkben	61
Még néhány kiállításról	61

Képegyezék

A Joensuu Egyetem rektora Kirkinen Heikki a Finn Irodalmi Társaság Helsinkiben. Kép: Saanio Matti (Rovaniemi, Finnország)	22
Salosen Antero Hoilolából (Észak-Karjala). Kép: Mikko Savolainen (Ilomantsi, Finnország)	25
Üresen hagyott ház Hoilolában (Észak-Karjala). Kép: Mikko Savolainen (Ilomantsi, Finnország)	28
A csiksomlyói kápolna (Orbán Balázs nyomán)	31
A kápolna előtti felirat	32
A Nap-várók a Salvador kápolna mellett 1972-ben 4 képben (Vécsey Gyula felvételei)	33— 34
Süss fel Nap — gyermekrajz	38

37. SZÁM

1981. NOVEMBER

LÉVAI Béla: Józsa története a földrajzi nevek tükrében	3— 59
TOTH Endre: Oláh Gábor emlékezete	60— 61
Az 1981. évi múzeumi és műemléki hónapról	61
Megjelent az Arkádia	61
DANKÓ Imre: Túrkevei nyelvi-néprajzi tallózás	62— 63
VIGA Gyula: Néhány szó a nagyiváni „gőfője” kérdéséhez	63— 66
Múzeumi kiállítások, tanácskozáskok, ünnepek	66— 68

Képegyezék

Felsőjózsa helynevei	9
Alsójózsa helynevei	15
Józsa környékének földrajzi nevei	49
Megszáradt gomolyák, Tiszásas (Szolnok megye)	65
Gomolyaszárító pole az eresz alatt, Tiszásas (Szolnok megye)	66

38. SZÁM

1982. JANUÁR

JÁROLI József: A békéscsabai pásztorélet írásos emléke	3
INCZE János: Márkos Andrásról — saját szemmel	4— 7
Komoróczy György emlékezete	7
MOLNÁR József: Mándy Istvánról és a XVIII. század végi Anonymus-fordításáról	8— 24
Márkus Mihály 70 éves	24
UJVÁRY Zoltán: Pap — cigány anekdoták	25— 27
Elhunyt Schneider Miklós	27
A Debreceni Akadémiai Bizottság székházának átadása	27
MORVAY Gyula: Tardoskeddi aratás	28— 39
DANKÓ Imre: A Sárrét földrajza néprajzi szempontból	40— 47
Mozgalom indult Osváth Pál sírjának újra való megjelölésére	47
Az elmúlt év legnevezetesebb képzőművészeti kiállítása	47
BALASSA Iván: Dorogi Márton emlékezete	48— 53
Medgyessy-kiállítások külföldön	53
László Gyula érdekes kiállítása	53

Műemlékegyüttes Kunhegyes főterén	53
DANKÓ Imre: Idegenforgalom és folklorizmus	54— 56
Julow Viktor emlékezete	56
Vezető készül a Bocskai István Múzeum állandó kiállításához	56
VARGA Gábor: Adatok Debrecen második reformkori óvodájának megszervezéséhez	57— 59
DANKÓ Imre: Ujváry Zoltán évfordulója	59
LOVAS Márton: Néprajzi előadói konferencia Dankó Imre 60. születésnapja tiszteletére 1982. január 22-én	60— 61
BALASSA Iván: Dankó Imre hatvanéves	62— 65
ANDRÁSFALVY Bertalan: Az árucseré, a műveltség egyik meghatározója	66— 71
VARGA Gyula: A néptáncutazás helyzete Magyarországon és megyénk néptánchagyományai	72— 78
FÜZES Endre: A népi építészet kutatásának főbb kérdései (Eredmények és feladatok a gazdasági épületeink kutatásában)	79— 86
A Nagytplom körüli ásatások az érdeklődés középpontjában	86
UJVÁRY Zoltán: Szláv—magyar interetnikus kapcsolatok a folklorban	87— 91
A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Néprajzi Választmányának előadói konferenciája Debrecenben	91

Képegyezék

Balassa Iván Dankó Imrét köszöntő előadását tartja	60
Az einöklő Selmezi László osztályvezető az üdvözlő levelekből olvas fel	61
Bán Imre professzor, Múzeumbaráti Körünk elnöke köszönti Dankó Imrét	65
Az előadói konferencia közönségének egy része	71
1982. január 21-én a Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Szervezete munkatársai a Déri Múzeum közművelődési termében köszöntötték Dankó Imrét	78

39. SZÁM

1982. ÁPRILIS

MÁRTON Gábor: Debreceni Bartók- és Kodály-naptár	3— 30
DANKÓ Imre: Bevezetés a Sárrét gazdálkodás-néprajzához	31— 83
UJVÁRY Zoltán: Bebek mondája Gömörben	38— 39
TAKÁCS Béla: Adatok a debreceni önműveltség történetéhez	40— 42
VARGA Antal: Szentmihályfalva? Mesterfalva?	43— 45
FLASCH Dezső: Kerékvetők, kapu- és ablakdíszek Debrecenben	45— 49
KARACS Zsigmond: Emlékezés és búcsú	50— 53
DÁVID Péter: Dávid Lajos — a debreceni tudományegyetem első matematika professzora	53— 74
ANTAL Péter: „Búcsú a naptól”	75
BÍRÓ Katalin: Egy kép története. Fényes Adolf (1867—1945) Paraszt leány	76— 78
RUSZOLY József: Falba zárt emléklap Bagamérban	78— 83
HOPPÁL Mihály: Erdélyi János és a magyar folklor	84— 90

BECK Zoltán: „Vitalis Imrénék véres a fokosa...”	91—93
KECSKEMÉTHY Zoltán: Hadgyakorlatok Baranyában	93—97
BECK Zoltán: Egy ballada és a közösségi érzés	97—98
SZENTGYÖRGYVÖLGYI Gábor: „Cethalsperma” mint gyógyszer	98—99
TÓTH Béla: Ki festette Maróthi György arcképét?	99—100
BALASSA Iván: 75 éve jelent meg az első néprajzi múzeológiai kézikönyv	100—102
NEPPER Ibolya, M.: Avar temetők Kabán	102—104
MÁRKUS Istvánné: Orvosi és gyógyszerész ex librisek	105—112

Képjegyzék

Bartók Béla Debrecenben, 1931-ben. Szabó Emil, Orosz Júlia	6
Bartók Béla	6
Ünnepi hangverseny a Bartók-teremben, 1975-ben, a MÁV Filharmonikus Zenekar huszonöt éves évfordulója alkalmából	15
Egy, a tiszavasvári önkannákból, XVIII. sz. eleje	41
Kapu feletti dísz (állatfej)	46
Kapu feletti dísz (mitológiai női fej)	46
Kerékvető (stilizált sárkánytest)	47
Kopogtató (oroszlánfej)	48
Kopogtató kapudísz (fémből)	49
Dávid Lajos kolozsvári szülőháza a század elején	54
Dávid Lajos 1923-ban, Budapesten, A két Bolyai... könyvének megjelenésekor	55
Dávid Lajos zongorázik fiainak, Debrecenben, a harmincas évek második felében	56
A debreceni dékánok (jobb szélén Dávid Lajos) és a rektor, Révész Imrével, 1936	57
Dávid Lajos 1943-ban, Kolozsvárott	58
Dávid Lajos 1960-ban, Leányfalun	59
Dávid Lajos keze írása, 1960 (részlet a magyar matematikai kongresszusra szánt anyagból)	61
Dávid Lajos, felesége és fia sirja Leányfalun	63
Dávid Lajos három legjelentősebb műve (belső címlapok Bolyai Farkas arcképével)	65
A lebontott bagaméri tanácsháza a Kossuth utca felől. Kozma L. felvétele	106
Ismeretlen művész	106
Ismeretlen művész	106
Ismeretlen művész	107
Tempinszky István rézkarca	107
Józsa János fametszete	108
Gauden, G. fametszete	108
Huffert, H. fametszete	108
Drahos István fametszete	109
Sterbenz Károly fametszete	109
Uptis, Peteris fametszete	109
Várkonyi Károly fametszete	109
Fery Antal fametszetei	111
Menyhárt József fametszete	112
Várkonyi Károly fametszete	112

DANKÓ Éva: Takács Gáborné Cserés Julianna emlékirata (Tiszaladány, 1979)	3—36
Néhány emlékezetes kiállításról	36
BALASSA Iván: Adatok Báránd (Bihar m.) XVIII. századi történetéhez	37—50
Múzeumi ünnepségek, előadások	50
ARMOS Elődre: Egy parancs a bihari hajdúvárosokhoz a Rákóczi-szabadságharc idejéből	51—56
Személyi hírek a Déri Múzeumból	56
Néhány emlékezetes kiállításról	56
SZAFFKÓ Péter: Műsor és közönség a debreceni színházban a század első évtizedében	57—70
GYÖRFFY Lajos: Bercesényi fája	71—72
Néhány emlékezetes kiállításról	72
KARACS Zsigmond: Anglius állatja. A ponyvára került Hermann Ottó	73—77
Balogh István köszöntése	77
VARGA Gábor: Szoktató iskolai osztály a régi debreceni kollégiumban (1830—1873)	78—79
A 80 éves Illyés Gyula köszöntése	79
PÁLL István: „Szükségkemence” készítése lakodalomra	80—84
Új elnök a Hajdú-Bihar megyei Honismereti-Helytörténeti Bizottságban	84
KRUPA András: Adalékok a sarkadiak hagyományos elbeszéléstémáiból	85—91
Néhány emlékezetes kiállításról	91
FAY E. Béla: A Pirandello-dramák első évtizede Magyarországon	92—94
Új restaurátor a Hajdúsági Múzeumban	94
HUSEBY Éva Veronika: Hóvirágozás. (Alkalmi gyűjtés Cseréfaluban)	95—102
Néhány emlékezetes kiállításról	102
DANKÓ Imre: Szűcs Sándor (1903. okt. 23.—1982. aug. 2.)	103
Az 1982. évi Múzeumi és Műemléki Hónap és Múzeumbáráti körünk 1982. évi közgyűlése	104
DANKÓ Imre: A bosnyák (A századforduló egyik jellegzetes vándorárusa)	105—110

Képjegyzékek

A báráni református templom építését megőrkítő tábla	38
A templom karzatának díszítése	41
A torony sisakjának ács munkája 1790-ből.	
A rajz készült 1872-ben, amikor lebontották	48
Károlyi Sándor levele, 1706	54
Anglius állatja. A címlap	74
A kemencekészítés első lépése	80
Boltozat készítés	81
A téglavázattal sárral borították	82
A betapasztott kemence	83
Kéményrakás a kemencéhez	83
A kemence kipróbálása	84
A hóvirág kötözése	96
A tálcára rakott hóvirág	97
A hóvirág tárolása árusítás előtt a szobában	101

ILDIKÓ T. HORVÁTH—RITA B. VINCZE

INDEX
MUSEUM COURIER
VOLUME IV (NUMBERS 31—40)

TABLE OF CONTENTS

Contents of No. 31, December 1979

Tóth, István: Boldizsár Bartha's Chronicle in the Helikon Library at Keszthely	3— 5
Bársony, István: Early 18th Century Inventories of the Bihar County Estates of the Nagyvárad Episcopal District	6— 11
Noteworthy Foreign Exhibitions in Valuable foreign exhibitions in our museums	11
Karacs, Zsigmond: The „Sarló" Movement and Local History	12— 14
Remembering Iza Juhász	14
On Some Conferences and Colloquia	14
Ujváry, Zoltán: Puzzles from Gömör County	15— 26
The 1979 Annual Conference of The Friends of Museums	26
Tóth, Endre: Gábor Oláh on Lajos Zoltai and István Ecsedi	27— 31
Graphic Art Exhibitions at the Déry Museum	31
Kilián, István: A Visit with Béla Gy. Szabó, Cluj-Napoca, 7—8 December, 1978	32— 35
The First Year of the Káplár Museum at Hajdúböszörmény	35
Varga, Gábor: On the Establishment of the First Infants' Nursery in Debrecen in 1855	36
Varga, Antal: Th Construction Costs of a Simple Peasant Home in the Middle of the 19th Century	37— 38
Beck, Zoltán: Dramatic Games at Weddings at Biharugra and Körösnagyharsány	39— 42
Ruszoly, József: People's Representative Ödön Beöthy	43— 49
On the Museum Month in 1979	49
Paládi-Kovács, Attila: Chaff-cutters of Old Times	50— 54
On a Fine Art Exhibition and a Folk Art Exhibition	54
Successful Foreign Exhibitions in Hajdú-Bihar County and Debrecen	54
Imre, László: Sándor Reményi's Change of Course	55— 60
Historians' Colloquium on the Volumes of the Series „Hungary's History" Held at Debrecen	60
Szalay, Emőke P.: Folk Dancing on the Village Green at Derecske	61— 62
On Our Exhibitions	62
Katona, Imre: Gyula Ortutay, the Scholar and Cultural Politician	63— 66
Zoltán Ujváry, Professor of Folklore	66
Lenkey, István: On two student's review at Debrecen: Reménybimbók and Echo, 1844	67— 74
Péter Fodor's farewell	74

On the Centenaries to Come	74
Földes, László: Transhumance shapherding on the southern part of Europe	75— 76
On the Establishment of the Hajdú-Bihar Review	76
30 Years of the Folklore Department, Kossuth Lajos University Miklós Borsos Sculpture Exhibition at Győr	76
Páll, István: Supernatural Forces and Miraculous Elements in Hungarian Folk Ballads	77— 82
Memorial Exhibition and Life-style Research	83
On Our Exhibitions	83— 84
Dankó, Imre: On the Győrössy House	85— 86

Captions of Illustrations

The Title Page of Boldizsár Bartha's „Short Chronicle” with the Name of Stephanus Dobozi, Jr. Helikon Library at Keszthely, Hung. Ant. 191.	4
Béla Gy. Szabó at Work	33
Wood-print by Béla Gy. Szabó	34
Chaff-cutter with a Scythe from Rabka, Craco Region, Poland. Photograph by A. Paládi—Kovács, 1969.	51
Detail of Chaff-cutter with a Scythe from Rabka, Cracow Region, Poland. Photograph by A. Paládi—Kovács, 1969.	52
Gyula Ortutay	64
The Title Page of Reménybimbók and Echo	68
A page from Reménybimbók	70
A page from Echo	73

Contents of No. 32, April 1980

Tóth, Béla: An 18th Century „Seditiosa Oda” from the Debrecen Region	3— 5
Hriszto Vakarelski is Dead	5
Varga, Gábor: On Student Life in Debrecen between 1827 and 1843	6— 7
A Conference on Hungarian Orthography	7
The Conference of the International Carpathian-Balkan Committee	7
Molnár, Judit and Pálffy, István: A 19th Century English Textbook from Debrecen	8— 12
Death Column	12
Földes, László: Intercultural Influences in Shepherding in the Carpathian Mountains	13— 14
Imre Dankó's Study Trip in Bulgaria	14
Commemoration of the 1,300 Years of the Bulgarian State	14
Kürti, Katalin Sz.: Géza Mirkovszky (1855—1899)	15— 18
Dankó, Imre: On How Hayfields Were Measured	18
Viga, Gyula: On the Birth of a Book: Kálmán Lambrecht's Letters of Andor Leszih	19— 21
Successful Facsimiles	21

Karacs, Zsigmond: „What Happened to Those Who Did Not Move to Kispereg?”	22— 25
Iván Balassa has been Awarded the Herder Prize	25
Lithuanian History Exhibition in Debrecen	25
Földes, László: A Young Herdsman of the Bükk Plateau between 1900 and 1914	26— 27
Personnel Changes at the Déri Museum	27
Work has Begun to Establish the Debrecen Literature Museum	27
Tóth, István: Ézsaiás Budai and György Festetics	28— 31
Kováts, Zoltán: The Demographic History Lessons in Gyula Varga's Book	32— 34
Füvessy, Anikó: Göföje from Nagyiván	35
Tárkány Szűcs, Ernő: A New Year's Eve Folk Custom and the Supreme Court	36
Szalay, Emőke, P.: Two Pottery Relics from Early 19th Century Debrecen	37— 40
Kürti, Katalin, Sz.: Zsigmond Móricz' Friendship with Ferenc Medgyessy: Móricz and the Fine Arts in Debrecen	41— 50
A Three-Part Conference on the Museology of the Memorial Exhibitions „Hungary's Liberation”	50
Dánielisz, Endre: „The Fonth was born without blood”, an article about the workes movement	51— 57
Imre Dankó Lecturing	57
Dankó, Imre: Local History in Hajdú-Bihar County	58— 76
Páll, István: Hungary's Fourth Outdoor Folklore Museum Opens at Sóstó	77— 81
Dankó, Imre: On Educating Museum-Goers in Folklore	82— 89
A Museum at Hajdúszoboszló	89
Ujváry, Zoltán: Unveiling János Berze Nagy's Memorial Plaque On Monographs in the Works	90— 92
Szlj, Béla: Remembering Róbert Berény (1887—1953)	92
Please Have Volumes of The Museum Courier Bound	93— 98
	98

Captions of Illustrations

Detail of Géza Mirkovszky's fresco. Debrecen. Trading in the Middle Ages	16
Géza Mirkovszky: Sketches of Frescoes for the Trading Academy (water-colour). 1893.	17
Title Page. Helikon Library, Keszthely. Hist. Hung. 961.	29
Ézsaiás Budai's Dedication on the End Paper of the Keszthely Copy of „The History of Old Scholarly World”. Helikon Library, Keszthely	30
A pitcher of master Kosik, 1831	38
A pitcher of master Kosik, 1832	39
Ferenc Medgyessy: Zsigmond Móricz. Stone.	42
Móricz's Tomb	44
Tomb of Mr. and Mrs. Ferenc Medgyessy, Sr.	46
The tomb of Láng-family	48
Tomb of Piroksa Medgyessy	49
Sailors Gaál and Varró. Contemporary Photograph. Gaál's Notes	54
Dry gateway from Tiszaköröd. Open air museum, Sóstó.	78
Dirt House from Paszab. Outdoor Folklore Museum at Sóstó.	78

House from Tiszabecs. Outdoor Folklore Museum at Sóstó.	78
House from Anarcs Being Built Up Again at the Outdoor Folklore Museum at Sóstó.	81
Part of the Local History Exhibit at the Déri Museum, 1977.	83
Part of the Local History Exhibit at the Hajdúsági Museum, 1971.	82
Part of the Local History Exhibit at the Museum of Balmazújváros, 1974.	86
Unveiling Berze Nagy's Memorial Plaque in Debrecen, 19 December, 1979.	91
Róbert Berény: Still-life with a Chessboard. Oil.	95

Contents of No. 33, August 1980

Szalay, Emőke, P.: Potters Making Pipes in Debrecen, Late 18th Century	3— 6
Déri Museum Exhibits in Sophia and Sumen, Bulgaria	6
Tóth, István: The Origin of the Name <i>Helikon</i> at Keszthely	7— 8
Nagy, Dezső: Emperor Francis Joseph in a French Folk Romane István Vencsellei's Photo Exhibits	9— 11
Death Column: Sándor Bálint and Béla Halmos „Knowledge of Hungary” Quiz Program at Debrecen	11
Földes, László: Hungarians from Eastern Transylvania and Germans in the Buda Region	12— 14
Dankó, Imre: On Peasant Trading at Markets in the 19th Century	14— 15
É. Kiss, Sándor: On Mihály Csokonai	15— 35
Remembering Margit Kaffka at the Déri Museum	35
On Two Fine Art Exhibitions	35
Varga, Antal: Menyhért Lengyel Was Born 100 Years ago at Balmazújváros	36— 37
Dankó, Imre: Gregory Day and Weather-lore	37
Kilián, István: The Director's Worries Before the Endre Ady Exhibition	38— 44
Dankó, Imre: Honey-cake Making at Békés	44— 45
Karacs, Zsigmond: A Remark on Zoltán Ujváry's Book „The Parody of Burials”	45— 46
Anniversaries that Must be Observed	46
Preparations for the „Museum Month” in 1980	46
Beck, Zoltán: So called face-poem	47— 48
Dankó, Imre: Csimsizli (a Hungarian word)	48— 49
Zsupos, Zoltán: 15 March, 1849	50— 51
Mezey, Teodóra: Sematic and Morphological Characteristics of Geographical Names at Derecske	52— 54
Remembering Veronika Molnár	54
Imre, László: The Sources and Precursors of József Kiss' Novel in Verse	55— 57
On Two Journals	58
Füvessy, Anikó: Gentlemen and Outlaws	59— 60
On the Excavations next to the Great Church in Debrecen	60
Takács, Béla: Feasts Held by Guilds in Debrecen, 14th—17th Centuries	61— 63
M. Kiss, Pál: Zoltán Gámentzy's Landscapes	64— 74

Keckskeméthy, Zoltán: Remembering the 1848 Revolutionary Events in the Harkány Region, Southern Hungary	75— 77
Dankó, Imre: The money-chest	77
Viga, Gyula: Yards in the Southern Nyírség Region	78— 91
A Conference on the Settlement History of Transdanubia	91
Kürti, Katalin, Sz.: Forgorett Artists of Debrecen	92—100
Daylight-saving Time and the Hours at Our Museums	100
Ujváry, Zoltán: A Letter on Ill-starred Days	100
On Rezső Soó's Request	103

Captions of Illustrations

Tomb of Mihály Csokonai in Cemetery, Hatvan Street, Debrecen	18
Mold of the Csokonai Statue by Miklós Izsó	32
Csokonai Statue by Miklós Izsó. Bronze. Kálvin Square, Debrecen.	33
Endre Ady Centenary Exhibition at the Déri Museum, 1977	39
Gámentzy, Zoltán: Church at Körösfő. Water-colour.	65
Gámentzy, Zoltán: Snowbreak at Nyárádszentmárton. Water-colour.	66
Gámentzy, Zoltán: Tomb of Balázs Orbán at Székelyudvarhely. Water-colour.	67
Gámentzy, Zoltán: Bell Cage at Mezőcsávás. Water-colour.	68
Gámentzy, Zoltán: Church at Rátosnya Built by Károly Kós. Water-colour.	69
Gámentzy, Zoltán: Sándor Petőfi's Pear Tree at Székelykeresztúr. Water-colour.	70
Gámentzy, Zoltán: Sundown at Kilyén. Water-colour.	71
Gámentzy, Zoltán: Spring at Somostető. Water-colour.	72
Gámentzy, Zoltán: Church at Bőrffyhungad. Water-colour.	73
Plan of Double Yard at Nyírmártonfalva.	79
Double Yard Seen from the House, Nyírmártonfalva	80
Yard at Nyírlugos	81
Farm at Nyírlugos	82
Plan of Farm Yard at Nyírmártonfalva	83
Outdoor Oven on Farm Yard, Nyírmártonfalva	84
Vine Storage Room at Nyírbogát	88
Old House of Farm Hands on Estate, Nyírmártonfalva	89
János Kovács, Sr.: Portrait of Ilona Jeddi Fehér. 1883. Déri Museum.	93
Rajzó, Miklós: Portrait. Oil.	99

Contents of No. 34, December 1980

Kahler, Frigyes: A book on the election's jurisdiction	3— 5
Death Column: Mrs. István Rettegő	5
Nagy, Dezső: Folklore texts of an Armenian tamade at wintertasting	6
Death Column: László Földes	6
Dankó, Imre: The Museology of Pharmacy	7— 11
Valuable and Interesting Exhibitions in Debrecen and Hajdú-Bihar Country	11

The 1980 Annual Meeting of The Friends of Museums	11
Szentgyörgyvölgyi, Gábor: Sámuel Keresseri Kőleány's ties to Debrecen	12— 14
Imre Dankó Lecturing and Opening Exhibits	14
Varga, Gábor: Archival Documents on the Cultural History of Debrecen, 1826—1840	15— 16
Remembering Ferenc Erdei at Nagykőrös	16
Lenkey, István: György Mártonfalvy Tóth (1635—1681)	17— 21
The 92nd Annual Meeting of the Hungarian Folklore Society	21
Paládi-Kovács, Attila: Folklore Projects in the 6 th Five-Year Plan	22— 26
The Second International Conference in Folklore Research into Ethnic Minorities	26
Commemoration of Gábor Bethlen at Debrecen	26
A Folklore Conference at the Folklore Research Institute, Hungarian Academy of Sciences	26
The Third „History of Working Class Movement” Week in Hajdú-Bihar Country	26
Orosz, István: Local History, Protection of Monuments and Folklore Museology	27— 33
Scholarly Activities and Public Education	33
Román, Márta: Two Recent Acquisitions in the Modern History Collection of the Déri Museum	34— 36
Ferenc, Medgyessy Anniversary Exhibition	36
Szathmáry, László: Population History and Urbanization in 14th—15th Century Debrecen	37— 39
Exhibition Held in Commemoration of Gábor Bethlen in the Reformed College, Debrecen	39
Csontos, Sándor: On Editing Imre Sarkadi's Short Stories	40— 42
Václav Frolec Visits Debrecen	42
Voigt, Vilmos: Discussion of Domokos Kosáry's Paper „Disciplines of Cultural History and Art History”	43— 48
On Our Exhibitions	48
A Workers' Militia Museum in Debrecen	48
Beck, Zoltán: Supernatural Begins in the Folk Myths at Körösnagybányán and Zsádány	49— 52
The Medgyessy Anniversary Issue of the Museum Courier	52
Ujváry, Zoltán: On the Cult of Snakes	53— 57
The „Museum Month” in 1980	57
Dankó, Imre: Contributions to the Cultural History of Hajdúnánás	58— 59
Preparations for the Medgyessy Centenary	59
Flasch, Dezső: Atalanta a musical comedy — Atalanta an aeroplane	60
Before the Gábor Oláh Centenary	60

Captions of illustrations

Shephard's Classes Decorated with Snake Heads, Folklore Museum, Budapest	54
Snake Decoration on Ceramics from Gömör Country	56

Contents of No. 35, March 1981

Koczogh, Akos: Remembering Ferenc Medgyessy	3— 9
Kürti, Katalin, Sz.: Medgyessy as a Student of Arts (1905—1910)	10— 22
Biró, Katalin: The Petőfi Statue in Debrecen in the Contemporary Press	23— 32
Dömötör, János: Medgyessy and the City of Hódmezővásárhely	33— 39
Dankó, Imre: Statues of Petőfi by András Márkos and Ferenc Medgyessy	40— 54
Opening Museums and Exhibits in Debrecen and Hajdú-Bihar Country	54
Legány, Péter: The Medgyessy Museum at 28 Péterfia Street, Debrecen	55— 62
Conferences, Exhibits, Cultural Activities	62
Gyula Ortutay Memorial Days at Hajdúhadház	62
The „Museum Monday” Lecture Series in Püspökladány	62
Dankó, Imre: Ferenc Medgyessy and the City of Nagykároly	63— 75
Tamási, Attila: Talk at the Margit Kaffka Centenary in the Déri Museum	76— 77
Remembering Ferenc Medgyessy at the Déri Museum	77
Dankó, Imre: Margit Kaffka and the City of Nagykároly	78— 83
Remembering Ferenc Medgyessy in Hódmezővásárhely	83
Ferenc Medgyessy Memorial Exhibition at the National Gallery	83
An autobiography without care	83
Keresztes-Vásárhelyi, Ilona: Margit Kaffka's Significance in the Development of the Hungarian Novel	84— 88
Exhibitions to exhibitions	88
Ács, Zoltán: On Local History at Alsóór/Unterwart, Austria	89— 91
Gábor Oláh Centenary at the Déri Museum	91
Sándor, Iván: On Imre Dankó's Selected Papers Published by the „Friends of Museums”	92— 96

Captions of illustrations

Iván Papp's Lino-cut, 1980	4
Imre Szilágyi's Lino-cut, 1981	6
Reverse Side of Medgyessy Medal by Miklós Borsos, 1951	9
Ferenc Medgyessy: Dancer, c. 1903	11
Ferenc Medgyessy: Old Man's Face, c. 1904	11
Ferenc Medgyessy: Bust of a Parisian, c. 1907	12
Ferenc Medgyessy: Arlette, 1907	14
Ferenc Medgyessy: Arlette, 1907	15
Ferenc Medgyessy: Seven Member Family, 1907	18
Ferenc Medgyessy: Escape, 1909	20
Ferenc Medgyessy: Miklós Káplár, 1936	22
Ferenc Medgyessy: Petőfi, 1948	24
Ferenc Medgyessy: The Petőfi Statue (Unveiled in 1948) in Debrecen in 1980	27
The Medgyessy Centenary at the Déri Museum, Debrecen, 8 January, 1981. Mayor István Ács, Co-chairman of the Medgyessy Memorial Organizing Committee Opening the Ceremony	32

The Medgyessy Centenary, Debrecen, January 8 1981. Katalin Sz. Kürti Reading her Paper	34
Diószegi, Balázs: Medgyessy. Wash Drawing, 1981.	35
Diószegi, Balázs: Medgyessy with a sculpture. Wash Drawing, 1981	36
Diószegi, Balázs: Ferenc Medgyessy. Wash Drawing, 1981.	37
The Medgyessy Centenary at the Déri Museum, Debrecen, 9 January, 1981. Sándor Kontha Reading his Paper	39
Márkos, András: Petőfi. Székelykeresztúr	41
András Márkos (1919—1972)	43
Gyula László Viewing Photographs of András Márkos's Petőfi Statue Erected at Székelykeresztúr	44
Márkos, András: Conductress. Small Size Stone Sculpture	45
Márkos, András: First Petőfi Statue in a Crate at the Museum of Székelykeresztúr	46
Márkos, András: Petőfi. Székelykeresztúr	48
Márkos, András: Petőfi. Székelykeresztúr	49
Márkos, András: Petőfi. Székelykeresztúr	50
Márkos, András: Petőfi. Székelykeresztúr (detail)	52
Blueprint of the Facade of the Former Townmaster's house, Péter Legány, 1980.	56
Blueprint of the Facade of the Former Townmaster's house, Péter Legány, 1980	58
Reconstruction Plan of the Former Townmaster's house. Péter Legány, 1980	60
The Károlyi Mansion in Nagykároly	64
The Reformed Church in Nagykároly	65
Medgyessy, Ferenc: Printing the Bible at Vizsoly. Relief, 1942	67
Medgyessy, Ferenc: Preacher. Draft of Statue, c. 1931. The Figure Resembles Gáspár Károlyi	70
Medgyessy, Ferenc: Dancing Faun and Nymph Making Music. Relief, 1923	72
Medgyessy, Ferenc: Dancing: Woman, 1923	73
Medgyessy, Ferenc: Plan of Tomb Stone. Debrecen, 1928	74
Medgyessy, Ferenc: Art. Debrecen, 1930	75

Contents of No. 36, August 1981

Tóth, Béla: József Csapó, Medical Writer in 18th Century Debrecen	3— 5
Dánielisz, Endre: Addenda to Zsigmond Szendrey's Bibliography	6— 7
„Hungarian Language Week” in Debrecen and Hajdú-Bihar County	7
Földes, László: Sheep-farming in Csehétfalva	8— 18
Lukács, László: About some carnival time costumes: princeszer, asszonyfarsang and farsang (carnival time)	19— 20
90 Years of the Palóc Museum	20
Kirkinen, Heikki: Work, Life-style, and Culture	21— 29
Bosnyák, Sándor: Waiting for the sunrising at Csíksomlyó	30— 36
Conferences, Colloquia, Lectures	36
Bosnyák, Sándor: Songs Inviting Sunshine	37— 40
On Exhibits in Debrecen and Hajdú-Bihar County	40

Bosnyák, Sándor: The Sun as a Cure	41— 43
Exhibitions	43
Death Column: Dezső Nagy	43
Varga, Antal: The Birth of Balmazújváros	44— 45
Tóth, Béla: Where Was Márton Domokos Born?	46
Death Column: Employees of the Hajdúsági Museum	46
Bencsik, János: Two Decades of the Re-settled Population of Egyek (1768—1790)	47— 49
National Folklore Conference at the Society for the Popularization of Sciences (TIT)	49
Fazekas, Árpád: Ancient Hungarian Myths and the Earliest Record Extant of the Hungarian Language	50— 51
Exhibitions	51
Beck, Zoltán: Data on Love Sorcery in Biharugra and Körös-nagyharsány	52— 53
Máté Kovács Library in Hajdúszoboszló	53
Dankó, Imre: Introduction to Folklore Research in Sárrét	54— 59
Conferences and Memorial Meetings	59
Death Column	59
Ujváry, Zoltán: Noblemen in the Church in Alsószuha	60— 61
Exhibitions in our Region	61
More Exhibitions	61

Captions of illustrations

President Heikki Kirkinen of Joensuu University in the Literary Society of Finland, Helsinki. Photo: Saanio Matti, Rovaniemi, Finland.	22
Salosen Antero from Hoilola, Northern Karelia. Photo: Mikko Savolainen, Ilomantsi, Finland	25
Abandoned Home in Hoilola, Northern Karelia. Photo: Mikko Savolainen, Ilomantsi, Finland	28
Chapel in Csíksomlyó (After Balázs Orbán)	31
Inscription in front of the Chapel	32
Waiting for Sunshine by the Salvator Chapel, 1972. Photo: Gyula Vécey	33— 34
Children's Drawings Entitled „Rise, Sun”	38

Contents of No. 37, November 1981

Lévai, Béla: The History of Józsa in Light of its Geographical Names	3— 59
Tóth, Endre: Remembering Gábor Oláh	60— 61
The „Museum Month” in 1981	61
Arkádia is appeared	61
Dankó, Imre: Ethnolinguistic Remarks on Túrkeve	62— 63
Viga, Gyula: Some words to the „göfője” of Nagyiván question	63— 66
Exhibitions, Colloquia	66— 68

Captions of illustrations

Place-names of Felsőjózsa	9
Place-names of Alsójózsa	15
Geographical Names in the Józsa Vicinity	49
Ewe-cheese Dried Out, Tiszassas, Szolnok County	65
Draining-rack for Ewe-cheese under the Awning, Tiszassas, Szolnok County	66

Contents of No. 38, January 1982

Járolí, József: Written Record of Shepharding in Békéscsaba	3
Ince, János: About András Márkus with my own eyes	4— 7
Remembering György Komoróczy	7
Molnár, József: On István Mándy and his Translation of Anonymus in the Late 18th Century	8— 24
Mihály Márkus is Seventy	24
Ujváry, Zoltán: Anecdotes about Priests and Gypsies	25— 27
Death Column: Miklós Schneider	27
The Debrecen Hall of the Hungarian Academy of Sciences	27
Morvay, Gyula: Harvesting in Tardoskéd	28— 39
Dankó, Imre: The Geography of Sárrét from the Viewpoint of Ethnography	40— 47
Re-erecting Pál Osváth's Tomb Stone	47
The Most Memorable Fine Art Exhibit Last Year	47
Balassa, Iván: Remembering Márton Dorogi	48— 53
Medgyessy Exhibitions Abroad	53
Gyula László Exhibition	53
Monuments in the Main Square, Kunhegyes	53
Dankó, Imre: Tourism and Folklorism	54— 56
Remembering Viktor Julow	56
The Guide to the István Bocskai Museum	56
Varga, Gábor: Data on the Organization of the Second Kindergarten in Debrecen in the Reform Era	57— 59
Dankó, Imre: Zoltán Ujváry Anniversary	59
Lovas, Márton: Folklore Conference in Honor of Imre Dankó on his 60th Birthday, 22 January, 1982	60— 61
Balassa, Iván: Imre Dankó is Sixty	62— 65
Andrásfalvy, Bertalan: Exchange of goods: A Determining Factor of Culture	66— 71
Varga, Gyula: Folk Dance Research in Hungary Folk Dance Traditions in Hajdú-Bihar County	72— 78
Füzes, Endre: Main Problems of Research into Folk Architecture (Achievements and Goals in Farm-buildings Research)	79— 86
The Excavations by the Great Church, Debrecen, in the Limelight	86
Ujváry, Zoltán: Slavic-Hungarian Interethnic Relations in Folklore	87— 97
The Debrecen Conference of the Folklore Section of the Society for the Popularization of Sciences (TIT)	91

Captions of illustration

Iván Balassa Reading his Paper in Honor of Imre Dankó	60
László Selmecezi Reading Out Congratulations	61
Professor Imre Bán, President of The Friends of Museums, Honoring Imre Dankó	65
The Audience at the Imre Dankó Conference	71
Representatives of the Hajdú-Bihar County Museums Honoring Imre Dankó in the Déri Museum, 21 January, 1982	78

Contents of No. 39, April 1982

Márton, Gábor: Bartók Calendar and Kodály Calendar from Debrecen	3— 30
Dankó, Imre: Introduction to Farming Folklore of Sárrét	31— 38
Ujváry, Zoltán: Bebek's Legend in Gómör County	38— 39
Takács, Béla: Data on the History of Tinware in Debrecen	40— 42
Varga, Gyula: What is the real: Szentmihályfalva? Mesterfalva?	43— 45
Flasch, Dezső: Kerb-stones, and Decoration on Doors and Windows in Debrecen	45— 49
Karacs, Zsigmond: Remembering and Leave-taking	50— 53
Dávid, Péter: Lajos Dávid, First Professor of Mathematics at the University of Debrecen	53— 74
Antal, Péter: "Farewell from the sun." A memory	75
Biró, Katalin: The History of a Painting: Peasant Girl by Adolf Fényes (1867—1945)	76— 78
Ruszoly, József: A Walled-up Memorial Plaque in Bagamér	78— 83
Hoppál, Mihály: János Erdélyi and Hungarian Folklore	84— 90
Beck, Zoltán: "The spoutone of Imre Vitális (an outflow) is covered with blood..."	91— 93
Keeskeméthy, Zoltán: War Games in Baranya County	93— 97
Beck, Zoltán: A Ballad and Community Spirit	97— 98
Szentgyörgyvölgyi, Gábor: Whale Sperm as Medicine	98— 99
Tóth, Béla: Who Painted György Maróthi's Portrait?	99— 100
Balassa, Iván: The First Handbook of Ethnographical Museology Was Published 75 Years ago	100— 102
Nepper, Ibolya M.: Avar Cemeteries in Kaba	102— 104
Márkus, Istvánné: Bookplates of Physicians and Chemists	105— 112

Captions of illustration

Béla Bartók in Debrecen in 1931. Left to Right: Emil Szabó, Julia Orosz and Béla Bartók	6
The 75 th Anniversary Concert of the Hungarian Railways Philharmony at Bartók Hall, Debrecen, 1975	15
Tin Can from Tiszavasvár, Early 18th Century	41
Decoration over Door (head of Animal)	46
Decoration over Door (Mythological Woman's Head)	46
Kerb-stone (Stylized Dragon)	47
Knocker (Lion's Head)	48
Knocker on Door (Metal)	49

Lajos Dávid's House of Birth in Kolozsvár, Early 20th Century	54
Lajos Dávid in Budapest, 1923, on Publication of his Book „The Two Bolyais . . .”	55
Lajos Dávid Playing the Piano to his Sons in Debrecen in the Early 1930	56
The Deans (Far Right is Lajos Dávid) and the President (Imre Révész) of the University of Debrecen, 1936	57
Lajos Dávid in Kolozsvár in 1943	58
Lajos Dávid in Leányfalu in 1960	59
Lajos Dávid's Autography, 1960	61
Tomb Stone of Mr. and Mrs Lajos Dávid and their Son in Leányfalu	63
Lajos Dávid's Three Most Important Works (Title Pages with Farkas Bolyai's Portrait)	65
Tow Council Hall of Bagamér Torn Down, Seen from Kossuth Street. Photo: L. Kozma	79
Anon.	106
Anon.	106
Anon.	107
Copperplate by István Tempinszky	107
Wood-print by János Józsa	108
Wood-print by G. Gauden	108
Wood-print by H. Huffert	108
Wood-print by István Drahos	109
Wood-print by Károly Sterbenz	109
Wood-print by Peteris Upišis	109
Wood-print by Károly Várkonyi	109
Wood-prints by Antal Fery	111
Wood-print by József Menyhárt	112
Wood-print by Károly Várkonyi	112

Contents of No. 40. December 1982

Dankó, Éva: Memoirs of Mrs. Julianna Takács, of Tiszaladány, 1979	3— 36
On Some Memorable Exhibitions	36
Balassa, Iván: Contributions to the History of Bátorfajka, Bihar County, in the 18th Century	37— 50
Ármós, Előd Endre: A Decree to the „Hajdú” Towns in Bihar County during the Rákóczi War of Independence	51— 56
On Some Memorable Exhibits	56
Szaffkó, Péter: The Plays and the Audience in the Debrecen Theater during the First Decade of the 20th Century	57— 70
Györfly, Lajos: The Tree of Bercsényi	71— 72
Karacs, Zsigmond: A Herman Otto's work on thee trashy-literature	73— 72
Honoring István Balogh	77
Varga, Gábor: A habituation school-class in the ancient College of Debrecen (1830—1873)	78— 79

The „Museum Month” in 1982 and the Annual Meeting of the „Friends of Museums”	50
Dankó, Imre: Obituary Notice: Sándor Szűcs 23 October, 1903— 2 August, 1982)	72
Gyula Illyés is Eighty	79
Páll, István: „An Emergency Oven” Made for a Wedding	80— 84
Krupa, András: Contributions of Traditional Narrative Themes of People in Sarkad	85 —91
On Some Memorable Exhibits	91
Fay, E. Béla: The First Decade of Pirandello Plays in Hungary	92— 94
Lectures in the Museums	94
Huseby, Éva Veronika: Snowdrop-gathering at Cserépfalu	95—102
Imre, Dankó: The Bosnian	103

Captions of illustrations

Memorial Plaque on the Reformed Church Wall in Bátorfajka	38
Decoration of the Choir in the Church	41
Carpentry of the Church Spire, 1970 (Drawing from 1872, when the Church Was Torn Down)	48
Sándor Károlyi's Letter, 1706	54
Title-page of Anglius állatja. Herman Ottó's work	74
First Steps in Making an Oven	80
Making Vaulting	81
Covering the Brickwork with Mud	82
Oven Smearred with Loam	83
Building the Chimney of the Oven	83
Trying Out the Oven	84
Making a Bouquet of Snowdrops	96
Snowdrops on a Tray	97
Storing Snowdrops before Selling	101

SZERZŐI ÉS SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

A mutatóban a szerzők neveit nagybetűkkel, a szövegben szereplő személyneveket kisbetűvel jelöljük. A nevek után szereplő első szám a fűzetszámot, a második szám az oldalszámot jelzi.

ÁCS ZOLTÁN	35:89—91
Ady Endre	33:38—44
ANDRÁSFALVY BERTALAN	38:66—71
Anonymus	38:8—24
ANTAL PÉTER	39:75
ARMÓ ELŐD ENDRE	40:51—55
BALASSA ISTVÁN	38:48—53,62—65, 39:100—102, 40:37—50
Balassa Iván	32:35
Bálint Sándor	33:11
Balogh István	40:77
BÁRSONY ISTVÁN	31:6—11
Bársony István	40:84
Bartha Boldizsár	31:3—5
Bartók Béla	39:3—30
BECK ZOLTÁN	31:39—42, 33:47—48, 34:49—52, 35:53—53, 39:91—93, 97—98
BENCSIK JÁNOS	36:47—49
Beöthy Ödön	31:43—49
Bercsényi Miklós	40:71—72
Berény Róbert	32:93—98
Berze Nagy János	32:90—92
Bethlen Gábor	34:26, 39
BÍRÓ KATALIN	34:23—32, 39:76—78
Borsos Miklós	31:76
BOSNYÁK SÁNDOR	36:30—36, 37—40, 41—43
Budai Ézsaiás	32:28—31
Csapó József	36:3—5
Csokonai Vitéz Mihály	33:15—35
CSONTOS SÁNDOR	34:40—42
DÁNIELISZ ENDRE	32:51—57, 36:6—7
DANKÓ EVA	40:3—35
DANKÓ IMRE	31:85—86, 32:18, 58—76, 82—89, 33:14—15, 37, 44—45, 48—49, 77, 34:7—11, 58—59, 35:40—54, 63—75, 78—83, 36:54—58, 37:62—63, 38:40—47, 54—56, 59, 39:31—38, 40:72, 103—110.

Dankó Imre 32:14, 57, 34:14, 35:92-96, 38:60-65,
40:56, 84.

Darvas József 40:3

Dávid Lajos 39:53-74

DÁVID PETER 36:46

Domokos Márton 39:53-74

Dorogi Márton 38:48-53

DÖMÖTÖR JÁNOS 35:33-39

Ecsedi István 31:27-31

Erdei Ferenc 34:16

Erdélyi János 39:84-90

Faggyas István 40:105

FAY E. BÉLA 40:92-94

FAZEKAS ÁRPÁD 36:50-51

Fényes Adolf 39:76-78

Ferenc József császár 33:3-11

Festetics György 32:28-31

FLASCH DEZSO 34:60, 39:45-49

Fodor Péter 31:74

Fráter György 40:50

FÖLDES LÁSZLÓ 31:75-76, 32:13-14, 26-27,
33:12-14, 36:8-18

FÜVESSY ANIKÓ 32:35, 33:59-60

FÜZES ENDRE 38:79-86

Gámentzy Zoltán 33:64-74

GYÖRFFY LAJOS 40:71-72

Győri Klára 40:3

Győri Elek 40:4

Halmos Béla 33:11

Herman Ottó 32:19-21, 40:73-77

HOPPÁL MIHÁLY 39:84-90, 40:3

HUSEBY ÉVA VERONIKA 40:95-102

Illyés Gyula 40:79

IMRE LÁSZLÓ 31:55-60, 33:55-58

INCZE JÁNOS 38:4-7

JÁROLI JÓZSEF 38:3

Juhász Izabella 31:11

Julov Viktor 38:56, 40:50

Kaffka Margit 35:35, 76-77, 76-83, 84-88

KAHLER FRIGYES 34:3-4

Káplár Miklós 31:35

KARACS ZSIGMOND 31:12-14, 32:22-25, 33:45-46,
39:50-53, 40:73-77

Károlyi Sándor 40:54

KATONA IMRE 31:63-66

KECKSEMETHY ZOLTÁN 33:75-76, 33:93-97

Kereszei Köleséry Sámuel 35:84-8

KERESZTESNÉ VÁRHELYI ILONA 33:12-14

KILIÁN ISTVÁN 31:32-35, 33:38-44

KIRKINEN, HEIKKI 36:21-29

Kiss József 33:55-58

KISS PÁL, M. 33:64-74

KISS SÁNDOR, É. 33:15-35

KOCZOGH AKOS 35:3-9

Kodály Zoltán 39:3-30

Komoróczy György 38:7

Kosáry Domokos 34:43-48

Kovács János, id. 33:92-100

KOVÁTS ZOLTÁN 32:32-34

KRUPA ANDRÁS 40:85-91

KÜRTI KATALIN, SZ. 32:15-18, 41-50, 33:92-100,
35:19-22

Kürti Katalin, Sz. 40:56

Lambrecht Kálmán 32:19-21

László Gyula 38:53, 40:50

LEGÁNY PETER 35:55-62

Lengyel Menyhért 33:36-37

LENKEY ISTVÁN 31:67-74, 34:17-21

Leszih Andor 32:19-21

LÉVAI BÉLA 37:3-59

LOVÁS MÁRTON 36:60-61

Löcsei József 40:94

LUKÁCS LÁSZLÓ 36:19-20

Mándy István 38:3-24

Márkos András 35:40-54, 38:4-7

MÁRKUS ISTVANNÉ 39:105-112

Márkus Mihály 38:24

Maróthi György 39:99-100

MÁRTON GABOR 39:3-30

Márton Pálné 40:3

Martonfalvi Tóth György 34:17-21

Medgyessy Ferenc 32:41-50, 57, 34:36, 59, 35:3-75, 77,
83, 38:53

MEZEY TEODORA 33:52-54

Miháltz Pál 39:75

Mirkovszky Géza 31:15-18

MOLNÁR JÓZSEF 38:8-24

MOLNÁR JUDIT 32:8-12

Molnár Veronika 33:54

Móricz Zsigmond 32:41-50

MORVAY GYULA 38:28-40

NAGY DEZSŐ 33:9-11, 34:6, 36:43

Nagy Olga 40:3

NEPPER IBOLYA, M. 39:102-104

Oláh Gábor 31:27-31, 34:60, 35:91, 37:60-61

OROSZ ISTVÁN 34:27-33

Ortutay Gyula 31:63-66

Osváth Pál 38:47

Ókrész András 40:94

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA 31:50-54, 34:22-26

PÁLL ISTVÁN 31:77-82, 32:77-81,
40:80-84

PÁLLFY ISTVÁN 32:8-12

Petőfi Sándor 35:23-32, 40:54

Pirandello 40:92-94

Pogány Péter 40:73

Rajzó Miklós 33:52-100

Reményik Sándor 31:55-60

Rettegi Istvánné 34:5, 39:50-53

ROMÁN MÁRTA 34:34-36

RUSZOLY JOZSEF	31:43—49, 39:78—83
Sándor Ildikó	40:3
SÁNDOR ISTVÁN	35:92—96
Sarkadi Imre	34:40—42
Schneider Miklós	38:27
Soó Rezső	33:103
Somogyi Imre	40:4
Szabó Béla, Gy.	31:32—35
Szabó Pál	40:3
SZABÓ T. ÁDAM	36:21—29
SZAFFKÓ PÉTER	40:57—70
SZALAY EMŐKE, P.	31:61—62, 32:37—40, 33:3—6
Szathmári Ibolya, V.	40:56
SZATHMÁRY LASZLÓ	34:37—39
Székelyné dr. Fux Vilma	40:104
Szendrey Zsigmond	36:6—7
SZENTGYÖRGYVÖLGYI GÁBOR	34:12—14, 39:96—99
SZIJ BÉLA	32:93—98
Szűcs Sándor	40:103
TAKÁCS BÉLA	33:31—63, 39:40—42
TAKÁCS GÁBORNÉ CSERÉS JULIÁNNA	40:3—36
TAMÁS ATTILA	36:76—77
TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ	32:36
TÓTH BÉLA	32:3—5, 36:3—5, 46, 39:99—100
TÓTH ENDRE	31:27—31, 37:60—61
TÓTH ISTVÁN	31:3—5, 32:28—31, 33:7—8
UJVÁRY ZOLTÁN	31:15—26, 32:90—92, 33:101—103, 34—53—57, 36:60—61, 38:25—27, 87—91, 39:38—39
Ujváry Zoltán	31:66, 33:45—46, 38:59
Vakarelszki, Hriszto	32:5
Veres Péter	40:3
VARGA ANTAL	31:37—38, 33:36—37, 36:44—45, 39:43—44
VARGA GÁBOR	31:36, 32:6—7, 34:15—16, 38:57—59, 40:78—79
VARGA GYULA	32:32—34, 38:72—78
Vencsellei István	33:11
Vankóné Dudás Juli	40:3
VIGA GYULA	32:19—21, 33:78—91, 37:63—66
Vitális Imre	39:91—93
VOIGT VILMOS	34:43—48
Zoltai Lajos	31:27—31
ZSUPOS ZOLTÁN	33:50—51

FÖLDRAJZI ÉS TÁRGYMUTATÓ

ablakdiszek	39:45—49
Alsóór (Burgenland)	35:59—91
Alsószuha	36:60—61
anekdoták	38:25—27
angol nyelvkönyv, 19. századi	32:8—12
arcversek	33:47—48
árucsere	38:66—71
ásatások	33:60, 38:86, 39:102—104
asszonyfarsang	36:19—20
Atalanta	34:60
— operett	
— repülőgép	
avarok	39:102—104
Bagamér	39:78—83
ballada	31:77—82, 39:91—93, 97—98
Balmazújváros	33:36—37, 36:44—45
balszerencsés napok	33:101—103
Báránd	40:37—50
Békéscsaba	38:3
Berettyóújfalú	32:92
betyárok	33:50—60
Biharugra	31:39—42, 36:52—53
bosnyák, vándorárus	40:105—110
bölcsőde, Debrecen	31:36
búcsú	36:30—35
Bükk-fennsík	32:26—27
céhek lakomái	
— debreceni	33:61—63
cethalsperma	39:98—99
Csehétfalva	36:8—18
Cserépfalu	40:95—102
Csiksomlyó	36:30—36
csimpiszi	33:48—49
csodás elemek	31:77—82
Csokonai-szobor, Debrecen	33:15—35
Debrecen	31:36, 60, 67—74, 32:3—5, 6—7, 8—12, 25, 37—40, 41—50, 33:3—6, 11, 60, 61— 63, 92—100, 34:12— 14, 15—16, 37—38, 48, 35:23—32, 55—62, 36:

	3-5, 38-57-59, 86,
	39:3-30, 40-42, 43-45,
	45-49, 40:57-70, 78-79
Derecske	31:61-62, 33:52-54
diákélet	
— debreceni	32:6-7
diáklapok	
— debreceni	31:67-74
dramatikus játékok	31:39-42
Egyek	32:22-25, 36:47-49
előadások	32:57
emlékünepségek	33:35, 34:16, 26, 59,
	60, 35:62, 76-77, 83,
	33:60-61, 62-65, 40:
	94
építkezés	33:78-91, 38:79-86,
	40:80-84
ex librisek	39:105-112
faksimile kiadványok	32:21
farsangolás	36:19-20
fazekasság	32:37-40, 33:3-6
Finnország	36:21-30
földrajzi nevek	33:52-54, 37:3-59, 40:50
gazdasági épületek	38:79-86
Gergely-napi időjósítás	33:37
Gesta Hungarorum	38:8-24
Gömör megye	31:15-26
gulyásbojtar	32:26-27
gunaras játék	31:39-42
gyepibál	31:61-62
gyógyító nap	36:41-43
gyógyszerek	39:98-99
Győrössy-ház, Hajdúböszörmény	31:85-86
gyűjtögetés	40:95-102
hadgyakorlat	39:93-97
hagyaték	33:103
Hajdú-bihari Szemle	31:76
Hajdúböszörmény	31:85-86
Hajdúhadház	35:62
Hajdúnánás	34:58-59
hajdúnemesi ház	31:85-86
Hajdúszoboszló	32:89
hajdúvárosok, bihari	40:51-55
halottas játékok	31:39-42
Halotti Beszéd	36:50-51
Harkány	33:75-77
Helikon Könyvtár, Keszthely	31:3-5
helytörténet	
— írás	32:58-76, 34:27-33
— kutatás	35:89-91
Herder-díj	32:25
hitvilág	31:77-82, 33:101-
	103, 34:49-52, 53-57,
	36:50-51, 52-53, 40:
	85-91

hóvirág	40:95-102
Hódmezővásárhely	35:33-40
honismeret	
— kutatás	35:89-91
— vetélkedő	33:11
irodalmi diáktársaságok	
— debreceni	31:67-74
irodalom	31:27-31, 55-60, 67-
	74, 32:3-5, 6-7, 41-50,
	33:7-8, 9-10, 38-44,
	55-58, 34:40-42,
	35-76-77, 78-83, 84-88,
	38:8-24, 56
interetnikus kapcsolatok	38:87-91
inventáriumok	31:6-11
jeles napok	40:83-91
Józsa	37:3-59
juhászat	36:8-18
kapudiszkek	39:45-49
kerékvetők	39:45-59
kereskedelem	33:14-15
Keszthely	
kézírtas katonakönyvek	31:3-5, 33:7-8,
kiállítások	33:47-48
— Ady-centenáris emlék-	33:38-44
— Agrártörténeti emlékek	
— védelme	36:40
— Ajkai Istvánné	40:56
— Az állami vásárlások 1981.	40:56
— Almásy Aladár	34:11
— Bácskai Bertalan	35:88
— Balatonendrédí csipke	31:83
— Bálint Endre gyűjteményes —	36:61
— Balmazújváros régen	34:11
— Balmazújvárosi Fotóművész	
Alkotóház	31:62, 37:67
— Barbara Kaczmarek-Górska és	
Jozef Górski	34:11
— Bartók Béla	37:68
— Batthány Kázmár politikai pá-	
lyája	40:56
— Benyovics József és Marosi	
Sándorné	35:88
— Bethlen Gábor a református fe-	
jedelem — emlék —	34:39
— A bihari Nagy-Sárrét története	
a lecsapolástól 1914-ig	35:54
— BIOGAL népművészeti szakkö-	
rének kiállítása	31:83
— Biró Lajos	40:72
— Bodó Károly	40:72
— Borbás Tibor	31:83
— Bordi András	36:51
— Borosné Endresz Teréz	36:43

— Borsos Miklós — állandó —, Győr	31:76	— Fiatal kubai művészek —	34:11
— Bozsó gyűjtemény	31:83	— Finta Sándor emlék-	37:66
— Bozsó János	31:84	— Flamand és francia kárpitok	31:11
— Bőszörményi amatőr népi alkotók	36:40	— Forrás Galéria (1969—1979)	31:84
— Budapest—Balaton	40:56	— Források, folyók, tavak, ten- gerek — Gy. Szabó Béla —	31:83
— Bükkösi Gábor	40:36	— Frank Frigyes emlék-	37:68
— Charles Darwin emlék-	40:36	— Frank Magda	31:84
— A cigányok változó jelentük- ben	40:72	— Gadányi Jenő emlék-	37:67
— Csehszlovák iparművészet	40:102	— Gálffy Lola és Kántor Andor	40:56
— Csohány Kálmán emlék-	40:56	— Gonda Zoltán	40:72
— Csomor Katalin	36:40	— Göldner Tibor	40:72
— Csongrád megye népművészete	36:51	— Grafikai Műhely I., II., III.	31:31
— Dabóczi Mihály	37:68	— Györffi Sándor	40:102
— Debrecen egy évszázada (1776—1876)	34:11	— Hajdúböszörményi Téli Tárlat	35:54
— Debrecen és a magyar iroda- lom	35:54	— Hajdúnánási népművészeti okta- tótábor	40:102
— Délszláv textilfiák	36:43	— Hajdúsági Galéira	36:61, 37:67
— Derkovits Gyula-émlék-	37:67	— Hajdúsági Nemzetközi Művész- telep	35:54
— Diener-Dénes Rudolf-émlék-	40:56	— Haladó irányzatok Hajdúbö- bözörményben az ellenforra- dalom idején	35:54
— Dimenzió finn képzőművész- csoport	40:36	— Halászat a képzőművészetben	40:56
— Diószegi Balázs	33:35	— Haranghy Jenő emlék-	40:36
— A dob története	31:83	— VI. Balatoni Kisgrafikai Biennálé	37:67
— Dobroszláv Lajos	40:72	— VI. Kisplasztikai Biennálé	37:67
— DOTE Galéria	36:61	— VI. Nemzetközi Gyermekrajz-	31:54
— Duray Tibor	40:102	— 60 éves a Jugoszláv Kommunis- ták Szövetsége	31:11
— Eigel István és Tassy Klára közös	35:88	— Hazánk mezőgazdasága diák- szemmel '81	36:51, 40:56
— Életmódvizsgálatok az Alföldön	31:83	— Hazánk műemlékei	40:56, 91
— I. Hajdúnánási Népművészeti Alkotótábor	40:91	— Hegyi György	37:67
— I. Nyári Egyetemi Tárlat, 1979	31:62	— VII. Nemzetközi Gyermekrajz-	37:67
— I. Szolnoki Fazekas Triennálé	31:83	— VII. Nemzetközi Zománc- művészeti Alkotótelep	37:67
— Endre Béla (1870—1928) gyűjteményes-	36:61	— Hézős Ferenc	36:61
— Erdélyi Attila emlék-	36:61	— Holb Margit és Tóth Sándor közös-	31:62
— Erdélyi kerámiák	36:88, 40:91	— A honfoglaló magyar nép élete rajzokban	38:53
— Fajka János	40:56	— Horvát gyermeknépviselési-	36:51
— Farkas Ádám gyűjteményes-	36:61	— Horváth Ferenc	37:66
— Feledy Gyula	37:68	— Hubay Miklós	40:102
— Félegyházi László	36:51	— XX. századi képzőművészet	36:43
— Felsman Tibor	40:36	— XX. századi művészet Pogány Zsolt gyűjteményében	36:51
— Ferenczy György	34:11	— XIII. Alföldi Tárlat	36:43
— Festészeti műhely I.	35:54	— Az írárok és írószerek történetéből	40:72
— Festészeti műhely II.	40:56	— Ivanka Jovanović	40:102
— Fiatal jugoszláv képzőművé- szek —	31:84, 36:51		
— Fiatal Képzőművészek Stúdiója	31:84, 36:51		
— A fiatal képzőművészek stúdiója I.	31:62		

— John Ágoston	40:102	— Madarászé Kathy Margit— Török Anikó—Kántor Gyula közös	36:40 35:54
— Józsa János	37:67	— Maghy Zoltán	35:54
— Kádas István	36:61	— Magyar—bolgár történelmi kapcsolatok 1300 éve	36:43
— Kajári Gyula	36:43	— A magyar fényképezés kezdetei	31:84
— Kántor-fazekasműhely	36:51	— Magyar képzőművészet a XX. század második felében	40:56
— Kapcsa János	40:36	— Magyar naiv festők és szobrá- szok	40:56
— Káplár Miklós-emlékház	31:35	— Magyar Naiv Művészek Mú- zeuma —	31:62
— Kaponya Judit	37:67	— Magyar szépművészeti —	33:6
— Kárpáti Gusztáv	33:35	— A magyar vasút villamosításá- nak 50 éve	40:102
— Katowicei festők és szobrászok	37:67	— Magyarországi szöveges falvédők a 19—20. században	37:67
— Kecskemét építésze a század- fordulón	40:56	— Mai ciprusi festészet	36:51
— Kecskeméti tanyák	40:56	— Mai Magyar Művészek Firenzében	31:11
— Kékfestés hajdan és ma	31:83	— Makoldi Sándor	35:54
— Kékfestő anyagok a Kluge- műhelyből	40:72	— MALEV-	36:61
— Kép és zene	37:68	— Maróti János	36:51
— Képzőművészeti új szerzemé- nyek (1978—1981)	37:68	— II. Iparművészeti —	36:51
— Kiállítás Kiss Miklós dédes- tapolcsányi körzeti állatorvos magángyűjteményéből	36:43	— Második ötvös és fémmunkás quadriennalé	36:51
— Kígyós Sándor	40:102	— Medgyessy centenáris emlék-	38:53
— Kiss Nagy András	40:56	— Medgyessy-emlék-	35:83, 36:40, 36:61, 37:67
— Klimó Károly	40:72	— Medgyessy Ferenc centenáris hagyatéki —	34:36
— Kner Nyomda alapításának 100. évfordulója	40:72	— Medgyessy Ferenc művészete	34:11
— Kóka Ferenc	35:88	— Megyaszói festett asztalos- munkák 1735-ből	36:61
— Kollégiumtörténeti és egyház- művészeti —	37:67	— Mezőgazdaságunk múltja, jelene, jövője	36:43
— Konez Zoltán	31:83	— Mezővárosi művészet	40:36
— Kónya Kálmán	36:40	— Miháltz Pál	40:36
— Kora reneszánsz kőfaragások	37:67	— Mikus Gyula	37:67
— Korb Erzsébet emlék-	35:88	— Minamizuka Naoko	35:88
— Korda Vince (1897—1979) emlék-	31:83	— Minamizuka Naoko és Mitsni Sen	36:43
— Kordoványer János	36:43	— Miskolci Galéria alkalmazott grafikusainak munkái	31:84
— Kovács Éva	36:51	— Mitsni Sen	36:61
— Kovács Ferenc	35:54	— Modershon, Otto	37:67
— Környezetünk élő díszei	37:68	— Móra Ferenc emlék-	31:83
— Körtvélyessy Magda	40:36	— Móricz Zsigmond és a Debre- ceni Kollégium	31:62
— Körtvélyessy Magda és Hajtun Klára	40:36	— Móricz Zsigmond képzőmű- vészeti emlék-	31:54
— Közlekedési gyermekjátékok régén és ma	31:84	— A Mura menti horvátok élete és népművészete	31:83
— Krakker János Lukács emlék-	31:84	— Művészet I. Lajos király korá- ban	40:102
— A kubai festészet ötven éve	31:11		
— Kutassy Imre Ferenc	40:56		
— Lakatos József	31:83		
— Lavotka Géza	35:88		
— Léghajók	37:67		
— A lelettől a múzeumi tárgyig	34:11		
— A litván forradalmak útja	32:25		
— Losonczy Tamás	37:67		
— Madarász Gyula	34:11		

— Művészet Magyarországon 1830—1870	37:67	— Siilinjärvi finn város fotó- és népművészete	31:54
— Nádudvari fekete kerámia	37:67	— Somogyi Árpád kisplasztikái	31:62
— Nagypáink idején (Vidéki élet Dániában 1880—1925)	31:54	— Soó Rezső-émlék-	36:43
— Nagy Margit és Varga Miklós	37:68	— Strobl Alajos-émlék-	37:67
— Nagy Mária, Sz.	37:67	— Suzanne Szász	40:56
— Nagy Sándor	40:72	— Süli András (1897—1967) émlék-	31:83
— Napóleon művészei	37:67	— Szabó Béla, Gy.	40:36, 56
— Németh János	40:36	— Szabó László	40:36, 72
— Németh László-émlékház	36:51	— Szabó Mihály, ifj.	36:43
— Németh Miklós	35:88	— Szalay Lajos	35:88, 37:68
— Népi hangszerek	36:43	— Szamokovi Galéria	40:102
— A népi vallásosság tárgyai	40:56	— Szántó Piroska	40:102
— Novák András	36:51	— Szeged múltja, jelene, jövője	37:67
— Nyolcak és aktivisták	35:88	— Szegvári Károly	36:40
— A nyolcvanas évek amerikai festészete	37:67	— Szendrői Pál	36:43
— Oktatástörténetünk az álla- mosításig	40:36	— Szentendrei tárlat	37:67
— Ónodi Béla	35:54	— Szentgyörgyi Kornél	36:40, 38:47
— Orlaitól Nagy Lászlóig	37:67	— Szlávik Lajos	37:68, 40:36
— Óskori telepátadás Berettyó- újfaluiban	34:11	— Szlovén festészet a roman- tikától az impresszionizmusig	35:88
— Óslények világa	40:72	— Szolnok megye a népek ország- útján	40:56
— Paizs Goebel Jenő emlék-	31:11	— Szolnok megye népművészete	36:43
— Őszi Tárlat 1979	31:83	— Szűcs Imre	40:36
— Pál Gyula	35:88	— Táblajátékok	40:72
— A palócföld pásztor- művészete	31:83	— Távol-keleti festészet	35:88
— Palotaváros múltja és jövője	40:56	— Természet a képzőművészetben	36:51
— Papachristos Andreas	37:67	— Tiepolo évszázada	40:56
— Pedagógus újitók megyei —	40:36	— XVI. Hajdúböszörményi Nemzetközi Művésztelep záró-	31:54
— Plohn József honvédportéri	35:54	— XVII—XVIII. századi hímez- sek	36:40
— Rácz Gábor	40:56	— A 18. Hajdúsági Nemzetközi művésztelep	37:67
— Raszler Károly	31:62	— Torok Sándor	37:68
— Régi debreceni városképek	40:56	— Tóth Menyhért (1904—1980) émlék-	35:88
— Régi népi ételeink	40:36	— Tőkés Sándor	40:36
— Régi libeti és nepáli művészet	40:102	— Török fürdők Magyar- országon	40:102
— Régi török szönyegek Kecskeméten	37:68	— Ubrizsy Gyűjtemény	40:72
— Rembrandt évszázada	36:51	— Az újkőkör Tolna megyében	40:56
— Római bornzművesség Pannoniában	40:72	— Ujvárosi Imre, Szidor Jánosné, ifj. Fazekas István közös —	34:11
— Román Szocailista Köztársaság Képzőművészeti Szövete- sége —	40:102	— Urai Erika	31:84
— Rozgonyi László-émlék-	37:68	— Váci György	35:54
— Sarló emlék-	31:12—14	— Vad Erzsébet, Gy.	35:88
— Sass Brunner Erzsébet és Brunner Erzsébet	40:36	— Válogatás a népművészet szel- lemében	37:67
— Schmidt Sándor	36:61	— Váró Márton	35:88
		— Vencsellei István	33:11
		— Vida Zsuzsa	40:36

— Vinkler László	40:56	— Hajdú-Bihar megyei Úttörő- múzeum, Debrecen	36:61
— Vizeink, rétjeink, erdeink élővilágából	31:62	— Kmetty János Emlékmúzeum, Szentendre	36:51
— Xantus Gyula	35:88	— Kohán Múzeum, Gyula	31:83
— Zalai népművész	40:91	— Medgyessy Múzeum, Debrecen	35:55—62
— Zene a festészetben	31:83	— Mozi Múzeum, Kaposvár	36:43
kiállításrendezés	33:38—44	— Munkásőr-hagyományszoba, Debrecen	34:48
kigyókultusz	34:53—57	— Palóc Múzeum, Balassagyarmat	36:20
Kismarja	32:32—34	— Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Nyíregyháza	32:77—81
Kispeleg	32:22—25	— Tardi tájház, Tard	40:56
Kolozsvár	32:32—35	múzeumok nyitva tartása	33:100
konferenciák, tanácskozások	31:14, 32:7, 14, 50, 57, 33:91, 34:26, 36: 62, 36:36, 49, 59	műemlékek	38:53
Kossuth Lajos Tudományegyetem		műemlékvédelem	34:27—33
Néprajzi Tanszék	31:76	művelődéspolitikai	31:63—66
Kovács Máté Könyvtár,		művelődéstörténet	31:3—5, 32:19—21, 28— 31, 34:15—16, 17—21, 43—48, 58—59, 36:3—5 31:32—35, 32:15—18, 41— 50, 93—98, 33:64—74, 34: 43—48, 35:3—54, 63—75, 38:4—7, 39:75, 76—78, 99—100
Hajdúszoboszló	36:53	Nagyiván	32:35, 37:64—66
könyvismertetés	35:92—96	Nagykároly	36:63—75, 78—83
Kőrösnagyharsány	31:39—42, 34:49—52, 35:52—53	naphívogató énekek	36:37—40
közművelődés	34:33	Nap-várók	36:50—35
külföldi tanulmányutak	32:14	nemesek	36:60—61
külföldi vendégek	34:42	németek	33:12—14
lakodalom	31:39—42	népesedéstörténet	32:32—34
Magyar Néprajzi Társaság		néphagyomány	34:53—57, 39:38—39
közgyűlése	34:21	népi levél	33:101—103
magyar nyelv hete	36:7	— népi elbeszélések	40:85—91
mondák	39:36—39, 40:85—91	néprajz	31:15—26, 37—38, 39—42, 50—54, 61—61, 75—76, 77— 82, 32:13—14, 18, 26—27, 35—36, 37—40, 82—89, 90— 92, 35:3—6, 14—15, 37, 47— 48, 48—49, 59—60, 77, 78— 91, 101—103, 34:22—26, 49— 52, 53—57, 36:6—7, 8—18, 19—20, 30—35, 37—40, 41— 43, 52—53, 54—59, 38:62—63 63—66, 38:3, 40—47, 48—53, 54—56, 66—71, 72— 78, 79—86, 97—91, 39:31—38, 38—39, 84—90, 91—93, 100—102, 40:80—84, 85—91, 95—102
monográfiák		néprajzi ismeretterjesztés	32:82—89
— Békés néprajza	32:92	néprajzi konferencia	38:60—61
— Békés története	32:92	néprajzi kutatás	36:54—59, 38:79—86
— Berettyóújfalu története	32:32—34, 92		
— Derecske története	32:92		
— Túrkevei Múzeum Emlék- könyve			
munkásmozgalom-történeti hét	34:26		
muzeológia	33:38—44		
— gyógyszerészeti	34:7—11		
— néprajzi	34:22—26, 27—33, 39:100—102		
muzeológiai szaktanácskozás	32:50		
Múzeumbarátí Kör			
— debreceni	31:26, 34:11, 40:104		
Múzeumi Hétfők	35:62		
Múzeumi és Műemléki Hónap	31:49, 33:46, 34:57, 37:61, 40:50		
múzeumok			
— Bajor Gizi Színészmúzeum, Budapest	36:51		
— Bocskai István Múzeum, Hajdúszoboszló	32:89, 38:56		
— Debreceni Irodalmi Múzeum, Debrecen	32:27, 34:54		
— Déri Múzeum, Debrecen	34:34—36, 35:76—77		

néprajzi muzeológia	39:100—102
néptánchagyományok	38:72—73
néptánckutatás	38:72—78
Nyíregyháza	32:77—81
Nyírség	
— Dél-Nyírség	33:78—91
oktatástörténet	34:17—21, 39:53—74, 40:78—79
őnművesség	
— debreceni	39:40—42
óvodák	38:57—59
örmény mondások	34:6
örmény tamada	34:6
parasztház építési költségei	31:37—38
parasztkereskedelem	33:14—15
paraszti önéletrajz	40:3—35
pásztorokodás	31:75—76, 32:13—14, 33:3
pénzesláda	33:77
Petőfi-szobor	
— Debrecen	35:23—32
— Székelykeresztúr	35:40—54
pincszer	36:19—20
pipakészítő fazekasok	
— debreceni	33:3—6
Rákóczi-szabadságharc	40:51—56
Református Kollégium, Debrecen	32:6—7, 40:78—79
Református Nagytemplom, Debrecen	38:36
Sarkad	40:85—91
Sarló-mozgalom	31:12—14
Sárrét	36:54—59, 8:40—47
síremlék	33:15—35
Sumen	33:6
szakmai folyóiratok	
szecskaavágó eszközök	31:50—54
székelyek	33:12—14
személyi változások	31:74, 32:27
személyi varázslás	36:52—53
színház	40:57—70, 90—94
Szófia	33:6
szokások	32:36, 40:85—91
szoktató iskolai osztály	40:78
szükségkemma	40:80—84
tájképfestészet	33:64—74
találás kérdések	31:15—26, 40:85—91
táplálkozás	32:35, 37:63—66
Tardoskidd (Szlovákia)	38:28—39
település	33:78—91
természetfeletti lények	31:77—82, 34:49—52
Tiszaladány	40:3—36
történelem	31:6—11, 12—14, 43—49, 32:22—25, 51—57, 33:9— 10, 12—14, 50—51, 61— 63, 75—77, 34:3—5, 12—14, 36:44—45, 47—49, 38:8—24, 40:37—50, 51—66, 71—72

tudományos tanácskozások	31:14, 36:36, 59
tudománytörténet	32:90—92
Túrkeve	37:62—63, 40:71—72
választási bíráskodás	34:3—5
vándorgyűlések	36:36
Váradai püspökség	31:6—11
Városi Színház, Debrecen	40:60—61
Zsadány	34:49—52

Szedte és nyomta az Alföldi Nyomda
A nyomdai megrendelés törzsszáma: 9487.66-62
Készült Debrecenben, az 1964. évben
Felelős vezető: Benkő István igazgató

TARTALOM

40. szám

IV. kötet, 10. szám

1982. december

DANKÓ Éva: Takács Gáborné Cserés Juliánna emlékirata (Tiszaladány, 1979)	3—36
Néhány emlékezetes kiállításról	36
BALASSA Iván: Adatok Báránd (Bihar m.) XVIII. századi történetéhez	37—50
Múzeumi ünnepek, előadások	50
ÁRMÓS Előd Endre: Egy parancs a bihari hajdúvárosokhoz a Rákóczi szabadságharc idejéből	51—56
Személyi hírek a Déri Múzeumból	56
Néhány emlékezetes kiállításról	56
SZAFKÓ Péter: Műsor és közönség a debreceni színházban a század első évtizedében	57—70
GYÖRFFY Lajos: Bercsényi fája	71—72
Néhány emlékezetes kiállításról	72
KARACS Zsigmond: Angliusz állatja. A ponyvára került Herman Ottó	73—77
Balogh István köszöntése	77
VARGA Gábor: Szoktató iskolai osztály a régi debreceni kollégiumban (1830—1873)	78—79
A 80 éves Ilyés Gyula köszöntése	79
PÁLL István: „Szükségkemence” készítése lakodalomra	80—84
Új elnök a Hajdú-Bihar megyei Honismereti-Helytörténeti Bizottságban	84
KRUPA András: Adalékok a sarkadiak hagyományos elbeszéléstémáiból	85—91
Néhány emlékezetes kiállításról	91
FÁY E. Béla: A Pirandello-drámák első évtizedete Magyarországon	92—94
Új restaurátor a Hajdúsági Múzeumban	94
HUSEBY Éva Veronika: Hóvirágzás (Alkalmi gyűjtés Cserépfaluban)	95—102
Néhány emlékezetes kiállításról	102
DANKÓ Imre: Szücs Sándor (1903. okt. 23—1982. aug. 2.)	103
Az 1982. évi Múzeumi és Műemléki Hónap és Múzeumbaráti Körünk 1982. évi közgyűlése	104
DANKÓ Imre: A bosnyák (A százdforduló egyik jellegzetes vándorárusa)	105—110
T. HORVÁTH Ildikó—B. VINCZE Rita: A Múzeumi Kurír IV. kötet (31—40. szám) indexe	111—123
Index Museum Courier volume IV (numbers 31—40)	125—157